

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

Filozofická fakulta

Katedra historie

Kralupy nad Vltavou v letech 1918–1938

Vypracoval: Bc. Jan Bartoš, Historie

Vedoucí diplomové práce: doc. Mgr. Martin Veselý, Ph.D.

Datum zadání: 27. března 2019

Datum odevzdání: 28. dubna 2021

Místopřísežné prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že diplomovou práci na téma „*Kralupy nad Vltavou v letech 1918–1938*“ jsem vypracoval samostatně a s použitím pramenů, literatury a dalších zdrojů, které uvádím v příloženém seznamu.

V Ústí nad Labem dne 28. 4. 2021

.....

Bc. Jan Bartoš

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval panu doc. Mgr. Martinu Veselému, Ph.D. za vedení této diplomové práce, veškeré konzultace i odbornou pomoc při jejím zpracování. Dále bych rád poděkoval zaměstnancům Státního okresního archivu v Mělníku za jejich vstřícný přístup a ochotu při vyhledání pramenů a zpřístupňování jednotlivých archivních fondů.

Abstrakt:

Předmětem diplomové práce „*Kralupy nad Vltavou v letech 1918–1938*“ je popis nejdůležitějších událostí v dějinách města, které se udály v éře první Československé republiky, tedy od jejího vyhlášení až po zánik, v Kralupech nad Vltavou. Celá práce je rozdělena do pěti kapitol popisujících průběh první světové války a vznik Československa, včetně jeho vyhlášení v Kralupech, dále první léta mladé republiky, postupný rozkvět města a jeho proměny v druhé polovině 20. let, rozvoj průmyslu kulturní dění, sociální věci, postup při řešení důsledků krize a v neposlední řadě pak události v roce 1938. To vše pak dohromady tvoří ucelenou syntézu spojující veškeré dostupné zdroje, jež poskytuje ucelený pohled na Kralupy nad Vltavou v dané době.

Klíčová slova:

Kralupy nad Vltavou, Československo, Československá republika, první republika, druhá republika, velká hospodářská krize, dějiny

Abstract:

The subject of the thesis entitled “*Kralupy nad Vltavou in the period from 1918 to 1938*” is the description of major events in the history of the town of Kralupy nad Vltavou taking place in the period of the first Czechoslovak Republic, from the moment when it was declared until the moment it ended. The entire thesis is subdivided in five chapters describing the course of the First World War and the establishment of Czechoslovakia, including its declaration in Kralupy nad Vltavou, going on to describe the first years of the early republic, the gradual flourishing of the town and its transformations in the second half of 1920's, its industrial development, cultural events, social affairs, the procedure adopted to tackle the consequences of the economic crisis and, last but not least, the events of 1938. All of the above represents a coherent synthesis bringing together all the available sources, thus providing a comprehensive view of Kralupy nad Vltavou in the period in question.

Keywords:

Kralupy nad Vltavou, Czechoslovakia, Czechoslovak Republic, the First Republic, the Second Republic, The Great Depression, history

OBSAH

ÚVOD.....	13
PRAMENNÁ ZÁKLADNA A JEJÍ ROZBOR	16
1. ROK 1918 A VYHLÁŠENÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY V KRALUPECH.....	22
1.1. KRALUPY NAD VLTAVOU DO KONCE 19. STOLETÍ	22
1.2. ČESKÉ ZEMĚ A JEJICH VÝVOJ V RÁMCI MONARCHIE DO ROKU 1914	25
1.3. PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA, JEJÍ ODRAZ V ČESKÝCH ZEMÍCH A DŮSLEDKY	33
1.4. OSUDY MĚSTA KRALUP NAD VLTAVOU A JEHO OBYVATEL ZA SVĚTOVÉ VÁLKY.....	41
<i>Kralupáci v boji. Doma, v legiích i za císaře pána</i>	<i>42</i>
<i>Ze Slovinska až do středu Čech aneb váleční uprchlíci v Kralupech.....</i>	<i>46</i>
<i>Proměny města za války – kultura a stavební ruch</i>	<i>47</i>
<i>Zásobovací situace. Její válečný vývoj a problémy.....</i>	<i>47</i>
<i>Válečná léta 1916–1917 a jejich dopad na život ve městě.....</i>	<i>50</i>
<i>Soumrak monarchie. Jaro 1918 a jeho průběh v Kralupech.....</i>	<i>51</i>
<i>Jaro 1918 – probuzení občanského a kulturního života.....</i>	<i>54</i>
<i>14. říjen 1918 – vyhlášení samostatného Československého státu.....</i>	<i>55</i>
<i>28. říjen 1918 a první dny města v novém státě</i>	<i>57</i>
<i>Závěr roku 1918 a postupný návrat ke každodennosti</i>	<i>60</i>
2. BUDOVÁNÍ A ROZKVĚT MĚSTA VE 20. LETECH 20. STOLETÍ	62
2.1. VÝVOJ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY V LETECH 1918–1930	62
2.2. ÚZEMNÍ A DEMOGRAFICKÝ ROZVOJ KRALUP V ÉŘE PRVNÍ REPUBLIKY	72
<i>Územní rozvoj města a připojení nových obcí.....</i>	<i>72</i>
<i>Demografický vývoj města. Češi, Němci a Židé</i>	<i>74</i>
2.3. KRALUPSKÁ SAMOSPRÁVA A JEJÍ PROMĚNY V LETECH 1918–1930	76
<i>Vznik nového státu a jeho vliv na dosavadní obecní zřízení</i>	<i>76</i>
<i>Měnová reforma a její odraz v Kralupech</i>	<i>78</i>
<i>První volby v novém státě ve znamení hladových bouří.....</i>	<i>78</i>
<i>Starosta Josef Vaniček – život, dílo, osudy.....</i>	<i>81</i>
<i>Volby parlamentní, zemské a okresní ve 20. letech</i>	<i>84</i>
<i>Obecní volby v letech 1923 a 1927 a jejich důsledky.....</i>	<i>88</i>
2.4. KOMUNISTICKÁ STRANA – JEJÍ VZNIK, VÝVOJ A PROCESY NA KRALUPSKU	92
<i>Historie dělnického hnutí v Kralupech a jejich okolí.....</i>	<i>92</i>
<i>Stávkový a lidový bouřlivý rok 1919</i>	<i>94</i>
<i>Sociálně demokratická strana a její rozkol</i>	<i>95</i>
<i>Prosincové bouře – jejich průběh a překvapivý konec.....</i>	<i>96</i>
<i>Kralupská věznice a poměry na Karlově náměstí v roce 1921</i>	<i>98</i>
<i>Velezrádný proces Kralupský, jeho průběh a výše trestů.....</i>	<i>101</i>
<i>Ustanovení komunistické strany a její působení v Kralupech.....</i>	<i>103</i>
2.5. STAVEBNÍ ROZVOJ VE MĚSTĚ A DOPRAVNÍ SITUACE VE 20. LETECH	104

<i>Výstavba komunikací a rozvoj silnic a železnic</i>	105
<i>Počátky elektrifikace Kralup a její průběh</i>	108
<i>Výstavba úředních budov města a státní správy</i>	111
<i>Kralupská spořitelna a architekt Antonín Karban</i>	113
<i>Stavba Masarykova mostu. Od přívozu po dominantu města</i>	115

3. SPOLKOVÝ A KULTURNÍ ŽIVOT V KRALUPECH V DOBĚ PRVNÍ REPUBLIKY..... 120

3.1. PROMĚNY KULTURY, UMĚNÍ A LITERATURY V LETECH 1918–1938	120
3.2. KRALUPSKÝ SPOLKOVÝ ŽIVOT A JEHO VÝVOJ ZA PRVNÍ REPUBLIKY	122
<i>Významné spolky a organizace vzniklé za Rakouska</i>	123
<i>Sbor dobrovolných hasičů v Kralupech</i>	125
<i>Sokolská jednota v Kralupech nad Vltavou</i>	127
<i>Pěvecko-hudební spolek Fibich</i>	130
<i>Významné spolky založené po roce 1918</i>	132
3.3. KULTURNÍ ROZKVĚT KRALUP ANEB KAM ZA ZÁBAVOU ZA PRVNÍ REPUBLIKY. 134	
<i>Významné společenské akce, průvody, plesy</i>	134
<i>Divadelnictví a kinematografie</i>	136
<i>Husova veřejná knihovna městská v Kralupech n. Vlt.</i>	137
3.4. VÝZNAMNÍ PŘEDSTAVITELÉ KULTURNÍHO ŽIVOTA SPJATÍ S MĚSTEM	138
<i>Výtvarné umění – sochaři a malíři</i>	138
<i>Josef Holub</i>	139
<i>Jiří Georges Kars</i>	140
<i>Literatura – prozaici, dramatici a básníci</i>	141
<i>Jaroslav Seifert</i>	142
3.5. ZALOŽENÍ KRAJINSKÉHO MUZEA A POČÁTKY REGIONÁLNÍ HISTORIOGRAFIE... 144	
<i>Společnost přátel muzea v Kralupech n. Vlt.</i>	144
<i>Krajinské muzeum v Kralupech nebo Masarykovo?</i>	146
<i>30. léta – zlaté období muzejní činnosti v Kralupech</i>	147
<i>Regionální historiografie Kralupska a její představitelé</i>	148

4. ROZVOJ PRŮMYSLU, ŽIVNOSTÍ A SOCIÁLNÍ POMĚRY VE MĚSTĚ 150

4.1. HOSPODÁŘSKÝ VÝVOJ A SOCIÁLNÍ POMĚRY V ČSR V LETECH 1918–1938	150
4.2. VÝZNAMNÉ PRŮMYSLOVÉ PODNIKY CHEMICKÉ, STROJÍRENSKÉ A DŘEVOZPRACUJÍCÍ V KRALUPECH A OKOLÍ V LETECH 1918–1938	154
<i>Lučební závod Jana Jordana</i>	154
<i>Česká továrna na zpracování dehtu</i>	155
<i>Rafinerie minerálních olejů</i>	155
<i>Kralupská společnost pro lučební výrobky</i>	156
<i>Chemická továrna na lučebniny</i>	158
<i>Továrna na zpracování korku Jana Dobiáše</i>	158
<i>Továrna na dýhování dřeva a výrobu parket</i>	159
<i>Továrna na spalovací motory Josefa Pejška</i>	160

<i>Továrna na chladiče Františka Kratiny</i>	<i>160</i>
4.3. MALÉ DĚJINY PRŮMYSLU TĚŽEBNÍHO A HUTNÍHO NA KRALUPSKU	162
<i>Dobývání černého uhlí v Kralupech a okolí.....</i>	<i>162</i>
<i>Cihlářská výroba a počátky Kerama</i>	<i>164</i>
<i>Hutní výroba – železářny, slévárny a sběrný kovů</i>	<i>165</i>
4.4. ZEMĚDĚLSKÁ A POTRAVINÁŘSKÁ VÝROBA V KRALUPECH A BLÍZKÉM OKOLÍ. 166	
<i>Kralupské mlýny</i>	<i>167</i>
<i>Kralupské cukrovary</i>	<i>168</i>
<i>Pivovar Josefa Fischera</i>	<i>168</i>
<i>Kralupský lihovar</i>	<i>170</i>
<i>Továrna na polévková koření Maggi.....</i>	<i>170</i>
4.5. PRVOREPUBLIKOVÝ OBCHOD, ŘEMESLA A ŽIVNOSTI	171
4.6. SOCIÁLNÍ POMĚRY VE MĚSTĚ, PÉČE O OBČANY A ZDRAVOTNICTVÍ	172
<i>Bytová otázka v Kralupech a její řešení</i>	<i>173</i>
<i>Sociální péče o potřebné a zdravotnictví.....</i>	<i>174</i>
4.7. KRALUPSKÉ ŠKOLSTVÍ A JEHO ROZVOJ V ÉŘE PRVNÍ REPUBLIKY	176
<i>Školy obecné, měšťanské a pokračovací.....</i>	<i>176</i>
<i>Zřízení kralupského gymnázia a jeho vývoj.....</i>	<i>177</i>
4.8. VÝCHOVA OBČANŮ KE SPORTU A TĚLOVÝCHOVĚ.....	180
5. POSLEDNÍ LÉTA PRVNÍ ČSR A JEJICH ODRAZ V KRALUPECH	183
5.1. ČESKOSLOVENSKÝ STÁT A JEHO POSTAVENÍ VE 30. LETECH 20. STOLETÍ.....	183
5.2. DRUHÁ REPUBLIKA. POSTUPNÁ CESTA OD MNICHOVA K PROTEKTORÁTU	190
5.3. VÝVOJ A PROMĚNY KRALUP NAD VLTAVOU V PRVNÍ POL. 30. LET 20. STOL... 193	
<i>Komunální politika a obecní volby v roce 1931</i>	<i>193</i>
<i>Volby do Národního shromáždění, zemské a okresní v roce 1935.....</i>	<i>195</i>
<i>Stavební ruch ve městě na počátku 30. let 20. století.....</i>	<i>197</i>
<i>Dopravní situace – rozvoj železnice a počátky autobusové přepravy</i>	<i>199</i>
5.4. VELKÁ HOSPODÁŘSKÁ KRIZE A SNAHY O NALEZENÍ JEJÍHO ŘEŠENÍ.....	201
<i>Stavební akce s cílem snížení nezaměstnanosti</i>	<i>202</i>
<i>Sociální pomoc občanům postiženým krizí.....</i>	<i>203</i>
<i>Demonstrace a další akce nezaměstnaných</i>	<i>205</i>
5.5. POSLEDNÍ LÉTA PRVNÍ REPUBLIKY V KRALUPECH NAD VLTAVOU	206
<i>Příprava občanů na případnou obranu státu</i>	<i>207</i>
<i>Pražská čára a její výstavba na Kralupsku</i>	<i>208</i>
<i>Obecní volby v Kralupech v květnu 1938</i>	<i>209</i>
<i>Září 1938 a jeho průběh v Kralupech</i>	<i>212</i>
<i>Druhá republika a její odraz v Kralupech</i>	<i>215</i>
<i>Kralupská samospráva a její proměny za druhé republiky</i>	<i>216</i>
5.6. OKÉNKO DO BUDOUCNOSTI. KRALUPY ZA OKUPACE A LÉTA PO NÍ.....	218
ZÁVĚR	222
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	228
SEZNAM PRAMENŮ	228

SEZNAM LITERATURY	228
SBORNÍKY	230
NOVINY A ČASOPISY	231
INTERNETOVÉ ZDROJE	231
SEZNAM ZKRATEK.....	233
SEZNAM PŘÍLOH.....	234

Úvod

V současné době jsou Kralupy nad Vltavou, a to především díky svému poválečnému období, v České republice vnímány jako průmyslové město, které kromě továren a chemických podniků nic zajímavého nenabízí. Přestože jejich historie není příliš dlouhá, je potřeba říci, že v dějinách Kralup nad Vltavou se vyskytuje hned několik významných mezníků, případně období, která stojí za povšimnutí a případný detailnější rozbor a zpracování. Jedním z nich je právě doba první Československé republiky, kdy v Kralupech dochází k definitivnímu přerodu z dosud větší vesnice v moderní a dobře prosperující, občansky vybavené město. Právě to byl také hlavní důvod, proč zvolit období let 1918–1938 v Kralupech nad Vltavou jako téma této diplomové práce.

Regionální historiografie v Kralupech nad Vltavou se pyšní dlouholetou tradicí, jejíž kořeny sahají až do doby Rakouska-Uherska. Přestože v minulosti vyšlo mnoho zajímavých publikací týkajících se dějin města, většina z nich se snažila pokrýt vždy celou historii, a to bez zabíhání do větších detailů. Zatímco tématem první republiky na úrovni státu se zabývalo mnoho autorů, stejně jako se řada historiků věnovala tomuto období v případě regionálních dějin měst, Kralupy jsou v tomto ohledu výjimkou, neboť dosud nebyla vydána žádná syntéza, která by detailně popisovala právě dobu první republiky v Kralupech, což si právě tato práce klade za cíl. Je ovšem nutné dodat, že pouhé ověření a případné spojení jednotlivých informací z dostupné regionální literatury do jednoho celku nestačí, neboť určitým událostem, jež se v letech 1918–1938 staly, a které je potřeba reflektovat, se dosavadní kralupští historici vůbec nevěnují. Jedná se především o období velké hospodářské krize ve třicátých letech a jejího odrazu v životě města a jeho obyvatel, nebo o tematiku voleb v éře první republiky a jejich výsledků. Vedle toho se bude tato práce dále snažit rozvíjet některá témata, která již zpracována jsou, ovšem nikoliv detailně. Jedná se například o kulturní život ve městě, období vzniku komunistické strany ve dvacátých letech nebo průběh roku 1918, s ním související převrat a vyhlášení Československé republiky v Kralupech.

Co se týče struktury, diplomová práce se dělí do pěti hlavních kapitol. Vzhledem k tomu, že na regionální dějiny je nutné nahlížet v kontextu s dějinami státu, včetně jejich reflexe, zabývá se úvod této práce jak historií Kralup do začátku 20. století, tak i nejdůležitějšími událostmi týkajícími se dějin českých zemí od revolučního roku 1848, přes snahy o státoprávní a jazyková vyrovnání, až po začátek první světové války

a její průběh na domácí i mezinárodní scéně. Poté již následuje líčení života ve městě v období Velké války s důrazem na detailní rozbor a popis průběhu roku 1918 od jeho začátku, kdy se město stále ještě nacházelo v rukách monarchie, až po dobu, kdy se moci chopila občanská společnost. Největší prostor je samozřejmě věnován vyhlášení Československé republiky v Kralupech nad Vltavou, ke kterému na rozdíl od Prahy a dalších měst došlo již o 14 dní dříve, a následným událostem. Podobně jako v případě celé práce je již v této úvodní části věnován důraz na popis jednotlivých mezníků očima přímých aktérů, tedy obyvatel města, a to z pohledu různých společenských vrstev.

Následující kapitola je obsahově největší, neboť zahrnuje takzvané zlaté období první republiky, tedy dvacátá léta. V jejich první polovině se stát budoval, zatímco v druhé etapě se nesl na výsluní hospodářské konjunktury. Stejně jako v případě první kapitoly nechybí nejprve krátký exkurz do tohoto období z pohledu státu a poté již následuje líčení dějin města v příslušné době, a to v rámci několika tematických okruhů. Původní chronologické pojetí práce ve stylu podávání jednotlivých událostí, tak jak šly za sebou, nebylo právě z důvodu velké rozsáhlosti možné, a proto je historický vývoj města pojímán po jednotlivých oblastech. Konkrétně se jedná o vývoj samosprávy, volby a jejich výsledky, výstavbu úředních budov, elektrifikaci města, proměny železniční a silniční sítě a v neposlední řadě i nejdůležitější událost dvacátých let minulého století – stavba mostu T. G. Masaryka. Jelikož se Kralupy nad Vltavou, stejně jako blízké Kladno, staly dějištěm dělnických stávek a prosincových bouří v roce 1920, předtím než se ze sociálně demokratické strany oddělila radikální levice, je velká pozornost věnována také těmto událostem. Od počátků dělnického hnutí na Kralupsku, přes prosincové bouře, jejich průběh a Velezrádný proces Kralupský, až po konsolidaci Komunistické strany Československa a její postavení ve městě v roce 1921.

S vývojem společnosti jde ruku v ruce také kulturní život v Kralupech nad Vltavou a jeho rozkvět, kterému je věnována třetí kapitola. Úvod je opět zaměřen na vývoj dané oblasti přímo v Československu, a to poté již následuje exkurz do kralupského spolkového života, včetně podrobnějšího rozboru vývoje nejvýznamnějších spolků. V případě, že tyto vznikly již za Rakouska-Uherska, je pro podání uceleného obrazu popsána taktéž jejich stručná historie od jejich založení až do roku 1918. Další podkapitola se věnuje tomu, kam mohli Kralupáci vyrazet za první republiky za zábavou, přičemž je zaměřena na výčet a případný popis průvodů, plesů a tanečních zábav konaných v dané době. Nezapomíná se ale ani na divadelnictví a kinematografii,

stejně tak je zmíněno založení a rozkvět Husovy veřejné knihovny městské. Zakládání kulturních organizací pak jde ruku v ruce s životem významných občanů, kteří se na společenském životě města podíleli, ovšem stejně tak jsou zmíněny i osobnosti, jež svým většinou dalece přesáhly hranice Kralup, k nimž zároveň měly nějakým způsobem vztah. V neposlední řadě se tato kapitola zabývá založením Krajinského muzea v Kralupech nad Vltavou a prvními představiteli regionální historiografie.

Kralupy nad Vltavou vděčí za svůj přerod z vesnice v moderní město především průmyslu, a právě proto nesmí být opomenuta ani tato oblast. Podobně jako v případě kultury je nejprve krátce zmíněn rozvoj průmyslu v Československu od dvacátých let až do poloviny let třicátých. Poté se již pozornost soustředí na vývoj těch nejvýznamnějších průmyslových podniků a továren ve městě, které byly založeny za první republiky, anebo případně ještě v době monarchie a v letech 1918–1938 byly i nadále v provozu. Jelikož průmyslových podniků z oboru chemického, strojírenského i dřevozpracujícího se ve městě nacházelo skutečně mnoho, je opět pozornost soustředěna na ty největší či jinak nejzajímavější z nich. Přestože Kralupy byly městem průmyslové chemie, nezapomíná se ani na rozvoj potravinářské výroby a zemědělské produkce, která hrála sice menší, ale taktéž podstatnou roli. Čistě ze zajímavosti je jedna z podkapitol věnována dějinám těžby uhlí na Kralupsku, neboť právě uhelné doly v okolí města byly funkční ještě v období první republiky. Druhou velkou oblastí z této kapitoly jsou sociální věci, zdravotnictví, školství a sport v Kralupech nad Vltavou, z velké části se přitom jedná o problematiku, kterou se dosud vesměs nikdo nezabýval.

Závěrečná kapitola je věnována dění ve městě na konci 30. let, ovšem její součástí je i líčení poměrů v Československu v dané době a především průběh velké hospodářské krize v Kralupech a snah o její řešení. Následuje opět popis nejdůležitějších stavebních počínů, proměn samosprávy a dění v silniční dopravě a na železnici. Co se týče druhé poloviny třicátých let, je tato část obsahově v podstatě shodná s předchozí bakalářskou prací zaměřenou na Kralupy nad Vltavou za protektorátu, která začínala právě již posledními léty první republiky ve městě. Přestože bylo provedeno ještě dodatečné studium pramenů, nepřineslo toto žádné větší novum a informace uvedené již v bakalářské práci nebylo nutné měnit či jinak upravovat. Definitivní závěr práce je pak pojat jako okénko s výhledem do budoucna v dějinách Kralup s krátkým exkurzem do blízké budoucnosti týkající se osudů města a jeho obyvatel za německé okupace a několika mála let po ní se symbolickým zakončením k vítěznému únoru 1948.

Pramenná základna a její rozbor

Základním podkladem této diplomové práce se stal především fond Archiv města Kralupy nad Vltavou. Jedná se o z větší části zpracovaný a dochovaný fond obsahující nejen kroniky, ale také zápisy ze zastupitelstva a rady města, případně i další zajímavosti, jako jsou například prameny týkající se kralupských škol a jejich vývoje, městského elektrického podniku, bouří v Kralupech v roce 1919, mostu T. G. Masaryka a jeho výstavby, úředních budov, nebo jednotlivých voleb konaných za první republiky.

Jednotlivými událostmi ve městě v éře první republiky se zabývají dvě kroniky s názvem *Pamětní kniha města Kralup nad Vltavou I.* a *Pamětní kniha Kralupy nad Vltavou II.* Starší z nich zachycující období let 1923–1926 sepsal první kralupský kronikář Karel Kouba, zatímco druhá pamětní kniha týkající se období první světové války a především roku 1918 vznikla až později z pera jeho nástupce Karla Škabradý, který následně ještě sepsal dvě další kroniky popisující Kralupy za druhé světové války. Vzhledem k tomu, že kroniky – byť velmi podrobným způsobem – pokrývají jen relativně krátké období první republiky, již zmíněný rok 1918 a pak etapu tří let od roku 1923 do roku 1926, je nutné využít další prameny, aby bylo možné inkriminované období v dějinách města správně rozebrat a popsat. K tomu dobře posloužily především relativně v pořádku dochované zápisy ze zastupitelstva města z let 1918–1938, stejně jako zápisy ze schůzí městské rady, které se sice nedochovaly v plném počtu, ale přesto jsou pro tuto práci dobře využitelné. Z dalších významných zdrojů z tohoto fondu je potřeba jmenovat taktéž zápisy jednotlivých komisí, především se jedná o zápisy sociální komise města, které posloužily jako vhodný zdroj pro poznání situace v Kralupech panující v době velké hospodářské krize, a to včetně snah o její zmírnění.

Na druhou stranu je ovšem nutné zmínit, že ne ve všech případech se fond dochoval tak, aby bylo možné postihnout dobu první republiky v Kralupech po všech stránkách. Kromě toho, že pamětní knihy města pokrývají jen zlomek z této doby, se taktéž nedochovaly všechny zápisy, byť například v inventáři je uveden pravý opak. Tento problém se týká například zápisů z osvětové (kulturní) komise, hospodářské komise, nebo zastupitelstev a rad města, které se konaly především v době první světové války. V případě jednotlivých dokumentů nejsou k dispozici výsledky z prvních voleb v historii samostatného Československa, což se týká zejména obecních voleb v roce 1919 či parlamentních voleb roku 1920. V takové situaci musely být použity jako zdroje

například data Českého statistického úřadu anebo vzpomínky starosty Josefa Vaníčka, kde je ovšem často problém určit a především prokázat pravdivost a objektivitu zde obsažených informací, už jen z toho důvodu, o jaký typ pramene se jedná.

Důvodů, proč se tento archivní fond nedochoval v úplně nejlepším stavu, je několik. Část Archivu města Kralupy nad Vltavou, respektive písemností, které se sem nyní řadí, mohla být zničena již za okupace, především při náletu na město 22. 3. 1945. Stejně tak nepomohlo ani stěhování archivního materiálu z kralupské pobočky do archivu na Mělník v 90. letech minulého století, což mohlo přinést další ztráty. V neposlední řadě je nutné zmínit také fakt, že některé instituce si dodnes ponechávají prameny, které jim nenáleží a měly by být uloženy v archivu. V daném případě se jedná například o Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou, které dosud neodevzdalo pamětní knihy obce Zeměchy. V případě, že by tato kulturní organizace města tímto způsobem schraňovala i další prameny, není se pak možné divit, tomu, že se historici budou dostávat do informačního vakua z důvodu nedostatku zdrojů. Pokud by někdo chtěl psát například o historii této městské části, tedy Zeměch, a kontaktoval příslušný archiv, nejspíše se dozví, že kroniky se ztratily nebo se nedochovaly, ale v realu jsou pouze umístěny jinde, než být mají. V dnešní době, kdy není problém pořídit kopie nebo provést oskenování těchto pramenů, není přístup městského muzea příliš pochopitelný.

Archiv města Kralupy nad Vltavou ovšem nebyl jediným zdrojem, který byl v tomto případě využit. Dále dobře posloužil například v torzech dochovaný fond Okresní úřad Kralupy nad Vltavou (1913–1945), Pěvecko-hudební spolek Fibich Kralupy nad Vltavou (1909–1933), Československá obec legionářská – místní jednota Kralupy nad Vltavou (1916–1950), a taktéž dvě sbírky, a to Sbírka pamětí Kralupy nad Vltavou (1918–1957) a rukopis soustavných vzpomínek bývalého poslance za sociální demokracii Františka Biňovce. Co se týče výše uvedených archivních fondů, je nutné poznamenat, že se jedná o fondy vesměs dosud nezpracované, čemuž také odpovídá výsledek jejich studia, které nepřineslo až na výjimky větší výsledky. Přínosné pak byly především obě sbírky pamětí. Ze sbírky vzpomínek Františka Biňovce a posléze s využitím dalších pramenů je možné dobře poskládat zejména dění v září 1918 v Kralupech nad Vltavou. Naopak výpovědi jednotlivých osob obsažené ve Sbírci pamětí Kralupy nad Vltavou byly použity především pro popis událostí okolo vzniku komunistické strany a Velezrádného procesu Kralupského, stejně jako pro dokreslení atmosféry panující ve městě v éře první světové války či za velké hospodářské krize

očima běžných občanů. Vzhledem k tomu, že tyto paměti vznikly až po druhé světové válce s tím, že většina protagonistů byli členové nebo příznivci Komunistické strany Československa, je nutné s jejich výpověďmi zacházet opatrně a danou skutečnost mít na zřeteli. Ne vždy se totiž podařilo zajistit také pohled z druhého úhlu na danou problematiku, tedy například výpovědi představitelů samosprávy nebo ostatních skupin občanů. Mezi světlé výjimky, kdy byl získán pohled dvou stran, je třeba považovat například výpovědi týkající se zatčení předáka sociální levice na Kralupsku Jaroslava Süssmilicha. Naopak v jiných případech, například v případě popisu věznic Na Karlově a v Kralupech není důvod osobám, které podaly výpovědi, v dané věci nevěřit.

Velkým přínosem byly dále dokumenty v současné době umístěné v Centrální spisovně městského úřadu v Kralupech nad Vltavou. Konkrétně se jedná o stavební deník zachycující stavbu mostu Tomáše Garrigue Masaryka den po dni, seznam nouzových staveb v Kralupech nad Vltavou nebo zlomky popisů proměn města, zejména rekonstrukcí ulic v éře první republiky. Dále byly využity *Pamětní kniha železniční stanice Kralupy nad Vltavou* a *Pamětní kniha železniční stanice Mikovice*, z fondů Národního archivu, nyní online dostupné na webové stránce www.badatelna.cz

Druhým, taktéž velmi důležitým zdrojem je samozřejmě literatura, ať už odborná, pokrývající tematiku první republiky na úrovni státu, nebo i regionální, vzniklá z per místních historiků. V případě úvodních částí práce, zabývajících se zejména obecnými dějinami první Československé republiky, lze za stěžejní považovat *Velké dějiny zemí koruny české*. Konkrétně se jednalo o svazek XIII. a XIV. od známého českého historika Antonína Klimka a dále v případě druhé republiky šlo o svazek XVa od předních českých autorů odborné historické literatury Jana Gebharta a Jana Kuklíka. Dále šlo o *Dějiny zemí koruny české v datech* od Františka Čapky. Postavení českých zemí v rámci monarchie, stejně jako její zánik a zrod nového státu přibližuje Jan Rychlík mladší v knize *1918 – Rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, zatímco situaci panující v našem státě v letech 1914–1918, včetně nasazení jeho obyvatel v poli a vzniku legií popisuje dílo *Češi, české země a Velká válka 1914 – 1918* od Ivana Šedivého. Stejně tak je důležité zmínit dvě pro tuto práci důležité publikace zabývajících se poměry v novém státě, a to konkrétně *Republika v nebezpečném světě* od Jiřího Kovtuna a *České země v éře první republiky*, trojdílná monografie, kterou napsal historik a pedagog Zdeněk Kárník. Naopak pozdním létům, zejména době těsně před Mnichovem a druhé republice se věnuje *Československý rok 1938* od Roberta Kvačka.

Co se týče tematicky zaměřených statí, jsou pro poznání problematiky legislativy velmi přínosné *Dějiny českého a československého práva od počátků státu do roku 1945* od Karla Malého. Stejně tak se nesmí zapomenout ani na publikaci autorů Jana Janáka, Zdeňky Hledíkové a Jana Dobeše s názvem *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, jež umožňují především pochopit systém státních úřadů v dané době. Jelikož je v diplomové práci krátká zmínka také o vojenství, přesněji o přípravě na možnou obranu před napadením nacistickým Německem, byla využita kniha *Putování po československém opevnění 1935–1989* napsaná Martinem Dubánkem, Tomášem Ficem a Janem Lakosilem, stejně jako podobně laděná *Velká kniha o malých bunkrech*, na jejímž vzniku se kromě již zmíněného Jana Lakosila podílel také Tomáš Svoboda a Ladislav Čermák. Přímo pražské čáře jako takové, která byla v práci taktéž zmíněna, se věnuje *Opevnění Republiky československé 1935–1938: Opevnění předmostí Prahy* od Jakuba Likovského a Zdeňka Bauera. Z dalších oblastí, na něž byla kladena pozornost, je možné jmenovat kulturu, kde dobře posloužila kniha autora Josefa Galíka *Panorama české literatury*, stejně jako *Přehledné dějiny literatury* od Bohuše Balajky. Výtvarným uměním v Československu se zabývá například Marie Černá, zatímco k dějinám sportu vyšla stejnojmenná monografie Jána Gréxa. Vzhledem k charakteru mladého státu nelze opomenout ani průmysl. Zde je vhodné zmínit dílo *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti první Československé republiky* od Eduarda Kubů a Jaroslava Pátka. Dále se nesmí zapomínat na Vlastislava Lacinu a Lubomíra Slezáka a jejich publikaci *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, která je stejně jako další díla od Václava Průchy nebo Jaroslava Pátka vhodným zdrojem k poznání problematiky hospodářského vývoje v éře první republiky.

Samotnými dějinami města Kralupy nad Vltavou se pak zabývají především publikace vydané regionálními historiky – Ing. Josefem Stupkou a Otakarem Špecingerem. Pro podání stručného popisu dějin města až do roku 1918, ale i v době první republiky, lze považovat za stěžejní publikaci Ing. Josefa Stupky s názvem *Velká kronika kralupská*, podávající souhrnný přehled historie města od jeho prvopočátků až do současnosti. Ze stejného důvodu byla využita také další podobně laděná kniha z edice *Zmizelé Čechy* s názvem *Kralupy nad Vltavou*, napsaná stejným autorem. Co se týče popisu jednotlivých historických událostí, je možné se opřít zejména o dvě publikace, jimiž jsou *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou a Kralupy nad Vltavou – městské části a blízké okolí v minulosti a ve vzpomínkách*. V případě tvorby diplomové práce se

podářilo najít relativně velký počet výpovědí pamětníků, nicméně i tak je dalším vhodným zdrojem autobiografie *Josef Stupka – Mé město a můj život Kralupy nad Vltavou*. Jelikož se tento známý kralupský pamětník a historik narodil již v roce 1924, bylo by ideální s ním na téma, které tato práce zpracovává, udělat rozhovor, ovšem z důvodu špatného zdravotního stavu pana Stupky již není možné tak činit.

Z tematicky zaměřených publikací vypovídajících o jednotlivých segmentech života a událostí ve městě lze za velmi přínosnou knihu považovat Stupkovy *Dějiny kralupského průmyslu, řemesel a živností*, které vyčerpávajícím způsobem popisují historii jednotlivých podniků, továren a obchodů. V případě této kapitoly, tak již nebylo nutné použít větší množství archivního materiálu a tento spíše sloužil k ověření pravdivosti v této publikaci obsažených informací. Jiná situace panovala v případě kultury ve městě, kde úvod do dějin divadla a literatury představují *Kralupy nad Vltavou – Slaný. Města čilého průmyslu* od Františka Pelikána, Josefa Domkáře a Čenka Podlipského vydané v roce 1947. Z části jsou zde popsány také dějiny kralupského Sokola, Junáka nebo sboru dobrovolných hasičů. Za velmi cennou lze považovat reklamní prezentaci jednotlivých průmyslových podniků ve městě s přesahem do jejich historie. Další zajímavé informace obsahuje publikace *Z kulturní historie Kralupska* od Otakara Špecingera. Velmi dobře posloužily taktéž brožury vydané jednotlivými kralupskými spolky, které dobře ilustrují jejich historii. V případě, že dané fondy nejsou zpracované nebo do nich z nějakého důvodu nebylo možné nahlédnout, jsou tyto publikace, jež většinou vychází z kronik těchto spolků jediným zdrojem informací. Jedná se například o knihu *Kralupští dobráci. 130 let SDH Kralupy nad Vltavou 1882–2012* od Milana Krejzy, *Život kralupského Sokola aneb Tři ženy v tělocvičně*, případně *Příběh skautů z Kralup*. Co se týče historie železnice na Kralupsku, v minulosti vzniklo již několik menších publikací či brožur, které nyní shrnuje v roce 2019 vydaná kniha Václava Haase *Pražsko-drážďanská dráha*. Mezi další vhodné zdroje je možné jmenovat publikaci *Pivovary Mělnicka* spoluautorů Ladislava Tomka a Josefa Michovského, případně Vladimíra Macha a jeho *Historii a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku* ideální právě pro popis industriálních dějin města.

Z dalších literárních pramenů došlo na využití několika čísel Vlastivědného sborníku Kralupska, což se týká zejména tematiky kralupských Židů, hudební minulosti Kralupska nebo kulturního a společenského života ve městě v době první republiky.

V několika málo případech potom došlo na využití internetových zdrojů, jednak se toto týkalo staničních kronik, dále novinových článků a v neposlední řadě pak samozřejmě také střípků z historie některých spolků, zejména sportovních oddílů ve městě. V neposlední řadě byla využita taktéž bakalářská práce „*Kralupy nad Vltavou v letech 1938–1945*“, na kterou tato práce v poslední kapitole plynule navazuje.

Na závěr úvodní kapitoly je ještě nutné krátce zmínit metody historického výzkumu uplatněné při vypracování diplomové práce. Nejčastěji se při práci s prameny jednalo o metodu přímou a dále o metodu progresivní použitou při sledování a zachycení jednotlivých historických událostí jdoucích po sobě, například voleb v Kralupech. Dále docházelo ke komparaci různých archivních pramenů týkajících se jednotlivých událostí mezi sebou, a též byly porovnávány informace uvedené v těchto pramenech s obsahem jednotlivých publikací o regionálních dějinách Kralupska. Jak již bylo zmíněno, muselo být upuštěno od metody orální historie, neboť byť by byl pamětnický rozhovor s regionálním badatelem a historikem Ing. Josefem Stupkou jistě velmi přínosný, nebylo tento možné především z důvodu jeho věku a špatného zdravotního stavu již uskutečnit.

1. Rok 1918 a vyhlášení Československé republiky v Kralupech

1.1. Kralupy nad Vltavou do konce 19. století

Kralupy nad Vltavou, v současné době téměř dvacetitisícové město, se rozkládají v malebné krajině střetu polabských nížin (místní část Lobeček), vrchů (Hostibejk, Hrombaba, Lobečská a Minická skála), vodních ploch (Vltava, Svatojiřský, Zákolanský, Turský, Holubický a Rusavecký potok) a lesů (Lutovnický, Špičák, les na Hrombabě, mikovický, minický a zeměšský háj) asi 25 km severně od Prahy po obou březích řeky.

Území města bylo osídleno od pradávna, již v mladší době kamenné, tedy v neolitu, kdy do Dolního Povltaví přichází první zemědělci. Nejvíce pravěkých nálezů se zachovalo ze starší doby železné, během níž vzniklo také keltské hradiště v Minicích¹.

Městem byly sice jmenovány teprve na počátku 20. století, přesto se však Kralupy nad Vltavou mohou pochlubit téměř tisíciletou historií. Ves Kralupy je poprvé uváděna v zakládací listině břevnovského kláštera z roku 993², nicméně se jedná o falzum a zároveň je dosti možné, že danou vsí se myslí Kralupy u Chomutova. Z tohoto důvodu se za první věrohodnou písemnou zmínku považuje až rok 1253³, kdy Anežka, sestra českého krále Václava, věnovala ves pražskému řádu Křižovníků s červenou hvězdou se sídlem v Praze. V jejich držení následně Kralupy zůstaly až do zrušení poddanství, tedy až do roku 1848. Co se týče jejich vývoje v době středověku, jednalo se v podstatě neznámou a nepříliš významnou obec, jež z okolních vesnic patřila mezi nejmenší. V Kralupech se v této době nacházela tvrz s mlýnem, a to v dnešní lokalitě Na Hrádku, která ale zanikla během husitských bouří⁴. Také v době novověku pokračoval vývoj Kralup obdobně, stále se jednalo o malou vesnici, nijak se nelišící od ostatních, o čemž svědčí i fakt, že Riegrův slovník naučný přiřadil Kralupy k řece Labi.

Zlom ve vývoji Kralup přinesl teprve rok 1851, kdy byla dokončena stavba železniční trati z Prahy do Podmokel (dnešního Děčína), projektovaná Ing. Janem Pernere⁵, přičemž první železniční stanice v Kralupech se nacházela pod Hostibejkem, v oblasti

¹ Josef STUPKA, *Kralupy nad Vltavou*, Praha 2008, s. 7 – 9

² Josef STUPKA, *Kralupy nad Vltavou 100 let města*, Kralupy nad Vltavou 2002, s. 23

³ Otakar ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 1966, s. 38

⁴ Josef STUPKA, *Velká kronika kralupská*, Praha 2011, s. 34

⁵ Národní archiv, fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 5, inv. č. 555, [cit. 2020-07-11], dostupné online na: <http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1012186>

dnešní Lobče. Do té doby neznámá obec byla díky železnici spojena se světem a svou výhodnou polohou v blízkosti řeky se stala lukrativní pro mnoho podnikatelů, přičemž to byl právě průmysl, jež významnou měrou ovlivnil její budoucí vývoj. Jako první byla roku 1856 založena loděnice pražského podnikatele Vojtěcha Lanny na výrobu dřevěných vlečných člunů určených pro přepravu uhlí⁶. O něco později vznikla i druhá loděnice, kterou postavil anglický stavitel lodí William Upcott Pearc, v níž byly vyráběny parníky s kolesovým pohonem. První z nich byl spuštěn na vodu v roce 1857 a dostal název Prag⁷. O rok později zahájila svou výrobu také první kralupská továrna, konkrétně chemický závod Jana Jordana, jež později zaměstnával přes 600 lidí⁸. V této době také začala výstavba další železniční trati, a to Buštěhradské dráhy, kde byl provoz slavnostně zahájen 30. června 1856⁹. O devět let později, 15. října 1865, vyjely první vlaky z Kralup do Turnova¹⁰. Jednou z nejdůležitějších staveb při vzniku této trati byl chvatěrubský železniční most. V době, kdy se již schylovalo k Prusko-rakouské válce, byl ze strategických důvodů projektován tak, aby mohl být v případě konfliktu snadno rozebrán, a tím se zabránilo rychlému postupu nepřítele na druhý břeh. Tak se i o rok později stalo, nicméně pruským oddílům se podařilo most rychle opravit a brzy pronikly po dráze dál na kralupské nádraží¹¹. Městečko Velvary bylo spojeno s Kralupy v roce 1881 a následně byla postavena dráha do Zvoleněvsi, později prodloužená do Slaného.

Mezitím pokračoval rozvoj průmyslu, živností a řemesel a nový vzhled získávala také samotná obec. Právě ta již dávno nebyla neznámou vesnicí, ale díky výstavbě Rafinerie minerálních olejů, v letech 1900–1901¹² a založení továrny na zpracování korku, se Kralupy nad Vltavou postupně staly známými nejen v Čechách, ale také v cizině. Z dalších významných podniků je možné jmenovat závod Josefa Pejška na výrobu spalovacích motorů Vltavan¹³, jež za své patenty obdržel na výstavách čtrnáct vyznamenání, nebo cihelnu v Lobči založenou v roce 1883 kralupským obchodníkem Josefem Hájkem¹⁴. Zapomínat by se nicméně nemělo ani na průmysl potravinářský,

⁶ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou*, s. 16

⁷ Tamtéž, s. 17

⁸ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 47

⁹ Národní archiv, fond Sbírka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 10, inv. č. 555, [cit. 2020-07-11], dostupné online na:

<http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1017161>

¹⁰ Tamtéž, s. 21 dostupné online na:

<http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1025931>

¹¹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 65

¹² Jan BARTOŠ, *Bakalářská práce, Kralupy nad Vltavou v letech 1938–1945*, Ústí nad Labem 2018, s. 50

¹³ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 79

¹⁴ Tamtéž, s. 86

hrající taktéž důležitou roli. V letech 1868–1869 vznikly hned dva významné podniky, a to Spolkový cukrovar rolnický v Lobči a První cukrovar v Kralupech poblíž kralupského nádraží, přičemž tento byl během první světové války zrušen a veškeré zpracování cukrové řepy se přesunulo do Lobče¹⁵. Zatímco v Mikovicích se vařilo pivo již od raného novověku, v Kralupech si na svůj první pivovar museli počkat až do roku 1872, kdy došlo k jeho založení Josefem Fischerem, a to přímo na Palackého náměstí¹⁶.

Průmyslový rozkvět znamenal také vznik mnoha pracovních míst, což zapříčinilo rychlý nárůst počtu nových obyvatel. Konkrétně v roce 1880 měly Kralupy, včetně osady Lobeč, 212 stavení a celkem zde žilo 2 968 lidí¹⁷. Není proto divu, že již o rok později, 22. července 1881 byly Kralupy povýšeny císařem Františkem Josefem I. na městys a o tři roky později jim byl propůjčen také městský znak¹⁸. Zároveň s tím se objevovaly počátky kulturního a společenského života Kralup. Nejprve byl založen roku 1868 spolek Mravenec, který uspořádal první divadelní představení. Jeho činnost ovšem byla záhy ukončena a navázal na ní další spolek nesoucí název Vltavan, jehož hlavním cílem bylo sbírat knihy a hrát populární vlastivědné hry¹⁹, jako byl například Klicperův Divotvorný klobouk. Později, v roce 1880, vzniká také Řemeslnicko-čtenářská beseda, která se brzy proměnila v nejvšestrannější kulturní instituci poslední třetiny 19. století.

Jak bylo uvedeno výše, Kralupy se staly v roce 1881 městysem, nicméně k tomu, aby mohlo dojít k povýšení na město, jim chyběl vlastní farní kostel a hřbitov. Na bohoslužby totiž místní museli docházet do nedalekých Minic, a podobné to bylo i s pohřbíváním zesnulých. Zajímavostí je, že snahu o výstavbu chrámu projeвили představitelé Kralup již v roce 1878²⁰, kdy zároveň došlo k vypsání sbírky, neboť celkové náklady měly být okolo 80 000 zlatých. Nicméně výtěžek činil pouhou jednu osminu z požadované částky, a tak stavbu kralupského kostela nakonec umožnil až finanční dar monsignora Eduarda Tersche²¹. Pražský probošt dále navrhl upravit původní plán architekta Kaura, čímž se snížily náklady. Již 14. května 1894 tedy mohlo dojít k posvěcení základního kamene kralupského kostela, jehož stavba byla dokončena

¹⁵ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou*, s. 18

¹⁶ Ladislav TOMEK, Josef MICHOVSKÝ, *Pivovary Mělnicka: „dej Bůh štěstí“*, Praha 2016, s. 63

¹⁷ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 49

¹⁸ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou*, s. 18

¹⁹ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 49

²⁰ Josef STUPKA, *Kulturní a historické památky Kralupska*, Kralupy nad Vltavou 2005, s. 7

²¹ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou 100 let města*, s. 59

o rok později²². 15. července 1897 byl splněn poslední požadavek, a sice došlo k vysvěcení kralupského hřbitova, a tak již nic nebránilo povýšení Kralup nad Vltavou na město. Stalo se tak 22. listopadu 1902 dekretem císaře Františka Josefa I.²³

Na počátku 20. století mělo nově jmenované město 5 000 obyvatel, po sčítání lidu v roce 1910 tento počet stoupl na 5 848 osob. V jeho čele stálo 32členné zastupitelstvo, sedmičlenná městská rada a starosta JUDr. Ladislav Pavlousek²⁴. Zatímco nedaleké Velvary, co se týče rozvoje, stagnovaly, v Kralupech se v té době nacházelo již 23 větších průmyslových závodů. Není proto divu, že již v roce 1912 byl v Kralupech ustanoven okresní soud a berní úřad a o rok později vznikl kralupský politický okres²⁵. Tvořily ho dvě města, tedy Kralupy a Velvary, 44 vesnic a žilo v něm zhruba 32 000 lidí²⁶. V této době se ovšem již schylovalo k první světové válce, která přinesla nejen ztráty na životech, ale znamenala především zásadní zlom v dosavadním vývoji města.

1.2. České země a jejich vývoj v rámci monarchie do roku 1914

Rakousko-Uherská monarchie se v roce 1908, po anexi Bosny a Hercegoviny, ocitla na vrcholu své slávy, alespoň, co se územního rozsahu týče. Po Rusku druhý největší stát Evropy, čítající zhruba 51 390 000 obyvatel, zaujímal rozlohu 676 615 kilometrů čtverečních, přičemž se rozkládal na území většiny střední a jihovýchodní Evropy²⁷. Zároveň se ovšem jednalo o zemi sužovanou mnoha vnitřními problémy, zejména se jednalo o nerovné právní postavení jednotlivých národů, které ji obývaly, což nakonec zásadním způsobem přispělo k jejímu nečekanému a rychlému zániku.

Součástí Rakouska-Uherska byly také české země, které získali Habsburkové v roce 1526, kdy Ferdinand I. nastoupil po smrti Ludvíka Jagellonského na český trůn. Původně království se po reformách Marie Terezie a zejména po zrušení České dvorské kanceláře, stalo pouhou provincií monarchie, ale zároveň však tvořilo její hospodářsky nejvyspělejší část. Významná naleziště nerostných surovin, především bohatá ložiska černého uhlí, vysoká hustota obyvatel a dobře fungující síť komunikací, ale také ztráta velké části industriálního Slezska, to vše vedlo v druhé polovině 19. století k proměně

²² J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 98 - 100

²³ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 49

²⁴ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 4

²⁵ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 23

²⁶ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 56

²⁷ Jan RYCHLÍK, *1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, Praha 2018, s. 29

českých zemí v jednu z nejprůmyslovějších oblastí celé rakouské monarchie. Úspěšně se tady vyvíjel jak potravinářský průmysl, kde hrálo hlavní roli zejména pivovarnictví a cukrovarnictví, tak i průmysl těžký, chemický a strojírenský, který se v budoucnu ukázal nejvíce perspektivním. Mezi proslulé podniky své doby, které proslavily české země i v cizině, patřily zejména ČKD – Českomoravská Kolben a Daněk, Škodovy závody, Vítkovické železářny nebo kladenská Poldi²⁸.

Podobně jako průmysl zažívala bouřlivý vývoj také společnost. Na jedné straně vrcholil proces formování novodobého českého národa, známý jako české národní obrození, na straně druhé se konsolidují vlivem průmyslové revoluce také nové společenské vrstvy. Mezi ně patří zejména střední třída, zastupující jak část měšťanstva, které začíná podnikat a touží po větší svobodě a právech, tak i tzv. staré střední vrstvy, zastupující výměr policejních živností²⁹. Vedle nich se ovšem o slovo začalo hlásit také dělnictvo. Jeho příslušníci se bouřili proti zavádění průmyslových vymožeností a strojů, v nichž viděli konkurenci, jež jim brala jejich živnost, což se projevilo rozbíjením perotin, ovšem zároveň bojovali také za vyšší mzdy, lepší sociální postavení a práva³⁰. Do takto vypjaté atmosféry následně vstoupil revoluční rok 1848, který postupně zachvátil celou Evropu, včetně rakouské monarchie a nevyhnul se samozřejmě ani českým zemím.

Na zprávy o revolučních bouřích v Paříži reagoval spolek Repeal svoláním schůze ve Svatováclavských lázních, kde došlo k vypracování prvního českého politického programu, a to v podobě petice určené císaři. Jejím obsahem bylo jedenáct požadavků, a to jazykové s cílem zrovnoprávnit češtinu s němčinou, liberální žádající vznik městských a obecních samospráv a větší zastoupení těchto na zemském sněmu. Dále šlo o požadavky státoprávní, podle kterých mělo dojít k vytvoření jednotného státního útvaru ze zemí České koruny, a v neposlední řadě požadavky sociální³¹. Ze všech těchto požadavků, byly splněny právě ty poslední, a to zrušení poddanství na návrh poslance Hanse Kudlicha, čímž vznikla občanská společnost. Zároveň v roce 1848 došlo ke svolání Ústavodárného říšského sněmu s cílem vypracovat ústavu, jež se nakonec přestěhoval do Kroměříže, odkud byl 7. března 1849 rozeznán vojskem. V téže době byl zároveň vydán i prozatímní obecní zákon, který určil obec za základ státu, a dále společovací a shromažďovací zákon. Tímto krokem bylo umožněno zakládat spolky,

²⁸ Jan KLÁPŠTĚ, Ivan ŠEDIVÝ, *Dějiny Česka*, Praha 2019, s. 167

²⁹ Tamtéž, s. 166

³⁰ František ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, Praha 1999, s. 473

³¹ Karel MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2010, s. 205

byť se tyto dostaly pod plnou kontrolu státní správy, a tak vznik některých organizací s vlasteneckým zaměřením, jak byl například Sokol, byl umožněn až po přijetí říjnového diplomu. Činnost jiných zájmových skupin a spolků, mezi které se řadila například Lípa slovanská, byla v dané době značně omezena³².

V téže době nicméně již měla většina Čechů jiné starosti. Po příjezdu ruského anarchisty Bakunina, který se spojil s několika radikálními studenty, provedly bezpečnostní složky v noci z 9. na 10. května rozsáhlé zatýkání členů tzv. májového spiknutí. Do vězení tak byly vsazeny později známé osobnosti, mezi které patřil například Karel Sabina, Josef Václav Frič nebo Karel Sladkovský. Zároveň došlo k vyhlášení výjimečného stavu, který nakonec vyvrcholil v tzv. proces s omladinou, kdy bylo mnoho českých politiků odsouzeno k dlouhým trestům v těžkém žaláři³³. Ti umírněnější, jako třeba František Palacký, se stáhli do ústraní, zatímco jiní, například František Ladislav Rieger, odjeli do ciziny.

Porážka revoluce v jednotlivých zemích monarchie znamenala příklon k centralismu a nástup Bachova absolutismu. Vydáním silvestrovských patentů 31. prosince 1851, byla zrušena ústava a nastolen takový režim, při kterém se panovník opíral o moc policie, armády a nově zřízeného četnictva. Rovnost občanů před zákonem, náboženská práva nebo zrušení poddanství však zůstaly zachovány³⁴. Vedle nich je potřeba zmínit také výraznější svobodu v oblasti kapitalistického podnikání, což mělo za cíl nahradit nedostatek politické svobody v případě měšťanské vrstvy³⁵.

Válečná porážka během bojů v Itálii, celková zkorumpovanost režimu i vysoké náklady na četnictvo uplatňující proti občanům represe, to vše vedlo k pádu Bachova absolutismu, a následnému vydání Říjnového diplomu. S jeho pomocí formuloval panovník základ budoucího státu založeného na federalistickém principu, nicméně na nátlak německých liberálů byla nakonec vyhlášena centralisticky zaměřená únorová ústava³⁶. V praxi to znamenalo výrazné omezení zemských sněmů, přičemž moc byla svěřena říšské radě, dělící se na tzv. užší a širší, která v praxi řešila záležitosti celé monarchie.

³² F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 493

³³ Pavel BĚLINA, Jiří POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, Praha 1992, s. 94

³⁴ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 494

³⁵ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 202

³⁶ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 98

Stávající situace se ovšem výrazně změnila po prohrané prusko-rakouské válce, kdy již vláda ve Vídni nedokázala čelit tlaku Maďarů žádajících větší svébytnost a radikální změnu státoprávního uspořádání. V roce 1867 došlo k vyrovnání a země se rozpadla na dva celky, Předlitavsko, kam patřily i Čechy, a Zalitavsko v podobě Uher³⁷. Takto nově ustanovené Rakousko-Uhersko mělo společnou armádu, finance a zahraniční politiku, dále země spojovala personální unie v podobě panovníka. Jinak se ale jednalo o dvě samostatné a na sobě nezávislé říše s vlastní vládou, parlamentem i právním systémem, přičemž společné záležitosti obou zemí se vyřizovaly paritně pomocí delegací, tedy sborů složených z 60 poslanců rakouských a stejného počtu poslanců uherských³⁸.

Ve stejném roce byla pro Celek království a zemí v říšské radě zastoupených, jak se oficiálně Předlitavsko nazývalo, vydána poslední ústava, zvaná prosincová, tvořící vrchol rakouského ústavního vývoje, jež vydržela v platnosti až do zániku monarchie³⁹. Zákonodárnou moc podle ní vykonávala spolu s panovníkem dvoukomorová říšská rada, jež měla být každoročně svolávána císařem. Skládala se z panské sněmovny, jejíž členové nebyli voleni, přičemž se jednalo zejména o příslušníky vysoké byrokracie, armády, velkopodnikatele, velkostatkářskou šlechtu, arcibiskupy, zletilé prince císařského domu a další. Naopak poslanecká sněmovna byla složena z 203 členů volených pomocí zemských sněmů, a to na základě zastoupení zájmů. S pomocí reformy se počet oprávněných voličů rychle zvyšoval⁴⁰. Od roku 1873 pak byla říšská rada volená přímo.

V případě zemských zřízení byli poslanci zemských sněmů voleni podle kuriálního systému, což znamená, že voliči byli podle svého sociálního a profesního postavení rozděleni do jednotlivých kurií, tedy volebních skupin⁴¹. Moc výkonná náležela do rukou ministerské rady. Ta byla jmenována císařem a k zajištění průchodnosti jednotlivých zákonů potřebovala mít, stejně jako dnes, zajištěnou většinovou podporu v poslanecké sněmovně, byť fakticky měla možnost vládnout bez důvěry. Mezi oprávnění panovníka patřilo kromě svolávání říšské rady, zemských sněmů a rozpouštění poslanecké sněmovny a zemských sněmů také právo vydávat nařízení

³⁷ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 218 - 219

³⁸ J. RYCHLÍK, 1918: *rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 29 – 30

³⁹ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 220

⁴⁰ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu až po současnost*, Praha 2007, s. 261 - 262

⁴¹ J. RYCHLÍK, 1918: *rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 30

s prozatímní zákonodárnou platností⁴². Přestože z dnešního pohledu není možné považovat prosincovou ústavu za plně demokratickou, znamenala velký posun v dosavadním právním systému. Především občanská práva byla pomocí tehdy vydaných zákonů pojata moderně a na principech platících v podstatě dodnes.

V rámci proměn státu, jeho správy a práva sice došlo k velkému pokroku, ovšem na druhou stranu se vládnoucím vrstvám nepodařilo vyřešit národnostní otázku, což byl problém, který se velkou měrou týkal také českých zemí. Proces formování novodobého českého národa probíhal již od 70. let 18. století. Nejprve se jednalo o fázi obrannou s cílem zachránit český jazyk⁴³. Ta se později vlivem vydělování českého a německého národa postupně přeměnila v boj za českou svébytnost a státní právo. Poprvé se tento boj projevil již během revolučních let 1848–1849. Jak již bylo zmíněno, Svatováclavský výbor zaslal císaři petici s jedenácti požadavky, mezi nimiž byly také požadavky státoprávní, konkrétně obnovení historického státu koruny české. Důležité byly však také požadavky národnostní, žádající především jazykovou rovnoprávnost mezi češtinou a němčinou⁴⁴. Odpověď v podobě kabinetního listu císaře z 8. dubna byla přivítána s velkým nadšením, neboť vyhovovala druhé pražské petici ve většině požadavků. Naděje většiny Čechů se nicméně nakonec ukázaly jako liché⁴⁵.

Zatímco počátek revolučních let stál na spolupráci mezi českými a německými měšťany, jež byli společně zastoupeni v Národním (původně Svatováclavském) výboru, již v dubnu bylo jasné, že spolupráce do budoucna bude problematická. Hlavním důvodem rozporů se stal český postoj k právě připravovanému sněmu o německé národní a státní jednotě, který vyjádřil ve svém slavném dopisu do Frankfurtu představitel tehdejší domácí politické scény František Palacký⁴⁶. Odmítl v něm příslušnost českých zemí k německé říši, nebo k carskému Rusku a propagoval austroslavismus. Budoucnost viděl v rakouském státě, který považoval za významný pro středoevropské národy, které by jinak – samy o sobě – byly podle něj zranitelné.

V reakci na to čeští Němci reprezentovaní Ludwigem von Löhrerem vystoupili z Národního výboru a založili německý konstituční spolek. *„Zároveň s obavami*

⁴²Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu až po současnost*, s. 261 - 262

⁴³Josef POLÁK, *Česká literatura 19. století*, Praha 1990, s. 26

⁴⁴K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 205

⁴⁵P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 90

⁴⁶K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 206

*sledovali rostoucí vliv českého živlu ve městech, ztrácejících svůj německý vliv, průnik češtiny na veřejnost i české ozbrojené sbory, neboť původní etnikum žádající jazykovou a literární svobodu, se velmi rychle proměnilo v sebevědomý národ požadující svá státní a národnostní práva*⁴⁷.“ V reakci na tyto události i povstání ve Vídni, se pokusil správce gubernia Lev Thun sám vyřešit českou svébytnost, a to jmenováním prozatímní vládní rady. Ta se však nakonec ani nesešla. V rámci Slovanského sjezdu, který se v té době v Praze konal, proběhla „sbratřovací mše“ jež se po šarvátce s přítomnými vojáky změnila v povstání, známé jako svatodušní bouře, které rychle zachvátilo celé město. Následovalo bombardování Prahy a vyhlášení stanného práva. Záhy Lev Thun rozpustil Národní výbor a posléze také prozatímní vládní radu. Zároveň vláda odmítla žádost o svolání zemského sněmu, neboť volby se kvůli bojům nemohly uskutečnit⁴⁸.

Následný Bachův absolutismus přinesl útlum veškeré politické činnosti i státoprávních nebo jazykových snah. Přestože v šedesátých letech došlo k uskutečnění liberálního programu měšťanstva, národněosvobozené cíle české politiky se až do konce Rakouska nepodařilo prosadit, přestože bylo podniknuto několik snah o jejich realizaci.

Poté, co došlo v šedesátých letech k obnovení ústavnosti, byli nuceni představitelé české politiky přijít s novou koncepcí jejího pojetí, neboť austroslavismus propagovaný Palackým selhal a federalistická přestavba říše se nejevila jako reálná. Po vydání říjnového diplomu tak došlo po dohodě s představiteli české historické šlechty, vedené hrabětem Clam-Martinicem k vytvoření petice Františka Ladislava Riegela císaři, čímž byl zároveň vyhlášen český politický program⁴⁹. Tento vycházel z požadavků národního sebeurčení a požadoval zejména jazykovou rovnoprávnost, ať už ve školách či v úřadech, dále vydávání českých politických novin, a také oživení národních institucí. Mezi další ideje pak patřila celková liberalizace a v neposlední řadě i federalismus⁵⁰. Zatímco šlechta měla zájem obnovit historický stát České koruny pouze pro Čechy, české měšťanstvo žádalo znovuzrození celého státu, včetně Moravy a Slezska. Vzhledem k tomu že dané požadavky nebyly vyslyšeny, opustili čeští poslanci v roce 1863 říšský sněm a zahájili pasivní rezistenci⁵¹. Tato přitom trvala až do roku 1879 a stala se asi nejoblíbenější a nejvíce využívanou metodou politického boje v Čechách.

⁴⁷ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 91

⁴⁸ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 485 - 487

⁴⁹ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 230

⁵⁰ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 509

⁵¹ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 230

Zároveň se mění také struktura české politiky, kde o sobě kromě Staročechů, dávají stále více vědět radikálně demokratičtí Mladočeši, vedení Karlem Sladkovským, kteří pasivní vystupování Staročechů kritizovali⁵².

Jak se v této době nedařilo Čechům na politické scéně, tak se naopak mohli pochlubit úspěchy v oblasti kulturní. Šedesátá a sedmdesátá léta byla dobou bouřlivého zakládání společenských, divadelních i hudebních spolků, jako byl například Hlahol, Svatobor nebo Umělecké beseda. Stejně tak svou roli sehrály tři významné literární školy, a to nejprve Májovci v čele s Janem Nerudou. Na ně navázaly dvě další školy, z nichž každá měla svůj program přesně opačný. Jednalo se o Školu národní, všeobecně známou jako Ruchovci a Školou kosmopolitní, zvanou Lumírovci, podle almanachu, který vydávali⁵³. Velký úspěch měl samozřejmě také tělovýchovný Sokol založený Miroslavem Tyršem a Jindřichem Fügnerem 16. února 1862⁵⁴. Nejvýznamnějším počinem této doby se nicméně stalo založení Prozatímního divadla v roce 1864.

Prusko-rakouská válka a následné Rakousko-Uherské vyrovnání ovšem jasně ukázaly, že pouze loajalita a prorakouská orientace stačit nebude. Zatímco Maďaři se dočkali vytoužené samostatnosti, Čechům vyhověno nebylo. V reakci na to podnikli významní předáci české politiky, jako byl František Palacký, či František Ladislav Rieger, protestní cestu do Moskvy, kde se demonstrativně zúčastnili národopisné výstavy. Samotná pouť sice nepřinesla větší efekt, na druhou stranu se ale o zápasu Čechů poprvé dozvěděl okolní svět⁵⁵. Na svá práva se národ snažil upozornit také prostřednictvím nejrůznějších manifestací. Jednalo se jak o poutě na hory spjaté s českou státností, tak i slavností událostí. Nejvýznamnější z nich se stalo samozřejmě položení základního kamene Národního divadla, k čemuž došlo 16. května 1868⁵⁶.

V témže roce také zformuloval František Ladislav Rieger Českou deklaraci, následně přijatou na českém zemském sněmu, jež požadovala na místo dualismu přijetí trialismu, pomocí kterého by České země opět získaly své historické státoprávní postavení. Státní koncepce měla být zformulována v 18 fundamentálních člancích, které se však od původní deklarace výrazně odchýlily⁵⁷. V praxi to znamenalo, že nejen, že došlo

⁵² P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 99

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 512

⁵⁵ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 111

⁵⁶ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 525

⁵⁷ J. KLÁPŠTĚ, I. ŠEDIVÝ, *Dějiny Česka*, s. 171

k uznání rakousko-uherského vyrovnání, ale i k opuštění myšlenky jednoty českého státu. Říšská rada měla být nahrazena kongresem delegátů a panská sněmovna senátem. Český stát by zastupoval český dvorský kancléř a výkonnou moc měla mít vláda odpovědná českému zemskému sněmu. České království by tak získalo právo na sebeurčení, ovšem pouze v rámci monarchie⁵⁸. Němci ale v podobě fundamentálek cítili silné ohrožení, následovaly mohutné demonstrace podporované Berlínem, a tak je panovník nakonec nechal padnout. Následovala opětovná pasivní rezistence, ustanovení Mladočechů a nakonec v roce 1874 návrat Čechů do aktivní politiky⁵⁹.

V téže době vláda vyšla vstříc také několika liberálními opatřeními, konkrétně se jednalo o rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou část v roce 1882. Dále byla vydána Stremayrova jazyková nařízení, podle nichž byly úřady v Čechách a na Moravě nově povinny odpovídat na česká podání česky a na německá podání německy, ovšem komunikace mezi úřady probíhala i nadále v němčině⁶⁰.

Poslední pokus o vyjednání národního smíru s německými liberály, a zároveň kapitulaci v jazykových otázkách, znamenaly punktace. Jednalo se o dohody mezi vládou, staročechy a německými stranami, podle kterých mělo dojít k úpravě veřejné správy v Čechách a na Moravě, a to podle národnostních kritérií. V důsledku toho měla být země rozdělena na dvě území podle jazyka, teda na území české a německé. Mladočechy, stejně jako většinou veřejnosti nicméně byly nakonec odmítnuty a v následujících volbách staročeská strana zcela propadla⁶¹. Na dlouho si ale své suverénní postavení neuhájili ani mladočeši, neboť brzy začaly vznikat nové politické strany řešící nejen státoprávní, ale i sociální a další problémy společnosti, od sociální demokracie, přes agrární stranu, až po stranu křesťansko-sociální nebo pokrokovou⁶².

Přes veškerou snahu se tak národností a státoprávní problémy, stejně jako autonomii českých zemí v rámci Rakousko-Uherska vyřešit nepodařilo. Češi a Němci tak žili na konci 19. a počátku 20. století v českých zemích spíše vedle sebe, nikoliv spolu. Docházelo k vzájemné ignoraci kulturních akcí, vydávaných knih a dokonce i hudby. Podobné třenice probíhaly také ve školství, kde si jednotlivé strany snažily své studenty navzájem přebírat, přičemž často nechyběly ani fyzické konflikty, a to zejména v době

⁵⁸ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 232

⁵⁹ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 113

⁶⁰ Tamtéž, s. 116

⁶¹ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 234

⁶² P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 121

voleb⁶³. Tyto obstrukce, často provázené krizí zemského sněmu později vedly k velkému zadlužení země, jejíž finance byly v roce 1913 definitivně vyčerpány. Poslední tečkou se tak staly Anenské patenty, pomocí kterých císař rozpustil zemský sněm, na jehož místo zasedla Zemská správní komise království českého⁶⁴. Národnostní i státoprávní požadavky tak nakonec byly vyřešeny až událostmi válečnými, jejichž překvapivý výsledek na začátku Velké války nikdo ani zdaleka nečekal.

1.3. První světová válka, její odraz v českých zemích a důsledky

Zatímco v českých zemích probíhal zápas za české státní právo, mezinárodní situace v Evropě se postupně zhoršovala. Imperiální ambice jednotlivých mocností, zejména snaha Německa získat další kolonie, nespokojenost Francie s výsledkem Prusko-francouzské války a ztrátou Alsaska a Lotrinska, spory o Balkán, a taktéž růst nacionalismu, to vše vedlo jednotlivé země ke zbrojení a posléze vstupování do vzájemně znepřátelených svazků⁶⁵. Konkrétně se jednalo o Dohodu, postavenou na spojení Francie, Velké Británie a Ruska, na jedné straně, a na straně druhé šlo o Trojspolek, reprezentovaný tzv. Centrálními mocnostmi, konkrétně Německem, Rakouskem-Uherskem a zpočátku také Itálií, která ovšem později přešla k Dohodě⁶⁶.

Osudné výstřely sarajevského atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este, 28. června 1914, se staly vhodnou záminkou k vypuknutí nejprve lokálního konfliktu, jež brzy zachvátil Evropu a nakonec i celý svět. Ve známost nakonec vešel jako první světová válka, která se stala válkou moderního typu, s totálním pojetím, využitím nejmodernější, do té doby nepoužívané techniky (zejména tanky, ponorky, letectvo), a taktéž se vyznačující neobvyklou surovostí bojů, do nichž byly zahrnuty nejrůznější prostředky, včetně bojových plynů. Celkem si tato válka nakonec vyžádala zapojení více než 70 156 000 vojáků z 35 zemí, z nichž okolo 9 442 000 padlo nebo zemřelo na následky válečného strádání. Ve svém důsledku pak znamenala první světová válka konec do té doby známého světa a vedla k rozpadu některých evropských říší na menší národy a země, což se týkalo především Rakousko-Uherska.⁶⁷

⁶³ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 128 - 129

⁶⁴ Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka*, Praha 2014, s. 49

⁶⁵ J. RYCHLÍK, *1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 30 - 31

⁶⁶ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 139

⁶⁷ I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka*, s. 49

Zatímco Rakousko-Uhersko vyhlásilo manifestem „Mým národům“ 28. července 1914 nadšeně válku Srbsku⁶⁸, ke které se o pár dní připojilo také Německo, české země zachvátila sklíčená nálada. Nejen, že postupně muselo narukovat na frontu asi 1,4 milionů mužů, z nichž se okolo 300 000 domů již nikdy nevrátilo, ale taktéž docházelo k postupnému omezování práv a zvyšování restrikce vůči Čechům. Již 25. července 1914 nechal císař rozpustit parlament. Zároveň byl vyhlášen výjimečný stav, což znamenalo omezení základních občanských práv a svobod. Podobně jako za Bachova absolutismu byly zavedeny odposlechy, cenzura tisku a osobní korespondence a stejně tak došlo k silnému omezení cestovního styku s cizinou⁶⁹. Došlo taktéž k zastavení činnosti porotních soudů a zavedení výjimečných trestních senátů, které spolu s vojenskými soudy přísně trestaly jakékoliv činy zaměřené proti státu, od urážky panovníka, přes demonstrace a stávky, až po sabotáže a dezerci.

Český národ se dostal do značně problematické situace, neboť Češi byli vnímáni jako nespolehlivý element spolupracující se Srby a s Ruskem, a tak již v říjnu 1914 vrchní velitel armády arcivévoda Bedřich požadoval, aby byl místodržitel František Thun-Hohenstein odvolán a nahrazen vojenským velitelem, což však bylo odmítnuto⁷⁰. Koneckonců interpelace Čecha jako nespolehlivého vojáka za Velké války se stala ústředním motivem mnoha literárních děl, a také v představách společnosti přetrvávala po celé 20. století. Daný postoj byl navíc výhodný pro obě strany. Pro Němce byl český voják viníkem válečné porážky, zatímco pro Čechy se stal symbolem odporu proti nenáviděné monarchii. Je ovšem třeba zdůraznit, že válečná mobilizace probíhala poklidně a velká většina branců se k odvodům, byť bez většího nadšení, dostavila. Stejně tak mýtus o 28. pěším pluku, kam mimo jiné patřili i vojáci z Kralup, který měl dle legendy celý přejít k nepříteli, se nepotvrdil. Naopak došlo ke zjištění, že pluk byl po dlouhých a vyčerpávajících bojích na ruských pláních zajat⁷¹.

Většina českých občanů sice s válečnou politikou monarchie nesouhlasila, nicméně na samostatný stát v prvních letech války pomýšlel málokdo. Jednou z výjimek byl univerzitní profesor, vlastenec, spisovatel a politik Tomáš Garrigue Masaryk. Již na sklonku roku 1914 odjel do Ženevy, kde vypracoval memorandum Independent Bohemia a následně, u příležitosti 500stého výročí upálení Mistra Jana Husa, zveřejnil

⁶⁸ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 591

⁶⁹ J. RYCHLÍK, *1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 72

⁷⁰ Tamtéž, s. 101

⁷¹ J. KLÁPŠTĚ, I. ŠEDIVÝ, *Dějiny Česka*, s. 205

svou koncepci, v níž se vyslovil pro rozbití Rakousko-uherské monarchie a vyhlášení samostatného československého státu⁷².

Masarykův boj se však z počátku zdál být marným. V českých zemích sice ihned po jeho odjezdu vznikla tajná organizace zvaná Mafie, v jejímž čele stáli Přemysl Šámal, Edvard Beneš, Josef Scheiner, Karel Kramář a Alois Rašín, nicméně většina českých politiků zpočátku viděla i nadále českou existenci v rámci Rakouska-Uherska⁷³. Jedním z hlavních cílů této organizace tak bylo působit na předáky českých politických stran, aby nepodporovali svými projevy, jež nejvyšší místa vyžadovala, oficiální politiku Rakouska-Uherska, neboť by tímto narušili akce Masaryka v zahraničí, a dále aby předávali do ciziny informace o dění na domácí scéně⁷⁴. Již o rok později ale Mafii postihla tvrdá rána. Nejprve došlo k zatčení Karla Kramáře a Aloise Rašína, následně kvůli perzekuci musel odjet do ciziny Edvard Beneš a ke zlepšení situace nepřispěla ani tzv. knoflíková aféra, během které sociální demokrat František Soukup nechtěně rozjel obrovskou vlnu zatýkání⁷⁵. Celé období represí končí 10. prosincem 1915, kdy místodržitel Coudenhove zakázal používání češtiny jako úřední řeči na úrovni zemské a okresní politické správy. Vedle toho se na černou listinu dostaly knihy popisující slavnou českou minulost, české časopisy a dokonce i divadelní hry⁷⁶.

Zatímco v Čechách probíhaly represe, v cizině se události daly do pohybu. Již 14. listopadu vydal Český komitét zahraniční, jako první orgán zahraničního odboje, provolání s formulací úsilí o vznik samostatného státu. V téže době začal spolupráci s Masarykem také Milan Rastislav Štefánik. Mladý slovenský astrofyzik se stal vítanou posilou, neboť jeho charisma a osobní kontakty otevíraly představitelům komitétu dveře do nejvyšších pater francouzské politiky⁷⁷. Následně, v květnu 1916, vznikla Československá národní rada s cílem přesvědčit představitele Dohody, že jejich hlavním cílem by mělo být mimo jiné i rozbití monarchie, a zároveň je tímto získat pro myšlenku samostatného Československa. Dále se její předáci snažili sjednotit

⁷² F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 596

⁷³ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 142

⁷⁴ I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka*, s. 178

⁷⁵ Tamtéž, s. 179

⁷⁶ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 599

⁷⁷ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 142

československý zahraniční odboj, posílit svůj vliv na události v Rusku a nakonec, v souvislosti s vývojem války, vytvořit vlastní vojsko – československé legie⁷⁸.

Jako první vznikla již 1. srpna 1914 ve Francii rota Nazdar a následně byla začleněna do cizinecké legie. Proslavila se zejména v Bitvě u Arrasu, kde o rok později většina jejích příslušníků padla⁷⁹. V téže době se také v Rusku začala formovat Česká družina a na výročí svátku svatého Václava, počítáno dle pravoslavného kalendáře, 28. září 1914 došlo k jejímu slavnostnímu vysvěcení. O dva roky později se přeformovala na Československý střelecký pluk a na jaře 1916 byl tento povýšen na Československou střeleckou brigádu⁸⁰. Právě ta se vyznamenala především v průběhu slavné bitvy u Zborova, jejíž výsledek mimo jiné mohutně zapůsobil na státy Dohody. Jako poslední vznikly v roce 1917 legie v Itálii, které nejprve působily jako výzvědné oddíly, aby se později proměnily v divizi a nakonec v armádní sbor.

V době kdy mimo jiné díky vojenským úspěchům legií uznala nejprve Francie, a později též Spojené státy a Velká Británie, Národní radu jako legální představitelku Čechů a Slováků, se začala měnit situace na domácí scéně, ovšem prozatím přesně opačně, než by si Masaryk přál. Poté, co byl zatčen Kramář a Rašín, a došlo k jejich odsouzení k trestu smrti, upadla česká politická scéna do hluboké deprese⁸¹. Právě to byl jeden z důvodů, proč zejména mladočeši zahájili usmírovací politiku s monarchií. Na jedné straně se tak Češi měli chovat loajálně, na straně druhé měl stát začít více přihlížet k přáním národa. Výsledkem pak byl vznik dvou uskupení, a to Českého svazu sdružujícího české poslance v říšské radě a Národního výboru, který sjednocoval české politické strany doma⁸². Vzhledem k nástupu nového císaře Karla I., který se jevil k národní otázce mnohem příznivěji, než jeho předchůdce František Josef I. a v situaci, kdy mohl být opět svolán parlament, si chtěli Češi svým vystupováním pojistit přízeň panovníka. V opačném případě se obávali, že k moci se opět dostanou němečtí nacionalisté a začnou prosazovat svůj záměr Mitteleuropy.

Zásadní obrat v Čechách nicméně začal až v roce 1917. Na jedné straně revoluce v Rusku, která ukázala sílu lidových mas a dokázala radikalizovat domácí obyvatelstvo, na straně druhé liberalismus a uvolnění poměrů související s nástupem Karla I.,

⁷⁸ I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka*, s. 182

⁷⁹ J. RYCHLÍK, 1918: *rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 124

⁸⁰ I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka*, s. 183

⁸¹ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 144

⁸² F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 600

to vše vedlo k radikalizaci českých postojů. Poprvé od začátku války začala i domácí politika uvažovat o uspořádání státu podle svých vizí a v případě jejich nedodržení o úplném rozbití monarchie⁸³. Vliv na jejich smýšlení měl také Masaryk, který vzkázal zbývajícím členům Mafie, aby dohlédli na domácí představitele. Ti tak měli definitivně svými projevy přestat hlásat věrnost monarchii, a zároveň měli svými činy dokázat, že Češi chtějí žít ve vlastním státě⁸⁴. Císař Karel I. se zároveň pokusil dohodnout s Francií příměří, což se ale nesetkalo s pochopením Německa. To naopak svou ponorkovou válkou vtáhlo 6. dubna 1917 do války Spojené státy americké, čímž se vyvážila rovnováha sil na straně Dohody, poté co Rusko ukončilo boje⁸⁵. S podobným výsledkem skončilo také svolání obnovené říšské rady v Rakousko-Uhersku.

Počátek roku 1918 se nesl ve znamení obřích demonstrací a hladových bouří. Zhruba v polovině ledna zachvátila celou monarchii, včetně českých zemí, generální stávka požadující chléb, mír a demokracii. Významným dnem se stal 6. leden 1918, kdy čeští poslanci sdružení v „Generální sněm“ přijali tzv. tříkrálovou deklaraci, jež zdůrazňovala právo národa na sebeurčení a zároveň hlásala spojení Čechů a Slováků do jednoho státu⁸⁶. Na jaře téhož roku se začaly probouzet také slovenské politické strany, následovalo oživení Slovenské národní rady a zároveň mezi slovenskou reprezentací definitivně převládl pročeský kurz a odmítnutí myšlenky setrvat i nadále pod nadvládou Uher. Definitivní odtržení od nich přijalo předsednictvo Slovenské národní rady 24. května 1918 ve Svatém Martinu⁸⁷. O týden poté následovalo uzavření tzv. Pittsburské dohody, propagující vznik nového státu, jako státu Čechů a Slováků s republikánskou formou vlády. Slovensko na jejím základě mělo získat autonomii, spočívající ve vlastní státní správě, parlamentu a soudnictví. Později však byla právně zpochybňována a nakonec se stala počátkem česko-slovenských neshod ve vizi státu⁸⁸.

Pomalý vývoj vzniku Československa se urychlil v průběhu léta. Československá národní rada byla uznána Francií jako základ první vlády ČSR. Zároveň na domácí scéně proběhla reorganizace, jejímž výsledkem byl Národní výbor Československý s cílem připravit se na převzetí moci a vytvořit základy budoucího státu. Vrcholový orgán domácího odboje měl 38 členů, doplněných z výsledků voleb do říšské rady

⁸³ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 144

⁸⁴ J. RYCHLÍK, 1918: *rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 129

⁸⁵ I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka*, s. 228

⁸⁶ J. RYCHLÍK, 1918: *rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 175

⁸⁷ Tamtéž, s. 203

⁸⁸ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 611

v roce 1911 a v jeho čele stanul Karel Kramář, předseda národně demokratické strany a posléze první premiér Československé republiky⁸⁹.

Zatímco Tomáš Garrigue Masaryk v cizině vyjednával vznik nového státu, došlo také k zásadnímu obratu na bitevním poli. V podstatě celá první světová válka se proměnila ve válku zákopovou, a tak do poslední chvíle nebylo jasné, která ze stran zvítězí. Poté, co došlo k ukončení bojů v Rusku, podniklo Německo celkem čtyři ofenzívy na západě, ovšem bez valného výsledku. Stejně skončila i ofenzíva Rakousko-Uherska na italské frontě⁹⁰. Poslední nadějí Centrálních mocností se stala druhá bitva na Marně. Němci sice ještě zvládli odstřelovat Paříž, nicméně celé tažení nakonec skončilo fiaskem a vojska Dohody následně přešla do protiútoků⁹¹.

Události postupně nabraly rychlý spád a rozpad monarchie na sebe nenechal dlouho čekat. Již 14. října 1918 proběhla generální stávka, přičemž na řadě míst v Čechách došlo na vyhlášení samostatnosti⁹². Armádě a četnictvu se ji sice podařilo potlačit, nicméně nevyhnutelný konec si uvědomil i sám císař. Ve snaze zvrátit situaci podepsal o dva dny později manifest, kterým vyjádřil snahu o federalizaci říše a slíbil vytvoření států složených z jednotlivých národů, a to na principu jejich autonomie⁹³. Jeho nápad ovšem přišel příliš pozdě a manifest tak byl následující den Českým svazem a později i Národním výborem odmítnut. Zároveň 18. října vyhlásil jménem prozatímní vlády Tomáš Garrigue Masaryk úplnou nezávislost českého státu, což vyšlo ve známost jako Washingtonská deklarace. Prozatímní československou vládu zastupoval Masaryk jako prezident, premiér a ministr financí, ministrem zahraničních věcí se stal Edvard Beneš a ministrem vojenství byl jmenován Milan Rastislav Štefánik⁹⁴.

Postupná rezignace německých a maďarských představitelů, kteří se jako poslední snažili udržet monarchii při životě, nová ofenzíva italské armády zahájená na Piavě 23. října, a také rozštěpení armády podle národnostních linií, to vše vedlo Rakousko-Uhersko k nutnosti uzavřít okamžitou kapitulaci. 27. října odeslal ministr zahraničí Gyula Andrássy mladší nótu prezidentu Wilsonovi, v níž oznamoval, že říše souhlasí

⁸⁹ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 610

⁹⁰ J. RYCHLÍK, *1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 209-210

⁹¹ Tamtéž, s. 210

⁹² Dagmar HÁJKOVÁ, Pavel HORÁK, *Republika československá 1918 – 1939*, Praha 2018, s. 67

⁹³ J. RYCHLÍK, *1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 129

⁹⁴ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 611

s podmínkami příměří⁹⁵. Zároveň byl tento text zveřejněn v Praze na vývěsní desce Národní politiky, což se pro monarchii ukázalo jako osudový okamžik. Většina obyvatel si text vyložila jako faktický konec říše, město zaplavily živelné demonstrace a lidé strhávali z úředních budov neviděné rakouské symboly⁹⁶.

Na nově vzniklou situaci musel urychleně zareagovat také Národní výbor, který již v dopoledních hodinách převzal hlavní zásobovací centrálu – obilní úřad. Původně měli jeho představitelé čekat na to, jak dopadne ženevské jednání Beneše s Kramářem o složení domácí vlády, nicméně vlivem událostí museli přehodnotit svůj dosavadní postoj. Výsledkem tak byla schůzka v Obecním domě, kdy po páté hodině večerní pět mužů 28. října – jmenovitě Antonín Švehla, Alois Rašín, Jiří Stříbrný, František Soukup a Vavro Šrobár – podepsalo Zákon o zřízení samostatného státu československého připravený Aloisem Rašínem⁹⁷. Zároveň bylo usneseno, že dosavadní rakouské zákony zůstávají v platnosti, a že státní formu určí Národní shromáždění ve spolupráci s Československou národní radou v Paříži. Taktéž byl vypracován Manifest k národu, oznamující občanům oslavnou formou vznik Československa⁹⁸.

V době, kdy byl v Praze vyhlášen samostatný stát, pobýval místodržitel Coudenhove ve Vídni a čekal na rozkazy. Nazpět se vrátil až druhý den, 29. října, a to pod dohledem revolučních gard. V této situaci již bylo jasné, že debatovat se zástupci Národního výboru o podobě českého státu, jako autonomního území v rámci monarchie nemá smysl, a tak místodržitel požádal Vídeň o zproštění úřadu. Následně byl poslán na dovolenou a až do odjezdu z Čech byl sledován⁹⁹. Zároveň se zejména zásluhou sociálního demokrata L. Wintera podařilo dojednat, že cizí vojenské jednotky proti Čechům nezasáhly, protože byl dodržen klid a pořádek, a následně došlo k jejich postupnému odsunu¹⁰⁰. Na etnicky českém území se posléze Národnímu výboru podřídily veškeré správní úřady. Jiné poměry ale panovaly v pohraničí, kde vznikly čtyři německé provincie, konkrétně Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwald a Deutschsüdmähren, a zároveň byly tyto oblasti německými poslanci z Čech 29. října prohlášeny za součást Německého Rakouska¹⁰¹. Nastalý problém se nakonec s pomocí

⁹⁵ J. RYCHLÍK, 1918: *rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 235

⁹⁶ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 613

⁹⁷ Antonín KLIMEK, *Velké dějiny zemí koruny české XIII.*, Praha – Litomyšl 2000, s. 18

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka*, s. 351

¹⁰⁰ A. KLIMEK, *Velké dějiny zemí koruny české XIII.*, s. 18

¹⁰¹ I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka*, s. 351

diplomacie vyřešit nepodařilo a následující rok bylo nutné v pohraničí zasáhnout vojensky. Na Slovensku mezitím nově zvolená Slovenská národní rada přijala v Martinu Deklaraci slovenského národa, jejímž prostřednictvím odmítla setrvání v Uhrách, zároveň tímto aktem rozhodla o připojení Slovenska k českým zemím¹⁰² a konečně 9. listopadu 1918 souhlasila americká národní rada Rusínů s připojením Zakarpatské Ukrajiny k Československu.

Poté, co císař Karel I. viděl, že monarchie se již zachránit nedá, rozhodl se nebránit jednotlivým národům v jejich postupném osamostatňování. Jeho cílem bylo jediné – podepsat příměří se státy Dohody a v nástupnických zemích zabránit krveprolití. 3. listopadu došlo ukončení války s Itálií, Francií a Velkou Británií a následně 7. listopadu požádalo o příměří také Německo, což bylo stvrzeno podpisem smlouvy v Compiègne 9. listopadu 1918. Tentýž den císař Karel I. abdikoval a říšská rada se rozešla. Následně Prozatímní Národní shromáždění prohlásilo Německé Rakousko republikou a Rakousko-Uhersko tak definitivně zaniklo¹⁰³.

¹⁰² F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 621

¹⁰³ J. RYCHLÍK, *1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 246

1.4. Osudy města Kralup nad Vltavou a jeho obyvatel za světové války

Zpráva o zavraždění následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu dorazila 28. června 1914 také do Kralup. O tom, jak místní tuto událost přijali, svědčí zápis v městské pamětní knize. „Zprávy (o zavraždění Fr. Ferdinanda, pozn.) byly v pozdních hodinách potvrzeny zvláštním vydáním pražských novin a před všemi našimi občany zjevila se velká a zdánlivě nerozřešitelná otázka: „Co bude teď?“ Zatím však státníci pokračovali ve svém plánu, aby celá tato událost byla rozřešena tak, jak si oni přáli, totiž válkou.¹⁰⁴“ Prvního července pak ještě stačilo městské zastupitelstvo uspořádat smuteční schůzi, kde starosta JUDr. Ladislav Pavlousek pronesl loajální projev města Kralup nad Vltavou vůči Rakousku a den na to se konala zádušní mše, které se zúčastnili jak zastupitelé města, tak i představitelé místních státních úřadů¹⁰⁵.

26. července v časných ranních hodinách se po celém městě objevily vyhlášky se slavným provoláním „Mým národům“. Rakousko-Uhersko vyhlásilo válku Srbsku, z Kralup spadajících pod 28. pražský pluk, odjížděli muži ke svým útvarům a celosvětový konflikt, známý později jako Velká válka, začal¹⁰⁶. Na rozdíl od druhé světové války, do které se běžným lidem ani mocnostem příliš nechtělo, vystřídal na počátku této obavy pocit úlevy z jejího brzkého konce. „Za čtyři neděle jsme zpátky,“ loučili se vojáci se svými naříkajícími ženami a dětmi. I císař Vilém, neodpovědný tajrlík jako vždy se vychloubal: „Než listí spadne, vrátí se naše armády pokryté slávou domů.“¹⁰⁷ Jenže z bojů proti malému Srbsku se rychle stal světový konflikt, do něhož se zapojila většina zemí, a který následně svým životem zaplatily tisíce lidí.

Z rozkvétajícího se průmyslového města se brzy stalo město válečné, čemuž odpovídal i život v Kralupech, který nabyl úplně jiného rázu. Přes kralupské nádraží projížděly denně mobilizační vlaky plné vojáků, koní a válečného materiálu, směřující nejen z Terezína, ale i z Německa na jižní frontu. Taktéž došlo k omezení osobní dopravy a byly ponechány jen dva páry vlaků do Prahy za den. Každý kdo chtěl cestovat po železnici do hlavního města, musel mít zvláštní povolení¹⁰⁸. Tunely u Nelahozevsi byly

¹⁰⁴ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 6

¹⁰⁵ Tamtéž

¹⁰⁶ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 144

¹⁰⁷ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Růžena Jiránková-Tomsová, Vzpomínky na události z první poloviny dvacátého století, týkající se založení KSČ a FDTJ*, s. 17

¹⁰⁸ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 9

stráženy terezínskými vojáky, jednu třídu chlapecké školy na Komenského náměstí, včetně tělocvičny, si zabrala pro své potřeby rakousko-uherská armáda. Celkově čítala kralupská vojenská posádka 50 mužů¹⁰⁹.

Kralupáci v boji. Doma, v legiích i za císaře pána

Velká válka sice nejprve vypadala jako lokální konflikt, avšak postupně se stala konfliktem světovým, a tomu odpovídal také narůstající počet branců. Během prvního dne bylo odvedeno z Kralup 350 mužů. Odvody nicméně neustávaly, a tak nakonec během války z města narukovalo asi 1 375 osob, další lidé pak byli nasazeni na práci ve zbrojním průmyslu¹¹⁰. O tom, jak Kralupáci prožívali začátek války a nasazení na frontě svědčí například vzpomínka Jaroslava Süssmilicha, jednoho z pozdějších představitelů místního dělnického hnutí: „*Já byl odveden na vojnu v roce 1913. Do první světové války jsem šel jako aktivní voják, jako dítě (...). Tam, kde jednotlivci anebo skupiny bouřili proti válce, tam zasáhla perzekuce. Páni na to již byli připravení a tak měl každý náš člověk (představitel dělnického hnutí, anebo ten, kdo výrazně protestoval a bránil se odvodu, pozn.) na vojně v členském listě poznámku „PF“, tedy politicky podezřelý. I já jsem měl to štěstí a tak jsem se stal na vojně v míru i ve válce kuchařem, s čímž jsem se smířil.*“¹¹¹ Dále J. Süssmilich ve svých pamětech popisuje, že jediné co mu pomohlo vojnu i válku přežít, byla skupina jeho přátel sdružených okolo čtenářů Práva lidu, která se snažila dodržet pohromadě a vzájemně se podporovat.

Přestože se lokální historiografie prezentována především Otakarem Špecingerem snažila v době minulého režimu logicky zdůrazňovat zejména utrpení dělnické třídy a nižších vrstev ve světové válce, nevyhnula se mobilizace samozřejmě ani některým členům kralupského zastupitelstva, městské policie a hasičům, často zmiňovaných jako buržoasie. Ze členů rady města byl povolán například Bedřich Lípa, nicméně v jeho případě se podařilo dosáhnout zproštění výkonu vojenské služby, a tak se již 27. října mohl vrátit zpět domů¹¹². Brzy také došlo k odvolání posádky střežící železniční trať, jež byla nahrazena postaršími kralupskými občany, a to v počtu 42 mužů, kteří svou

¹⁰⁹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 145

¹¹⁰ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 10

¹¹¹ SOKA Mělník, Fond sbírka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Jaroslav Süssmilich, Hrst vzpomínek na naše dělnické hnutí na Kralupsku I.*, s. 3

¹¹² SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 11

službu zahájili po přísaze na četnické stanici ještě v civilním oblečení, někdy v polovině srpna¹¹³. Velitelem hlídky se stal starší četař Luksík.

V téže době byla kralupská sokolská jednota přinucena odevzdat nedávno vymalovanou tělocvičnu Červenému kříži jako lazaret. Podle historika Ing. Josefa Stupky byl tento vzápětí, konkrétně 24. září 1918, obsazen prvními raněnými vojáky, a to z řad Čechů, Němců i Rusů¹¹⁴. Dostupné údaje se nicméně liší, neboť podle sokolské kroniky došlo k příjezdu prvních raněných až o dvanáct měsíců později, a tak byla sokolovna zhruba rok nevyužita¹¹⁵. Podle městské kroniky pak byly zřízeny oba lazarety (druhý se nacházel v hotelu Slavia), teprve 31. ledna následujícího roku, kdy sem dorazilo prvních 16 raněných¹¹⁶. Zároveň již v roce 1914 došlo ke zřízení izolační nemocnice v domě Jana a Emilie Křemenových v Havlíčkově ulici, č. p. 601, a to o dvou místnostech, kam měli být sváženi nemocní trpící nakažlivými chorobami¹¹⁷.

Ne všichni na frontě nasazení Kralupáci ale měli v úmyslu padnout za císaře pána, a tak v případě, že se dostali do zajetí nebo se jim podařilo dezertovat, vstupovali do Československých legií, bez ohledu na to, na jaké části fronty se právě nacházeli. Z kralupských občanů nasazených v boji do legií vstoupilo celkem 135 mužů, z toho deset bojovalo v legii francouzské, 25 v italské a nejvíce v počtu zhruba sto mužů bylo v legii ruské¹¹⁸. Právě posledně jmenovaná strávila na válečném poli nejdelší čas. Její vojáci se nejprve museli postavit svým bývalým druhům z armády rakousko-uherské a německé. Poté, co se Rusko vzdalo, a moci se chopil Lenin, absolvovali dlouhou anabázi přes celou Sibiř až do Vladivostoku. Během této cesty se pravidelně střetávali s bolševiky, a zároveň byli svědky válečných hrůz páchaných Rudou armádou, Němci i Maďary na místním obyvatelstvu. Ruským legiím se podařilo osvobodit všechna velká sibiřská města, od Samaru, přes Jekatěrinburg až po Kazaň, až se nakonec dokázali dostat do Vladivostoku, odkud byli v roce 1920 evakuováni zpátky do Čech.

¹¹³ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 13

¹¹⁴ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 145

¹¹⁵ Iveta BENDÍKOVÁ, Kateřina PROCHÁZKOVÁ, Barbora MATESOVÁ, Marta MATĚJOVSKÁ, *Život kralupského Sokola, aneb tři ženy v tělocvičně, Kralupy nad Vltavou 2010*, s. 43

¹¹⁶ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 37

¹¹⁷ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 12

¹¹⁸ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I*, inv. č. 2, kniha č. 2, s. 40

Z obyvatel Kralup a okolí, kteří se účastnili bojů v Rusku, je třeba jmenovat alespoň dva protagonisty, o jejichž osudech se dochovaly písemné prameny. Jedná se o legionáře Jana Jezvinu a Jaroslava Skálu. První z nich pocházel z Kralup – Lobečku, z rodiny železničáře, do které se 20. března 1894 narodil. Poté, co vychodil místní měšťanku, absolvoval studium na pražské obchodní akademii. Následně zamířil do ciziny, konkrétně do Ruska, kde od roku 1913 působil v Moskvě jako účetní a právě tady ho zastihl začátek války¹¹⁹. Záhy proto vstoupil do České družiny, připravoval se na účast v boji na cvičišti v kyjevské Vladimírské Horce¹²⁰, a brzy poté byl nasazen jako střelec ve výzvědném oddílu proti německo-rakouským vojskům u Veličky, Přemyšlu a u Tarnopole. V roce 1916 zahájil svou vojenskou kariéru. Nejprve vstoupil do vojenské školy v Moskvě, po tříměsíčním kurzu byl jmenován poddůstojníkem a 14. února 1917 praporčíkem. Zúčastnil se bitvy u Zborova, jako velitel 10. roty bojoval u Tarnopole a za udatnost 25. listopadu téhož roku obdržel řád svaté Anny 4. stupně. Jako zajímavost stojí dále uvést, že před svou tragickou smrtí mu předal plukovník Švec svou šavli¹²¹. O rok později během ústupu z Ukrajiny velel 3. praporu 1. pluku v bojích u Samary. Za statečnost v těchto ústupových bojích byl povýšen nejprve na kapitána a později na majora¹²². Vedle toho se stal nositelem několika vojenských vyznamenání. Jednalo se například o francouzský válečný kříž nebo řád M. R. Štefánika. V dubnu 1920 byl ustanoven členem lékařské komise ve Vladivostoku a v téže době evakuován na lodi *President Grand* do vlasti¹²³. V té době se však u něj již začala projevovat vážná choroba způsobená válečným strádáním a častými nachlazeními – tuberkulóza. Té nakonec 3. června 1922 podlehl¹²⁴. Pohřebního průvodu nesoucí jeho rakev na veltruský hřbitov se účastnily stovky lidí. Na znamení památky tohoto významného důstojníka, kterému brzká smrt přerušila jeho nejspíš úspěšnou

¹¹⁹ František KOVÁŘ, *Starodružiník br. major Jan Jezvina*, Kralupy nad Vltavou 1934, s. 3

¹²⁰ 28. září 1914 přísahali, *Národní listy*, č. 220, 27. 9. 1919, s. 1, [cit. 2020-07-11], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:e7ebc262-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:62588d4d-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

¹²¹ František KOVÁŘ, *Starodružiník br. major Jan Jezvina*, Kralupy nad Vltavou 1934, s. 4

¹²² Vojenská hlídka, *Československý legionář*, č. 28, 12. 7. 1934, s. 11, [cit. 2020-07-11], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:f34b6cc0-2ad6-11e1-a9ef-0013d398622b?page=uuid:f4010120-2ad6-11e1-9fbd-0013d398622b>

¹²³ František KOVÁŘ, *Starodružiník br. major Jan Jezvina*, Kralupy nad Vltavou 1934, s. 5

¹²⁴ Naše rovy: Br. Jezvina zemřel, *Československý legionář*, č. 23, 9. 6. 1922, s. 7, [cit. 2020-07-11], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:9c9dd2b0-27dd-11e1-a7d2-0013d398622b?page=uuid:9d91f6b0-27dd-11e1-9fbe-0013d398622b>

budoucí vojenskou kariéru, nechala Československá obec legionářská v Kralupech na jeho rodném domě v Lobečku 1. července 1934 slavnostně odhalit pamětní desku¹²⁵.

Druhým legionářem, o kterém se dochovaly střípky z jeho života a působení v Rusku, byl Jaroslav Skála, který se narodil 24. března 1890 v Poštovicích u Velvar¹²⁶. Vychodil obecnou školu v Kmetiněvsi a vyučil se řezníkem. Chvilí pracoval v místním hostinci, nicméně později odešel za prací do severních Čech. V roce 1915 byl odveden, zařazen k 28. pěšímu pluku a poslán na ruskou frontu, kde byl již 3. dubna téhož roku zajat¹²⁷. Nejprve pracoval jako zajatec v Tulské gubernii, nicméně o dva roky později, 8. srpna 1917 se přihlásil k československému vojsku. Byl hodnocen jako vynikající střelec. V hodnosti desátníka se účastnil několika bitev – například o Vladivostok, Nikolaj Usurijský, Laju a podílel se také na obraně magistrály, za což byl vyznamenán křížem svatého Jiří IV. stupně za chrabrost. Život tohoto nadějného legionáře ukončil pád pod vlak, a to z neznámých důvodů, 8. května 1919, přičemž následkům zranění podlehl¹²⁸. Rozloučení s Jaroslavem Skálou proběhlo o čtyři dni později a popsáno bylo následovně: „*Pohřeb konal se 12. května o druhé hodině odpolední na vojenský hřbitov v Očinsku a byl vypraven nádherně. Účastnila se ho 7. rota, celá 8., 5., 6. kulometná rota, 6. baterie a hudba 11. pluku. Rakev byla vezena na děle. Po obou stranách šla čestná stráž 7. roty, za rakví důstojnický sbor, potom všechny roty II. praporu, 6. baterie, průvod uzavírala dvě děla. Na cestě přidala se ruská čestná stráž s hudbou. Nad hrobem promluvil velitel roty br. kapitán Růžička a br. Šuta. Hudba zahrála „Kde domov můj“, načež vypáleny tři salvy čestnou stráží.*¹²⁹“ Na závěr je třeba zmínit, že svými veliteli byl Jaroslav Skála hodnocen jako člověk čistého srdce, heroické povahy a jako dobrý kamarád pomáhající druhým. Bohužel mu však krutý osud nedopřál znovu se setkat s těmi, na něž vzpomínal ve svém zápisníku, který si v průběhu sibiřské anabáze vedl – se svými nejbližšími¹³⁰.

¹²⁵ Vojenská hlídka, *Československý legionář*, č. 28, 12. 7. 1934, [cit. 2020-07-11], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:f34b6cc0-2ad6-11e1-a9ef-0013d398622b?page=uuid:f4010120-2ad6-11e1-9fbd-0013d398622b>

¹²⁶ Václav KRŮTA, *Českoslovenští legionáři, okres Kladno*, Kladno 2002, s. 157

¹²⁷ SOKA Mělník, Fond sbírka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Jan Malec: Legionář Jaroslav Skála*

¹²⁸ V. KRŮTA, *Českoslovenští legionáři, okres Kladno*, s. 157

¹²⁹ SOKA Mělník, Fond sbírka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Jan Malec: Legionář Jaroslav Skála*

¹³⁰ Tamtéž

Ze Slovinska až do středu Čech aneb váleční uprchlíci v Kralupech

Tak jak válka postupovala, připravovala stále více lidí nejen o život, ale také o jejich domov. Město proto muselo poskytnout azyl nejen mnoha raněným vojákům, ale i válečným uprchlíkům. Ti pocházeli především ze Slovinska, které boje zasáhly obzvláště tvrdě. Již v roce 1914 podle Ing. Josefa Stupky našlo v Kralupech útočiště 50 utečenců z Haliče, další následovali o rok později. Konkrétně se mělo jednat o 150 Slovinců, ke kterým se později přidalo 50 Italů¹³¹. Podle městské kroniky nicméně již v srpnu 1914 dorazilo do města 406 uprchlíků z Haliče, kteří našli útočiště v kralupských hostincích a brzy na to také v domech místních obyvatel¹³².

Je ovšem nutné podotknout, že uprchlíci se vesměs postupně zapojili do života ve městě a mnoho z nich také našlo v Kralupech nad Vltavou práci, a to jak v průmyslu, tak v zemědělství. Slovinci byli taktéž umístěni v okolních vesnicích. Například v nedalekých Zeměchách našlo útočiště 13 osob a jejich děti chodily do kralupských škol, kde stejně jako ty české dostávaly vysvědčení. Další blíže nezjištěný počet uprchlíků dorazil na počátku roku 1916 z Gorice, a zároveň se ve městě usadilo větší množství Italů. Jejich potomci často neuměli číst ani psát a z toho důvodu pro ně musela být zřízena italská škola, pod vedením ředitele chlapecké školy Antonína Ctibora¹³³.

Ne ve všech případech ale probíhala spolupráce místních s uprchlíky dobře. Zatímco osmnáctiletý Slovinec Štěpán Devetak se utopil ve Vltavě, když se pokoušel zachránit tonoucího českého chlapce Václava Svobodu¹³⁴, italští uprchlíci ubytovaní v několika domech poškodili jejich vybavení tak, že jim muselo být ze státní podpory na opravy strháváno pět haléřů denně na opravy¹³⁵. V jejich případě tak byli kralupští občané nejspíše rádi, když Italové později město opustili a vrátili se zpátky do své vlasti.

¹³¹ Josef STUPKA, Uprchlíci v Kralupech před sto lety, *Kralupský zpravodaj*, 04/2016, s. 10 - 11

¹³² SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 16

¹³³ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 56

¹³⁴ J. STUPKA, Uprchlíci v Kralupech před sto lety, *Kralupský zpravodaj*, 04/2016, s. 11

¹³⁵ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 74

Proměny města za války – kultura a stavební ruch

Válka nepřinášela jen oběti na životech vojáků, ale trpělo jí především civilní obyvatelstvo, a to nejen zmínění Slovinci a Italové, ale i obyvatelé Kralup, byť se jich – pakliže nebyli povoláni na frontu – boje přímo nedotkly. V první řadě došlo k útlumu kulturního a společenského života. Ještě 9. srpna se podařilo uspořádat veřejné cvičení DTJ a následně se konalo též divadelní představení spolku Želenský na Hrombabě. Pěvecko-hudební spolek Fibich pak uspořádal 11. října koncert Českého kvarteta, kde účinkoval mimo jiné i skladatel Josef Suk¹³⁶. Naopak Česká obec sokolská, a to nejen v Kralupech, ale také v celých Čechách, byla již v listopadu 1915 rozpuštěna, a v témže roce musel narukovat i starosta sokolské obce MUDr. Václav Kubr¹³⁷.

Podobně jako kultura na tom byl také stavební ruch a rozvoj průmyslu v Kralupech. Zastavena byla většina připravovaných projektů, jako například úprava okolí Zákolanského potoka či výstavba nových komunikací. V roce 1915 v podstatě došlo ze strany městského úřadu jen k vydláždění ulice Poděbradova a k výstavbě kanalizace v ulicích Smetanově a Jirsíkově¹³⁸. Zároveň musela být odložena připravovaná stavba okresního úřadu a okresního soudu, která nakonec byla realizována až po roce 1945. O rok později se pak již žádné větší rekonstrukce financované městem neprováděly.

Zásobovací situace. Její válečný vývoj a problémy

Již v prvních dnech světového konfliktu zachvátila město a jeho obyvatele nákupní horečka. Zkrátka každý chtěl mít doma co nejvíce zásob a tím taktéž došlo k prudkému zdražení potravin. Všechny obchody byly v obležení, tvořily se v nich dlouhé fronty a například v prodejně Svěpomoci nemohli prodavači přes nával lidí ani zavřít během polední přestávky. Zároveň mnoho z nich nakupovalo přebytečné množství zboží, které pak draze prodávali na černém trhu¹³⁹. Z nastalé situace navíc těžili především zemědělci a lichváři. Na jednu stranu byl sice ustanoven maximální ceník, na druhou

¹³⁶ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 17

¹³⁷ I. BENDÍKOVÁ, K. PROCHÁZKOVÁ, B. MATESOVÁ, M. MATĚJOVSKÁ, *Život kralupského Sokola aneb tři ženy v tělocvičně*, s. 43

¹³⁸ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 36

¹³⁹ Tamtéž, s. 18

stranu se ale týkal jen maloobchodního zboží. Navíc se velké množství potravin přes zákaz vyváželo do Německa, takže na domácí pak již nezbývalo¹⁴⁰.

Kvůli probíhající mobilizaci, všeobecnému zmatku a růstu cen se ocitly v obležení také finanční ústavy, jejichž klienti se domáhali výběru svých úspor. Stejně tak se rozpoutal boj o kovové mince, neboť podle některých měly papírové peníze ztrácet hodnotu. Postupně se tak rozmáhaly nejružnější podvody, během kterých například byly vyměňovány papírové bankovky za drobnější mince, než byla jejich skutečná hodnota¹⁴¹. V Kralupech nad Vltavou v této době zažívala těžké chvíle zejména městská spořitelna. Již v prvních dnech války si chtělo vybrat své úspory asi 1 500 lidí, a tak bylo nutné následně jednotlivé výběry omezit, nejprve na 100 korun a později na 50 korun. Jelikož strážníků v ulicích byl nedostatek a situace se stávala neúnosnou, museli v později před spořitelnou zajišťovat pořádek příslušníci hasičského sboru¹⁴². Nedostatek drobných se vyřešil pomocí takzvaných spořitelních lístků s hodnotou jedné koruny, kterých se ihned v první den po jejich zavedení prodalo na osm stovek.

Kvůli otázkám ohledně zásobování byl v Kralupech sestaven 1. srpna poradní sbor, složený ze zástupců městské rady, finanční a hospodářské komise, obchodního grémia, zástupců Svépomoci a dalších organizací, na jehož popud zřídilo město vlastní potravinovou rezervu. Na konci září tak z podnětu poradního sboru například město zakoupilo čtyři a půl vagonu brambor¹⁴³. Zároveň, aby se předešlo případnému zdražování, byly císařským nařízením z podzimu roku 1914 stanoveny maximální ceny obilí. Následujícího roku se ale začala situace zhoršovat. 15. dubna byly zavedeny potravinové lístky na chléb a mouku¹⁴⁴. (Zde se prameny opět liší, a například podle Sborníku o J. Vaníčkovi se jednalo již o 11. duben¹⁴⁵). *Chlebový lístek, zvaný chlebenek, měl 56 ústřížků a byl určen na týden, přičemž na každý ústřížek bylo možné*

¹⁴⁰ Josef VANÍČEK, *Mé paměti*, Kralupy nad Vltavou 1948, s. 65

¹⁴¹ I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka*, s. 37

¹⁴² SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 12

¹⁴³ Tamtéž, s. 19

¹⁴⁴ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 146

¹⁴⁵ Josef NOVOTNÝ, *Jak rostla „Svépomoc“ za vedení soudruha Vaníčka*, In: kol. Josef Vaníček, 19. listopad 1861–1931, kniha na oslavu jeho sedmdesátých narození, Kralupy nad Vltavou 1931, s. 90–91

*odebrat 25 gramů mouky nebo 35 gramů chleba.*¹⁴⁶“ Zároveň tyto chlebové lístky byly zavedeny nejprve v Kralupech, zatímco v okolních obcích se začaly používat později.

Právě na venkov také vedly první kroky Kralupáků, z nichž mnozí dali kvůli dostupnější obživě a potravinám přednost dělnické profesi na vesnici před lukrativním zaměstnáním ve městě, jak uvádí například vzpomínka Růženy Jiráňkové. *„Doma bylo zle a mělo být ještě hůř. První rok zásobování ještě trochu šlo, ale v roce 1915 již začínala nouze. Všechny ty události přiměly mě k tomu, abych si přestala hledat zaměstnání v kanceláři a nastoupila jsem jako zemědělská dělnice do zahrady u veltruského parku. Pracovaly jsme v zelinářské zahradě, vysazovaly bylinky v pařeništích, ryly, plely, a sem tam sezobly nějakou tu jahodu nebo jiný zralý plod.*¹⁴⁷“

Zavedením státního zásobování se sice podařilo zregulovat nákup potravin, nikoliv ale dostupnost zboží. Obilí totiž nejprve vykoupili komisionáři válečného obilního ústavu a následně ho rozdělili mezi jednotlivé obce a obchodníky. Zásadní potíž ovšem skvěla v tom, že počet vydaných potravinových lístků byl v nepoměru s počtem dostupných potravin. Z toho důvodu nechala vytvořit městská rada dvě obecní prodejny, kde se prodávalo pouze kralupským občanům a jen za hotové. Tímto krokem se tak podařilo zajistit, že se alespoň zpočátku ke všem lidem ve městě dostávalo potravin¹⁴⁸. Jejich ceny byly následující: *„Bochník chleba stál 68 haléřů, kilo mouky 60 haléřů, hrách 1,2 koruny, rýže 1 – 1,3 koruny, sádlo 5,26 koruny, 1 vejce 13 haléřů.*¹⁴⁹“ Od druhé poloviny roku se ale stávala situace kritickou. Zásoby obilí a potravin, které měly Kralupy k dispozici, se povážlivě tenčily, a ke zlepšení nepřispěl ani fakt, že kvůli suchu byla úroda pšenice obzvláště špatná. Zároveň byly prováděny pravidelné kontroly domácnostní obchodníků a pekařů, přičemž následně bylo zjištěno, že mnoho z nich prodává na černo. Takovéto osoby pak byly potrestány odebráním lístků¹⁵⁰.

¹⁴⁶ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 25 - 26

¹⁴⁷ SOkA Mělník, Fond sbírka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Růžena Jiráňková – Tomsová, Vzpomínky na události z první poloviny dvacátého století týkající se založení KSČ a FDTJ*, s. 16

¹⁴⁸ SOkA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 26

¹⁴⁹ Tamtéž

¹⁵⁰ Tamtéž

Válečná léta 1916–1917 a jejich dopad na život ve městě

Zatímco v prvních dvou letech válečného konfliktu žilo město relativně poklidným životem, daleko od fronty plné bojů, v její druhé polovině už začaly válečné útrapy doléhat tvrdě také na jeho obyvatele. Neustávající odvody, všudypřítomný nedostatek potravin a všeobecná drahota, to vše se podepisovalo na zhoršující se náladě obyvatel.

V úterý 21. listopadu 1916 byl se zármutkem oznámen skon císaře Františka Josefa I. Na trůn následně nastoupil jeho prasynovec Karel I., který měl s monarchií dalekosáhlé záměry. Jedním z jeho cílů bylo podpořit i tzv. utlačované národy a dát jim více svobody v rámci monarchie. V té době však již měli Kralupští jiné starosti. Vzhledem k nedostatku kovů pro výrobu děl a válečného vybavení musela být v roce 1917 provedena rekvizice kralupských zvonů¹⁵¹. Z místního kostela tak byly 2. července sejmuty zvony Maria a Václav. Zranil se přitom jeden z vojáků, kterému uvolněná klika rumpálu přerazila ruku. O měsíc později byl rozbit přímo ve věži i nejmenší zvon Jan Nepomucký, jehož střepiny byly následně dolů sneseny. Stejně tak byly zabírány kovové pomníky, svícny, tácy, nebo koňské postroje¹⁵². Podobně jako v prvních dvou letech bojů se také nyní objevovali ve městě další uprchlíci, o které bylo nutné se starat.

Panoval také nedostatek uhlí, což na počátku roku 1917 vedlo k nutnosti uzavřít kralupské školy, a to na celý únor¹⁵³. Docházka navíc byla chabá a žáci se věnovali zahálce, krádežím, nebo stáli fronty na potraviny spolu se svými rodiči. Mládež se dokonce chovala tak zpustle, že městská rada musela zakročit výstrahou v podobě městských vyhlášek s přísnými tresty, nicméně ani tyto danou situaci příliš nezlepšily¹⁵⁴. Časté byly výbuchy hněvu, hádky a křik na ulicích, neboť obchody v této době již neměly téměř žádné zboží, na chlebové lísky nebylo možné získat už ani mouku a krádeže již nebyly ničím výjimečným¹⁵⁵. Situaci neulehčovali ani překupníci z Kladenska, jež skoupili za každou cenu i ty nejmenší zásoby, a proto přesporní mohli nakonec na kralupských trzích a v obchodech nakupovat až po deváté hodině ranní¹⁵⁶.

¹⁵¹ SOkA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 74

¹⁵² J. STUPKA, *Velká kronika Kralupská*, s. 148

¹⁵³ SOkA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 70

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 55

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 62

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 65

Město sice řešilo problém se zásobováním zřízením obecní kuchyně pro chudé, kde bylo možno pořídit oběd za asi 60 haléřů, ale ani to nestačilo. Není proto divu, že již od května se zejména nemajetní vrhali na pekařské vozy, a například 5. května 1917 vtrhly hladovějící ženy do druhé obecní prodejny a přes odbor prodavaček tady odcizily chléb¹⁵⁷. Bohužel danou situaci neulehčoval ani nedostatečný počet strážníků. V roce 1917 již zbyli v Kralupech pouze dva, a to Čeněk Bednář a František Kejmar, jež pro svůj vysoký věk nemohli být do rakouské armády odvedeni¹⁵⁸. Proti davu hladovějících ale mnoho nemohli, a proto byl 3. července vypsán konkurz na dvě místa policejních strážníků, ovšem bez úspěchu. Zároveň již 10. května 1917 požádal kralupský starosta Pavlousek, aby městské policii při zajišťování pořádku bylo k dispozici 4 – 6 vojáků¹⁵⁹, neboť o pomoc již nyní nežádali jen obchodníci, ale i městská spořitelna. Okresní hejtmanství však žádost města zamítlo s tím, že nedostatek strážníků způsobuje zejména fakt, že jejich výplata v Kralupech je mnohem nižší než plat v jiných městech a vyzvalo jeho představitele, aby učinili urychlenou nápravu¹⁶⁰. Zároveň byla ke střežení zásilek potravin na nádraží i k hlídání Karsova mlýna zřízena domobranecká stráž¹⁶¹ a stávajícím strážníkům bylo o rok později schváleno stoprocentní navýšení mzdy, konkrétně ze 44 na 88 korun měsíčně¹⁶², pomocným hlídačům byla zvýšena o 50 %.

Soumrak monarchie. Jaro 1918 a jeho průběh v Kralupech

„Poměry zásobovací v posledním roce světové války byly přímo strašlivé. Lid už nemohl déle snášeti bídu a příšerné hladovění, srocoval se, stával se výbojným, zkrátka situace byla hroživá,¹⁶³“ přesně takto viděl poměry ve městě v roce 1918 kronikář Škabrada.

Demonstrace byly v poslední dekádě války na denním pořádku a zejména násilí v ulicích se stále stupňovalo. Na útoky obyvatel si museli zvykat především kralupští

¹⁵⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 66

¹⁵⁸ Josef STUPKA, *Mé město a můj život Kralupy nad Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 2007, s. 53

¹⁵⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Dopis okresnímu hejtmanství se žádostí o přidělení 4 – 6 vojáků k policejní hlídce ze dne 10. května 1917*, kr. č. 21

¹⁶⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Odpověď okresního hejtmána městskému úřadu s výzvou o zvýšení mzdy strážníkům ze dne 27. června 1917*, kr. č. 21

¹⁶¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 77

¹⁶² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 29. května 1918)*, inv. č. 28, kniha č. 26

¹⁶³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 80

Židé, neboť zejména jejich obchody byly přepadány a drancovány nejčastěji¹⁶⁴. O mnoho lépe na tom nebyl ani majitel mlýna a otec slavného akademického malíře Jiřího Georgese Karse, na kterého pro změnu občané sváděli špatnou kvalitu chleba. „V Kralupech byl v tu dobu nejnenáviděnější správce Karsova mlýna, rezavý a arogantní Žid, který chamtivost svých službodárců překonal nejsprostším způsobem. Chléb byl ztuchlý, byly to spíše spečené kusy nejpodivnější barvy a tvaru. A chuť? Ta byla příšerná.“¹⁶⁵ Docházelo proto k pravidelným protestům, na které ovšem státní správa reagovala represí. Stejně tak byli zatýkáni ti, kdo odmítali v továrnách pracovat a představitelé státní moci jednali s lidem teprve po nátlaku, alespoň takto to viděla Jirina Jiráňková ve své další vzpomínce. „Když byli muži zastrašeni, tlučeni a zavírání, vzbouřily se ženy. Byla jsem na jedné takové demonstraci, když zástup podvyživených žen přinesl na hejtmanství okresnímu hejtmanovi Herrscherovi ukázat to, čemu se říkalo chleba.“ Nejdříve je nechtěl přijmout, ale zástup demonstrantů rostl tak rychle, že narychlo povolání četníci se zalekli a hejtman přijal dvě ženy jako deputaci.¹⁶⁶

V neposlední řadě nechybí ani kritika představitelů lidu, tedy poslanců říšského sněmu, mezi které patřil také poslanec František Biňovec, sociálně demokratický politik, a jeden z nejdůležitějších mužů října 1918 v Kralupech nad Vltavou, který se stal nechtěným účastníkem popisované demonstrace. „Celý dav obrátil se směrem, kterým kráčel k hejtmanství ruměný pán (...). „Poslanec Biňovec.“ Několik žen se mu rozběhlo vstříc. „Soudruhu poslanče“, křičely udýchaně, „podívej se...“, ale dál už nedořekli. Blahobytný pán svažtil obočí: „Paní já Vás neznám, nemám čas...“ a tu se strhl takový řev a jakot, že pan poslanec ubíhal, jen se mu kožich rozhrnoval.“¹⁶⁷

Když demonstrace nikam nevedly, nebyly výjimkou ani situace, kdy skupina hladovějících žen napadla vozy s moukou z Karsova mlýna. Poté co došlo k jejich zatčení městskou policií a vsazení do vězení, přitáhl mohutný dav před soudní budovu a pod pohrůžkou násilí si vymohl na předsedovi okresního soudu Dr. Hlaváčovi propuštění těchto žen¹⁶⁸. V davu byl tehdy také budoucí místostarosta Josef Vaníček, kterého lid poslal za předsedou soudu, jako delegáta. „Pan rada Dr. Hlaváč podíval se

¹⁶⁴ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 152

¹⁶⁵ SOKA Mělník, Fond sbírka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Růžena Jiráňková – Tomsová, Vzpomínky na události z první poloviny dvacátého století týkající se založení KSČ a FDTJ*, s. 16

¹⁶⁶ Tamtéž

¹⁶⁷ SOKA Mělník, Fond Sbírk pamětí Kralupy nad Vltavou, *Růžena Jiráňková – Tomsová, Vzpomínky na události z první poloviny dvacátého století týkající se založení KSČ a FDTJ*, s. 22

¹⁶⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, 80 - 82

*z okna na hrozný dav lidí, krátce uvažoval, v přítomnosti soudce Dr. Procházky nařídil uvězněné ženy ihned propustiti a osvobodil je obžaloby.*¹⁶⁹ “ Právě z těchto důvodů městský úřad opakovaně žádal pražské místodržitelství o povolení vyzbrojit městské strážníky revolvery, čemuž ale nebylo až do konce války vyhověno¹⁷⁰.

Zásobování v té době vypadalo tak, že po mnoho dní nebylo možné vůbec získat za lístky na potraviny nějaké zboží. 19. února se podařilo sehnat několik vagonů brambor, které byly rozprodány za veliké peníze občanům po třech kilech. Jejich hodnota ovšem byla nevalná, brambory byly namrzlé a rychle hnily¹⁷¹. Také marmeláda byla od února vydávána pouze na přiděl, zatímco šatenky byly zavedeny již v prosinci předchozího roku. Železničním zřízcům se pak vydával cukr a káva přímo z jejich potravinových skladů na dráze¹⁷².

Nejvíce zoufalé poměry z hlediska nedostatku potravin panovaly v Kralupech na počátku léta, kdy byl přiděl mouky snížen na 1/8 kg na týden, a každý měl zároveň nárok na půl bochníku chleba. Na tento se však muselo často několik dní čekat¹⁷³. Vzhledem k tomu, že zásoby byly vyčerpány a lid hladověl, nebyly výjimkou ani situace, kdy žena čekající ve frontě na potraviny v jedné z obecních prodejen zemřela¹⁷⁴. Následovaly domovní prohlídky, při kterých se zjišťovalo, zda někdo neodebírá potravinových lístků více, než potřebuje. Situace se vyřešila až v srpnu, kdy se opět přiděly chleba a mouky zvedly. Během hladového období tak mohli Kralupáci sehnat jedině zeleninu, jako mrkev, kedlubny, nebo bob. Podobné to bylo i s ovocem, ovšem částky za něj žádané dosahovaly závratných výšin a ne každý si jeho nákup mohl dovolit. Jeho ceny se od druhého července pohybovaly až okolo 10 korun za kilo¹⁷⁵.

Co se týče bot a látek, došlo již v prosinci roku 1917 ke zřízení okresních oděven, které měly na starost vydávání osvědčení na nákup příslušného oblečení nebo obuvi jednotlivým žadatelům. Konkrétně v Kralupech se prodejna okresní oděvny nacházela v obchodě Anny Váchové v Jungmannově ulici, pobočku dále měla ve Velvarech¹⁷⁶.

¹⁶⁹ Josef VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 81

¹⁷⁰ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou 100 let města*, s. 72

¹⁷¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 82

¹⁷² Tamtéž, s. 82

¹⁷³ Tamtéž, s. 84

¹⁷⁴ Josef VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 73

¹⁷⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 82

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 82

Nemajetní a chudí pak mohli využít sběrnou starého šatstva v Havlíčkově ulici. Vzhledem k tomu, že lidé neměli čím topit, případně na uhlí neměli peníze, neboť jeden metrák černého kladenského uhlí bylo možné pořídit za 9,5 korun, musely jako topivo posloužit pokácené akáty z Liščí díry, čímž Kralupy ztratily jeden romantický kout¹⁷⁷.

Jaro 1918 – probuzení občanského a kulturního života

Poměry na bojištích byly sice ještě na jaře roku 1918 nejednoznačné, i přesto ale lidem začínalo být patrné, že monarchie spěje ke svému konci. Pomalu se probouzel politický život ve městě a nejrůznější dělnická hnutí začala znovu vykazovat svou aktivitu¹⁷⁸. Pod vlivem Velké říjnové socialistické revoluce v Rusku začali dělníci demonstrovat a stávkovat také v Kralupech. První stávka se uskutečnila po vzoru Kladna již v lednu, přičemž se týkala se menších průmyslových závodů. 26. února odmítli pracovat železniční dělníci a 24. dubna demonstrovaly tisíce lidí před budovou hejtmanství¹⁷⁹.

Novinkou byla také oslava svátku práce – 1. května, a to poprvé od vypuknutí války. Tento den se neúřadovalo a na školách neprobíhalo vyučování. Zároveň při této příležitosti předložila deputace dělníků radě města resoluci, v níž žádala, aby jejich zástupci byli přijati do samosprávných sborů. V tomto jim sice vyhověno nebylo, nicméně rada města vypracovala návrh kralupskému zastupitelstvu, aby došlo k jejímu rozšíření o 12 členů z řad místních dělníků z jednotlivých průmyslových podniků¹⁸⁰.

Spolu s příchodem jara rozkvétal nejen život politický, ale i život občanský a kulturní. 28. února uspořádala Úřednická beseda „Slovanský večer“ a o dva měsíce později, ve dnech 7. a 14. dubna slavnostní představení na počest 10letého výročí úmrtí spisovatele a básníka Svatopluka Čecha s provedením výpravné básně „Ve stínu lípy“¹⁸¹. Svou činnost postupně obnovil pěvecko-hudební spolek Fibich a v neposlední řadě se opět začalo jednat o možném sloučení obcí Kralupy – Lobeček – Mikovice a Chvatěruby¹⁸².

¹⁷⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s.

¹⁷⁸ Otakar ŠPECINGER, *Století Kralup*, Kralupy nad Vltavou 1981, s. 62

¹⁷⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 92

¹⁸⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 90

¹⁸¹ Tamtéž, s. 89

¹⁸² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 9. 2. 1918)*, inv. č. 28, kniha č. 26

14. říjen 1918 – vyhlášení samostatného Československého státu

Občanské a politické probuzení pokračovalo také v průběhu léta. Postupně se opouštělo od loajálních projevů vůči monarchii, a taktéž proběhla oslava 50. výročí české deklarace, kterou byl zahájen boj za českou samostatnost. Přítrž těmto událostem učinila až španělská chřipka, která pronikla spolu s postupně se navracejícími vojáky také do Kralup, a protože se rychle šířila, bylo až do 26. října omezeno vyučování¹⁸³.

Nicméně vlivem situace panující na jednotlivých bojištích postupně nabyly změny viditelnějšího rázu. Rakouský postup na italské frontě ztroskotál, a také ve Francii zahájila vojska Dohody rychlý postup směrem na Německo. 14. října se ustanovila v Paříži vláda nového Československa¹⁸⁴ a ten samý den se daly do pohybu události nejen v českých zemích, ale i v samotných Kralupech. Již o den dříve byla svolána příslušníky kralupské sociální demokracie revoluce. Zároveň se v noci ze 13. na 14. října začaly po městě šířit letáky s následujícím prohlášením:

„Proklamace všeho pracujícího lidu v národě československém.

Jsme zajedno s usnesením socialistické rady československé. Státisíce pracujícího lidu českého ze všech českých krajín vznášíme dnes nejslavnější protest proti vývozu potravin

a uhlí, proti pustošení našich zemí, proti vraždě národa. Čtyři strašná léta jsou dovršena v utrpení. Bezpočetné hroby naši nejdražších, pracující lid obrácený v kostry a němé hrůzy v našich rodinách, ženou nás k obraně.

Domluvili jsme se s těmi, kdož nám byli diktováni cizí vládní mocí a bylo by ponížením pro národ jednati ještě dále s činiteli národu nezodpovědnými, jejichž jedna ruka nám ustavičně slibovala a druhá nám ustavičně loupila.

Doba se naplnila. Shodili jsme již okovy poddaných rabů. Povstali jsme k samostatnosti. Z nezlomné vůle vlastní a ze sankce všeho demokratického světa prohlašujeme, že stojíme tu dnes jako vykonavatelé nové státní svrchovanosti, jako svobodné republiky Československé.

¹⁸³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 95

¹⁸⁴ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 611

Prohlašujeme, že každý pokus o vývoz a plen našich zemí je stejně loupeží a stejným zločinem proti svrchovanosti státu našemu, jako bylo přepadení Belgie na počátku této války. Každý tento krok počene všechny mysy československého pracujícího lidu k nejzoufalejší obraně. V této společné obraně proti hladu a proti smrti budou s námi zajedno masy pracujícího lidu německého.

Kdo se proti této vůli pracujícího lidu vzepře, bude se pracujícímu lidu také zodpovídat.

Každé nové násilí proti nám bude novou obžalobou naší před tribunálem mezinárodním. Právo na život a právo na svobody nám nikdo více nevezme. Věc naše jest věcí celého světa. Věc ta již slavně zvítězila a běda těm, kdož by se odvážili zadržovati vzkříšený národ na slavném pochodu k nové budoucnosti.¹⁸⁵“

Hned na druhý den ráno se konala v místnosti městské rady schůze předáků politických stran, které se mimo jiné zúčastnil Josef Vaníček a dr. Procházka. Naopak starosta města JUDr. Pavloušek přítomen nebyl, protože náhle „onemocněl“. Zastupoval ho proto jeho náměstek František Čermák, který prohlásil, že také městská rada se připojuje k protestu, obsaženému ve zmíněné rezoluci, dále že její členové vítají ustanovení svobodné Československé republiky, a taktéž že podporují všeobecné, tajné, přímé a rovné hlasovací právo pro všechny osoby bez rozdílu¹⁸⁶.

V deset hodin dopoledne se následně konal na Palackého náměstí nevídaný tábor lidu za přítomnosti několika stovek lidí, včetně zástupců městské rady, c. k. policie a četnictva, a především říšského poslance za sociální demokracii Františka Biňovce¹⁸⁷. Zatímco v Praze se konala generální stávka, byl to právě on, kdo z balkonu domu statkáře Karbana vyhlásil samostatnost a vznik Československé republiky. Stalo se tak o 14 dní dříve než v českém hlavním městě, podobná událost pak nastala i v dalších městech, například v jihočeském Písku. Svou rezoluci a podporu vyjádřila veřejně taktéž městská rada a následně se již celý dav sjednotil v průvod, a ten se vydal za doprovodu vlasteneckých písní ulicemi města. Po celý den se pak již v Kralupech nepracovalo, lidé se oslovovali „občane“ a „občanko“ a ve všech pivnicích, stejně jako

¹⁸⁵ SOKA Mělník, Fond František Biňovec, *František Biňovec, O průběhu říjnových dnů převratových v Kralupech*, s. 2

¹⁸⁶ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 82

¹⁸⁷ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou 100 let města*, s. 73

vinárnách se připíjelo na nově vzniklou republiku¹⁸⁸. Večer pak ještě dorazil průvod lidí s lampiony nádraží. Nicméně poté, co se přítomní dozvěděli, že v hlavním městě ještě nedošlo k vyhlášení samostatnosti, rozešli se místní v klidu do svých domovů¹⁸⁹.

Monarchie sice byla již v rozkladu, ale státní aparát stále ještě fungoval. Na poslance Biňovce byl proto vydán zatykač¹⁹⁰, a byť k jeho reálnému zatčení již nedošlo, některých představitelů státní moci, kteří tábor lidu podpořili, se zmocnila panika. Například dr. František Procházka na jedné z následujících schůzí v panice zvolal: „*Co jste to provedli, v Praze se nic neděje, co se mnou bude? – já jsem přece c. k. soudce*“. Na to mu přítomný Josef Vaníček odpověděl, že nic stát se mu nemůže nic horšího, než jim. Maximálně tedy bude popraven nebo oběšen, v každém případě ale takové místo, které má jako okresní soudce v Kralupech nad Vltavou dostane vždy¹⁹¹.

28. říjen 1918 a první dny města v novém státě

Zanedlouho se ovšem ke Kralupům, Písku a dalším městům připojila také Praha a zveřejnění žádosti Rakousko-Uherska o separátní mír na desce Národní politiky znamenalo faktický konec monarchie. První zpráva o tom, že právě došlo k vyhlášení samostatného Československa, přišla do města z Neratovic zhruba ve tři hodiny odpoledne. Následoval telegram z hlavního města určený všem železničním stanicím od místomministra českých železnic dr. Zahradníka s následujícím zněním: „*Československý stát se právě před sochou svatého Václava prohlásil a jako zástupce železniční dopravy nařizují, aby se strhly korunky a úřadovalo se česky, provoz se udržoval normálně a zastavil se povoz vozů z Vídně a do Německa*“¹⁹². Podobně jako v Praze, pak již ani reakce obyvatel v Kralupech na sebe nenechaly dlouho čekat.

Během čtvrté hodiny odpolední seskupil se na Palackého náměstí menší dav občanů, který ale postupně narůstal. Následně tento vytáhl k úředním budovám, jmenovitě nejprve k budově c. k. okresního hejtmanství v Přemyslově ulici, odkud byl za velkého

¹⁸⁸ SOKA Mělník, Fond František Biňovec, *František Biňovec, O průběhu říjnových dnů převratových v Kralupech*, s. 2

¹⁸⁹ Národní archiv, fond Sbírka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 27, inv. č. 555, [cit. 2020-07-11], dostupné online na: <http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1033743>

¹⁹⁰ J. Stupka, *Velká kronika Kralupská*, s. 152

¹⁹¹ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 83

¹⁹² Národní archiv, fond Sbírka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 27, inv. č. 555, [cit. 2020-07-11], dostupné online na: <http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1033743>

jásotu přítomných stržen dvouhlavý orel, symbol nenáviděné monarchie¹⁹³. Postupně následovala budova okresního soudu a věznice nebo finanční úřad¹⁹⁴. Do strhávání nenáviděných orlic se nesly tóny skladeb „Hej Slovane“ a „Kde domov můj“, které zahrál na housle akademický malíř a hudebník Josef Holub, což se setkal se velkým nadšením všech přítomných Kralupáků¹⁹⁵. Mimo to se občané vydali pozdravit poslance Františka Biňovce, který podobně jako starosta Ladislav Pavlousek, „ochuravěl“¹⁹⁶.

Během dne bylo také nádraží vyzdobeno českými, anglickými a americkými prapory. Z čepic železničářů byly strženy orly a nahrazeny trikolorou a zároveň upraveny nápisy na budově z německého Kralup an der Moldau na české Kralupy nad Vltavou¹⁹⁷. Nechyběl ani typický český humor, takže místní nadšenci nechali vytisknout parte, kde se smutkem oznamovali skon monarchie dokonaný nástupem nového státu¹⁹⁸.

Změny v Kralupech nastaly ihned druhý den, kdy nechal starosta Pavlousek rozšířit radu města z původních 6 členů na 12, a to příbráním zástupců dělnictva ze socialistických stran. Do rady se tak mimo jiné dostal prokurista Svépomoci Josef Vaníček¹⁹⁹. Zároveň po celý den pokračovaly mohutné oslavy zakončené večer lampionovým průvodem. Do toho pominula epidemie španělské chřipky, ve školách začalo se opět vyučovat a žáci sami od sebe sundávali obrazy císaře Karla a nahrazovali je podobiznami Masaryka a Wilsona²⁰⁰. Ve většině českých měst posléze živelně vznikaly národní výbory, které přebíraly moc a ani Kralupy nebyly v tomto ohledu výjimkou. K založení národního výboru došlo již 3. listopadu a v jeho čele stáli Ladislav Pavlousek, František Biňovec a Josef Vaníček. Zároveň v něm své členy měly všechny kralupské politické strany, a to na základě poměrného zastoupení²⁰¹.

Prvním počinem kralupského národního výboru bylo vzetí všech státních úředníků, četníků, příslušníků finanční stráže i místní vojenské posádky do přísahy. Tito museli

¹⁹³ SOKA Mělník, Fond František Biňovec, *František Biňovec, O průběhu říjnových dnů převratových v Kralupech*, s. 9

¹⁹⁴ J. STUPKA, *Velká kronika Kralupská*, s. 152

¹⁹⁵ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 83

¹⁹⁶ SOKA Mělník, Fond František Biňovec, *František Biňovec, O průběhu říjnových dnů převratových v Kralupech*, s. 2

¹⁹⁷ Národní archiv, fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 29, inv. č. 555, [cit. 2020-07-11], dostupné online na:

<http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1034651>

¹⁹⁸ J. STUPKA, *Velká kronika Kralupská*, s. 153

¹⁹⁹ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 83

²⁰⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 95

²⁰¹ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 84

slíbit, že budou věrně a oddaně sloužit nově vzniklému československému státu²⁰². Podobným způsobem pak za přítomnosti starosty Ladislava Pavlouska a poslance Františka Biňovce dopadla také přísaha přednosta kralupského nádraží a ostatních zaměstnanců drah. V téže době se taktéž zorganizoval vojenský výbor, kterému bylo uloženo zřídit národní stráž, provést soupis všech vojáků, a to jak ze zdejší posádky, tak i nově se do služby hlásících, obnovit disciplínu, vzít posádku do slibu a zejména dohlížet na zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti v ulicích²⁰³.

Vzhledem k tomu, že bezpečnostní aparát po převratu příliš dobře nefungoval, a z kralupské vojenské posádky svévolně opustilo službu celkem 62 ze 70 vojáků, převzala péči o pořádek ve městě na nařízení výboru sokolská stráž a stráž Dělnické tělocvičné jednoty. Mimo jiné držely hlídky také na nádraží, kde odebíraly zbraně a další odcizené předměty navracejícím se vojákům²⁰⁴. Právě ti se v počtu asi 120 mužů shromáždili 4. listopadu před kralupskou sokolovnou, a poté pod vedením tří důstojníků napochodovali před Karbanův dům na náměstí. Tady se pak pod červeno-bílým praporem, který se používal až do roku 1920 na místo vlajky, pod vedením Bohumila Krejčího uskutečnila vojenská přísaha těchto mužů. Následně vojáci salutovali členům národního výboru a potom se všichni rozešli do svých domovů²⁰⁵.

Zároveň 5. listopadu získal národní výbor svou konečnou podobu a došlo k rozdělení jeho činnosti do následujících odborů: aprovizačního, určenému ke správě a rozdělování zásob (členové Josef Robek, Josef Varhaník a Bedřich Lípa), pro zavedení osmihodinové doby pracovní (členové František Biňovec, Alois Bolart, František Čermák, Josef Lana, Alois Vojáček), personálního (členové Václav Flemr, Oldřich Pejšek, dr. František Procházka, Josef Vaníček, Alois Vojáček), pro zvelebení průmyslu, demobilizaci, nezaměstnanost, otázky mzdové (členové František Biňovec, Bedřich Lípa, JUDr. Ladislav Pavlousek, Josef Vaníček), pro zásobování okresu (členové František Biňovec, Alois Bolart, Antonín Humpl a JUDr. Ladislav Pavlousek), pro dohlížení na hospodaření se zásobami v továrnách (členové Bohumil Krejčí, Rudolf Nechleba, František Stýblo, dr. František Procházka). Dále byl ustanoven

²⁰² J. STUPKA, *Velká kronika Kralupská*, s. 153

²⁰³ SOkA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 100

²⁰⁴ Národní archiv, fond Sbírka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 30, inv. č. 555, [cit. 2020-07-11], dostupné online na: <http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1035084>

²⁰⁵ J. STUPKA, *Mé město a můj život Kralupy nad Vltavou*, s. 55

referentem pro okresní hospodářskou radu Josef Vaníček, referentem pro úzký styk ONV s okresním hejtmánstvím JUDr. Ladislav Pavlousek a pověřencem pro intervenci u ústředních úřadů státních – František Biňovec²⁰⁶.

Závěr roku 1918 a postupný návrat ke každodennosti

V průběhu listopadu a prosince se podařilo jednotlivým odborům národního výboru hned několik dílčích úspěchů. Došlo k zavedení osmi hodinové pracovní doby v podnicích, podařilo se také zamezit dalším stávkám a protestům a podniky byly nabádány, aby přijaly zpět své bývalé zaměstnance, kteří byli z důvodu účasti na demonstracích propuštěni²⁰⁷. Stejně tak bylo nutné postarat se o vojáky, kteří se navraceli zpět domů. Za tímto účelem byla již v listopadu 1917 zřízena komise, jež působila také po rozpadu monarchie. Obec v ní zastupoval první náměstek starosty František Čermák a člen zastupitelstva města Karel Točín²⁰⁸. Na vracející se vojiny byla národním výborem vyhlášena sbírka, která později vynesla celkem 14 000 korun. Zároveň byl kralupský Červený kříž požádán, aby poskytl vojákům čekajícím na místním vlakovém nádraží občerstvení a další nezbytné zaopatření²⁰⁹.

Mezi další aktuální problémy, které bylo nutné řešit, patřila bytová otázka. Vzhledem k tomu, že za války se téměř vůbec nestavělo, nastal problém, kde navracející se z fronty ubytovat. Právě z toho důvodu, byla ještě v době Rakouska-Uherska, konkrétně v květnu 1918, zřízena bytová komise, jejíž faktická činnost ale začala až po vzniku republiky. Jako první komise vyzvala všechny majitele podniků v Kralupech, aby pro své dělníky postavili nájemní domy²¹⁰. Výzva se nesetkala s žádným ohlasem, a proto byly zajištěny alespoň dřevěné baráky z terezínského vojenského tábora. Z nedostatku bytů se poté stal vážný problém panující po celou první republiku²¹¹.

²⁰⁶ SOKA Mělník, Fond František Biňovec, *František Biňovec, O průběhu říjnových dnů převratových v Kralupech*, s. 14

²⁰⁷ Tamtéž

²⁰⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 91 - 92

²⁰⁹ SOKA Mělník, Fond František Biňovec, *František Biňovec, O průběhu říjnových dnů převratových v Kralupech*, s. 12

²¹⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 93

²¹¹ SOKA Mělník, Fond František Biňovec, *František Biňovec, O průběhu říjnových dnů převratových v Kralupech*, s. 13

Zhruba ve stejné době bylo rozhodnuto o rozšíření železniční trati Kralup do Lovosic o druhou kolej²¹². Tato stavební akce měla dva záměry. Na straně jedné se počítalo s urychlením provozu, zároveň také měla přinést další pracovní místa a tím alespoň částečně vyřešit problém nezaměstnanosti, který město po vzniku republiky sužoval. Kromě výstavby druhé koleje také docházelo k rozšiřování kralupského nádraží a budovalo se zhlaví, aby bylo možné propojit původně samostatnou buštěhradskou dráhu s dráhou vedoucí z Prahy do Drážďan²¹³. Provoz po dvojkolejné trati z Kralup do Nelahozevsi byl slavnostně zahájen 12. května 1928 vlakem č. 707²¹⁴, přímo do Lovosic až daleko později, o čemž nicméně bude ještě zmínka v následující kapitole.

Nejaktuálnějším problémem, před který byl nicméně národní výbor postaven, bylo řešení otázky zásobovací, neboť monarchie skončila, hlad a bída však nikoliv. Ještě před skončením války se podařilo zejména díky Svěpomoci vytvořit tzv. železnou rezervu, která v říjnu 1918 činila 118 q pšenice, 33 q ječmene, 6 q ovsa a 130 q žita²¹⁵. Na základě vyhlášky národního výboru pak byli vyzváni všichni obchodníci, mající dosud skryté zásoby zboží, aby tyto nabízeli v obchodech za obvyklé tržní ceny a ti, kdo disponovali větším množstvím potravin doma, byli žádáni, aby se vzdali na přiměřený čas aprovizačních lístků. Zároveň se podařilo získat pro město z pražského obilného ústavu tři vagony cukru a 15 vagonů uhlí, čímž byl alespoň prozatím vyřešen nedostatek otopu a nebylo nutné opětovně ničit lesy v okolí města²¹⁶.

²¹² J. Stupka, *Velká kronika Kralupská*, str. 156

²¹³ SOKA Mělník, Fond František Biňovec, *František Biňovec, O průběhu říjnových dnů převratových v Kralupech*, s. 14

²¹⁴ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 184

²¹⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 83

²¹⁶ SOKA Mělník, Fond František Biňovec, *František Biňovec, O průběhu říjnových dnů převratových v Kralupech*, s. 14

2. Budování a rozkvět města ve 20. letech 20. století

2.1. Vývoj Československé republiky v letech 1918–1930

Vznik Československé republiky se stal výsledkem snah a dlouhodobého úsilí za vytvoření samostatného státu, postaveného na základech humanistických ideálů a demokracie, která byla jeho představiteli, zejména prezidentem Tomášem Garrigue Masarykem chápána, jako nejvhodnější forma vlády. Na druhou stranu již od počátku Československo čelilo řadě problémů, mezi něž patřilo mimo jiné i mnohonárodní složení obyvatelstva, jež ve výsledku pod vlivem dalších okolností vedly k jeho zániku.

Jak již bylo zmíněno, 28. října se sešel Národní výbor, vydal Zákon o zřízení samostatného Československého státu a sám se delegoval do čela nově vzniklého státu jako prozatímní zákonodárný a výkonný orgán. Zároveň 2. listopadu zřídil 12 úřadů pro správu, pozdějších ministerstev, a nakonec o dvanáct dní později převzalo moc Revoluční národní shromáždění²¹⁷. Den před svým rozchodem ještě stačil Národní výbor vydat prozatímní ústavu, která platila až do vyhlášení Československé ústavy v roce 1920. Revoluční národní shromáždění 14. listopadu tedy vyhlásilo republikánskou formu státu, zvolilo T. G. Masaryka prezidentem a hlavně ustanovilo první vládu tzv. všenárodní koalici vedenou Karlem Kramářem²¹⁸. Mezi další důležité změny patřilo zavedení osmi hodinové pracovní doby a zrušení šlechtických titulů.

O rok později došlo k novelizaci ústavy, přičemž bylo rozšířeno Národní shromáždění na 270 členů, a to kvůli zástupcům Slovenska, jimž bylo přiděleno čtrnáct nových mandátů, a dále došlo k omezení moci parlamentu a přidání kompetencí vládě a prezidentovi²¹⁹. Zásadní zlom nastal v roce 1920, kdy 29. února nabyla platnosti Ústava Československé republiky. Její autoři, jako byl například profesor práva na UK Jiří Hoetzel, při její přípravě vycházeli též z řady cizích vzorů. Preambule bylo převzatá z americké ústavy z roku 1787, právní úprava postavení prezidenta odpovídala ústavě třetí francouzské republiky a občanská práva byla převzata z prosincové ústavy²²⁰. Co se týče její koncepce, dělila se do šesti hlav, od všeobecných ustanovení, která charakterizovala formu státu, přes moc zákonodárnou, vládní a výkonnou, soudní

²¹⁷ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu až po současnost*, s. 337

²¹⁸ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 623

²¹⁹ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 324 – 325

²²⁰ Tamtéž, s. 335

až po práva a povinnosti občanské, a též ochranu menšin náboženských, národnostních a rasových. Parlament, zvaný národní shromáždění, byl podle ústavy rozdělen na poslaneckou sněmovnu a senát, přičemž vedle nich působil ještě takzvaný stálý výbor řešící neodkladná opatření. Moc vládní byla v rukou prezidenta a vlády, a co se týče soudů, stanovila ústava jejich nezávislost a obviněným právo na spravedlivý proces²²¹.

Jak už bylo řečeno, situace mladé republiky nebyla jednoduchá, a to už od samotného počátku. Nejen, že již v říjnu 1918 se rozhodly německé kolonie odtrhnout a připojit k tzv. Německému Rakousku, ale taktéž bylo nutné vytyčit hranice nového státu. Přestože Francie uznala ČSR v jeho historických hranicích, definitivně je měla stanovit mírová konference, kam byl Edvard Beneš pozván 4. listopadu 1918, jako jediný zástupce nově vzniklých států²²². Co se týče pohraničí, nikdy nedošlo k jeho skutečnému odtržení, byť třeba v provincii Deutscheböhmen byl svolán zemský sněm a do jejího čela se postavil Josef Seliger. Moc úřadů však byla slabá a tak často sami Němci museli povolávat československé jednotky z vnitrozemí. V prosinci téhož roku následovalo obsazení jednotlivých německých provincií československým vojskem, což vedlo proněmecké úředníky ke slibu věrnosti pražské vládě a zároveň česko-rakouská a česko-německá historická hranice přestala být zpochybňována²²³. Ponuré napětí, které zde mezi Čechy a Němci panovalo, vyvrcholilo 4. března 1919. Tento den se ve Vídni poprvé slavnostně sešlo Národní shromáždění, na což reagovala německá sociální demokracie v pohraničí generální stávkou. Výsledkem byly mohutné demonstrace, které zakončila střelba vojáků s výsledkem asi sto mrtvých²²⁴. Pokus o převrat a odtržení provincií od Československa tak skončil definitivní porážkou na německé straně.

Nelehká situace panovala také na Slovensku, kde byla 30. října vyhlášena Martinská deklarace a následně byla tato dopravena do Prahy. Vlastní převrat ale začít nemohl, neboť v zemi pod Tatrami panovalo dvojvládní a železniční i dopravní uzly ovládali Maďaři, kteří si na zemi činili nárok. O den později vypukl v Budapešti převrat a nová armáda v čele s Mihály Károlyim vyslala na Slovensko armádu, aby zabránila českému

²²¹ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu až po současnost*, s. 344

²²² A. KLIMEK, *Velké Dějiny země koruny české XIII*, str. 29

²²³ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 328

²²⁴ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, Praha 2003, s. 43

záboru, který začala organizovat dočasná slovenská vláda v čele s Vavro Šrobárem²²⁵. Situace se nevyvíjela dobře a brzy na to byli Češi vytlačeni z Martinu, sídla Národní rady a Maďaři Slovákům okamžitě nabídli autonomii. Teprve jednání v Paříži vedla k tomu, že maďarská vláda vydala rozkaz k vyklizení horních Uher a následně došlo k jmenování Šrobára ministrem pro správu Slovenska²²⁶. O nic lepší podmínky nepanovaly ani v roce 1919, kdy v březnu byla vyhlášena Maďarská republika rad, která zahájila dobývání svého bývalého území, a též na Slovensku v polovině června Maďaři vyhlásili republiku rad. Díky tomu, že Maďaři se pokusili získat zpět Sedmíhradsko, vyprovokovali zásah nejen ČSR, ale i Rumunska. Následovala okupace Budapešti, válka v srpnu 1919 skončila a vláda získala nad Slovenskem kontrolu²²⁷.

Spory nastaly i na severní hranici, kde o Opavsko a Těšínsko mělo kromě ČSR zájem také Polsko. Přestože šlo o historicky české území, Poláci oponovali jeho národnostním rozložením, kde jejich menšina převládala. Nejprve polská strana 27. října vyzvala zemskou vládu v Opavě, aby jí Těšínsko přenechala. Poté, co se toto nesetkalo s úspěchem, došlo k jeho vojenskému obsazení²²⁸. Definitivní zlom přišel v polovině ledna následujícího roku, kdy úřady oznámily, že na Těšínsku se uskuteční volby do polského zemského sněmu. Právě tento polský krok vedl Československo k vojenské akci, do níž se zapojily oddíly pod vedením podplukovníka Šnejdárka²²⁹. Útok ale přišel v nevhodnou dobu, kdy se konala pařížská mírová jednání a snaha vytvořit pověst ČSR, jako garanta míru a bezpečnosti ve střední Evropě tímto krokem dosti utrpěla. Riziko většího konfliktu se nakonec podařilo vyřešit v roce 1919 stanovením prozatímní demarkační linie, která však pro mladou republiku nebyla příliš výhodná²³⁰.

Ve stejné době, kdy probíhaly boje o Slovensko a Těšínsko, začala také Pařížská mírová konference, kde Československo vystupovalo jako země s omezenými zájmy, tedy mohlo se vyjadřovat k věcem, které se ho bezprostředně týkaly, zatímco Rusko ani ostatní poražené státy pozvány nebyly. Československá delegace byla vedena předsedou vlády Karlem Kramářem, nicméně hlavní slovo měl Edvard Beneš. Právě on předložil dalekosáhlé územní požadavky, které mimo jiné zahrnovaly posunutí slovenské hranice

²²⁵ Jiří KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918 – 1935*, Praha 2005, s. 33

²²⁶ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, s. 46

²²⁷ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 327

²²⁸ A. KLIMEK, *Velké Dějiny země koruny české XIII*, s. 44

²²⁹ J. KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918 – 1935*, s. 63

²³⁰ A. KLIMEK, *Velké Dějiny země koruny české XIII*, s. 47 - 48

výrazně na jih, vyřešení situace na Těšínsku, a dále připojení Podkarpatské Rusi²³¹. Územní rozložení mezi státy bylo specifikováno v rámci jednotlivých mírových smluv, podepsaných v Paříži. Jednalo se o smlouvu Versailleskou (ČSR – Německo), Saint-germainskou (ČSR – Rakousko) a Trianonskou (ČSR – Maďarsko). Přestože většině požadavků se vyšlo vstříc, nedošlo k připojení Hlubčicka ani Kladska, stejně tak nebyl vytvořen koridor k srbochorvatskému státu, a taktéž došlo k redukci územních požadavků ohledně Slovenska, Těšínska, Vaticka a Vitorazska. Je nutné podotknout, že spory o polskou hranici byly definitivně vyřešeny teprve v roce 1924²³².

Stanovení nových státních hranic nebo řešení poválečných nepokojů v pohraničí nebylo jediným problémem, se kterým se muselo Československo potýkat. Zemí sužovala od října 1918 španělská chřipka, jež si vyžádala mnoho lidských životů. Částečný přesah měla také do roku 1919²³³. Zároveň vláda musela řešit bídu, nezaměstnanost a s tím související sociální nepokoje, přičemž někde byla situace značně vyostřená, přičemž výjimkou nebylo ani násilí. „*Davy chudých táhly ulicemi, vedené často bývalými vojáky. Občas se „otevíraly sardinky:“ bodáky páraly rolety a pak vypleňovaly krámy – hlavně nesoucí nečeská jména. Ve městech řádili členové údajně proletářské organizace Černá ruka, proti nimž se policie neodvažovala zakročit.*“²³⁴ Na svůj vrchol se pak kromě nezaměstnanosti dostávala také lichva, týkající se především zboží a potravin, kterých panoval nedostatek, jdoucí ruku v ruce s drahotou. Po podstatných změnách v sociální oblasti tak volaly nejen ti nejchudší, ale reflektovaly je i politické strany, zejména sociální demokracie a agráři, volající po pozemkové reformě²³⁵.

Z hlediska sociálních věcí a především hospodaření státu, se uskutečnily v roce 1919 hned dvě podstatné změny. V první řadě došlo k provedení měnové reformy připravené ministrem financí Aloisem Rašínem²³⁶. Druhou podstatnou změnou se posléze stalo přijetí zákona o pozemkové reformě, na jehož základě byly zabrány pozemky o výměře nad 150 ha zemědělské půdy nebo 250 ha veškeré půdy celkem. Zábor se týkal především šlechtických a církevních velkostatků, přičemž jeho provedením byl pověřen Pozemkový úřad vedený agráři. Celkově tak došlo k záboru asi čtyř milionů hektarů

²³¹ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 329

²³² Tamtéž

²³³ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, s. 50

²³⁴ A. KLIMEK, *Velké dějiny země české XIII*, s. 93

²³⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, s. 54

²³⁶ F. ČAPKA, *Dějiny země české v datech*, s. 628

půdy, která byla následně přerozdělena bezzemkům²³⁷. Dalším důsledkem bouří a demonstrací bylo vydání tzv. socializačních zákonů, a to především vládou Vlastimila Tusara, jež vystřídala předchozí všenárodní koalici. Jednalo se zejména o zákon č. 143/1920 Sb. o účasti zaměstnanců při hornictví na správě dolů a jejich podílu na čistém zisku nebo zákon č. 330/1921 Sb. o závodních výborech, zřizovaných při větších průmyslových závodech, v nichž pracovalo více než třicet zaměstnanců²³⁸.

Co se týče politické situace na počátku 20. let 20. století, zásadní roli hrály obecní volby, které se uskutečnily v červnu 1919, a drtivou většinou je vyhráli sociální demokraté se ziskem téměř třetiny hlasů²³⁹. Následoval již zmíněný pád vlády Karla Kramáře a nástup rudo-zelené koalice v čele se sociálními demokraty a agrárníky, přičemž premiérem se stal sociální demokrat Vlastimil Tusar, a to poté, co Švehla funkci ministerského předsedy odmítl. Pozice vlády ale nebyla jednoduchá, a kromě výše zmíněných sociálních potíží, musel kabinet čelit tlaku Andreje Hlinky na autonomii Slovenska, jež však prozatím skončil fiaskem²⁴⁰ a především návratu Němců do československé politiky. Mezi nejvýznamnější německé politické strany založené v této době patřila zejména Deutsche National-partei, jež v zásadě odmítala nový stát, dále německá sociální demokracie, Svaz zemědělců, jako obdoba české agrární strany, a nakonec radikální Německá nacionálně socialistická dělnická strana, proslulá svým radikalismem a navíc připomínající později smutně proslavenou NSDAP²⁴¹.

Delegace v čele s předáky německé politiky dorazila v prosinci 1919 za ministerským předsedou s memorandem požadujícím lepší zásobování, odmítající poškozování německého průmyslu a školství českými vlivy, a především zakončeným výhružkou, že pokud nebude svoláno ústavodárné shromáždění za účasti všech národů, musí se tito chopit jiných metod a prostředků²⁴². S podobnou žádostí posléze předstoupila i druhá německá skupina žádající rozpuštění Revolučního národního shromáždění a zvolení takové poslanecké sněmovny, kde by byly zastoupeny všechny národnosti žijící

²³⁷ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 629

²³⁸ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 409

²³⁹ J. KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918 – 1935*, s. 115

²⁴⁰ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, s. 78-79

²⁴¹ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 174 - 175

²⁴² Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, s. 94

v Československé republice²⁴³. Zmíněné požadavky však byly pro vládu nemyslitelné, navíc Československá ústava již byla téměř hotova, a tak si nakonec Němci museli na vstup do aktivní politiky, respektive vstup do vlády, ještě nějaký čas počkat²⁴⁴.

Následující rok byl důležitý hned z několika důvodů. Kromě pompézní oslavy sedmdesátin T. G. Masaryka se jednalo zejména o parlamentní a prezidentské volby. Volby do poslanecké sněmovny a senátu, konané kromě Podkarpatské Rusi a Těšínska, na celém území státu, vyhrála sociální demokracie se ziskem téměř 1,6 milionu hlasu, tedy 25,7 %²⁴⁵. Otázka je, zda šlo o vítězství, neboť touto stranou již otráasalo štěpení na radikální levici, budoucí komunistickou stranu. Následovali agrárníci, lidovci, národní socialisté a národní demokraté, přičemž tyto občanské strany dosáhly v parlamentu většiny. Přestože ve vládě pokračovala původní koalice, bylo jasné, že jde o situaci pouze dočasnou, o čemž svědčí fakt, že o několik měsíců později, 15. září, nahradil koalici úřednický kabinet Jana Černého²⁴⁶. Jednalo se o reakci na již zmíněný vzestup radikální levice, který se projevil také v řadách dělnictva. Jeho předáci organizovali masové demonstrace, vrcholící často ve střety s policií. V prosinci následovala na několika místech, především v dělnických regionech, jako bylo Kladensko nebo Hodonínsko, generální stávka, požadující nové volby do parlamentu, a nakonec požadavky radikální levice vyvrcholily ve vznik jednotné Komunistické strany Československa, která se konsolidovala na přelomu října a listopadu 1921 v Praze²⁴⁷.

Podobně důležitou událostí byl také vznik tzv. Pětky, jako mocensko-politického uskupení, které vzniklo nejen jako reakce na nemoc prezidenta Masaryka, ale mělo za cíl především překonat politickou krizi, jež zasáhla parlament, což se projevilo například při nemožnosti schválit navýšení platů státním zaměstnancům²⁴⁸. Zatímco zpočátku to vypadalo, že funkce Pětky bude jen dočasná, a tak či tak spory mezi stranami překonány nebudou. „*Později se ale proměnila v důležitý orgán, jež nastolil řešení problémů pomocí politických kompromisů, dokázal vytvořit kolektivní hlavu státu v době Masarykovy nemoci a nakonec v podstatě převzít roli pána parlamentu*

²⁴³ J. KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918 – 1935*, s. 118

²⁴⁴ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, s. 97

²⁴⁵ Antonín KLIMEK, *Boj o hrad I. Hrad a pětka (1918 – 1926)*, Praha 1996, s. 115

²⁴⁶ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 639

²⁴⁷ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 177

²⁴⁸ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, s. 139

a donutit jednotlivé poslance hlasovat podle jejich rozhodnutí, která pak v parlamentu prosazovali²⁴⁹. „ Jádrem Pětky tvořilo pět předáků pěti nejsilnějších státotvorných stran, jmenovitě se jednalo o Rudolfa Bechyně (sociální demokraté), Aloise Rašína (národní demokraté), Jiřího Stříbrného (národní socialisté), Jana Šrámka (lidovci) a samozřejmě Antonína Švehla (agrárníci)²⁵⁰. Svého největšího věhlasu dosáhla v první polovině 20. let, zatímco později začala ztrácet na významu. Nakonec, po odchodu levicových stran z vlády, a nástupu živnostníků do kabinetu se proměnila v tzv. šestku, nicméně její trvání vydrželo pouze jeden rok a definitivně se rozpadla s nástupem všennárodní koalice²⁵¹. Vedle Pětky mezi další mocenská centra patřil také Hrad, což bylo neformální mimopolitické uskupení sdružené okolo prezidenta Masaryka a Edvarda Beneše, jež v podstatě ovládalo zahraniční politiku a vůči Pětce působilo většinou opozičně. Samotný politický život v Československu nicméně ovládaly dále také průmyslové aglomerace a finanční instituce, zejména Živnobanka²⁵².

Nelehká politická situace však provázela celou první Československou republiku. Úřednická vláda Jana Černého nevydržela dlouho a poté, co Antonín Švehla premiérskou funkci odmítl, stal se předsedou vlády dosavadní nestraník, ministr zahraničí Edvard Beneš, který zároveň vstoupil do národně socialistické strany. V reakci na to ji opustilo pravicové křídlo sdružené okolo vlivného člena Pětky Jiřího Stříbrného²⁵³. O rok později Benešovu vládu nahradila první vláda Antonína Švehla, která vydržela až do konání parlamentních voleb v roce 1925, kdy podala demisi. Mezi nejdůležitější počiny této vlády na poli politiky a zákonodárství patří zejména zavedení zákona na ochranu republiky v roce 1923. Jednalo se o reakci na atentát na ministra financí Aloise Rašína, s jejíž pomocí se snažil stát reagovat na ohrožení pravicovým i levicovým extremismem. Především tak došlo ke kvalifikaci nových trestných činů, jako byl například útok na veřejného činitele nebo pobuřování²⁵⁴.

Ve stejné době docházelo ke změnám na poli sociální politiky a zahraničních věcí. ČSR mělo za vzor především Francii, se kterou uzavřelo v roce 1924 spojeneckou smlouvu, jejímž hlavním cílem byla garance nedotknutelnosti hranic republiky proti případnému

²⁴⁹ A. KLIMEK, *Boj o hrad I. Hrad a pětka (1918 – 1926)*, Praha 1996, s. 115

²⁵⁰ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 171

²⁵¹ Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918 – 1938*, Praha 1992, s. 46

²⁵² A. KLIMEK, *Boj o hrad I. Hrad a pětka (1918 – 1926)*, s. 163

²⁵³ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, s. 151

²⁵⁴ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 645

útočků Maďarska nebo Německa. Právě bývalé uherské království bylo považováno za hlavního nepřítele, a to až do nástupu Adolfa Hitlera k moci. Československo se tak kromě Francie spoléhalo na případnou pomoc států Malé dohody, tedy Jugoslávie a Rumunska, jejímž členem bylo již od roku 1921. Stejně tak se podařilo uzavřít smlouvu o přátelství mezi ČSR a Itálií. Za konec československé zahraniční politiky na výsluní se dá považovat rok 1925 a slavná konference v Locarnu. Jejím výsledkem byly tzv. locarnské dohody, které garantovaly nedotknutelnost západních německých hranic, ovšem východní hranice s Polskem a ČSR garantovat odmítly a dokonce se počítalo s možnou revizí. Následovala francouzská arbitrážní smlouva s oběma státy, která však byla jen slabou náplastí²⁵⁵. Celkově se tak dá říci, že Locarno bylo pro mladou republiku na poli zahraniční politiky neúspěchem. Do té doby izolované Německo zasedlo za jednací stůl a stalo se též členem Rady Společnosti národů, kde Beneš přenechal místo německému ministrovi zahraničí. Naopak požadavky ČSR splněny nebyly, dostala se do defenzivy a Locarno se tak stalo prvním krokem k Mnichovu²⁵⁶. Na poli sociální politiky se podařilo prosadit gentský systém podpory v nezaměstnanosti, opřený o odbory, které podporu vyplácely a od státu dostávaly pravidelný příspěvek²⁵⁷.

Ve vztahu státu a církve též panovala nepřítis jednoduchá situace. Katolicismus, do té doby spojený s nenáviděnou monarchií, se postupně dostával na druhou kolej. Stála proti němu nejen nálada ve společnosti, ale především nové, protikatolicky orientované církve. Jednou z nich byla i Církev Československá, která do roku 1920 získala přes pět set tisíc nových členů, zároveň počet lidí bez víry vystoupal v Čechách na 640 000 osob. Diplomatické styky s Vatikánem se podařilo navázat již v roce 1920, nicméně i přes snahu Edvarda Beneše postupně docházelo k jejich ochlazení a definitivní tečkou se stala roztržka v roce 1925, známá jako Marmaggiho aféra²⁵⁸. Národně církevním svátkem toho roku se stalo výročí 510 let od upálení mistra Jana Husa, nad nímž převzal záštitu stát a přes nesouhlas lidovců, luďáků a německých stran na hradě dokonce zaválala husitská standarta, což vedlo k tomu, že papežský stolec na protest odvolal z Prahy nuncia Francesca Marmaggiho²⁵⁹. Problémy a nedorozumění se podařilo vyřešit až pomocí *Modu vivendi* v roce 1927, kdy se Vatikán zavázal, že církevní hranice se

²⁵⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, s. 361 - 363

²⁵⁶ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny v datech*, s. 648

²⁵⁷ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 181

²⁵⁸ A. KLIMEK, *Boj o hrad I. Hrad a pětka (1918 – 1926)*, s. 339

²⁵⁹ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny v datech*, s. 648

budou krýt s hranicemi státními, a že představiteli řádů u nás budou jen občané ČSR. Dále též bylo stanoveno, že církevní hodnostáři budou jmenováni tak, aby stát neměl námitek, a vláda se postará o to, aby zákony byly v souladu s touto dohodou²⁶⁰.

V roce 1925 proběhly další parlamentní volby, na rozdíl od těch předchozích v již klidné atmosféře a zúčastnilo se jich přes 13 milionů voličů. „*Vyhráli agrárníci vedení Švehlou, hned za nimi se umístili komunisté, následovali lidovci, sociální demokraté, českoslovenští socialisté, němečtí agrárníci, luďáci, němečtí sociální demokraté a křesťanští socialisté, českoslovenští živnostníci a jako poslední skončili národní demokraté.*”²⁶¹ Výsledek voleb zcela zvrátil dosavadní situaci a Švehla měl problém vytvořit vládu, zejména kvůli rozporům mezi lidovci a socialisty o ministerstvo školství. Nakonec se nový kabinet po peripetích podařilo představit 9. prosince. Opět se jednalo o všennárodní koalici, nově obohacenou o stranu živnostenskou. Z pětky se tak najednou stala šestka²⁶². Od počátku však kabinetem otrásovaly spory a jediné, co se tak podařilo prosadit, byla vládní jazyková nařízení. Není proto s podivem, že o rok později se rozpadl a opět ho musela nahradit úřednická vláda Jana Černého, která ze své předchůdkyně převzala odborníky. Toto prozatímní řešení později nahrazuje třetí Švehlova vláda, bez socialistů, ovšem s Němci a Slováky, složená z občanských stran, známá také jako panská koalice. Mezi její největší počiny patřilo schválení zákona o jednotné organizaci státní správy z roku 1927, čím se zavedlo zemské zřízení²⁶³. Poté, co Švehla onemocněl, vystřídal ho na pozici premiéra František Udržal. Následoval rozpad vlády, vypsání nových voleb a nakonec nástup široké koalice, kde byla i levice.

Zatímco politika ČSR byla poznamenána vleklými rozpory, jiná situace panovala v oblasti hospodářství, průmyslu a zemědělství. Přestože české země byly nejprůmyslovější oblastí monarchie, opačná situace platila na Slovensku a především na Podkarpatské Rusi, kde se infrastruktura musela nejprve vybudovat. Počáteční potíže se naštěstí podařilo překonat a tak již v roce 1923 dosáhla světová průmyslová výroba předválečné úrovně. Do roku 1929 se pak znásobila o více než polovinu²⁶⁴. Vzrůstal především význam strojírenství a hutnictví, stejně tak vznikly nové závody, jako

²⁶⁰ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 171

²⁶¹ A. KLIMEK, *Velké dějiny země koruny české XIII*, s. 499

²⁶² Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, s. 379

²⁶³ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 179

²⁶⁴ A. KLIMEK, *Velké dějiny země koruny české*, s. 485

například firma Baťa nebo ČKD, a modernizovaly se původní podniky, třeba Škodovka. Důležitou roli hrála mohutná elektrifikace, a to nejen průmyslu, ale i domácností, a vůbec domácí výroba elektronické energie na konci 20. let předstihla nejen sousední Polsko, ale i Španělsko nebo Švýcarsko²⁶⁵. Velkou roli hrál též zbrojní průmysl a například slavné lehké kulomety vzor 26 získaly velkou popularitu nejen v Evropě, ale též v Latinské Americe či v Asii, jmenovitě v Číně. ČSR se tak postupně zařadilo do skupiny středně průmyslově vyspělých států a stejně tak rychle klesala nezaměstnanost, která se v roce 1929 za celou historii mladého státu pohybovala na nejnižší úrovni²⁶⁶.

Konec dvacátých let a nástup let třicátých ovšem znamenal konec hospodářské konjunktury a zlatých časů. Následoval prudký úpadek průmyslu, propad do chudoby, způsobený ekonomickou krizí a spolu s ní i nástup autoritativních a později totalitárních režimů v mnoha evropských zemích. Právě ten pak, ještě spolu s dalšími aspekty, přinesl Československu záhubu, a nakonec vedl až k druhé světové válce.

²⁶⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, s. 422

²⁶⁶ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 181

2.2. Územní a demografický rozvoj Kralup v éře první republiky

Kralupy nad Vltavou se v roce 1918 skládaly z původní obce Kralupy, jejíž území kopírovalo rozměry středověké vsi s tím, že na místě dřívějších zahrad spontánně a bez většího územního plánování vznikaly nové domy, ulice i průmyslové podniky, a dále z osady Lobeč, která byla připojena v roce 1902 a nacházela se severně od středu města. Kralupy nad Vltavou se tak rozvíjely na relativně malé ploše ohraničené z východní strany řekou Vltavou, na jejímž druhém břehu se nacházela zatím samostatná obec Lobeček, a kopcem Hrombaba v jižní části města. Západně od Kralup ležely dosud nepřipojené Mikovice, za nimi Zeměchy a jihozápadní cíp zabírala obec Minice. Do budoucna nicméně mělo území Kralup nad Vltavou projít radikální proměnou, přičemž ty nejdůležitější změny v jeho urbanizaci začaly právě v poválečných letech.

Územní rozvoj města a připojení nových obcí

Jak bylo zmíněno již v předchozí kapitole, kralupská samospráva o změně svých hranic a připojení dosud samostatných obcí Lobeček a Chvatěruby dlouhodobě usilovala. Katastrální úpravu mezi městem Kralupy nad Vltavou a obcí Chvatěruby povolil Zemský správní výbor dne 17. února 1919, výnosem č. 14420, přičemž město bylo povinno této obci uhradit 20 000 korun za nabytí nových pozemků a dále zaplatit veškeré výlohy, které se k převodu vztahovaly²⁶⁷. Zároveň ale nikdy nedošlo k jejich přepojení ke Kralupům a Chvatěrubi tak zůstávají vesnicí s vlastní samosprávou dodnes. Naproti tomu Lobeček a později i Mikovice se nakonec součástí města staly.

Původně samostatná obec Lobeček se rozkládá na pravém břehu řeky Vltavy zasahující do Polabí a tvoří dnes největší městskou část Kralup nad Vltavou. První písemná zmínka o něm pochází z roku 1389, přičemž od roku 1548 náležel Lobeček Gryspekům a později, po bitvě na Bílé hoře, se stal součástí lobkovického dominia a byl jím až do zrušení roboty²⁶⁸. Následně se stal osadou Nelahozevsi a k jeho osamostatnění došlo v roce 1908. Prvním starostou Lobečku byl zvolen Jaroslav Lambl a posléze Jaroslav Nápravník²⁶⁹. Právě za jeho starostování se zastupitelstvo této malé obce rozhodlo již na konci roku 1918 připojit k městu s tím, že na své schůzi 11. března 1919 stanovilo

²⁶⁷ SOkA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 17. 3. 1919)*, inv. č. 29, kniha č. 27

²⁶⁸ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 28

²⁶⁹ Josef STUPKA, *Kralupy nad Vltavou, městské části a blízké okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, Kralupy nad Vltavou 2004, s. 186

jako požadavek, že okolo zdejší školy bude založen sad se zahradou²⁷⁰. Tento bod byl schválen, a tak připojení Lobečku ke Kralupům, k němuž slavnostně došlo o dva roky později, v roce 1921, již nic nebránilo²⁷¹. Stal se tak částí obce Kralupy II., nicméně k definitivnímu propojení obou částí města došlo až v roce 1928, kdy byl slavnostně otevřen Masarykův most. V téže době se navíc radikálně změnila podoba Lobečku. Zatímco dříve se centrum vesnice nacházelo v oblasti Starého Lobečku, v okolí později obnovené kapličky svatého Jiří, následně se střed této čtvrti přesunul do okolí dnešní ulice Mostní, v jejíž bezprostřední blízkosti záhy vznikla moderní čtvrť Spořilov²⁷².

Zatímco připojení pravobřežní části Kralup nestálo město mnoho úsilí, zcela opačná situace panovala v případě obce Mikovice, rozkládající se v údolí Zákolanského potoka. Počátek jejich dějin se váže již k roku 1068, a za zakladatele je považován rod Měkoviců, podle nichž získala vesnice svůj název²⁷³. V 16. století ovládli Mikovice Boryňové ze Lhoty, kteří z nich učinili správní i hospodářské centrum svého panství. Byli to právě oni, kdo v obci vybudovali pivovar a tvrz, kterou později přestavili na dnes již zaniklý zámek. Vedle toho založili i místní vinice. Mikovice svým významem tak dalece předčily Kralupy i jejich městské části a není proto s podivem, že po vzniku republiky o připojení k městu jejich vedení nestálo a výzvy odmítlo²⁷⁴.

Na to reagoval starosta JUDr. Pavlousek na schůzi zastupitelstva tím, že by mohlo dojít k nucenému připojení, neboť obecní volby chtěl uspořádat již společné. Nakonec zastupitelé došli k rozhodnutí, že věc zatím ponechají tak jak je s tím, že pokud se do konce roku obec Mikovice k připojení nerozhodne dobrovolně, bude městská rada zmocněna požádat místodržitelství, aby sloučení bylo provedeno podle § 23 novely zákona č. 76/1919 Sb., tedy nuceným způsobem²⁷⁵. Přes tyto potíže se nakonec podařilo obec Mikovice ke Kralupům taktéž připojit, přičemž se tak stalo v roce 1923²⁷⁶.

²⁷⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 17. 3. 1919)*, inv. č. 29, kniha č. 27

²⁷¹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 160

²⁷² J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou, městské části a blízké okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, s. 191

²⁷³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 32

²⁷⁴ Josef Stupka, *Kralupy nad Vltavou, Městské části a blízké okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, str. 200 - 201

²⁷⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 17. 3. 1919)*, inv. č. 29, kniha č. 27

²⁷⁶ O. ŠPECINGER: *Kralupy nad Vltavou*, s. 34

Na základě novely zákona o obecním zřízení ovšem nedocházelo jen k slučování, případně rozdělování vesnic a měst, ale to samé se týkalo také okresů, toho kralupského nevyjímaje. Na návrh městské rady proto Kralupy nad Vltavou žádaly, aby k jejich soudnímu okresu byly připojeny obce Veltrusy, Všestudy, Volovice (dnešní Olovnice), Libčice, Chejnov, Černuc, Kozinec, Holubice, Trněný Újezd a Zákolany²⁷⁷. Z těchto zmíněných lokalit, byl ještě v témže roce politický okres Kralupy nad Vltavou rozšířen o město Veltrusy a obce Všestudy a Vojkovice²⁷⁸. K postupnému připojování dalších vesnic v okolí Kralup nicméně docházelo také v následujících letech.

Demografický vývoj města. Češi, Němci a Židé

V souvislosti s rozvojem města a postupným rozšiřováním jeho územní rozlohy o další obce pak samozřejmě souvisel také vzrůstající počet obyvatel, což je nejvíce patrné na příkladu porovnání let 1910, případně 1920, s rokem 1930. Při sčítání obyvatel v roce 1910 žilo v Kralupech podle údajů Českého statistického úřadu celkem 5 848 osob²⁷⁹. Z toho 23 obyvatel tvořili Němci a zbytek Češi, čemuž odpovídá i zápis v městské pamětní knize. O jedenáct let později v roce 1921, počet občanů v Kralupech mírně poklesl, a to na 5 814 osob. Z tohoto počtu bylo 33 Němců a 53 jiných cizích státních příslušníků. V dosud samostatném Lobečku žilo těsně před jeho připojením k městu v témže roce 991 lidí a v Mikovicích pak mělo svůj domov 1 516 osob²⁸⁰.

Co se týče počtu obyvatel v roce 1921, ke stejným hodnotám došel i historik Ing. Josef Stupka s tím, že se nicméně dopustil drobných nepřesností. Ve své kronice uvádí počet 8 321 lidí²⁸¹, což je tedy součet počtu občanů v těchto třech městských částech, čímž se ovšem dopouští omylu. Mikovice totiž byly, jak je zmíněno výše, připojeny až o dva roky později, a není tedy možné počet jejich obyvatel do počtu lidí žijících v Kralupech nad Vltavou v roce 1921 započíst. Za mylné lze označit i tvrzení dalšího historika

²⁷⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 17. 3. 1919)*, inv. č. 29, kniha č. 27

²⁷⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 25. 7. 1919)*, inv. č. 29, kniha č. 27

²⁷⁹ Jiřina RŮŽKOVÁ, Josef ŠKRABAL, *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, 1. díl.*, Praha 2006, s. 124

²⁸⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou IV* inv. č. 4, kniha č. 4, s. 22

²⁸¹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 166

Otakara Špecingera, který taktéž jako Ing. Stupka sečetl obyvatele všech zmíněných obcí dohromady, a jako výsledný počet následně uvedl 8 324 lidí²⁸².

Naproti tomu, o deset let později, v roce 1930, při dalším sčítání, již žilo ve městě, skládajícího se nyní ze tří částí, tedy z Kralup, Lobečku a Mikovic, celkem 9 587 lidí, z toho 5 703 v Kralupech, 1 734 v Lobečku a 2 150 v Mikovicích²⁸³. Z tohoto počtu bylo 86 osob německé národnosti a v 56 případech šlo o cizince²⁸⁴. Každopádně to tedy znamená, že za devět let se počet obyvatel Kralup nad Vltavou zvýšil o více jak tisíc osob, přičemž ke stejnému závěru nyní došel také historik Špecinger²⁸⁵, zatímco Ing. Stupka uvádí ve své publikaci, že město mělo v daném roce 9 591 občanů²⁸⁶.

Mezi občany města se ovšem v žádném případě nepočítali pouze Češi a Němci, ale také Židé. První zmínky se o nich na Kralupsku pocházejí z Pamětí královského města Velvary z let 1510–1542. V Kralupech samotných se pak první Žid objevil v 17. století, vlastnil mikovickou vinopalnu a živil se prodejem kořalky²⁸⁷. O dvě století později žilo na Kralupsku již 36 židovských rodin, nicméně do Kralup samotných přišli první Židé až po roce 1850. O dvacet let později byla ustanovena židovská obec, a zároveň vznikla synagoga v Mikovicích. V roce 1873 byla postavena nová modlitebna v centru města, asi pět minut chůze od Žižkovy ulice, kam se koncentrovala většina kralupské židovské populace, a která byla z tohoto důvodu nazývána ulicí Židovskou²⁸⁸.

Celkově pak v Kralupech nad Vltavou žilo v roce 1921 přesně 119 Židů, v roce 1930 se jednalo o 140 Židů²⁸⁹. Většina z nich se živila obchodem, proslulé byly zejména látky, oděvy a obuv Julia Katze, galanterie Zikmunda Katze, textil pana Bendy nebo železářství Bedřicha Arnety. Výjimkou pak byla rodina Ehrmannů, která vlastnila továrnu na náhradní díly hospodářských strojů. Mezi známé židovské osobnosti se řadil zejména advokát JUDr. Josef Rosenzweig,²⁹⁰ strýc básníka Jiřího Orteny. Osud

²⁸² O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 61

²⁸³ Jiřina RŮŽKOVÁ, Josef ŠKRABAL, *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005*, 1. díl., s. 126

²⁸⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou IV* inv. č. 4, kniha č. 4, s. 22

²⁸⁵ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 61

²⁸⁶ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, str. 187

²⁸⁷ Zuzana BRETTSCHNEIDEROVÁ, *Příspěvek k historii židovského obyvatelstva v Kralupech*. In: Jan Racek (eds.), *Vlastivědný sborník Kralupska*, 2002/1, Městské muzeum Kralupy nad Vltavou 2007, s. 42

²⁸⁸ J. BARTOŠ, *Bakalářská práce, Kralupy nad Vltavou v letech 1938–1945*, s. 59

²⁸⁹ Z. BRETTSCHNEIDEROVÁ, *Příspěvek k historii židovského obyvatelstva v Kralupech*. In: Jan Racek (eds.), *Vlastivědný sborník Kralupska*, 2002/1, s. 43

²⁹⁰ Josef STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 2003, s. 212

kralupských Židů se naplnil v roce 1942, kdy byli tito odvezeni transporty nejprve do Terezína, a později dále na východ do Lublinu, Treblinky, Osvětimi a dalších vyhlazovacích a koncentračních táborů, kde většina z nich zahynula²⁹¹.

2.3. Kralupská samospráva a její proměny v letech 1918–1930

Zatímco konec roku 1918 se nesl v duchu euforie ze vzniku samostatného československého státu i nově nabyté svobody a demokracie, v následujícím období již kralupská samospráva stála před mnoha problémy, které bylo nutné urychleně řešit. Útlum stavebního rozvoje města během války se negativně projevil nejen v otázce bytové, ale především v infrastruktuře panovalo mnoho nedostatků. Každodenním problémem byly také zásobovací potíže a v neposlední řadě mělo dojít k odchodu starých politických struktur, které musely nahradit nové osobnosti i politické strany.

Vznik nového státu a jeho vliv na dosavadní obecní zřízení

Československá republika na základě recepčního zákona ponechávala v platnosti tehdejší rakouskou legislativu, nicméně záhy docházelo k jejím postupným úpravám. To se týkalo samozřejmě také obecních orgánů, jejichž postavení se změnilo přijetím zákona č. 76/1919 Sb. Za prvé byla vláda zmocněna, aby na přechodnou dobu svým rozhodnutím měnila hranice okresů a obcí, a aby je případně mohla rozdělit či spojit. Co se týče samosprávy obcí, v jejich čele stálo obecní zastupitelstvo, které volilo starostu a obecní radu. Zároveň starosta a dva radní tvořili obecní trestní senát. Ze zákona navíc nově vznikly dvě komise - finanční a letopisecká²⁹².

S danou novelou zákona bylo na své schůzi dne 17. března 1919 seznámeno také kralupské zastupitelstvo, přičemž větší část změn byla již v Kralupech vykonávána. Veřejné vyhlášky informující občany o jeho konání s upřesněním času i místa byly ve městě vylepovány, stejně tak byli obesíláni s pozvánkami jednotliví zastupitelé. Nově se jednání zastupitelstva povinně účastnili vedoucí úředníci konceptní a odborní s hlasem poradním, stejně tak měl tento hlas i tajemník městského úřadu²⁹³. Členy nově zřízené finanční komise se za obecní zastupitelstvo stali starosta JUDr. Pavlousek a dále František Čermák, Prokop Filip Masner, Eduard Marek, Alexandr Neumann, František

²⁹¹ J. BARTOŠ, Bakalářská práce, *Kralupy nad Vltavou v letech 1938–1945*, s. 60 – 61

²⁹² K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 375

²⁹³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 17. 3. 1919)*, inv. č. 29, kniha č. 27

Suk a Karel Záruba. Dalších sedm členů pak mělo být podle zákona jmenováno politickou správou. V tomto případě zastupitelstvo požádalo, aby pět členů městské rady, kteří byli kooptováni na podzim loňského roku, jmenovitě Jan Dobiáš, Josef Kysela, Karel Mattes, Josef Vaníček a František Kroulík, bylo též doplněno do této komise, a to spolu s dalšími dvěma občany. Celkem finanční komise čítala 14 členů²⁹⁴.

Poněkud jiná situace panovala v případě komise letopisecké. Ze zápisů zastupitelstva a rady města není patrné, že by tato byla v dané době zvolena a dále není jasné, kdo byl v letech 1920, kdy bylo vydáno nařízení o pamětních knihách obecních, až 1932, kdy byl jmenován první kronikář kralupský, Karel Kouba, pověřen jejich vedením²⁹⁵. Jeho městská kronika začala rokem 1923 a zahrnovala pouze krátké období, a to do roku 1926, zatímco předcházející léta, tedy doba od roku 1914 do roku 1918, vznikla až později, a konkrétně ji dodatečně sepsal Koubův nástupce, městský úředník Karel Škabrada²⁹⁶. Tento kronikář pak následně popsal taktéž dějiny města za druhé světové války, a to nejprve rok 1939. Následně byly pamětní knihy na nařízení okresního úřadu v Kralupech odevzdány do Archivu země české, a to konkrétně 19. listopadu 1940, kde byly uloženy do konce okupace. Válečná léta pak popsal Škabrada dodatečně, vzápětí rezignoval a vedením kroniky byl pověřen bývalý tajemník městského úřadu JUDr. Karel Podhrázský²⁹⁷. Tento ovšem ze zaměstnání u místního národního výboru brzy odešel a žádný zápis z jeho pera do městské pamětní knihy se tedy neuskutečnil. Následně na jeho místo nastupuje administrativní zaměstnanec MNV Robert Koutný²⁹⁸, který ve zkratce podal vzpomínky na válku a poté již popisoval léta následující.

Z výše uvedených důvodů tak městské pamětní knihy, byť za zákona měly být v dané době kronikáři sepisovány, zachycují z období první republiky v Kralupech pouze rok 1918 a dále léta 1923 až 1926, zatímco zbytek z let 1918–1938 není k dispozici.

²⁹⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 17. 3. 1919)*, inv. č. 29, kniha č. 27

²⁹⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 3

²⁹⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou II* inv. č. 1, kniha č. 1, s. 3

²⁹⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou IV* inv. č. 4, kniha č. 4, s. 79

²⁹⁸ Tamtéž, s. 78

Měnová reforma a její odraz v Kralupech

Jednou z nejdůležitějších událostí na počátku roku 1919 se stala měnová reforma připravená tehdejším ministrem financí Aloisem Rašínem. Tato probíhala tak, že v noci z 25. na 26. února obsadilo československé vojsko všechny hraniční přechody, zastavena byla přeprava zboží i přechod osob, a zároveň došlo také k přerušení poštovního styku se zahraničím. Následně se provedlo okolkování starých rakousko-uherských bankovek, přičemž polovina z nich byla stažena z oběhu. Zároveň byla zavedena koruna československá, a to v poměru 1:1 k původní rakouské měně²⁹⁹. V souvislosti s touto reformou nechal ministr Alois Rašín dále provést soupis válečných půjček, vkladů a cenných papírů, a to včetně drahých kovů.

Realizaci měnové reformy a jejím uvedením do praxe byl pověřen „*Okresní státní komisariát pro okolkování bankovek v Kralupech nad Vltavou*“ jehož členy byli jmenováni starosta JUDr. Ladislav Pavlousek, nový okresní hejtman Leo Herscherr a dále Prokop Filip Masner, J. Motl a notář František Kouba. Zároveň tento nově jmenovaný orgán vydal vyhlášku, kterou oznámil přidělení jednotlivých obcí v kralupském okrese do I. (městská spořitelna), II. (pražská úvěrní banka) a III. sběrný (občanská záložna) pro okolkování bankovek v Kralupech nad Vltavou³⁰⁰. Tyto sběrný pak provedly toto okolkování ve dnech 3. – 9. března 1919, přičemž o jeho průběhu se zmiňuje sociálnědemokratický poslanec František Biňovec ve svých pamětech:

*„Okolkování dalo se úplně klidně, namnoze s uspokojením. Jenom ti, kteří neprávem nahromadili si hojnost papírových peněz za války, nesli těžce toto nutné opatření. Nemnozí, kteří báli se podati důkazů, jak peněz nabyli, raději bankovky spálili. Podiv vzbuzovalo, přinesl-li k okolkování občan, nádražní zřízenec, s platem několika korun denně, před válkou zcela nemajetný k okolkování přes padesát tisíc korun v bankovkách.“*³⁰¹

První volby v novém státě ve znamení hladových bouří

Stejně jako většině ostatních československých měst, se ani Kralupům na počátku roku 1919 nevyhnuly pouliční bouře a rabování. Podobně jako o rok dříve, byla městská policie bezmocná, a proto již 6. ledna bylo vydáno povolení vybavit strážníky revolvery

²⁹⁹ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 410

³⁰⁰ SOKA Mělník, Fond František Biňovec, *František Biňovec, Okolkování peněz*, s. 1

³⁰¹ Tamtéž

a o dvanáct dní později požádala městská rada o přidělení šesti opakovacích pistolí pro členy městské policie³⁰². Situaci neulehčoval ani fakt, že policejní komisař Karel Hron z Leuchtenberka byl ve výpovědi a na řízení bezpečnosti tak neměl kdo dohlížet³⁰³.

Přestože problémy ve městě gradovaly zejména během března, kdy konkrétně 6. března 1919 došlo k drancování židovských obchodů bratří Zikmunda a Julia Katze a dále prodejny Adolfa Taussiga³⁰⁴, k demonstracím a bouřím docházelo již od počátku roku. Svědectví o tom podává zpráva JUDr. Pavlouska popisující jednu z těchto událostí:

„Dne 8. ledna jsem byl na konferenci ve Vodolce, a přijel jsem asi o 5 hodině večer k přívozu, když jsem slezl z vozu a čekal na loďku. Loďkou přijelo několik lidí, někteří měli pytle, tuším s uhlím. Při setkání s nimi, když vycházeli a já na loďku vstupoval, zaslechl jsem: „zítra se bude bít u Neumanna a Dorníka.“ Nepoznal jsem nikoho, byla tma a jsem krátkozraký, (...) ale byla mi ta slova nápadná.“ Další část starostova vyprávění potvrzuje fakt uvedený ve Velkých dějinách zemí koruny české, to jest, že bandy těchto lidí, nejen že si nic nedělaly z autorit, ale nebály se ani policie, naopak strážci pořádku se báli jich.³⁰⁵ „Když přišel jsem k továrně Pejškově, zaslechl jsem značný šum (...), viděl jsem černý dav v ulici Žižkově a slyšel rány dopadající na plechové závěsy a sklo řinčící. Šel jsem mezi dav a viděl jsem, že do jednoho obchodu Katzova dav již pronikl. (...). Napomínal jsem lid, aby se rozešel, že ten kdo tu stojí, pomáhá bezděky a posiluje loupící. Nikdo se neuhnul, všichni jen nečinně přihlíželi (...). V tom přišel četnický strážmistr s jedním policejním strážníkem od Karsova mlýna, pokusil se proniknouti blíže, musel od toho ale upustiti pro nerozbornou zeď lidí. V poslední části svého popisu pak JUDr. Pavlousek vyprávěl, že k zastavení tohoto drancování musely být použity policejní posily přivolané telegrafem z Prahy, které dav donutily k rozchodu silou. „Na náměstí pak narazil jsem na oddíl vojinů vedený důstojníkem a policejním komisařem, kteří přiběhli právě z Jungmannovy ulice. Obrátil jsem se a šel za nimi. Od hostince Kohoutova postupovali krokem, lid rychle se rozcházel. (...). Lid z ulice Žižkovy vypuzený shromažďoval se na náměstí,

³⁰² J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 156

³⁰³ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 153

³⁰⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Dopis okresní politické správy ze dne 21. října 1919*, inv. č. 341, krabice č. 21

³⁰⁵ A. KLIMEK, *Velké dějiny zemí koruny české*, s.

*kdež domluvami četných občanů, snažili jsme se, by dav se rozešel, ale nakonec přeci jen musel být kordonem vojska rozehnán.*³⁰⁶“

Zatímco starosta Pavlousek se mohl cítit zahanbeně za to, že občané nedbali jeho pokynů, případně že dělali ostudu městu, hůře dopadl policejní komisař Karel Hron, kterého rozlícený dav drancujících lidí dokonce neváhal napadnout. Ve své výpovědi uvádí, že nejprve byl zavolán k cukrovaru, aby zakročil proti dětem a výrostkům, kteří kradli řepu z vagonů. Poté se strážníky obcházel město, kde zatím panoval klid, což se však mělo brzy změnit. „*Když jsem pak podruhé obcházel město, čekaje na posilu, přišel jsem k domu pana Taussiga, kde stálo 5 – 6 mně neznámých mladíků, kteří podezřele se chovali. Napomenul jsem je, aby se rozešli (...) a tito mému vyzvání vyhověli a rozešli se. Poněvadž se mi však zdála situace vážnou, spěchal jsem domů pro elektrickou svítilnu a střelnou zbraň. (...) Než jsem se vrátil, dav neznámých lidí již vnikl do krámu p. Taussiga a plnil. Tu nelenil jsem (...) vnikl jsem do krámu, kde panovala úplná tma. Rozsvítil jsem ihned elektrickou svítilnu a uviděl jsem chaos, který byl drancujícím lidem způsoben. Vykřikl jsem na ně, pohrozil jim zbraní, tu ihned drancující lid házel po mně zbožím. (...). Takže jsem byl v prvním okamžiku zasypán a neznámým pachatelem na zem povalen, přičemž mně zhasla svítilna. Toho využili drancující a kvapně z místnosti na ulici utíkali. Když jsem opět mohl svítilnu rozsvítiti, byl již krám téměř prázdný.*³⁰⁷“ Velitel kralupských strážníků Hron se následně vydal na stanici, kde mu však podplukovník Frank odmítl pomoci. Jeho další kroky proto vedly za okresním hejtmánem, který ihned vydal povolení k použití vojska, s jehož pomocí byl nakonec drancující dav, jak již bylo zmíněno výše, rozehnán³⁰⁸.

Za této situace se v červnu roku 1919 konaly v Kralupech, podobně jako v jiných městech, obecní volby. První svobodné volby v novém státě vyhrála stejně jako i na řadě jiných míst levice, konkrétně sociální demokracie. Z celkových 36 získala v zastupitelstvu 19 mandátů³⁰⁹. Následně kralupští zastupitelé zvolili ze svého středu radu města a starostu, jímž se stal již známý Josef Vaníček a zůstal jím až do roku 1939.

³⁰⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zpráva starosty JUDr. Ladislava Pavlouska z ledna 1919* (blíže datumově neurčeno), inv. č. 341, krabice č. 21

³⁰⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zpráva policejního komisaře Karla Hrona z ledna 1919* (blíže datumově neurčeno), inv. č. 341, krabice č. 21

³⁰⁸ Tamtéž

³⁰⁹ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 147

Starosta Josef Vaníček – život, dílo, osudy

Dlouholetý člen sociální demokracie, prokurista dělnické jednoty a samozřejmě první a jediný starosta prvorepublikových Kralup nad Vltavou, Josef Vaníček, se narodil 19. listopadu 1861³¹⁰. Pocházel ze zemědělské rodiny z vesnice Lažany, tvořící část obce Vyskeř na Turnovsku. Jeho dědeček z matčiny strany působil jako rychtář, a dle Vaníčkova vyprávění, byl postrachem místních pánů. Možná i to ovlivnilo budoucí život známého kralupského starosty. Zatímco jeho děd měl vlivné postavení, rodiče František Vaníček a Josefína Vaníčková (roz. Cimbálová), byli velmi chudí a přivydělávali si jako tkalci. Měli celkem deset dětí, z nichž dospělosti se dožilo šest³¹¹.

Původně se měl mladý Josef Vaníček stát knězem nebo učitelem. Nakonec nicméně nastoupil do Turnova na průmyslovou školu, kde ale příliš nevynikal. Naopak se dle svých pamětí projevoval jako rebel, jemuž vadilo podlézavé chování učitelů vůči žákům z vyšší společnosti, a spolu s ostatními studenty z nižších vrstev je provokoval. Podobně vystupoval během soudní pře, když se řešil spor jeho otce s tehdejším vedením obce³¹².

Poté, co po předchozích zkušenostech odmítl povolání kantora, rozhodl se zaměřit do učení, a to konkrétně k firmě Franz Max Werych v Turnově, kde se měl stát kupcem. Obchod se železem, střelným prachem a zbožím koloniálním byl svými majiteli dobře veden, právě díky tomu tady mladý Josef Vaníček získal mnoho praktických zkušeností, jež mohl uplatnit později v konzumu³¹³. Po vyučení odešel z Turnova na zkušenou, přičemž jeho první kroky vedly do uměleckého závodu A. Kupfera v Poděbradech. Nevybral si však příliš dobře. Svým zaměstnavatelem byl urážen a okrádán. Brzy proto přesídlil do Kopidlna, avšak ani tady mu jeho práce příliš nevyhovovala³¹⁴.

Nejlepší léta svého mládí zažil Josef Vaníček v Chomutově, kde stál u vzniku dělnického konzumu, ve kterém byl zaměstnán jako kupec-odborník. Stalo se tak roku 1894. Právě tady také prožil Vaníček bouře mezi Čechy a Němci, které se mimo jiné projeví i v konzumu, jež byl národnostně smíšený. Velmi mu přitom pomohly vztahy se starostou města, Němcem, Schieferem, který se postaral o jeho bezpečnost, stejně

³¹⁰ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 37

³¹¹ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, str. 18

³¹² J. VANÍČEK, *Mé paměti*, str. 28

³¹³ Josef NOVOTNÝ, *Vaníčkova cesta životem*, In: kol. Josef Vaníček, 19. listopad 1861–1931, kniha na oslavu jeho sedmdesátých narození, Kralupy nad Vltavou 1931, s. 26

³¹⁴ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, str. 37

jako o bezpečnost obchodu³¹⁵. Nejspíše díky své pílí a šikovnosti se brzy poté původní prodavač stal obchodvedoucím a prokuristou celého konzumu³¹⁶.

V této době na Josefa Vaníčka nečekal úspěch jen v zaměstnání, ale i v rodinném životě a záhy na to se v Chomutově oženil. Štěstí nicméně brzy vystřídaly pocity zmaru, a to když mladého prokuristu zachvátilo závažné onemocnění. Krátce na to onemocněla i jeho žena Alžběta, která záhy své nemoci, kloubovému revmatismu, podlehla. V té době jí bylo pouhých 22 let³¹⁷. Mladý vdovec následně pojal za ženu její, o devět let starší sestru Annu, s níž prožil bezdětné manželství. Vzhledem k tomu, že ani v konzumu, sužovanými národnostními bouřemi, se Josefu Vaníčkovi příliš nevedlo, využil lákavé nabídky a opustil sever Čech, čímž začala jeho nová životní etapa³¹⁸.

Josef Vaníček se odstěhoval do Kralup nad Vltavou, kde se stal prokuristou Dělnické spotřební, výrobní a úsporné jednoty „Svépomoc“, založené 1. ledna 1899 v budově poštovní stanice. Důvod jejího vzniku byl prostý. Kralupské dělnické spolky, o nichž bude ještě řeč v souvislosti se vznikem komunistické strany, neměly kde pořádat schůze. Ze spolkové místnosti U Gregorů byli v roce 1898 vypovězeni³¹⁹ a nějaký čas museli debatovat v lesích. Proto se následně sešla důvěrná schůze v hostinci U Hejlíků v Lobči, která rozhodla o nutnosti zřídit dělnický dům a konzum³²⁰. Město zároveň v té době dle vyprávění Josefa Novotného sloužilo jako trestanecká stanice, kam byli překládáni socialisticky smýšlející zaměstnanci Buštěhradské dráhy, mimo jiné německý socialista František Auer. Byl to právě on, kdo Vaníčka do Kralup pozval³²¹. Zatím ale ani jeden z nich nevěděl, jak velkou službu tím městu tento německý socialista ve skutečnosti prokázal. Přestože místní pekaři a obchodníci posílali udání na c.k. okresní hejtmanství a činili proti Svépomoci řadu akcí, družstvo začalo rychle prosperovat³²², což přiznává i pozdější komunistická historiografie, zastoupená zejména Antonínem Robkem, jinak proti Josefu Vaníčkovi značně kritická.

³¹⁵ Josef NOVOTNÝ, *Vaníčková cesta životem*, In: kol. Josef Vaníček, 19. listopad 1861–1931, kniha na oslavu jeho sedmdesátých narození, s. 26

³¹⁶ Josef Vaníček, *Mé paměti*, str. 39

³¹⁷ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 38

³¹⁸ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, str. 45

³¹⁹ Antonín ROBEK, *Příspěvky k dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, In: kol. Kralupský vlastivědný sborník 08/1958, Dům osvěty Kralupy nad Vltavou 1958, s. 8

³²⁰ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, str. 46

³²¹ Josef NOVOTNÝ, *Vaníčková cesta životem*, In: kol. Josef Vaníček, 19. listopad 1861–1931, kniha na oslavu jeho sedmdesátých narození, s. 26

³²² A. ROBEK, *Příspěvky k dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, s. 8

Jako prokurista dělnické spotřební jednoty působil Vaníček až do osudného roku 1919, kdy byl při obecních volbách zvolen kralupským starostou. Jeho postavení však nebylo nikterak jednoduché. Nejen, že se potýkal s nedůvěrou celé řady občanů, údajně i neochotnou úředníků, ale především na něj čekalo mnoho práce, neboť město na tom nebylo po stavební, bezpečnostní ani sociální stránce rok po první světové válce právě nejlépe. Sám situaci panující v Kralupech nad Vltavou z hlediska postavení jeho představitelů popsal zhruba takto: „*Dosavadní správa města starala se tak jako všude jinde hlavně o to, aby byly co nejmenší obecní přírážky (...). Těchto malých přírážek docílovalo se tím, že se nic nestavělo, ani nezařizovalo, ba prodala se i budova radnice, ale úřadovalo se v ní nadále v podnájmu. Tato rarita nebyla snad v žádném městě na světě.*“ Za vyhovující však nepovažoval nový starosta ani vzhled města jako takového, včetně jako komunikací a bezpečnostní situace. „*Město samo vyznamenávalo se tmou, blátem a nečistotou, a nebylo tehdy druhého města v Čechách, které by se Kralupům v tomto vyrovnalo.*“ V neposlední řadě pak Vaníček kritizoval špatnou péči o potřebné, včetně městské chudiny a též fakt, že pravicové strany, poté, co prohrály volby a musely radnici vyklidit, předaly socialistům prázdnou městskou pokladnu³²³.

V průběhu dvaceti let ve vedení města se tak Vaníček zaměřil na výše zmíněné nedostatky, jako byl neexistující most před Vltavu, nedořešená kanalizace, chybějící elektronické osvětlení, nebo problémy ve správě městského úřadu a jeho organizaci, z nichž většinu se nakonec podařilo odstranit. Bylo by nejspíše zavádějící napsat, že díky Vaníčkovi, se Kralupy staly městem zcela bezchybným, jak se o to snaží dnešní regionální historici, či někteří z členů městského zastupitelstva snaží. Stížnosti na poměry a vzhled Kralup totiž kritizovali jejich návštěvníci ještě v době druhé světové války³²⁴. Na druhou stranu je ovšem nutné říci, že Josef Vaníček během svého starostování vytvořil z velké vesnice dobře fungující a prosperující město, jemuž se v té době dařilo jako nikdy předtím, a jako málokdy potom. Za největší počiny je přitom možné považovat zejména dořešení připojení Lobečku a Mikovic ke Kralupům, stavbu mostu T. G. Masaryka, vybudování kanalizace v 19 kralupských ulicích, založení

³²³ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 152

³²⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Dopis správě města Kralupy n. Vlt. ze dne 23. 7. 1944*, inv. č. 439, krabice č. 146

technické kanceláře, instalace elektrického osvětlení, přemístění kralupské radnice do moderních prostor a samozřejmě založení místního gymnázia, o čemž bude ještě řeč³²⁵.

Pokud bychom se chtěli vrátit opět k osudům Josefa Vaníčka a jeho rodině, je třeba podotknout, že o něm víme jen velmi málo a zajímavý je tak spíše až podzim jeho života. Stejně jako většina významných osobností první republiky, i jeho konec jako meziválečného politika, přivodil Mnichov a následná snaha odstavit všechny příznivce prezidenta Beneše a demokratického zřízení státu poté, co se ČSR začalo zvolna přesouvat k autoritativnímu pojetí správy státu. Vaníček se v té době znelíbil členům kralupské Strany národní jednoty, kteří se ho snažili donutit k rezignaci³²⁶. Tato situace pak následovala i v prvních dnech okupace, a teprve později, mimo jiné na nátlak Němců, dosavadní starosta odstoupil³²⁷. Válku posléze musel prožít v ústraní, přičemž kvůli přání k narozeninám od pracovníků kralupské radnice byl na udání tehdejšího vládního komisaře Benesche vyšetřován gestapem³²⁸. O většině z těchto událostí z let předválečných i válečných ovšem bude ještě řeč v poslední kapitole této práce.

Po válce se již Josef Vaníček kralupským starostou nestal. Jednak pro svůj vysoký věk, jednak kvůli tomu, že do čela města se postavila komunistická strana. V roce 1946 byl ještě bývalý prvorepublikový politik jmenován čestným občanem Kralup nad Vltavou a následně vydal svou známou knihu „*Paměti*“, kde zhodnotil svůj dosavadní život, a to především práci pro město a jeho občany a dále pro sociálně demokratickou stranu vůbec³²⁹. Josef Vaníček zemřel 21. května 1951 a byl pohřben do rodinného hrobu na kralupském hřbitově. Jeho žena odešla na věčnost tři měsíce po něm³³⁰.

Volby parlamentní, zemské a okresní ve 20. letech

Vzhledem k tomu, že Československo se ustanovilo jako demokratická parlamentní republika, hrál v ní velkou roli také politický život. Třídní i ideologické rozdíly, protikladné postavení měst i venkova a etnická roztržitost ČSR, to vše bylo důvodem vzniku velkého množství politických stran. Některé z nich, byť v pozměněné podobě, jako například sociální demokracie nebo lidová strana, přežily dodnes, jiné zanikly ještě

³²⁵ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 38

³²⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou*, (ze dne 13. 1. 1939), inv. č. 84, kniha č. 82

³²⁷ J. BARTOŠ, *Bakalářská práce, Kralupy nad Vltavou v letech 1938–1945*, s. 46

³²⁸ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 217

³²⁹ J. BARTOŠ, *Bakalářská práce, Kralupy nad Vltavou v letech 1938–1945*, s. 20

³³⁰ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 38

za první republiky a další skončily spolu s ní, případně již nemohly být obnoveny po roce 1945, jako například nejsilnější uskupení v éře první republiky – agrárníci.

Podobně jako obecní volby v roce 1919, probíhaly také první volby do Národního shromáždění, tedy do poslanecké sněmovny a senátu ve dnech 18. a 25. dubna 1920 za rozjitřené atmosféry³³¹. Vliv na ně měla pozemková reforma a spory mezi stranami okolo ní. Stejně tak byl patrný postupný rozkol v sociální demokracii. Přesto se však právě tato strana stala jejich jednoznačným vítězem a nejinak tomu bylo i v Kralupech.

Československá strana sociálně demokratická dělnická získala v politickém okrese Kralupy nad Vltavou, který v té době spadl pod volební kraj Louny, ve volbách do sněmovny celkem 5 644 hlasů. Jako druhá se umístila Československá národně sociální strana se ziskem 1 226 hlasů a jako třetí Československá strana národně demokratická s 1 105 hlasy³³². Následovala Republikánská strana československého venkova (agrárníci), Socialistická strana československého lidu pracujících, Strana maloročníků, domkářů a živnostníků republiky Československé, Německá volební pospolitost a jako poslední s jedním hlasem se umístila Německá demokratická strana svobodomyslná³³³. V případě výsledků voleb do Senátu nejsou bližší údaje o pořadí politických stran v Kralupech nad Vltavou či kralupském okrese dostupné, nicméně ve volebním kraji Louny pořadí prvních tří vítězných stran de facto odpovídalo pořadí ve volbách do poslanecké sněmovny v politickém okrese Kralupy nad Vltavou³³⁴.

Výsledek následujících voleb do Národního shromáždění, konaných 15. listopadu 1925³³⁵, hodnotí městská pamětní kniha takto: „*K výsledkům těmto, jež znázorňují jasně čistě slovanský a český ráz našeho okresu netřeba dalšího komentáře. Jedině to bolí, že z 20 hlasů německých nacionálů na celém okrese připadá na naše město samotné 13 hlasů, a z 8 hlasů německých nacionálních dělníků na naše město 7 hlasů.*“³³⁶

³³¹ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 631

³³² kol. *Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 – 2006*, Český statistický úřad, příloha: Obyvatelstvo, volby, [cit. 2020-07-15], dostupné online na: https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008p7_1.pdf/678e4713-9e28-4ab3-8be1-384c2cb51268?version=1.0

³³³ Tamtéž

³³⁴ kol. *Volby do Národního shromáždění 1920 - 1935*, Český statistický úřad, příloha: Volby do senátu Národního shromáždění 1920 – 1935, [cit. 2020-07-15], dostupné online na: https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr2_8.pdf/fa1f8cbc-956f-4504-a436-6f1bd9081302?version=1.0

³³⁵ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, str. 649

³³⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 136

Zatímco v Československu jako takovém drtivě zvítězila agrární strana, následovaná komunisty a lidovci, průmyslové Kralupy v sobě nezapřely duch levicově orientovaného centra. Proto i tyto volby ve městě, stejně jako v okrese vyhrála opět Československá strana sociálně demokratická dělnická, která získala 1 812 hlasů do sněmovny a 1 500 hlasů senátních³³⁷. V celém politickém okrese pak tuto stranu volilo 4 456 občanů ve sněmovních volbách a 3 851 lidí ve volbách senátních. Jiná data pak ukazují modely Českého statistického úřadu. V jejich případě sociální demokraté získali 2 949 hlasů. Tento nepoměr je dán tím, že v této rovině údajů se jednalo o data z výsledků voleb za okres soudní, nikoliv politický, senát zde pak není k dispozici³³⁸. Těsně po sociální demokracii následovala jak ve městě, tak i v politickém okrese nedávno vzniklá Komunistická strana Československa. Na třetím místě se v Kralupech umístili národní socialisté, zatímco na úrovni okresu tuto příčku obsadila agrární strana. Následují národní demokraté, živnostníci a teprve po nich Československá strana lidová, která ve městě při těchto volbách zcela propadla. Na posledních příčkách se umístila strana práce a českoslovenští domkáři.

Z německých stran, o kterých byla zmínka v úvodu, v Kralupech nad Vltavou dosáhla největšího úspěchu Německá nacionální strana, neboť získala již výše zdůrazňovaných 13 hlasů do sněmovny, v soudním okrese pak o jeden hlas víc. Následovala Německá křesťansko- sociální lidová strana, kterou volilo 11 občanů, poté Německá národně socialistická strana dělnická se šesti hlasy a na závěr Německý svaz zemědělců a venkovských živností, který obdržel ve volbách sněmovny pět hlasů³³⁹.

Parlamentní volby, ke kterým se nám dochovalo více pramenů, byly ty konané v roce 1929. Kralupy při nich byly rozděleny do sedmi volebních okrsků. Pro volby do poslanecké sněmovny se volební místnosti nacházely v pivovarské restauraci, v hostinci U Bílého beránka, v dívčí škole, v hotelu Slavie, v obecné škole v Lobečku a ve škole v Mikovicích, a také v hostinci Lidový dům v Mikovicích. V případně senátních voleb se hlasovalo v hostinci U Kotvy, U Kříčků, v budově chlapecké školy, v hostinci U Pažouta, U Nedvěďů (původně se mělo jednat o hostinec U Čejků

³³⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 136

³³⁸ kol. *Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 – 2006*, Český statistický úřad, příloha: Obyvatelstvo, volby, [cit. 2020-07-15], dostupné online na: https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008p7_1.pdf/678e4713-9e28-4ab3-8be1-384c2cb51268?version=1.0

³³⁹ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 172 - 173

v Lobečku), Na Krétě a v hostinci Fr. Jindry³⁴⁰. Tyto volby se konaly 27. října a oproti předchozím měly jedno specifikum – na základě zákona č. 56/1927 Sb. se jich již nesměli zúčastnit příslušníci branné moci a četnictva³⁴¹. Přestože nejvíce hlasů v nich opět obdržela agrární strana, následovaná sociální demokracií a národně socialistickou stranou³⁴², situace v Kralupech byla podobná jako o čtyři roky dříve, a taktéž v roce 1929 zde zvítězili sociální demokraté se ziskem 3 797 hlasů do sněmovny v případě soudního okresu, v případě senátu pak tuto stranu volilo ve městě 1 864 občanů. Pokud se bude pokračovat ve výčtu hlasů do sněmovny v kralupském okrese, následovali národní socialisté, komunisté, národní demokraté a teprve poté agrárníci, z německých stran pak nejvíce hlasů obdrželo Německé volební společenství, reprezentující část sudetských Němců a to se ziskem 17 hlasů³⁴³. V případě senátu ve městě následovali po sociální demokracii národní socialisté, národní demokraté, komunisté a českoslovenští živnostníci, zatímco zcela propadla strana agrární s pouhými 135 hlasy. Celkem bylo ve volbách do senátu odevzdáno 4 993 hlasů z 5 227 zapsaných voličů³⁴⁴.

Zemské a okresní volby se v takzvaném „zlatém“ období první republiky, tedy ve druhé polovině 20. let, konaly pouze jedny, konkrétně 2. prosince 1928, a souvisely s přijetím Zákona o organizaci politické správy, který zrušil župní zřízení a vytvořil čtyři nové samosprávné celky – země³⁴⁵. Ve volbách okresních zvítězili sociální demokraté, kterým dalo svou důvěru 1 728 lidí, s velkým odstupem následovali národní socialisté (915 hlasů) a těsně za nimi komunisté (809 hlasů), zatímco pravicové – vesměs koaliční – strany zcela propadly. Nejvíce z nich obdrželi národní demokraté, následovaní živnostníky a lidovci. Nejméně občanů v Kralupech nad Vltavou volilo agrárníky, kteří v okresních volbách získali pouhých 126 hlasů³⁴⁶.

³⁴⁰ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Oběžník městského úřadu z dne 3. října 1929, týkající se ustanovení volební místnosti*, inv. č. 402, krabice č. 100

³⁴¹ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, str. 656

³⁴² P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 172 - 173

³⁴³ kol. *Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 – 2006*, Český statistický úřad, příloha: Obyvatelstvo, volby, [cit. 2020-07-15], dostupné online na: https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008p7_1.pdf/678e4713-9e28-4ab3-8be1-384c2cb51268?version=1.0

³⁴⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Výsledek voleb do senátu Národního shromáždění ze dne, 27. 10. 1935*, inv. č. 402, krabice č. 100

³⁴⁵ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu až po současnost*, s. 381

³⁴⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Výsledek voleb do okresního zastupitelstva, ze dne 2. 12. 1928*, inv. č. 402, krabice č. 100

Velmi podobná situace panovala ve volbách do zemského zastupitelstva, kde taktéž jasně zvítězily levicové strany v čele se sociálními demokraty, kteří obdrželi od voličů 1 620 hlasů, zatímco nejmenší úspěch zaznamenali agráři. Celkový zisk německých stran kandidujících do zemského zastupitelstva činil 70 hlasů³⁴⁷. Volební účast v Kralupech při těchto volbách byla 5 062 mužů a žen, součet oprávněných voličů činil 5 496 lidí a celkem bylo odevzdáno 4 981 platných hlasů³⁴⁸.

Obecní volby v letech 1923 a 1927 a jejich důsledky

Zatímco první komunální volby v roce 1919 se uskutečnily pouze v českých zemích, nikoliv na Slovensku a na Podkarpatské Rusi, kde se tou dobou bojovalo, při volbách v roce 1923 se již hlasovalo v celém Československu. V Kralupech nad Vltavou volby proběhly 16. září, a to v šesti volebních obvodech, konkrétně v pivovarské restauraci, v hostinci U Beránků, v dívčí škole, v hotelu Slavia, ve škole v Lobečku a ve škole v Mikovicích³⁴⁹. Ze 4 892 platných hlasů obdržela nejvíce sociální demokracie vedená starostou Josefem Vaníčkem (1 558 hlasů) se ziskem 11 mandátů, na druhém místě s odstupem pětiset hlasů se umístila nedávno vzniklá komunistická strana, o jejímž založení v Kralupech bude ještě řeč, která získala 1 042 hlasů (podle kralupské kroniky 1 045 hlasů³⁵⁰) a 8 mandátů, na třetím místě pak skončili národní demokraté, které volilo 806 lidí, a získali 6 křesel v zastupitelstvu. Následovali národní socialisté (547 hlasů, 4 mandáty), živnostníci (361 hlasů, 3 mandáty), lidovci (339 hlasů, 2 mandáty), socialistické sjednocení (143 hlasů, 1 mandát). Na posledním místě se umístila vládní agrární strana, která v levicových Kralupech obdržela 93 hlasů a jeden mandát³⁵¹.

Samotný průběh druhých komunálních voleb v Kralupech a jejich výsledek zhodnotil městský kronikář takto: *„Vzrůst hlasů strany sociálně demokratické lze vysvětlit rozšířením Kralup o Mikovice a Lobeček, kde má tato strana veliký počet stoupenců. Naproti tomu strana lidová, u které předpokládán největší přírůstek hlasů, zklamala. Celková konstelace jest, že proti dvoutřetinové většině stran socialistických bude státi*

³⁴⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Výsledek voleb do zemského zastupitelstva, ze dne 2. 12. 1928*, inv. č. 402, krabice č. 100

³⁴⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis o sestavení volebního výsledku v obcích s více volebními místnostmi*, ze dne 2. prosince 1928, inv. č. 410, krabice č. 105

³⁴⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis o schůzi volební komise ze dne 5. 9. 1923*, inv. č. 410, krabice č. 105

³⁵⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 63

³⁵¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Hlasovací seznam ze dne 16. 9. 1923*, inv. č. 410, krabice č. 105

*jednotřetinová většina stran občanských. Ať již jest výsledek jakýkoliv, doufejme, že nově zvolení budou pracovati jediňe a všude pro blaho veškerého občanstva.*³⁵² “ Vyjádření naděje kronikáře nad lepšími zítřky přitom souviselo zejména s tím, že s novými volbami zároveň skončilo funkční období městské správní komise, která v roce 1923 stála v čele Kralup nad Vltavou. Při své poslední schůzi dne 27. září se tato rozešla s tím, že volby proběhly v pořádku, nebylo proti nim námitek, a tak podle okresní správy politické této již není potřeba³⁵³. Její předseda Josef Vaníček pak poděkoval všem členům za spolupráci a popřál městu do budoucna hodně zdarů.

Ustanovující schůze nového zastupitelstva se uskutečnila 29. září 1923, a krátce poté, 8. října, proběhla slavnostní volba městské rady a starosty³⁵⁴. Není velkým překvapením, že v čele Kralup stanul opět Josef Vaníček. Jeho náměstky se stali za strany občanské JUDr. Vojtěch Hrnčíř z národně demokratické strany a za strany socialistické komunista Antonín Rohla³⁵⁵. Do městské rady byli zvoleni za komunisty Josef Bavor a Václav Dušek, za lidovce František Donát, za národní demokraty Antonín Dynybyl, za národní socialisty Rudolf Nedvěď, za sociální demokraty František Stýblo a Josef Robek, za živnostníky Bedřich Vaněk a dalším členem rady se stal též Rudolf Kolátor³⁵⁶. Také za situace, kdy tento výkonný orgán města opět zastávali zástupci z různých politických stran, podle zápisů v kronice, mezi nimi panovaly korektní vztahy a spolupráce. Ta v tu dobu byla skutečně nutná, neboť město stálo před mnoha důležitými úkoly – stavba mostu, regulační plán a úpravy okolo Zákolanského potoka nebo projekce nových komunikací a kanalizace, to vše se mělo stát brzkou realitou.

O čtyři roky později v roce 1927, bylo Československo v podstatě na vrcholu své moci. Stát i jeho občané prožívali tzv. zlatá dvacátá léta, poznamenaná konjunkturou průmyslu a s tím souvisejícím rychlým rozvojem ekonomiky i posilováním měny. Krizová poválečná léta již byla dávno zažehnána, a naopak krize let třicátých byla ještě v nedohlednu. Nejinak se vedlo také Kralupům, které v té době zachvátil mohutný

³⁵² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 64

³⁵³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské správní komise ze dne 27. 9. 1923*, inv. č. 32, kniha č. 30

³⁵⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské rady ze dne 9. 10. 1923*, inv. č. 69, kniha č. 67

³⁵⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 65

³⁵⁶ SOKA Mělník, fond Město Kralupy nad Vltavou, *Zápis městského zastupitelstva ze dne 20. 10. 1923*, inv. č. 33, kniha č. 31

stavební ruch, ať už šlo o výše zmíněnou stavbu silničního mostu přes řeku Vltavu, rozšiřování děčínského zhlaví a s tím související rozšíření podmokelské dráhy o druhou kolej³⁵⁷ a následné urychlení dopravy, úpravy centra města nebo zkrášlování vrcholu Hostibejku. Dařilo se samozřejmě také průmyslovému rozvoji a vzkvétala i kultura. Jiná situace však panovala v oblasti politiky, kterou na její nejvyšší rovině ovládla panská koalice, v čele s agrární stranou, na což reagovaly opoziční levicové síly ostřejší rétorikou, se kterou nastoupily právě do tehdejších obecních voleb.

V Kralupech se v roce 1927 utkalo o hlasy voličů celkem šest politických uskupení. Z levicových stran se jednalo o komunisty, sociální demokraty a národní socialisty, zatímco pravici zastupovali lidovci a dále uskupení občanských stran, ke kterému se po volebním debaklu agrárníků v roce 1923, uchýlila právě tato strana spolu s živnostníky. Taktéž novým, a zároveň posledním kandidujícím uskupením se stala Nepochitická a hospodářská skupina občanů města Kralup nad Vltavou³⁵⁸. Samotné obecní volby se konaly v neděli 16. října 1927, a to v sedmi volebních obvodech, stejně jako před čtyřmi lety a v totožných volebních místnostech³⁵⁹.

Podobně jako ve dvou předchozích případech, zvítězila také nyní Československá sociálně demokratická strana dělnická, které dalo svůj hlas 1 980 občanů, čímž získala v zastupitelstvu 13 mandátů. Na druhém místě se tentokrát překvapivě umístily občanské strany, kterým se jejich koalice vyplatila, a dohromady obdržely 1 221 hlasů, což jim vyneslo zisk osmi křesel v městském zastupitelstvu. Třetí příčka náležela Komunistické straně Československa. Ta získala šest mandátů v zastupitelstvu a 962 hlasů ve volbách. Následovali národní socialisté (727 hlasů a pět mandátů), lidovci (299 hlasů, 2 mandáty) a nepochitická skupina (167 hlasů, 1 mandát)³⁶⁰.

Samotná volba náměstka a starosty se konala na konci měsíce 29. října. Zatímco Josef Vaníček a jeho zástupce za socialistické strany Antonín Rohla zůstali ve svých funkcích, druhým náměstkem se stal Antonín Bouček za sdruženou skupinu národně socialistickou a nepochitickou a hospodářskou skupinu občanů. Kralupskými radními byli zvoleni Josef Houdek, Josef Robek, Josef Škabrada, František Stýblo (sociální

³⁵⁷ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 187

³⁵⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Protokol o schůzi místní volební komise ze dne 5. 10. 1927*, inv. č. 410, krabice č. 105

³⁵⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Vyhláška o volbě obecního zastupitelstva ze dne 16. 10. 1927*, inv. č. 410, krabice č. 105

³⁶⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Výsledek komunálních voleb ze dne 16. 10. 1927*, inv. č. 410, krabice č. 105

demokraté), Rudolf Hudec, Bedřich Vaněk, Jan Dobiáš (občanské strany), Antonín Pekař (komunisté) a Antonín Urban (sdružená volební skupina národně socialistická a nepolitická a hospodářská skupina občanů)³⁶¹. Členové jednotlivých městských komisí, kterých v tomto období zasedalo v Kralupech celkem devět, a to konkrétně finanční, technická, pro městský elektrický podnik, živnostensko-policejní, hospodářská, sociální, osvětová, zdravotní a pro rozšíření města a okresu, byli zvoleni na prvním jednání městského zastupitelstva konaném 12. listopadu 1927³⁶².

Zatímco začátek předchozího volebního období začínal v jednotné atmosféře všech zúčastněných, již toto první zastupitelstvo v listopadu 1927 ukázalo, že soužití nynější koalice nebude jednoduché. S výrazným projevem tu vystoupili zástupci komunistické strany, jejichž zastupitel Václav Jirsák pronesl následující prohlášení:

*„Obecní zastupitelstvo vzpomínajíc významu velké ruské revoluce, jejíž 10. výročí spadá do těchto dnů, oceňuje příčiny, vliv i následky této revoluce, nejen pro ruský národ, ale i pro národy ostatní Evropy. Obecní zastupitelstvo města Kralupy nad Vltavou, jest si vědomo toho, že pád carismu urychlil i pád císařského monarchismu v Rakousku a v Německu. Přeje národům Sovětského svazu, aby další upevnění vítězné revoluce přineslo jim splnění velkých ideálů, dosažení úplného rozvoje socialistické výstavby hospodářské a otevřelo jim cestu ke všem pramenům kulturním, aby tak po cestě, kterou národové SSSR nastoupili, v nejkratší době dospěli ke společnosti socialistické, která jest ideálem pravého a nového lidství (...)“*³⁶³.

Vzhledem k tomu, že projev se nenalézal na programu schůze, nebylo o něm dopředu hlasováno, a zároveň komunističtí zastupitelé navrhli zastat jeho písemnou podobu do Moskvy, rozhořela se mezi ostatními členy zastupitelstva vášnivá diskuze o tom, co je ještě možné tolerovat a co na veřejná zasedání samosprávy naopak nepatří. Zatímco socialisté v čele s poslancem Františkem Biňovcem upozorňovali na to, že tomu není tak dlouho, co též pravice měla na půdě kralupské radnice podobně, byť jiným směrem laděné projevy, případně že tyto byly pronášeny i v jiných městech, a že Československo by si k Rusku mělo zachovat pozitivní vztah, občanská koalice

³⁶¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Vyhláška o volbě starosty ze dne 31. 10. 1927*, inv. č. 410, krabice č. 105

³⁶² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 12. 11. 1927*, inv. č. 37, kniha č. 35

³⁶³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 12. 11. 1927, příloha č. 5*, inv. č. 37, kniha č. 35

namítala, že podobná vyjádření jsou zpolitizovaná a navíc hodnocení sovětského svazu a jeho vývoje přísluší vládě a parlamentu, nikoliv městu³⁶⁴.

Ke shodě, zda by propříště případná vyjádření měla projednat nejprve rada města, nedošlo, a tak program zastupitelstva pokračoval podle plánu. Na druhou stranu se jednalo o jeden z mnoha případů neshod mezi pravicí a levicí, jež ještě posilovaly blížící se parlamentní volby, odsun socialistů do opozice a stálá podpora občanských stran mezi lidmi, což bylo reflektováno též na komunální úrovni, za situace, jako byla například tato. Nejvýrazněji se ve městě podobně jako jinde mezi levicí projevovala právě komunistická strana. Vzhledem k tomu, že její kořeny a zejména následné politické procesy na počátku dvacátých let mají souvislost také s Kralupy nad Vltavou a jejich okolím, je nutné se podívat na její vznik, konsolidaci a vývoj, stejně jako na dějiny samotného dělnického hnutí na Kralupsku poněkud podrobněji.

2.4. Komunistická strana – její vznik, vývoj a procesy na Kralupsku

Komunistické ideje mají sice kořeny již v době antiky, středověku a raného novověku, avšak reálné základy dal této politické ideologii prosazující společné vlastnictví a zejména beztrždní společnost, až Komunistický manifest Karla Marxe a Bedřicha Engelse, kteří se stali největšími teoretiky této ideologie. Za nutnost jejího úplného prosazení považovali revoluci spojenou s násilím, pomocí něhož měli být vykořisťovaní, v tomto případě dělníci, schopní od svých vykořisťovatelů převzít soukromé vlastnictví. Jako první převzali komunisté moc v Rusku³⁶⁵. Nicméně i v dalších zemích nastávalo štěpení tehdejších politických stran, a tak komunistické frakce v rámci sociální demokracie vznikly ve většině států, včetně Československa.

Historie dělnického hnutí v Kralupech a jejich okolí

V Kralupech nad Vltavou souvisí podobně jako jinde dějiny místní komunistické strany s dějinami dělnického hnutí. Příchod prvních dělníků do regionu jde ruku v ruce především s těžbou uhlí, která počala v okolních obcích, zejména v Otvovicích, Kamenném Mostě, Zeměchách, Minicích i jinde, nejpozději koncem 18. století³⁶⁶.

³⁶⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 12. 11. 1927*, inv. č. 37, kniha č. 35

³⁶⁵ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvěcenství až po naši dobu*, s. 151 - 153

³⁶⁶ A. ROBEK, *Příspěvky k dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, In: kol. Kralupský vlastivědný sborník 08/1958, Dům osvěty Kralupy nad Vltavou 1958, s. 1

Z části se jednalo o zkušené havíře z Příbrami, z části o venkovskou chudinu, snažící si vydělat peníze na živobytí, která neodmítla ani tu nejnuznější a nejnebezpečnější práci. K rozšíření, ve své podstatě vzniku samotné dělnické vrstvy, dochází v Kralupech v druhé polovině 19. století, v souvislosti nejen s rozvojem průmyslu, ale i železničního uzlu jako takového³⁶⁷. Již 11. ledna 1881 byl založen „Spolek vzájemně se podporujících dělníků v Kralupech“, později známý jako „Vzájemně se podporující spolek dělnický“ a případně taktéž jako „Rovnost“, jehož snahou bylo zaměstnance továren, podniků i dráhy nejen vzdělávat, ale především jim poskytovat pomoc při nezaměstnanosti, nemoci nebo během sporů s jejich zaměstnavateli³⁶⁸. Za zmínku přitom stojí uvést, že ještě předtím, již v roce 1868 vznikl dělnický konzumní spolek Mravenec, který se udržel ovšem jen krátce a záhy zanikl³⁶⁹.

Devadesátá léta 19. století se odehrávala pod velkým vlivem Ladislava Zápotockého, novináře, politika, spoluzakladatele sociální demokracie a otce pozdějšího dělnického prezidenta Antonína Zápotockého. Podobně jako v Praze, se také v Kralupech uspořádal první prvomájový průvod 1. května 1890,³⁷⁰ a přestože úřady se obávaly nepokojů a požádaly o vojenskou asistenci, celá manifestace, které se zúčastnilo asi 300 osob, dopadla dobře a bez nutnosti zásahu četnictva nebo vojska. V průběhu let devadesátých pak docházelo k mohutnému rozvoji celého dělnického hnutí, především vzniklo mnoho nových spolků – jako například „Pokrok“ se sídlem v hostinci U Gregorů v roce 1890, dále byl o dva roky později založen spolek „Klín“ U Kotvy nebo již čistě politický klub „Právo“ v Mikovicích, kam se soustředili také Kralupáci³⁷¹.

Nadšení dělníků bylo na konci 19. století sice veliké, ale jak už bylo zmíněno ve vyprávění o životě Josefa Vaníčka, problém byl v tom, kde se scházet, protože většina hostinských členy socialistického hnutí odmítala³⁷². Nejprve tedy besedovali v hostinci U Hejlíků v Lobečku, kde byla podpora stejně jako v Mikovicích obzvláště silná, avšak později, poté, co se zde konala již zmíněná tajná schůze, bylo rozhodnuto,

³⁶⁷ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 51

³⁶⁸ SOKA Mělník, Fond František Biňovec, *František Biňovec, Vzpomínky z dějin dělnického hnutí na Kralupsku*

³⁶⁹ A. ROBEK, *Příspěvky k dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, In: kol. Kralupský vlastivědný sborník 08/1958, Dům osvěty Kralupy nad Vltavou 1958, s. 1

³⁷⁰ Otakar ŠPECINGER, *Století Kralup nad Vltavou*, s. 54

³⁷¹ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 53

³⁷² A. ROBEK, *Příspěvky k dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, In: kol. Kralupský vlastivědný sborník 08/1958, Dům osvěty Kralupy nad Vltavou 1958, s. 7

že musí být zřízený samostatný dělnický dům³⁷³. Tím se stal Dělnický konzum Svěpomoc, k jehož slavnostnímu otevření došlo 16. ledna 1899 a do jehož čela se postavil právě Josef Vaniček³⁷⁴. Dalšími politickými centry se kromě Svěpomoci stal již zmíněný klub „Právo“ a dále také klub v Zákolanech. První světová válka znamenala omezení politického života a konec dalšího rozvoje hnutí, neboť většina jeho členů musela narukovat. Teprve v její druhé polovině docházelo k živelným demonstracím. Kralupskem pak také silně otřásla poprava dělníka Josefa Kudrny z Postřižína, který byl pražským soudem odsouzen k smrti za to, že odmítl návrat do první linie³⁷⁵.

Stávky a lidové bouře v neklidném roce 1919

28. říjen 1918 sice přinesl konec nenáviděného Rakouska-Uherska, a zároveň vznik samostatné ČSR, nicméně v českých městech vládla poválečná bída, chudoba a hlad, znásobené ještě návratem vysloužilců z fronty a epidemií španělské chřipky, takže docházelo k dalším protestům a demonstracím, přičemž ani Kralupy nebyly výjimkou. Ještě před volbami v roce 1919 se 15. dubna konala manifestace za mír s Ruskem³⁷⁶, 24. května se ve městě sešel velký tábor lidu volající po pozemkové reformě, socializaci podniků a zlevnění zboží, v září pak začali stávkovat kralupští železničáři žádající vyšší mzdy³⁷⁷. Vzorem jim byla stávka zemědělských dělníků v Neuměřicích, která vypukla poté, co byl jeden z nich, příjmením Minařík po hádce se šafářem Studničkou vyhozen z práce. Stávkující následně žádali jeho vzetí zpět do práce, ustanovení deputací, které by dohlížely na rozdělování mouky a potravin, stejně jako odstranění dosavadního správce dvora a zmíněného šafáře. O tom, že situace místní chudiny nebyla dobrá, svědčí vzpomínka Jaroslava Süssmilicha, jednoho ze zakládajících členů kralupské KSČ: „*Za projevy v Neuměřicích, Veltrusích, Cítově i jinde jsem byl obžalován pro veřejné násilí. Jak by člověk nepobuřoval, když jsem měl v obci místní chudé, kteří spali v pastoušce, na hliněné podlaze, na shnilé slámě, i ve svých výkalech, a jíst chodili „po šňůře“, to znamená, po řadě po sedlácích, kteří je vítali se slovy: „Tak kdy už babo, dědku chcípneš? Jak dlouho nás budeš ještě vožítat.*“³⁷⁸ Vzhledem k tomu, že úřady odmítly podmínky dělníků, v dalších dnech stávka zasáhla i okolní obce,

³⁷³ O. ŠPECINGER, *Století Kralup nad Vltavou*, s. 58

³⁷⁴ J. VANIČEK, *Mé paměti*, str. 50

³⁷⁵ O. ŠPECINGER, *Století Kralupy nad Vltavou*, s. 62

³⁷⁶ O. ŠPECINGER, *Století Kralupy nad Vltavou*, s. 63

³⁷⁷ Otakar HAVLÍN a kol., *Kralupy včera, dnes a zítra*, Kralupy nad Vltavou 1961, s. 14

³⁷⁸ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, Jaroslav Süssmilich, *Hrst vzpomínek na naše dělnické hnutí 1918 – 1921 na Kralupsku*

především Olovnice, Zvoleněves, a později také Zeměchy a Dolany, přičemž hrozilo, že zachvátí i Kralupy nad Vltavou a Slaný³⁷⁹. Za její ukončení se snažil intervenovat mimo jiné i poslanec Biňovec, ale neúspěšně a tak měla být stávka potlačena silou. Její výsledek popsal Jaroslav Süssmilich takto: „*Při veřejném projevu v Neuměřicích na návsi, kde jsem referoval, bylo ozbrojeno asi 10 četníků a vystěhován správce statku v Neuměřicích se všemi jeho svršky na hranice katastru.*“³⁸⁰ Dále bylo dohodnuto, že Minařík bude vzat zpět do práce a stávka byla poté skončena. Následně se stávka v Neuměřicích opakovala ještě 12. ledna roku 1920 a trvala až do 5. února³⁸¹.

Sociálně demokratická strana a její rozkol

V té době však situace nevřela jen mezi chudinou na Kralupsku, ale především mezi členy Československé strany sociálně demokratické dělnické. Ta sice zvítězila ve volbách v roce 1920, avšak pak šel její vzestup strmě dolů, neboť stranu zachvátil vnitřní rozvrat způsobený rozkolem mezi státotvorným křídlem a marxistickou levicí, která se ve straně snažila prosadit komunistické ideje³⁸². Následoval pád Tusarovy vlády a nepodařilo se odložit ani sjezd sociálních demokratů, který chtělo vedení strany přeložit na prosinec, ovšem levice ho stejně uskutečnila, zabrala Lidový dům a začala s tiskem Rudého práva. Poté, co odmítla Lidový dům vyklidit, zasáhla 9. prosince policie a četnictvo. O den později se uskutečnila protestní stávka levice a následně byla vyhlášena stávka generální, která zachvátila především průmyslové oblasti. Celkově se ovšem setkala s neúspěchem, a proto byla také později odvolána³⁸³.

Zatímco v roce 1919 se demonstrace v Kralupech nad Vltavou scházely živelně, o rok později již získaly organizovaný charakter a stávkovalo se i manifestovalo v podstatě po celý rok. Stávkové hnutí bylo odstartováno 16. května 1920 opět v Neuměřicích, kde se 23. května sešel tábor lidu, a posléze zachvátilo okolní obce, včetně Kralup nad Vltavou, kde se o tři dny později zastavila práce ve všech závodech. Stalo se tak potom, co okresní hejtmán nevyhověl dělnické deputaci³⁸⁴. Zároveň byla

³⁷⁹ Antonín ROBEK, *K dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, Kralupy nad Vltavou 1962, s. 5

³⁸⁰ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, Jaroslav Süssmilich, *Hrst vzpomínek na naše dělnické hnutí 1918 – 1921 na Kralupsku*

³⁸¹ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 60

³⁸² P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 176

³⁸³ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 640

³⁸⁴ O. ŠPECINGER, *Století Kralup nad Vltavou*, str. 64

u úředníků okresu provedena domovní prohlídka, aby se zjistilo, jestli neuchovávají přebytké zásoby potravin. Teprve poté se lidé v klidu rozešli³⁸⁵.

Den před sjezdem, který si prosadila sociálně demokratická levice, 24. září 1920, se konala schůze členů sociálně demokratické strany v kralupském pivovaru. Jak probíhala, popsal Jaroslav Süssmilich zhruba takto: „*Vedení sociální demokracie svolalo do Kralup (...) konferenci důvěrníků a delegátů organizací z celého okresu s programem „Poměry ve straně“. Hlavním referentem byl oznámen bývalý ministr spravedlnosti dr. Soukup, jako druhý referent byl oznámen poslanec František Biňovec. Sál v pivovare byl nabit do posledního místa (...) a přístup kontrolován soudruhy z pravice. Ta také obsadila předsednictvo, kde zasedli vedle Biňovce starosta Vaniček, Robek, Stýblo, Heverochová a další...*“³⁸⁶ Celá schůze podle líčení přítomných začala zhruba dvouhodinovým projevem dr. Františka Soukupa, při kterém tento politik hájil spolupráci s pravicovými, státotvornými stranami, a dále se snažil dělníky přesvědčit, aby na zítřejší sjezd neposílali své delegáty³⁸⁷. Teprve poté se – po menší roztržce mezi přítomnými – dostal ke slovu Jaroslav Süssmilich, jež zhruba tři hodiny hájil levicový program v sociální demokracii. Svůj projev prý zakončil slovy, že z jejich těla organizačního (tedy levice) mají vymáčknout vředy, jež je ohrožují, a za tyto označil všechny členy státotvorného křídla v čele s dr. Soukupem. Ten prý reagoval následovně: „*Vylítl tento jako šílený a srazil mne z podia dolů, kde jsem padl jako kus dřeva, neboť jsem nevečeřel a byl jsem všeobecně zesláblý, vyčerpán.*“ Posléze následovalo hlasování o tom, zda se vyšle delegace na sjezd, kde 90 % přítomných se prý vyslovilo levicově, tedy pro účast na sjezdu³⁸⁸.

Prosincové bouře – jejich průběh a překvapivý konec

Poté, co byl Lidový dům obsazen policií, vypukla stávka také v Kralupech, kde místní podniky zastavily svou práci. Obětím beránkem se stal poslanec František Biňovec, který byl jedním ze sociálních demokratů dohlížejících na vyklízení Lidového domu policií, za což také po návratu do Kralup zaplatil, jak vzpomíná S. Kettner: „*(...)ve volbách na Kralupsku v roce 1920 byl zvolen dělnickým poslancem František Biňovec.*

³⁸⁵ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, str. 60

³⁸⁶ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Jaroslav Süssmilich, Hrst vzpomínek na naše dělnické hnutí 1918 – 1921 na Kralupsku*

³⁸⁷ A. ROBEK, *K dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, str. 10

³⁸⁸ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Jaroslav Süssmilich, Hrst vzpomínek na naše dělnické hnutí 1918 – 1921 na Kralupsku*

9. prosince 1920 se však brodil v krvi svých soudruhů v Lidáku v Praze. Po příjezdu do Kralup jej očekával velký zástup dělníků na nádraží a byl pořádně zfackován, byl jsem toho svědkem, protože jsem měl právě službu ve stanici. Když se konečně vyprostil, utekl do dopravní kanceláře a telefonoval pro četnickou ochranu.³⁸⁹“ V následujících dnech ovládlo po vzoru Kladna nadšení celé Kralupy, na Palackého náměstí se konalo velké srocování lidu a město bylo v pohotovosti.

Dne 11. prosince 1920 se v Kralupech sešli předáci dělnického hnutí a zvolili revoluční výbor v čele s Jaroslavem Süßmilichem, který se usadil v hostinci „U Bílého Beránka“ odkud řídil celou stávkou. Vedení se připravovalo na převzetí města, plánovalo se obsazení budovy pošty i okresního úřadu, pokyny přijel do Kralup udělit sám Bohumír Šmeral³⁹⁰. Tentýž den poslal okresní hejtman Herscherr do Prahy důvěrnou zprávu o tom, že dělníci prý dostali z hlavního města pokyn, aby zavedli diktaturu a provedli socializace podniků. Dále dodal, že v kralupské rafinerii je umístěno za 60 milionů korun benzínu a petroleje, jež patří ministerstvu národní obrany s tím, že tyto by pak mohly být protestujícími zabaveny a zneužity, a proto tedy žádá o přidělení 50 četníků nebo 80 – 100 vojáků, kteří by byli schopni do dvou hodin dorazit do Kralup³⁹¹. V noci na 12. prosince přijelo do města na 250 vojáků se dvěma kulomety, na což reagovali dělníci další deputací k hejtmanovi s tím, že sami zaručí pořádek na ulicích, nicméně byli jím odmítnuti³⁹². Následující den dal okresní hejtman Herscherr vyvěsit vyhlášku o výjimečném stavu zakazující shromažďování a shlukování, což však revoluční výbor nebral na zřetel a svolal na 15. prosince do Kralup, na výroční trh, další tábor lidu.

V té době bylo ale již obklíčeno Kladno, kde proběhlo zatýkání vůdců revolučního hnutí v čele s Antonínem Zápotockým a stejný osud měl v brzké době potkat také Kralupáky³⁹³. 15. prosince dorazily do města další vojenské posily, takže konání manifestace na Palackého náměstí bylo takřka znemožněno, neboť zemědělství dělníci z okolních obcí se nemohli do města kvůli zátarasům dostat. Zároveň byla téhož dne stávka odvolána a většina lidí se vrátila zpět do práce, včetně zaměstnanců kralupské rafinerie. O dva dni později, 17. prosince 1920, následoval zákaz distribuce Rudého

³⁸⁹ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, Stanislav Kettner, *Zápis vzpomínek S. Kettnera, průkopníka dělnického hnutí na Kralupsku*

³⁹⁰ Čestmír KNOBLOCH, *Prosincové události 1920 a „Velezrádný proces Kralupský“*, Mělník 1971, s. 1

³⁹¹ A. ROBEK, *K dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, s. 11

³⁹² O. ŠPECINGER, *Století Kralup nad Vltavou*, s. 64

³⁹³ A. ROBEK, *K dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, str. 11

práva pro politický okres Kralupy³⁹⁴, dále byli na udání zatčeni předáci revolučního výrobu v čele s Jaroslavem Süssmilichem (podle výpovědi starosty Vaníčka byli naopak všichni zatčeni vinou předáka sociálnědemokratické levice Süssmilicha, a to poté, co jejich jména on sám během zadržení policii prozradil³⁹⁵), čímž celá akce sociálnědemokratické levice na Kralupsku skončila, tak jako v celé ČSR, nezdarem³⁹⁶.

Poté, co byli skalní představitelé sociálnědemokratické levice zatčeni, začal se život ve městě vracet pomalu do normálu. O čtyři dni později, 21. prosince 1920, se na radnici uskutečnila schůze představitelů místních politických stran. Starostou Vaníčkem byli informováni o tom, že město intervenovalo za odvolání výjimečného stavu, což ale dosud vláda neučinila. Došlo k vzájemné dohodě, že jednotlivé politické frakce ponesou za udržení pořádku zodpovědnost a především promluví ke svým voličům. Jediná sociálnědemokratická levice se na tomto odmítla podílet, neboť jak prohlásil její zástupce Nechleba, byla řada předáků zatčena, a tak na toto strana nemá kapacity, zároveň odmítl i zodpovědnost za celou událost³⁹⁷. Výsledkem bylo též vydání městské vyhlášky zdůrazňující, že každý občan, ať jest stoupencem strany politické či nikoliv má povinnost překazit opětovné pokusy o narušení klidu a předejít tak opakování nezákonností³⁹⁸. Stanné právo pak bylo odvoláno až 1. ledna 1921³⁹⁹. Jaký však byl osud strůjců stávky a následných politických bouří, a jaké si od soudu odnesli tresty?

Kralupská věznice a poměry na Karlově náměstí v roce 1921

Nedlouho poté, co vypukly nepokoje v Kralupech nad Vltavou, zadrželo četnictvo relativně směřným způsobem Jaroslava Süssmilicha. O tom, jak k tomu došlo, svědčí další z jeho výpovědí: „*Vzpomínám, jak místo tábora lidu na náměstí, které bylo uzavřeno četnictvem, jsme konali v přeplněném sále U Beránků schůzi. Když jsem mluvil, dostavil se poníženě okresní velitel četnictva Závora se žádostí, abych se*

³⁹⁴ Zákaz „Rudého práva Večerníku“ na Kladensku, Kralupsku, Slánsku a Rakovnicku, Venkov, č. 296, 17. 12. 1920, s. 2, [cit. 2020-07-18], dostupné online na:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c46ebb40-c8b0-11e7-80e7-5ef3fc9bb22f?page=uuid:0e2a3230-c8bd-11e7-a351-005056825209>

³⁹⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Protokol o schůzi představitelů místních politických stran konané dne 21. prosince 1920*, inv. č. 347, kr. č. 21

³⁹⁶ O. ŠPECINGER, *Století Kralup nad Vltavou*, str. 65

³⁹⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Protokol o schůzi představitelů místních politických stran konané dne 21. prosince 1920*, inv. č. 347, kr. č. 21

³⁹⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Vyhláška města ze dne 23. 12. 1920*, inv. č. 347, kr. č. 21

³⁹⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Protokol o schůzi představitelů místních politických stran konané dne 21. prosince 1920*, inv. č. 347, kr. č. 21

dostavil k panu okresnímu hejtmanovi, že se mnou chce prohovorit situaci. Vzpomínám si, že mě soudruzi varovali, abych tam nechodil, ale nakonec jsme se dohodli, abych tam šel.⁴⁰⁰ “ V této části je nutné vyprávění přerušit pozdější výpovědí Františka Biňovce před soudem, který hodnotil Süssmilicha jako člověka slabé povahy, ne příliš chytrého, který se dal snadno strhnout k pláči⁴⁰¹. Je nutné přiznat, že jeho nepřiliš chytré chování v dané situaci, kdy se rozhodl sám dostavit na okresní hejtmanství, přestože mohl čekat, co bude následovat, tomu odpovídá: „Četník, starý lišák, mne nezkušeného uvedl do pracovny okresního hejtmana, kde bylo asi pět četníků, kterým mne ihned okresní hejtman předal se slovy „tady ho máte.“ (...) Pak mě čtyři vedli zadem na nádraží. (...) Ve vlaku jsem měl zvláštní kupé. Z nádraží Praha – střed jsme šli pěšky na Karlák a cestou po mě pražská ulice plivala a nadávala mi do vlastizrádců⁴⁰² “.

Méně dramaticky pak probíhalo zatčení marxistů z Veltrus, kterého se zúčastnil mimo jiné bratr hudebního skladatele Antonína Dvořáka, téhož času obecní strážník, a jehož průběh se uchoval ve vzpomínkách Růženy Jiráňkové – Tomsové. „Tak tedy onoho 18. prosince došlo i na naši veltruskou velezrádnou skupinu. Sestra pro mě přiběhla do továrny, že za dvě hodiny mám být na četnické stanici ve Veltrusích. Prý k výsledku. (...) Když jsme s četnickým závodčím a starým obecním strážníkem Dvořákem vstoupili na četnickou stanici, pan vrchní se teatrálně opásal šavlí a začal zostra. (...) Nadul se jako holub: „Jménem republiky vás zatýkám.“ - „Nemyslíte si, pane vrchní, že Vaše republika je nějak tuze slabá, když se bojí dělníků,“ řekla jsem mu. Zasyčel vzteky: „dám to do protokolu.“ Posлуšte si prosím, zněla odpověď.⁴⁰³ “ Následoval transport zadržených do věznice kralupského okresního soudu, během kterého byli dle výpovědi Jiráňkové vězni spoutáni k sobě, a takto prý měli být vedeni za křiku a nadávek kralupských přes celé město do věznice, kde byli rozděleni do cel. „Mne strčili do špinavé kobky, kde visel jen řetěz na zdi nad palandou, kde seděla skrčená, zmrzlá a hladová mikovická učitelka Marie Jandová. (...) Uvítala mě, jako nevím co. Sesedly jsme si těsně k sobě (...) a když jsme se trochu zahřály, vzpomněla jsem si, že dobře znám starého dozorce, a zabouchala jsem na dveře, a když jsem mu strčila pořádnou

⁴⁰⁰ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, Jaroslav Süssmilich, *Prst vzpomínek na naše dělnické hnutí 1918 – 1921 na Kralupsku*

⁴⁰¹ Soudní síň. Velezrádný proces. Čas, č. 66, 22. 3. 1921, s. 2, [cit. 2020-07-18], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:144dcd60-a274-11e9-8812-5ef3fc9bb22f?page=uuid:f9f28b10-a27b-11e9-9209-005056827e51>

⁴⁰² SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, Jaroslav Süssmilich, *Prst vzpomínek na naše dělnické hnutí 1918 – 1921 na Kralupsku*

⁴⁰³ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, Růžena Jiráňková – Tomsová, *Vzpomínky na události z první poloviny dvacátého století, týkající se založení KSČ a DTJ*

diškereci, opravdu nám za chvíli přinesl hrnek čaje pro každou a kus chleba s máslem. Asi od paní dozorcové⁴⁰⁴.“

Zatímco transporty do vězení probíhaly v případě mužů i žen v podstatě podobně, jinak probíhalo samotné líčení pobytu ve vazbě. Zatímco Jaroslav Süssmilich se po drsném přijetí bývalým legionářem dostal do péče „slušného“ dozorce, se kterým prý sloužil ve válce v zákopech, a který mu vše obstaral⁴⁰⁵, a další zatčený, Václav Jirsák pro změnu narazil na četníky, kteří s hnutím sympatizovali⁴⁰⁶, v případě vězněných žen prý byla situace jiná. Jak zhruba probíhala noc po příjezdu a první ráno, popsala Růžena Jiráňková asi takto: *„Vstrčili nás tam (do cely, pozn.) a dozorkyně nám každé hodila dvě rezavé, uválené deky a zavřela za námi. Světlo svítilo celou noc. (...) Ráno nás vzbudil křik a rámus na chodbě, dveře se otevíraly a konkaři nosili snídani. Černý lógr s tmavým chlebem, šálky špinavé, ale co naplat, hlad jsme měli a bylo to alespoň teplé. Po snídani šálky sebrali, urovnali jsme trochu celu, objevili nevonnou nádobu ve výklenku mezi dveřmi. Co naplat, museli jsme si zvykat. Před polednem nás vedly k výslechu, odděleně. Nic jsme neřekly.⁴⁰⁷“* Podle líčení se naštěstí podařilo kralupským dělníkům podplatit dozorce, kteří pak vězeňkyním nosili jídlo z krámu, neboť to co se podávalo ve věznici, bylo podle vzpomínek příšerné. *„Vyryla jsem do naší cely jídelníček: Pondělí brambory, nemastné, neslané, trochu špíny jako polévku, v úterý kus vařeného rýže, středa boby, obyčejně nedovařené, a korunou všeho byly knedlíky. Velké, slizké, ale tvrdé, černošedé koule s chlebem místo housky. V těch jsem hned napoprvé zlomila lžici. Ráno trochu cikorkového odvaru, kus chleba a totéž večer.“* Podle dalších vzpomínek pak v polévkách byli šváby, nebo i vši, takže se nedaly ani požít a věžňové je proto vylívali...⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, Růžena Jiráňková – Tomsová, *Vzpomínky na události z první poloviny dvacátého století, týkající se založení KSČ a DTJ*

⁴⁰⁵ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, Jaroslav Süssmilich, *Hrst vzpomínek na naše dělnické hnutí 1918 – 1921 na Kralupsku*

⁴⁰⁶ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, Václav Jirsák, *Moje záznamy a paměti na založení KSČ v Kralupech*

⁴⁰⁷ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, Růžena Jiráňková – Tomsová, *Vzpomínky na události z první poloviny dvacátého století, týkající se založení KSČ a DTJ*

⁴⁰⁸ Tamtéž

Velezrádný proces Kralupský, jeho průběh a výše trestů

Na Karlově nicméně nepobyli zadržení Kralupáci dlouho a brzy byli odvezeni zelenými policejními antony na Pankrác a umístěni do bloku B. Někteří byli drženi na samotkách⁴⁰⁹, jiní se snad ještě s dalšími zadrženými z jiných měst, pustili do vydávání ilegálního časopisu „*Pankrácký Sršatec*“⁴¹⁰. Zástupci sociálnědemokratické levice z Kralup možná viděli své výstupy v prosinci 1920, jako snahu ochránit dělníky, před pravicovými socialisty, zastoupenými hlavně Vaníčkem a Biňovcem, avšak státní zástupce dr. Ployhar viděl situaci zcela opačně – tedy jako snahu zcela převzít vládu nad městem, pozatýkat jeho představitele a významné osobnosti a některých z nich se zbavit i fyzicky⁴¹¹. Zatímco Ladislav Zajíček, Václav Toms, Antonín Novák, František Kohout, František Semecký a Růžena Jiráňková byli propuštěni z vazby⁴¹², a přestože podezření vůči nim vyvráceno nebylo, nedošlo již k dalšímu stíhání, Jaroslav Süssmilich ze Starých Ouholic a dále Josef Bavor, Antonín Čvančar, František Pokorný, Antonín Linhart, Jaroslav Mára, Al. Bolard, Em. Zajíček, V. Lukšík a Karel Štádler, všichni vesměs z Kralup nad Vltavou, byli pohnáni k zodpovědnosti⁴¹³.

Soudní proces, označený deníkem Čas Jana Herbena i dalšími médii, jako Velezrádný proces Kralupský, byl zahájen 21. března 1921, za předsednictvím vrchního rady zemského soudu Okenfuse, jehož senát dále tvořili radové Lev, Sýkora, Černý a dr. Vávra⁴¹⁴. Státní zástupce vinil obžalované z toho, že jejich předák, Jaroslav Süssmilich, prohlásil na voličské schůzi ve Veltrusích, že takhle to nemůže dál jít, že musí nastat krvavá revoluce a on, že bude první, kdo bude na barikádách s rudým praporem v ruce vraždit. Podobně pak měl vystupovat i na dalších schůzích, navíc vedl zahálčivý život a musel být podporován i finančně, jak u soudu vypověděl jako svědek

⁴⁰⁹ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Jaroslav Süssmilich, Hrst vzpomínek na naše dělnické hnutí 1918 – 1921 na Kralupsku*

⁴¹⁰ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Václav Jirsák, Moje záznamy a paměti na založení KSČ v Kralupech*

⁴¹¹ Soudní síň. Velezrádný proces. *Čas*, č. 65, 21. 3. 1921, s. 2, [cit. 2020-07-18], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:6127b8d0-a274-11e9-8812-5ef3fc9bb22f?page=uuid:fb8782f0-a27b-11e9-bc42-5ef3fc9ae867>

⁴¹² SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Usnesení zemského trestního soudu v Praze, ze dne 26. 3. 1921*

⁴¹³ Kralupští komunisté před soudem. *Večer, lidový deník*, č. 65, 21. 3. 1921, s. 3, [cit. 2020-07-18], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:b63fd9b0-c9a7-11e9-b24b-5ef3fc9ae867?page=uuid:2f877da0-c9d0-11e9-af5a-005056827e51>

⁴¹⁴ Soudní síň. Velezrádný proces. *Čas*, č. 65, 21. 3. 1921, s. 2, [cit. 2020-07-18], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:6127b8d0-a274-11e9-8812-5ef3fc9bb22f?page=uuid:fb8782f0-a27b-11e9-bc42-5ef3fc9ae867>

poslanec Biňovec⁴¹⁵. Dále obžalovaným bylo kladeno za vinu, že v prosinci jednotlivci z této skupiny nejprve nabádali 10. prosince dělníky z rafinerie, aby zastavili práci⁴¹⁶, dále že vyhrožovali organizacím, aby vstoupily do stávky jinak, že poteče krev, dále že zřídili nepovoleně občanské hlídky a kurýrní služby mezi obcemi, a když byly vylepeny vyhlášky o mimořádných opatřeních 12. prosince, vylepili vedle této plakáty nebádající k neuposlechnutí výzev. Süssmilich pak ve Starých Ouholicích vyvěsil výzvu zvoucí místní k táboru lidu s programem: „Boj proti dnešní vládě – boj pro socialistickou republiku“⁴¹⁷. Ten se ale již nekonal a Süssmilich byl následně zadržen. Podle výpovědi četnického strážmistra, ale nikoliv lstí na hejtmánství, ale v hostinci „U Beránka“⁴¹⁸.

Kralupští komunisté nicméně měli jít podle obžaloby ještě dál, a tak si členové revolučního výboru mezi sebou údajně rozdělili funkce, které pak měli ve městě zastávat. Tak například Jaroslav Süssmilich se měl stát předsedou okresního soudu, jeho bratr traťmistrem, a Al. Bolard dokonce okresním hejtmánem a sovětovým komisařem⁴¹⁹. Navíc si prý ještě v hostinci „U Beránka“ vypracovali seznam význačných osob kralupského veřejného a politického života, které měly být popraveny. Jmenovitě se mělo jednat například o starostu Josefa Vaníčka, ředitele panství v Nelahozevsi Lambla, poslance Františka Biňovce, referenta z městského úřadu Stýbla, poštmistra Mrzeny, okresního hejtmána Herescherra, ředitele spořitelny Motla, městského tajemníka Robka a majitele továrny Jaroše⁴²⁰. Právě to byl také důvod, proč státní zástupce tyto obžaloval právě z velezrady, což dalo procesu jeho slavný název.

Soudní líčení trvalo čtyři dny a předvoláno bylo 140 svědků. 24. ledna 1921 asi v 11 hodin večer vynesl předseda soudu následující rozsudek. Jaroslav Süssmilich byl

⁴¹⁵ Soudní síň. Velezrádný proces. *Čas*, č. 66, 22. 3. 1921, s. 2, [cit. 2020-07-25], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:144dcd60-a274-11e9-8812-5ef3fc9bb22f?page=uuid:f9f28b10-a27b-11e9-9209-005056827e51>

⁴¹⁶ Kralupští komunisté před soudem. *Večer, lidový deník*, č. 65, 21. 3. 1921, s. 3, [cit. 2020-07-25], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:b63fd9b0-c9a7-11e9-b24b-5ef3fc9ae867?page=uuid:2f877da0-c9d0-11e9-af5a-005056827e51>

⁴¹⁷ Soudní síň. Velezrádný proces. *Čas*, č. 66, 22. 3. 1921, s. 2, [cit. 2020-07-25], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:144dcd60-a274-11e9-8812-5ef3fc9bb22f?page=uuid:f9f28b10-a27b-11e9-9209-005056827e51>

⁴¹⁸ Kralupští komunisté před soudem. *Večer, lidový deník*, č. 66, 22. 3. 1921, s. 3, [cit. 2020-07-25], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c516fbd0-c9a7-11e9-b24b-5ef3fc9ae867?page=uuid:32a6e610-c9d0-11e9-b24b-5ef3fc9ae867>

⁴¹⁹ Soudní síň. Velezrádný proces. *Čas*, č. 65, 21. 3. 1921, s. 2, [cit. 2020-07-25], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:6127b8d0-a274-11e9-8812-5ef3fc9bb22f?page=uuid:fb8782f0-a27b-11e9-bc42-5ef3fc9ae867>

⁴²⁰ Kralupští komunisté před soudem. *Večer, lidový deník*, č. 65, 21. 3. 1921, s. 3, [cit. 2020-07-25], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:b63fd9b0-c9a7-11e9-b24b-5ef3fc9ae867?page=uuid:2f877da0-c9d0-11e9-af5a-005056827e51>

uznán vinným zločinem veřejného pořádku a odsouzen podle § 65 trestního zákoníku na 15 měsíců těžkého žaláře, zostřeného postem čtvrtletně. Čvančara, Pokorný a Linhardt byli odsouzeni za vtrhnutí do cizího majetku, za veřejné násilí, podle § 63 a § 64 trestního zákoníku na čtyři měsíce těžkého žaláře, zostřeného čtyřmi posty⁴²¹. Z obvinění z velezrady byli obžalováni zproštěni, čehož později komunistická propaganda náležitě využila a marxistickou historiografií byli posléze tito vydáváni za mučedníky. Zdůrazňován byl zejména fakt, že vlivem zatčení přišli o práci a jejich rodiny pak musely být živeny ze solidarity ostatními dělníky⁴²². Zajímavostí také je, že ti sami marxističtí historiografové ve svých dílech někdy tresty odsouzených zdůrazňovali, jindy je naopak uváděli významně kratší,⁴²³ anebo kritizovali absenci podmíněných trestů. V případě Jaroslava Süssmilicha je nicméně nutné podotknout, že jeho samotného se týkaly již dvě amnestie, a proto nebylo možné uložit podmínku. Již v roce 1919 byl totiž například žalován za to, že šířil pomluvy o československé vládě a napadl starostu Nelahozevsi Jaroslava Lambla. Navíc vybízel jako starosta Nových Ouholic lidi, nedostanou-li mouku do určitého data, aby si ji zvali, kde je... díky amnestii nicméně vězněn nebyl⁴²⁴. Sám dotyčný pak navíc přiznal, že z věznice v Plzni na Borech byl po uplynutí části trestu podmíněčně propuštěn, ale následně byl opět odsouzen a tak si musel odpykat i zbytek původního trestu⁴²⁵.

Ustanovení komunistické strany a její působení v Kralupech

Radikální levice sice v boji proti státním orgánům neuspěla, nicméně potlačení bouří četnictvem a následný proces posílil její řady, a to nejen v Kralupech nad Vltavou. Patrné to bylo zejména při oslavách prvního máje ve městě, kterého se v roce 1921 zúčastnilo šest tisíc lidí, tedy jednou tolik než obvykle⁴²⁶. Následně se v květnu na přání sociálně demokratické levice sešel v Praze ustanovující sjezd Komunistické strany Československa, a posléze se v listopadu téhož roku sloučily jednotlivé komunistické

⁴²¹ Kralupští komunisté před soudem (před šestičlenným senátem). Rozsudek, *Lidové noviny*, č. 151, 25. 3. 1921, s. 5, [cit. 2020-07-25], dostupné online na:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:6be515a0-8dd8-11dc-8ead-000d606f5dc6?page=uuid:c8289290-8c40-11dc-858d-000d606f5dc6>

⁴²² O. ŠPECINGER, *Století Kralup nad Vltavou*, s. 65

⁴²³ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 60

⁴²⁴ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Zpráva státního zastupitelství vrchnímu státnímu zastupitelství v Praze o opatřeních proti J. Süssmilichovi ze dne 7. 10. 1919*

⁴²⁵ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Jaroslav Süssmilich, Hrst vzpomínek na naše dělnické hnutí 1918 – 1921 na Kralupsku*

⁴²⁶ O. ŠPECINGER, *Století Kralup nad Vltavou*, s. 66

sekcce do celostátní KSČ⁴²⁷. Zároveň došlo k definitivnímu oslabení Československé sociálně demokratické strany dělnické, neboť velké množství jejích členů přestoupilo do komunistické strany. Na výsluní se díky tomu definitivně ocitla agrární strana, jejíž představitelé pak pravidelně obsazovali premiérský post až do roku 1938.

V Kralupech nad Vltavou se místní komunistická buňka ustanovila již v první den květnového sjezdu, tedy 14. května 1921. Podobná situace panovala také v okolních vesnicích – v Dolanech, Otavovicích, Kamenném Mostě a dalších. Brzy na to se ustanovil také Obvodní výkonný výbor KSČ v Kralupech nad Vltavou, který dohlížel na okresní organizace v Kralupech nad Vltavou, Mělníce, Roudnici nad Labem a ve Velvarech, a v letech 1921–1929 vydával vlastní časopis – „*Podřipsko*“⁴²⁸. Ze sportovních organizací posléze vznikla Federace dělnických tělocvičných jednot⁴²⁹, oblast kultury vyplňoval na Kralupsku za KSČ divadelní soubor „Osvěta“. V roce 1928 byla založena též „Modrá blůza v Kralupech“. Jednalo se o satirický spolek mladých komunistů, jehož hlavním cílem bylo snad humorným způsobem tepat tehdejší poměry v Československé republice, se kterými komunistická strana nesouhlasila, případně kritika jiných politických stran, zejména agrárníků. Modrá blůza v Kralupech zanikla v roce 1931, kdy většina jejích členů nastoupila povinnou vojenskou službu⁴³⁰.

Vzhledem k tomu, že Kralupy byly průmyslovým městem s širokou dělnickou populací, komunistům se zde dařilo, což ukázaly již první komunální volby, kdy se tato strana umístila na druhém místě a obdržela přes tisíc hlasů, se ziskem osmi mandátů v zastupitelstvu. Zhruba stejné portfolio si komunistická strana v Kralupech nad Vltavou udržela po celou dobu první republiky, až do prosince roku 1938, kdy byla vládou Rudolfa Berana na popud Němců zakázána.

2.5. Stavební rozvoj ve městě a dopravní situace ve 20. letech

Když se v roce 1919 stal Josef Vaníček kralupským starostou, nesetkal se jen s prázdnou městskou pokladnou a nedůvěrou zaměstnanců radnice, ale především – díky živelnému vývoji v předchozích padesáti letech – téměř chyběla městská infrastruktura. Ke svícení se v ulicích stále ještě používal petrolej, město bylo bez kanalizace, úřad neměl vlastní budovu, stejně tak nebyla k dispozici ani většina dalších

⁴²⁷ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 643

⁴²⁸ Otakar HAVLÍN a kol., *Kralupy včera, dnes a zítra*, s. 15

⁴²⁹ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 61

⁴³⁰ SOKA Mělník, Fond Sběrka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Modrá blůza*

úředních budov, například soudu a finanční správy, přes Vltavu se do Lobečku dalo dostat jedinečně přívozem a v neposlední řadě jeho předchůdci nepřipravili ani jakýkoliv regulační plán, který by nastínil, jakým směrem se má stavební vývoj ve městě v následujících letech ubírat. Právě proto byla již v roce 1921 na Vaníčkův popud zřízena Městská technická kancelář, která měla mít urbanistický rozvoj Kralup nad Vltavou v budoucnosti na starost⁴³¹. Přestože se během první republiky ve městě na poli výstavby udělalo mnoho, od založení nových komunikací, přes stavbu mostu až po elektrifikaci čtvrtí a podrobný rozbor těchto inovací by jistě vydal na další diplomovou práci, je nutné podrobněji popsat z těchto stavebních akcí alespoň ty nejvýznamnější.

Výstavba komunikací a rozvoj silnic a železnic

Podobně jako v případě samotného státu, znamenal také na železnici vznik Československé republiky zásadní přelom. Nejen, že mnohé velké pražské stanice jako hlavní nádraží, či nádraží střed změnily svůj název a nesly nyní jména slavných amerických i českých osobností, jež se zasadily o vznik nového státu, ale především v následujících letech postupně došlo k zestátnění soukromých železničních společností. Provoz na jednotlivých tratích díky tomu poté přebírají Československé státní dráhy, v roce 1919 pak vzniká Ministerstvo železnic Československé republiky⁴³².

Z Kralup nad Vltavou v té době vedlo hned několik železnic, konkrétně se jednalo o trať z Prahy do Děčína, Buštěhradskou dráhu, která byla v roce 1922 zestátněna⁴³³, dále železnici do Neratovic a Turnova, jež se stala součástí České severní dráhy již v roce 1883⁴³⁴, z dalších je potřeba jmenovat trať do Velvar a v neposlední řadě také dráhu z Kralup do Zvoleněvsi. Tato ovšem byla v roce 1922 propojena s Pražsko-duchcovskou dráhou, čímž vznikla pozdější železnice (Praha) – Kralupy nad Vltavou – Most⁴³⁵, kde z počátku jezdilo 18 pravidelných vlaků. O pět let později, roku 1927 byly

⁴³¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou ze dne 19. srpna 1920*, inv. č. 68, kniha č. 66

⁴³² Václav HAAS, *Pražsko-drážďanská dráha*, Praha 2019, s. 114

⁴³³ Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 30, inv. č. 555, [cit. 2020-08-02], dostupné online na:

<http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1035084>

⁴³⁴ Pavel MIŠKOVSKÝ, *Neratovice a železnice*, Neratovice 1992, s. 23

⁴³⁵ Vratislav ŠIMŮNEK, *30 let traťové distance v železničním uzlu Kralupy n. Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 1982, s. 9

na této železnici zavedeny také rychlíky z Prahy do Loun⁴³⁶, které ve velmi omezeném počtu dvou spěšných vlaků v pracovní dny jezdí dodnes.

Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že nové změny, zejména propojení a zestátnění železnic mohly přinést mnoho výhod, jako urychlení dopravy, avšak opak byl pravdou. Situace na kralupském nádraží mohla vyhovovat do první světové války, nicméně vlivem zvýšení počtu jednotlivých spojů přestal železniční uzel tento nápor zvládat⁴³⁷. Mezi hlavní problémy kralupské železniční stanice patřilo především špatné zaústění a připojení trati od Neratovic na hlavní trať, úrovně křížení trati Praha – Děčín a Most – Kralupy – Neratovice, stejně jako nedostatek nástupišť pro velké osobní vlaky, které zároveň sloužily jako promenáda méně majetným občanům, a v neposlední řadě i snaha vybudovat v Kralupech nad Vltavou nové seřadiště pro nákladní vlaky a ulevit tak přeplněným pražským nádražím⁴³⁸. Značnou část těchto problémů se v době první republiky nepodařilo vyřešit. Většina prostředků totiž směřovala na budování železnic na Slovensku a na úpravy v Kralupech tak nebyly peníze⁴³⁹.

Mezi projekty, které se na železnici v letech 1918–1923 postupně začaly uvádět v život, lze řadit především zdvojkolejnění úseku Kralupy nad Vltavou – Lovosice. S modernizací a výstavbou se začalo již v roce 1923, a to rozšířením původních tunelů mezi Kralupy a stanicí Veltrusy (dnes Nelahozeves)⁴⁴⁰. Provoz na druhé koleji z Kralup do Nelahozevsi byl zahájen 12. května 1928 a z Veltrus do Vraňan o rok později 11. května 1929⁴⁴¹. Celý úsek se ale v průběhu první republiky dokončit nepodařilo a z Kralup do Lovosic se tak po druhé koleji začalo jezdit až v roce 1940⁴⁴². Mezi další novinky patřilo například sloučení tří kralupských výtopen do bývalé výtopy buštěhradské dráhy, s čímž souvisela také výstavba nové točny a zároveň zrušení dílen bývalé buštěhradské dráhy⁴⁴³. Vedle toho vzrostl význam kralupského překladiště,

⁴³⁶ Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Mikovice*, s. 2, inv. č. 707, [cit. 2020-08-02], dostupné online na:

<http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042390&reproId=1009000>

⁴³⁷ V. ŠIMŮNEK, *30 let traťové distance v železničním uzlu Kralupy n. Vltavou*, s. 9

⁴³⁸ V. HAAS, *Pražsko-drážďanská dráha*, s. 117

⁴³⁹ Vratislav ŠIMŮNEK, *Kralupská nádraží*, Kralupy nad Vltavou 1986, s. 8

⁴⁴⁰ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 170

⁴⁴¹ Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 36, inv. č. 555, [cit. 2020-08-02], dostupné online na:

<http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1037395>

⁴⁴² V. HAAS, *Pražsko-drážďanská dráha*, s. 114

⁴⁴³ Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 38, inv. č. 555, [cit. 2020-08-02], dostupné online na:

<http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1038073>

neboť poplatky za přeložení zboží z lodi na vlak, případně obráceně, tady byly nižší než v Praze – Holešovicích nebo na Mělníku⁴⁴⁴. Stejně tak docházelo k změnám názvů jednotlivých železničních stanic na Kralupsku s tím, že například Oužice se změnila na Úžice, Minkovice na Mikovice, Votvovice na Otvovice a podobně⁴⁴⁵.

Co se týče proměny samotné železniční dopravy, nárůstu spojů, přepravy osob a zboží, tak například v roce 1923 na trati z Prahy do Děčína jezdilo za den celkem 6 rychlíků, 29 vlaků osobních a 18 nákladních. Do Velvar se dalo v pracovní dny dostat osmi vlaky, do Neratovic jezdilo 10 osobních a 11 nákladních vlaků, na Kladno 8 vlaků osobních a 12 nákladních a na současné trati Kralupy nad Vltavou – Most, bylo denně vypraveno 10 smíšených vlaků a čtyři nákladní. „Celkem se za rok 1923 prodalo 481.000 jízdenek, denně průměrně 1.320 jízdenek, zavazadel bylo podáno 4 925 o celkové váze 193 840 kg, došlých 7 457 ve váze 516 630 kg. Denně došlo a bylo vypraveno v průměru 500 železničních telegramů a 57 telegramů soukromých.“⁴⁴⁶

Modernizaci nicméně po první světové válce nepotřebovala jen železnice, ale také komunikace ve městě a okolí, jejichž stav byl neuspokojivý. Staré Kralupy měly svou vlastní městskou uliční síť, která byla v roce 1910 v Mikovicích napojena přípojkou na císařskou silnici vedoucí z Velvar do Prahy. Jinak to ovšem vypadalo v Lobečku, který byl pro Kralupy dlouhá léta silničně nedosažitelný a kde se nenacházely téměř žádné vhodné komunikace⁴⁴⁷. Nejbližší využitelný most pro přechod řeky směrem na Kralupy se nacházel až v Měřejovicích, jenže z města k němu nevedla žádná cesta, takže byl prakticky bezcenný. Na okresní silnici vedoucí z Prahy přes Veltrusy do Teplic byl Lobeček napojen pouze prašnou polní cestou⁴⁴⁸. Vzhledem k tomu, že kralupská samospráva plánovala přebudovat agrárně vyhlížející pravý břeh řeky na rozlehlou obytnou čtvrť, bylo již v roce 1923 rozhodnuto postavit silnici Chvatěruby – Lobeček – Strachov, podél které by později vznikaly další ulice a domy⁴⁴⁹. Realizaci stavby provedl Rudolf Hudec, stavitel z Lobečku, za celkový obnos 163 746 korun,

⁴⁴⁴ Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 38, inv. č. 555, [cit. 2020-08-02], dostupné online na:

<http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1038073>

⁴⁴⁵ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 170

⁴⁴⁶ Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 38, inv. č. 555, [cit. 2020-08-02], dostupné online na:

<http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1035903>

⁴⁴⁷ Jaroslav KOČÍ, *Poznámky o postupném vývoji silniční sítě v Kralupech n. Vlt. a blízkém okolí*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska*, 2008/1-2, Městské muzeum Kralupy nad Vltavou 2008, s. 65

⁴⁴⁸ Tamtéž, 65-66

⁴⁴⁹ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 155

který na její zhotovení použil na přání městské rady kámen z obecního lomu ve Zlončicích. Na správné provedení stavby dohlížel okresní cestmistr Zícha z Velvar⁴⁵⁰.

Z městských ulic došlo především k vydláždění silnice z centra města do Lobče, dále byly vydlážděny či vyštěrkovány komunikace v ulicích Vrchlického, Dvořákova, Jungmannova a Chelčického⁴⁵¹. Zároveň se v těchto i mnohých dalších lokalitách v Kralupech prováděla výstavba kanalizací. Stejně tak byla opravena cesta vedoucí z Palackého náměstí k nádraží, která vždy po deštích byla plná louží, na což si občané často stěžovali a v neposlední řadě došlo k vyrovnaní středu ulic Nádraží, Žižkovy a Husovy, čímž se povedlo usnadnit dopravu ve středu města⁴⁵². Postupně také docházelo k propojování Kralup a Mikovic, postavena byla promenádní cesta okolo Knovízského potoka, osázená stromky a keři a na zlomku třicátých let vznikla dnešní ulice Generála Klapálka, nesoucí dříve název Vaničkova třída⁴⁵³. Přes tyto změny stále chybělo přímé spojení mezi Kralupy a Lobečkem přes řeku a tím, jak rychle pokračoval rozvoj města i růst jeho obyvatel, bylo jasné, že tento problém musí být brzy vyřešen...

Počátky elektrifikace Kralup a její průběh

Zatímco do roku 1851 byly Kralupy téměř neznámou vesnicí, v následujících letech se začaly rychle měnit v průmyslové město. Postupně začaly vznikat nové ulice a posléze i celé čtvrti s čímž souviselo nejen prudké zvýšení počtu obyvatel, ale též nárůst kriminality. Vedení města v té době tedy bylo postaveno před nutnost zajistit bezpečnost ve městě také v nočních hodinách a tak mimo jiné došlo k instalaci prvního veřejného osvětlení. Jednalo se o lampy petrolejové, které každý večer rozsvěceli lampáři. Za svoji práci od roku 1890 pobírali 370 zlatých ročně a petrolej pořizovali za vlastní náklady. Účinnost takového osvětlení však byla sporná, neboť lampy příliš světla nevydávaly a sloužily spíše jako orientační body⁴⁵⁴.

Jiná situace nastala po vyhlášení republiky v roce 1918, kdy již bylo jasné, že petrolejové lampy nemohou dostatečně plnit svoji funkci. Z těchto důvodů se na základě iniciativy Josefa Čechury, který chtěl získat pro svůj biograf elektrickou energii, a dalších občanů, jež se k němu přidali, uskutečnila 4. listopadu 1919 schůze

⁴⁵⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské správní komise ze dne 20. 1. 1923*, inv. č. 32, kniha č. 30

⁴⁵¹ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 155

⁴⁵² Tamtéž

⁴⁵³ Jaroslav KOČÍ, *Poznámky o postupném vývoji silniční sítě v Kralupech n. Vlt. a blízkém okolí*, s. 66

⁴⁵⁴ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 265

s vedením města. Společně pak vydali prohlášení, v němž se zavázali, že zařídí společným nákladem síť pro soukromé elektrické osvětlení v Kralupech nad Vltavou⁴⁵⁵. Její instalaci se sice původně zavázala provést Středočeská elektrárna, společnost s r.o., jejímž bylo město členem, nicméně k tomuto mělo dojít až v roce 1923 a tak dlouho se kralupským nechtělo čekat⁴⁵⁶. Městský úřad proto vypsál výběrové řízení, jehož se mimo jiné zúčastnila i firma Františka Křížika, nicméně nakonec byl na výše zmíněné schůzi vybrán Elektrotechnický závod kralupského podnikatele Rudolfa Trikala, který měl výstavbu elektrické sítě ve městě za cenu zhruba 46 000 korun provést⁴⁵⁷.

Podle vypracovaného projektu, který následně firma předložila, mělo dojít k instalaci 32 světelných bodů a to tak, že některá svítidla se měla zavěsit na vysoké stožáry doprostřed ulice, zatímco jiná měla být instalována na konzolách. Použity měly být dva typy žárovek, a to o výkonu 75 W, v počtu 18 kusů, a o výkonu 150 W o počtu 14 kusů. Celkový příkon pro osvětlení Kralup tak činil 3,45 kW⁴⁵⁸. Dále se počítalo s připojením 60 domácností, jejichž majitelé museli složit náhradu 800 korun za každý připojený dům⁴⁵⁹, s tím, že nakonec se přihlásilo 84 zájemců. Co se týče osvětlení, mělo být nainstalováno na Palackého a Komenského náměstí, dále měla být osvětlena ulice Husova, Podřipská, Jungmannova a Přemyslova. Elektrické lampy se měly rozsvítit také v Lobči a nejdelší linka elektrické sítě vedla Libušinou ulicí až k železničnímu mostu k továrně Medica⁴⁶⁰.

Projekt na osvětlení Kralup byl sice schválený a materiál připravený, chyběl ale zdroj, odkud by mohl být elektrický proud do města dodán. Jednání se Středočeskými elektrárnami selhalo, ovšem s řešením přišla Lučební továrna Rakouské jednoty pro lučební a hutnickou výrobu v Kralupech nad Vlt., jejíž ředitelství se nabídlo, že bude elektrický proud o napětí 220V dodávat z vlastního dynama poháněného parním

⁴⁵⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zpráva o zřízení zatímního elektrického osvětlení v Kralupech nad Vltavou*, inv. č. 348, kr. č. 21

⁴⁵⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 13. 10. 1919*, inv. č. 29, kniha č. 27

⁴⁵⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zpráva o zřízení zatímního elektrického osvětlení v Kralupech nad Vltavou*, inv. č. 348, kr. č. 21

⁴⁵⁸ SOKA Mělník, Fond města Kralupy nad Vltavou, *Zpráva dr. Techn. Vojtěcha Pařízka, ze dne 7. 10. 1919*, inv. č. 348, kr. č. 21

⁴⁵⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zpráva o zřízení zatímního elektrického osvětlení v Kralupech nad Vltavou*, inv. č. 348, kr. č. 21

⁴⁶⁰ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 269

strojem, a to za cenu 80 haléřů za kW za hodinu⁴⁶¹. Předpokládalo se přitom, že se bude jednat pouze o provizorní řešení, a to do doby, než se v činnost uvede elektrárna Středočeská, která měla proud později dodávat⁴⁶². Výstavba rozvodných sítí v podání Trikalovy firmy probíhala velmi rychle. Stavební práce začaly na podzim roku 1919 a už v lednu 1920 se v Kralupech rozsvítily první žárovky⁴⁶³.

Instalace veřejného osvětlení se nicméně neobešla bez potíží, a tak již 24. ledna 1920 starosta Josef Vaníček žádal dr. techn. Vojtěcha Pařízka, aby přijel do Kralup a zjistil, proč lampy často selhávají a nesvítí. Důvodem bylo zřejmě kolísání napětí v elektrické síti, způsobené mimo jiné nedostatkem topiva pro parní stroj, který energii vyráběl. Město proto muselo žádat příslušná ministerstva o zvýšení dodávek, neboť po válce panoval nedostatek uhlí⁴⁶⁴. Ve stejném roce zároveň docházelo k rozšiřování sítí, protože do elektrifikace se zapojily také kralupské školy a kromě toho se poprvé v historii rozsvítily elektrické žárovky na místní faře⁴⁶⁵.

Vzhledem k tomu, že počet žadatelů, kteří se chtěli k síti připojit, se postupně zvyšoval, stejně jako nároky na kvalitu elektrického proudu, jež bylo nutné dodávat bez výpadků, což se ne vždy dařilo, bylo již na konci roku 1920 jasné, že provizorní napájení z Lučební továrny nebude dostačující, na což upozorňoval i dr. techn. Vojtěch Pařízek⁴⁶⁶. Firma Rudolfa Trikala v následujících letech vytvořila novou rozvodnou síť a v roce 1923 město definitivně přešlo ze stejnosměrného na střídavý proud dodávaný Elektrárenským svazem středočeských okresů. Samotnou správu elektrických rozvodů dostal na starost Městský elektrický podnik⁴⁶⁷ sídlící na dvoře městského úřadu. V témže roce se zastupitelstvo města rozhodlo připojit k síti také Lobeček. K tomu došlo o rok později, kdy byl položen kabel na dno řeky Vltavy⁴⁶⁸.

⁴⁶¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 13. 10. 1919*, inv. č. 29, kniha č. 27

⁴⁶² J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 269

⁴⁶³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zpráva o zřízení zatímního elektrického osvětlení v Kralupech nad Vltavou*, inv. č. 348, kr. č. 21

⁴⁶⁴ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 269 - 270

⁴⁶⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 18. 9. 1920*, inv. č. 30, kniha č. 28

⁴⁶⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápisy Rady města Kralupy nad Vltavou ze dne 11. 11. 1920*, inv. č. 68, kniha č. 66

⁴⁶⁷ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 170

⁴⁶⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 57

Zapínání a vypínání veřejného osvětlení dostali na starost kralupští strážníci. Vzhledem k tomu, že v noci se po ulicích většinou nikdo nepohyboval, vypínalo se v pracovní dny již ve 22 hodin večer, v neděli a během svátků o hodinu později. Zároveň také strážníci nahlašovali Městskému elektrickému podniku všechny poruchy veřejného osvětlení. Jeho provedení se postupně inovovalo a původní žárovky byly průběžně vyměňovány za výkonnější⁴⁶⁹. Ve třicátých letech byly do ulic podle jejich důležitosti instalovány žárovky od 60W do 150W, na Palackého náměstí, kde se pohybovalo více lidí, byly umístěny žárovky o 200W. Elektrické podniky města Kralup n. Vlt. fungovaly po celou první republiku, a teprve po druhé světové válce jejich činnost převzaly Technické služby města Kralup nad Vltavou, které mají na starost městské osvětlení dodnes⁴⁷⁰.

Výstavba úředních budov města a státní správy

Jedním z největších nedostatků města, o kterých se Josef Vaníček ve svých pamětech zmiňoval, byla absence úředních budov v Kralupech. Město nejen, že nemělo vlastní radnici a veškeré schůze se tak musely konat ve vypůjčených místnostech, které bylo nutné pronajmout, ale v provizorních prostorech působil také okresní soud, stejně jako místní berní správa, což působilo mezi městem a těmito institucemi řadu potíží.

Co se týče kralupské radnice, tato původně sídlila ve staré škole č. p. 68. Tato budova již dnes nestojí, neboť před zhruba dvěma lety byla zbourána a nahrazena nepřiliš vydařenou replikou, jež nyní funguje jako prodejna a ordinace zubních lékařů. Samotná radnice se za Vaníčkovy éry přestěhovala do vedlejší budovy č. p. 6, do bývalé Staňkovské usedlosti, čímž získal kralupský úřad konečně reprezentativní prostory⁴⁷¹. Pouze městské zastupitelstvo se i nadále pro velký počet jeho členů pravidelně scházelo v kreslírně chlapecké školy na Komenského náměstí. Zároveň byla zavedena též pevná pravidla pro úřadování a správu dokumentů. Nejen, že došlo k založení spisovny, ale taktéž byly schváleny předpisy pro zaznamenávání, vyřizování a ukládání na městský úřad došlých podání,⁴⁷² a zároveň městský úřad vydal spisový řád pro stanovení odborné správy dokumentů. K nové radnici je nutné dodat, že svému účelu jako úřední budova slouží dodnes a nyní zde sídlí Úřad práce České republiky.

⁴⁶⁹ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 272

⁴⁷⁰ Tamtéž

⁴⁷¹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 166

⁴⁷² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápisy Rady města Kralupy nad Vltavou ze dne 31. 3. 1921*, inv. č. 68, kniha č. 66

Opačná situace panovala v případě sídel ostatních státních úřadů ve městě, tedy berní správy, okresního soudu a okresního úřadu. Některé z nich tak jako dříve radnice sídlily v pronájmu, zatímco jiné, jako například okresní soud, se nacházely v nevyhovujících prostorech, což mimo jiné dokládá i popis stavu kralupské věznice uvedený v předchozí podkapitole. Stížnosti berní správy se nakonec podařilo vyřešit ke spokojenosti všech zúčastněných a to tím, že bylo navrženo její přestěhování do budovy č. p. 181,⁴⁷³ která byla pro tento účel zakoupena. Město se přitom zavázalo provést nezbytné úpravy, konkrétně se mělo jednat o instalaci vodovodu a splachovacích záchodů, a to poté, co bude zavedena kanalizace i do této části města, případně do více než poloviny Kralup. Dále měla být uvolněna jedna místnost k ubytování zřízence úřadu. Tímto řešením došlo ke spokojenosti všech, a tak od konce 20. let 20. století již berní správa v Kralupech sídlila v patrovém domě v Riegrově ulici na nábřeží Zákolanského potoka.

Jako kámen úrazu se nakonec projevil spor mezi kralupskou samosprávou a okresním soudem v Kralupech nad Vltavou sídlícím i s věznicí v již nevyhovující budově na Komenského náměstí, kde prvorepublikoví představitelé zdědili po svých předchůdcích nezáviděníhodný dluh. Město se totiž v roce 1912 notářsky zavázalo, že postaví pro okresní soud a berní úřad vhodnou úřední budovu⁴⁷⁴. Veškeré přípravy ale přerušila první světová válka a ani poté se samospráva pod vedením Josefa Vaníčka ke stavbě příliš neměla. Lhůta pro výstavu proto byla nejprve prodlužována⁴⁷⁵, posléze se snažil kralupský okresní soud v této věci několikrát urgovat městský úřad, ovšem vždy neúspěšně. Situace nakonec zašla až tak daleko, že stát v roce 1928 na město podal žalobu⁴⁷⁶. Jejím výsledkem bylo rozhodnutí zastupitelstva o zařazení stavby budovy pro okresní soud do rozpočtu obce na rok 1929 s tím, že 1 000 000 Kč uhradí město a stejnou položku následně stát⁴⁷⁷. Zemský výbor v Praze ovšem později toto opatření zrušil, z čehož bylo patrné, že Kralupy by musely uhradit veškeré náklady na výstavbu

⁴⁷³ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 159

⁴⁷⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Odpověď na žalobu, zaslaná L. Eisnerem Zemskému soudu civilnímu v Praze dne 17. ledna 1929*, inv. č. 407, krabice č. 102

⁴⁷⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápisy Rady města Kralupy nad Vltavou ze dne 23. 6. 1921*, inv. č. 68, kniha č. 69

⁴⁷⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zpráva pro městské zastupitelstvo o pověření L. Eisnera při zastupování města při soudní při ze dne 12. 1. 1929*, inv. č. 407, krabice č. 102

⁴⁷⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Stížnost nejvyššímu správnímu soudu ze dne 5. 4. 1930*, inv. č. 407, krabice č. 102

budovy ze svého. Následovala stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu Československé republiky, nicméně tato byla v roce 1935 zamítnuta⁴⁷⁸.

Kralupská samospráva tak měla na vlastní náklady budovu soudu přeci jen nechat postavit, nicméně jak se Josef Vaníček neopomenul ve svých pamětech pochlubit, nikdy k tomuto kroku v éře první Československé republiky nedošlo⁴⁷⁹ a podobně dopadly stejné snahy v případě výstavby nové budovy okresního úřadu. Město zastoupené místním advokátem JUDr. Leopoldem Eisnerem pomocí nejrůznějších obstrukcí pozdrželo výkon rozhodnutí soudu natolik, že výstavba nakonec začala až v průběhu okupace, ovšem již na popud Němců dne 31. května 1940, kdy bylo vydáno stavební povolení a celá realizace zadána staviteli Bohumilu Fidlerovi. Na samotný závěr se sluší dodat, že válka stavbu přerušila a budova tak byla dokončena až roku 1950⁴⁸⁰.

Kralupská spořitelna a architekt Antonín Karban

Nejen ve 20. letech, ale i po celou dobu trvání první republiky se ve městě nacházely celkem čtyři bankovní instituce. Jednalo se o Občanskou záložnu v Kralupech, zapsané společenstvo s ručením omezeným, zřízenou 1. května 1905⁴⁸¹, dále Živnostenskou záložnu, zapsanou společnost s ručením omezeným, která byla založena v roce 1919, filiálku Pražské úvěrní banky, která zahájila svou činnost v roce 1918⁴⁸² a v neposlední řadě také městskou spořitelnu, jejíž vývoj je nutné představit poněkud podrobněji.

Prudký rozvoj průmyslu, obchodů a živností ve 2. polovině 19. století vyžadoval také vznik peněžních ústavů, ovšem jediná nejbližší bankovní instituce se nacházela ve Velvarech. Právě z tohoto důvodu byla v roce 1887 založena Spořitelna, zapsané společenství (podle jiných Spořitelna, zapsané společenstvo s ručením omezeným⁴⁸³), a ta až do roku 1905 fungovala jako jediný bankovní ústav v Kralupech⁴⁸⁴. Jako zajímavost stojí uvést fakt, že u jejího vzniku nestál stát ani obec, nýbrž tři místní soukromníci, jmenovitě Prokop Jindřich Masner, Václav Ladislav Jodl a JUDr. Jan Šonský. Ředitelem této instituce se stal lékař MUDr. Antonín Čtrnáctý a jejím

⁴⁷⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Vyhlášení rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 10. 1935*, inv. č. 407, krabice č. 102

⁴⁷⁹ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 159

⁴⁸⁰ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 211

⁴⁸¹ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 135

⁴⁸² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 46

⁴⁸³ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, str. 133

⁴⁸⁴ Hynek NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 1975, s. 70

místopředsedou starosta obce František Staňkovský⁴⁸⁵. Z počátku spořitelna sídlila ve skromných podmínkách v několika místnostech v pronájmu v domě č. p. 178, a to až do povodně v roce 1890, kdy se odstěhovala do nových prostor v č. p. 5⁴⁸⁶. V roce 1905, krátce po povýšení Kralup nad Vltavou na město, se změnil i název finančního ústavu, založena byla „Městská spořitelna“, která se zároveň přestěhovala do vlastní budovy v č. p. 178, zatímco původní ústav se zrušil⁴⁸⁷. Co se týče vnitřního fungování kralupské spořitelny, tak po deseti letech svého působení, na počátku války v roce 1914, vykazovala na vkladech 7 116 115 korun a na půjčkách 5 785 496 korun⁴⁸⁸.

Po válce se ovšem situace změnila. Ústav se i nadále rozrůstal, původní sídlo již přestalo vyhovovat, a městská spořitelna hledala nové prostory. V roce 1922 proto nastalo stěhování do honosného domu č. p. 579 na rohu Husovy ulice a Palackého náměstí. Zároveň instituce zakoupila další stavební parcelu a přistavila dům č. p. 653. Autorem takto nově vzniklého komplexu, kde spořitelna sídlí dodnes, se stal kralupský architekt Antonín Karban. Za celkové úpravy mu město následně vyplatilo 610 000 korun⁴⁸⁹. K poslední úpravě došlo v roce 1935, kdy byly veškeré prostory zmodernizovány architektem Josefem Maříkem⁴⁹⁰. Za zmínku stojí uvést, že vklady spořitelny dosáhly roku 1921 celkem 31 milionů a v roce 1930 již 94 milionů korun. V nezměněném stavu fungoval tento finanční ústav až do roku 1948, kdy byly bankovní domy v Kralupech nad Vltavou, tedy hospodářská záložna, záložna pro obchod a živnosti, městská spořitelna a občanská záložna, sloučeny do jedné instituce⁴⁹¹.

Na samotný závěr je potřeba se alespoň krátce zmínit o známém kralupském architektovi a staviteli Antonínu Karbanovi. Poté, co vystudoval architekturu ve Vídni a v Mnichově se vrátil do Kralup, kde mimo jiné založil výše uvedenou občanskou záložnu. Zároveň se podílel na projektování a výstavbě mnoha městských budov. Kromě spořitelny, se jednalo o nové sídlo kralupské radnice nebo výstavbu obytných domů, a to jak pro chudší, tak i majetné občany. Karban se stal nicméně známým také za hranicemi města, a to když projektoval jednu z obytných čtvrtí ve Velvarech nebo

⁴⁸⁵ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 133

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 134

⁴⁸⁷ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 70,

⁴⁸⁸ Tamtéž, s. 70

⁴⁸⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské správní komise ze dne 22. 6. 1922*, inv. č. 32, kniha č. 30

⁴⁹⁰ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 136

⁴⁹¹ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 70

řídil obnovu kostela svatého Klimenta v Odolene Vodě⁴⁹². V Kralupech, kde žil v domě č. p. 60 na rohu Komenského náměstí a Žižkovy ulice⁴⁹³, se proslavil hlavně tím, že navrhl a na svůj náklad taktéž nechal postavit vyhlídkové altánky na Hostibejku⁴⁹⁴.

Stavba Masarykova mostu. Od přívozu po dominantu města

Zatímco ve většině případů se již v první polovině dvacátého století podařilo provést základní rekonstrukce nevyhovujících městských budov, zavést do města osvětlení, a případně začít s výstavbou nových ulic a chodníků, absence jednoduchého přechodu přes řeku a tím i možnost snadno se dostat z centra Kralup na levý břeh do Lobečku se stala základním nedostatkem, který brzy začal negativně ovlivňovat chod města, dopravní situaci v Kralupech, a především život zdejších obyvatel.

Vzhledem k tomu, že Mířejovický most se nacházel od středu Kralup příliš daleko, jedinou možností, která místním až do roku 1928 zbývala, bylo využívat služeb převozníků, což ovšem leckdy působilo nemalé problémy. Ze zápisů městské rady a zastupitelstva se dá dočíst, že nájemce přívozu Karel Procházka byl na lidi hrubý, pronášel urážlivé výroky o představitelích místní samosprávy a stejně tak se choval nevhodně k těm, kteří chtěli uplatnit u něho slevy na převoz přes řeku⁴⁹⁵. Jindy zase chtěl po mládeži, aby za využití přívozu platila dvojnásobek, neboť ceny se prý údajně zvedly o sto procent, a když školáci odmítli, jednal s nimi nevhodně, což vedlo k tomu, že k přívozu bylo nutné umístit vyhlášku s jasně stanovenými cenami. Podobné potíže pak s ním měli kralupští dělníci, kteří měli nárok na levnější jízdné⁴⁹⁶.

Nelze se proto divit, že nastalá situace urychlené řešení přímo vyžadovala, ovšem zdaleka ne všichni si výstavbu mostu v Kralupech přáli. Zejména místní sedláci se obávali, že ceny jejich pozemků na levém břehu Vltavy klesnou, a už jen z tohoto důvodu panovaly velké rozpory o tom, kde by měla být tato spojnice Kralup a Lobečku postavena⁴⁹⁷. Z místního šetření konaného 7. června 1922 s cílem stanovit osu mostu

⁴⁹² Miroslav SÍGL. *Kdo byl a je kdo: Mělnicko, Kralupsko, Neratovicko: osobnosti, samospráva, historie*. 1. vyd. Praha 2007, s. 196.

⁴⁹³ Josef STUPKA, *Historie kralupského pohostinství*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska*, 2015/1-2, Městské muzeum Kralupy nad Vltavou 2015, s. 65

⁴⁹⁴ J. STUPKA, *Velká kronika Kralupská*, s. 16

⁴⁹⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské správní komise ze dne 13. 4. 1922*, inv. č. 32, kniha č. 30

⁴⁹⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské správní komise ze dne 15. 9. 1922*, inv. č. 32, kniha č. 30

⁴⁹⁷ Josef STUPKA, *Devadesát let kralupského mostu*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska* 2016/1-2, Městské muzeum Kralupy nad Vltavou 2016, s. 4

přes Vltavu přicházely v úvahu dvě varianty. První možností bylo jeho umístění na konec Havlíčkovy ulice, směrem ke Chvatěrubům, neboť se předpokládalo, že čtvrť Lobeček se posléze bude rozrůstat daným směrem. Jako druhá varianta se jevilo posunout celou stavbu více na západ, směrem ke čtvrti Na Františku⁴⁹⁸. Na popud starosty Josefa Vaníčka se uskutečnila diskuze s představiteli okolních obcí s tím, že nakonec bylo rozhodnuto umístit stavbu silničního městu směrem k lokalitě Na Františku, a to na místo, kde se vlévá Zákolanský potok do řeky Vltavy⁴⁹⁹.

Vzhledem k tomu, že terén na obou březích nebyl rovnoměrný a levý břeh ležel mnohem níže než břeh pravý, bylo jasné, že ještě před tím než samotná stavba započne, bude nutné provést úpravu předmostí. Postupovalo se přitom podle plánů zemského architekta Jiřího Krohy⁵⁰⁰. Z toho důvodu se od roku 1924 začalo s postupným výkupem pozemků v místech, kde se měla příjezdová rampa vedoucí k mostu ze směru od Kralup nacházet⁵⁰¹. Dne 3. dubna 1924 se konala na kralupské radnici důležitá schůze. Na zasedání městské rady se dostavili architekti Jarolím Farský a již zmíněný Jiří Kroha, kteří seznámili přítomné s možnými technickými a cenovými návrhy⁵⁰². Nutné bylo zejména rozhodnout o tom, jaký materiál se při stavbě zvolí a zda se tedy bude jednat o most ocelový, kamenný, nebo betonový. Jelikož vodohospodářská komise, která se měla k celé situaci vyjádřit, nedovolila s ohledem na vodní dopravu umístění mostních pilířů do řeky, navrhl Ing. Dr. Farský řešení v podobě železobetonového mostu se třemi oblouky s tím, že dva boční měly mít každý rozpětí 60 metrů a prostřední o rozměru 80 metrů překlenoval řeku Vltavu bez nutnosti umístit některý z pilířů přímo do vody⁵⁰³. Dále se radní a později též zastupitelé usnesli na tom, že město se zaváže uhradit polovinu nákladů na projekt, tedy včetně konečné realizace s tím, že z této částky uhradí okres rovněž polovinu, druhou část nákladů pak měl uhradit stát prostřednictvím subvencí⁵⁰⁴. Její výše nesměla činit více než 3 000 000

⁴⁹⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské správní komise ze dne 8. 6. 1922*, inv. č. 32, kniha č. 30

⁴⁹⁹ J. STUPKA, *Zajímavosti o kralupech nad Vltavou*, s. 47

⁵⁰⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou ze dne 6. 12. 1923*, inv. č. 53, kniha č. 51

⁵⁰¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápisy Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou*, ze dne 9. 2. 1924, inv. č. 34, kniha č. 32

⁵⁰² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápisy Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou*, ze dne 10. 5. 1924, inv. č. 34, kniha č. 32

⁵⁰³ J. STUPKA, *Zajímavosti o kralupech nad Vltavou*, s. 48

⁵⁰⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápisy Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou*, ze dne 10. 5. 1924, inv. č. 34, kniha č. 32

korun⁵⁰⁵, a jelikož rozpočet a finanční rezervy již tak zadluženého města nebyly dostatečné, rozhodly se Kralupy nad Vltavou pro půjčku ve výši 4 000 000 korun u Všeobecného penzijního ústavu v Praze⁵⁰⁶. Poté, co po stránce staticko-konstrukční schválilo 5. února 1926 projekt kralupského silničního mostu ministerstvo veřejných prací, již nic nebránilo v uskutečnění jeho realizace⁵⁰⁷.

Samotná stavba mostu započala dne 4. února 1926, kdy bylo staveniště předáno firmě Kapsa a Müller, jež vyhrála o rok dříve výběrové řízení. Nejdříve byly započaty přípravné práce, k výstavbě mostu samotného se přikročilo o měsíc později. S pracemi se začalo na levém břehu. Jelikož se ukotvení pilířů mělo provádět pod hladinou vody, musely se nejprve vytvořit mohutné betonové kesony, na jejichž horní stranu se upevnilly tzv. vzdušnice⁵⁰⁸. Jako první přišel na řadu výkop levé břehové opěry neboli levého pobřežního pilíře. V létě se však postup prací náhle zpomalil, a to kvůli přívalu velké vody, jež zaplavila staveniště. V srpnu téhož roku došlo k založení levného návodního pilíře (blíže k řece) a současně probíhala také instalace mostních pilířů na pravém břehu⁵⁰⁹. Stavební jámy pro jejich založení byly hloubeny ve štěrkopísku do hloubky 11 metrů, kdy se narazilo na tvrdé podloží. Návodní pilíře pak byly usazeny ještě o jeden a půl metru hlouběji do skály, tedy do hloubky 12,5 metrů, aby je případně velká voda nepodemlela. Zároveň v té samé době probíhala přestavba viaduktu přes Zákolanský potok⁵¹⁰. Na pravém břehu kde muselo být kvůli výstavbě mostu, zejména příjezdových ramp, strženo několik domů probíhal urychlený výkup těchto nemovitostí.

Následně se prováděla postupná betonáž jednotlivých mostních pilířů, se kterou se začalo již v druhé polovině roku 1926. Zároveň od 7. února 1927 přišla na řadu instalace lešení a skruží pro samotnou nosnou mostní konstrukci, která probíhala až do června, kdy byla dokončena všechna bednění a následně se přikročilo k betonování, které se provádělo v době od 2. srpna do 29. září 1927⁵¹¹. Zhruba ve stejnou dobu pak přišly na řadu jednotlivé mostní pilíře, postupně obkládané kamennými kvádry⁵¹².

⁵⁰⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápisy Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou*, ze dne 25. 6. 1925, inv. č. 35, kniha č. 33

⁵⁰⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápisy Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou*, ze dne 20. 12. 1924, inv. č. 34, kniha č. 32

⁵⁰⁷ Josef STUPKA, *Devadesát let kralupského mostu*, s. 4

⁵⁰⁸ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 177

⁵⁰⁹ Městský úřad Kralupy nad Vltavou, *Kolaudační řízení silničního mostu*, s. 8

⁵¹⁰ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 178

⁵¹¹ Městský úřad Kralupy nad Vltavou, *Kolaudační řízení silničního mostu*, s. 8

⁵¹² J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 48

Taktéž se pracovalo na dodatečně navrženém točitém schodišti vedoucího z mostu kolmo dolů na pravý břeh k řece. Spotřeba betonu byla přitom tak velká, že musel být odebírán hned z několika cementáren⁵¹³. Kromě toho se v roce 1927 prováděly ještě dodatečné izolace, nasypání příjezdové rampy na levém břehu, nebo zaklenutí Zákolanského potoka, včetně vyhotovení dvou můstků přes něj⁵¹⁴.

Během posledního roku již byly prováděny pouze dokončovací práce, od vytváření omítek z umělého mramoru, přes osetí svahů a nátěry zábradlí, až po zhotovení výběrčí budky a ramp na levém břehu řeky⁵¹⁵ v místech, kde se dnes nachází turistické infocentrum. 18. září 1928 nastal důležitý okamžik, neboť byla provedena zatěžkávací zkouška. Most byl při ní zatížen parním silničním válcem o váze 18 tun, a dále nákladním automobilem, jež vážil 11,5 tuny, spolu s přívěsem těžkým 6,5 tun. Výsledek byl příznivý a celá stavba mohla být odevzdána k využívání městu⁵¹⁶. Jeho představitelé již o rok dříve, na návrh zastupitele Antonína Dynybyla schválili, že most ponese jméno prvního československého prezidenta T. G. Masaryka⁵¹⁷. Ke slavnostnímu předání mostu veřejnosti došlo 21. října 1928 za doprovodu hudby a pohoštění, jež Kralupy vyšlo na 10 000 korun, a za přítomnosti zástupců státních a zemských úřadů, okresních a správních komisí, samosprávy a představitelů okolních obcí⁵¹⁸.

Masarykův most, který se ihned stal dominantou Kralup nad Vltavou, a zároveň i významným příkladem funkcionalistické architektury u nás, sice obdivovalo celé okolí, avšak na druhou stranu je nutné přiznat, že jeho stavbou se město významně zadlužilo. Původně se předpokládalo, že po sečtení všech nákladů vyjde silniční most na 10 348 647 korun a 65 haléřů, alespoň tak vypadala cenová nabídka stavební firmy Kapsa a Müller⁵¹⁹. Stavební náklad se však nakonec, zejména vlivem nejrůznějších dodělávek, vyšplhal na zhruba 12 000 000 korun. Z této částky bylo 60 % uhrazeno prostřednictvím subvencí, jednalo se o příspěvek státu, který činil 4 800 000 Kč, tedy 40 % a zemská subvence pak byla ve výši 2 400 000 Kč, tedy 20 %. Zbýlých 40 % nákladů, tedy 4 800 000 Kč hradilo město Kralupy nad Vltavou a kralupský okres

⁵¹³ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 180

⁵¹⁴ Městský úřad Kralupy nad Vltavou, *Kolaudační řízení silničního mostu*, s. 8

⁵¹⁵ Tamtéž

⁵¹⁶ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, str. 49

⁵¹⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 1. 10. 1927*, inv. č. 37, kniha č. 35

⁵¹⁸ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 183

⁵¹⁹ Městský úřad Kralupy nad Vltavou, *Kolaudační řízení silničního mostu*, s. 36

na polovic⁵²⁰. Již v roce 1927 si navíc město bylo nuceno půjčit další finanční obnos ve výši 500 000 korun na dokončení příjezdové rampy v Lobečku⁵²¹.

Z výše uvedených důvodů požádaly Kralupy nad Vltavou o povolení vybírat za přechod a přejezd mostu mýto, což bylo po drobné úpravě původně předloženého ceníku⁵²² zemskou správou politickou povoleno. Nejmenší částku platili běžní chodci, a to pět haléřů, naopak nejvíce za přejezd mostu museli zaplatit řidiči automobilů, konkrétně dvě koruny za auto osobní a o korunu více za automobil nákladní. Za zajímavost stojí uvést, že osoba s trakařem, vozíkem taženým psy, což byli například rozvážeči vody na praní, platili za přejezd 10 haléřů, jezdec na kole 20 haléřů, stejně tak se platilo za lehké dobytče hnané⁵²³. Josef Stupka pak dále ve svých publikacích uvádí, že v sazebníku mýtného nechyběla ani položka „za hejno husí hnaných“, jež vyšlo na 60 haléřů⁵²⁴. Zde se ovšem dopouští drobného omylu, neboť se jednalo o jednu z položek, jež musela být po úpravě na nařízení zemské správy vypuštěna, a stejně tak muselo město snížit poplatky za přechod mostu při hnání dalších druhů dobytka⁵²⁵.

Přestože stavba Masarykova mostu zastínila ve 2. polovině 20. let v Kralupech vše ostatní, stavební ruch ve městě se tím samozřejmě nezastavil. Zejména probíhala regulace Zákolanského potoka, se kterou se začalo již v roce 1882, a dále pokračovala v souvislosti s narovnáním koryta řeky Vltavy na přelomu století⁵²⁶. V prvních letech republiky se pak již samotný tok nenarovnával, ale pracovalo se především na zpevnění jeho břehů. Stejně tak byla v plném proudu výstavba budovy gymnázia, o čemž bude zmínka v následující kapitole, probíhal další rozvoj průmyslových podniků a dopravy. Pomyslné zpomalení stavebního rozvoje přinesla až hospodářská krize, která s sebou pro obyvatele města i jeho představitele také přinesla nové potíže, výzvy a nebezpečí.

⁵²⁰ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 49

⁵²¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 17. 12. 1927*, inv. č. 37, kniha č. 35

⁵²² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 11. 4. 1928*, inv. č. 38, kniha č. 36

⁵²³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 15. 9. 1928*, inv. č. 38, kniha č. 36

⁵²⁴ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 183

⁵²⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 15. 9. 1928 (příloha č. 5)*, inv. č. 38, kniha č. 36

⁵²⁶ J. STUPKA, *Kralupské potoky v minulosti*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska 2001/1*, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2001, s. 66

3. Spolkový a kulturní život v Kralupech v době první republiky

3.1. Proměny kultury, umění a literatury v letech 1918–1938

Meziválečné Československo nebylo jen průmyslově středně vyspělým státem a později taktéž jediným ostrůvkem demokracie ve střední Evropě, ale i zemí, která se mohla pochlubit, zejména díky svému důrazu na demokratičnost, příznivým ovzduším pro rozvoj školství, sportu a kultury všech možných směrů. Politická pluralita a dostatečná míra svobody pak vedly k tomu, že na výsluní se dostávaly nejen tradiční umělecké proudy, ale také moderní styly přelomu století nebo avantgarda. Ve třicátých letech je tvorba ovlivněna hospodářskou krizí a jejími sociálními důsledky a později mnozí autoři varují ve svých literárních i výtvarných dílech před nebezpečím fašismu⁵²⁷.

Česká a slovenská inteligence samozřejmě kladla důraz na náležitou výchovu mladé generace, a díky tomu dosahovalo školství velmi kvalitní úrovně. Probíhal rozvoj a reforma systému obecných a měšťanských škol. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi pak probíhala intenzivní výstavba nových školních budov⁵²⁸. Mimořádně hustá byla také síť knihoven a v neposlední řadě se navázalo na činnost spolků, z nichž mnohé vznikly již za Rakouska-Uherska. Československá republika se dále mohla pochlubit 15 vysokými školami. Vedle Karlovy univerzity v Praze byly v roce 1919 založeny univerzity v Brně a v Bratislavě⁵²⁹. Dále vznikly tři univerzity pro emigraci z Ruska, Ukrajiny a Polska a zapomínat by se nemělo ani na pražskou německou univerzitu.

Bolestivé prožitky z Velké války, nově nabytá svoboda související se vznikem nového státu, i moderní styly, jež se začaly rozvíjet na počátku století, to vše mělo velký vliv na českou literaturu a její představitele. Mohutně se rozvíjela próza demokratická, mezi jejíž hlavní protagonisty patřil především Karel Čapek, dále společenská, katolická, humoristická, ruralistická nebo legionářská. Na výsluní se dostávala také levicová avantgarda, jejíž zástupci se především v počátcích své rané tvorby sdružovali v Děvětsilu⁵³⁰. Jednalo se například o Jaroslava Seiferta, Konstantina Biebla nebo Karla Teigehe, jejichž básnická tvorba v jednotlivých dekadách procházela postupnou

⁵²⁷ Josef GALÍK, *Panorama české literatury*, Olomouc 1994, s. 207

⁵²⁸ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 193

⁵²⁹ Tamtéž

⁵³⁰ Bohuš BALAJKA, *Přehledné dějiny literatury. Dějiny české literatury od konce 19. století do roku 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury*, Praha 1995, s. 100

proměnou. Z příslušníků dekadentní literatury je možné jmenovat zakladatele Moderní revue Josefa Karáska ze Lvovic, případně Arnošta Procházku, zatímco směr sociální se odrážel v dílech Marie Majerové, Marie Pujmanové nebo Ivana Olbrachta⁵³¹.

V oblasti českého divadla a jeho klasického repertoáru udával hlavní směr během první republiky zejména Karel Hugo Hillar. Vliv avantgardy a zaujetí levicovými idejemi, případně idejemi komunismu, bylo patrné hlavně v Děčku Emila Františka Buriana, zatímco v době ohrožení republiky nacismem si svými satirickými představeními získalo velkou oblibu Osvobozené divadlo Jiřího Voskovce a Jana Wericha⁵³². Meziválečný film pak vycházel zejména z adaptací jednotlivých literárních děl, ať už se jednalo o Haškova Švejka v režii Karla Lamače nebo Haasův film Bílá nemoc od Karla Čapka. Stejně tak nelze opomenout ani oblíbené komedie s nezapomenutelným Vlastou Burianem. Mezi nejvýznamnější hudební skladatele a umělce v této době patřili Josef Suk, Leoš Janáček, Jaroslav Ježek nebo Bohuslav Martinů⁵³³.

Dynamické proměny probíhaly také v případě výtvarného umění, ve kterém se podobně jako v literatuře uplatnily především nové směry, včetně avantgardy. V malířství se jednalo o kubismus, jehož hlavním představitelem se stal Emil Filla⁵³⁴ navazující na tvorbu Bohumila Kubišty. Stejně tak nelze opomenout v případě tohoto směru ani Josefa Čapka nebo Jiřího Georgese Karse, o kterém bude ještě řeč. Dále se tvořilo v duchu expresionismu a samozřejmě se nesmí zapomínat ani na secesní plakáty Alfonse Muchy. Secese se ovšem uplatnila nejen v malířství, ale též v architektuře a v sochařství. Právě v posledně jmenovaném odvětví se výrazným způsobem projevil také surrealismus, jehož nejvýznamnějšími zástupci u nás se stali Jindřich Štyrský a Marie Čermínová - Toyen. Z žáků Josefa Myslbeka se v období první Československé republiky proslavil hlavně Jan Štursa, Josef Mařátka nebo Bohumil Kafka⁵³⁵.

Nástup moderny se projevil také v architektuře, kterou navíc ovlivnilo používání do té doby neznámých stavebních materiálů a konstrukcí. Vedle samotného modernismu, jehož vůdčí osobností se stal Jan Kotěra, se na výsluní dostal především konstruktivismus, představený veřejnosti na Výstavbě soudobé kultury v Brně v roce

⁵³¹ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvěcenství až po naši dobu*, s. 194 - 195

⁵³² B. BALAJKA, *Přehledné dějiny literatury. Dějiny české literatury od konce 19. století do roku 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury*, Praha 1995, s. 155 - 156

⁵³³ Jaroslav SMOLKA, *Dějiny hudby*, Praha 2001, s. 579 - 580

⁵³⁴ Marie ČERNÁ, *Dějiny výtvarného umění*, Praha 2008, s. 153

⁵³⁵ Tamtéž, str. 146

1928, jehož hlavními propagátory byli Kotěrovi žáci Josef Gočár a Josef Chochol, nebo funkcionalismus vycházející z předlohy francouzského architekta Le Corbusiera. Vedle toho se ovšem prosazovaly v architektuře i mnohé další styly, od kubismu a dekorativismu, přes lidovou architekturu až po neoklasicismus⁵³⁶.

Vedle kulturních odvětví se nesmí zapomínat ani na sport, který hrál v životě obyvatel taktéž velkou roli. Mezi jeho hlavní propagátory mezi veřejností patřil především Sokol, avšak vznikaly i další tělovýchovné jednoty – katolický Orel, sociálnědemokratické Dělnické tělocvičné jednoty a případně komunistická Federace proletářské tělovýchovy. Stejně tak své spolky, jež prosazovaly aktivní životní styl, měly jednotlivé národnostní menšiny⁵³⁷. Nelze pominout ani organizace Skaut a Junák, jež v mladých Čechoslovácích podporovaly kladný vztah ke sportu, přírodě, a taktéž k vlastenectví a pořádaly mezi sebou nejrůznější soutěže, vystoupení a průvody.

Z kolektivních sportů se na první příčce umístila kopaná, kterou na domácí scéně opanovaly zejména AC Sparta, SK Viktoria Žižkov nebo SK Slavia. Tyto pak také prezentovaly Československo na mezinárodních turnajích v zahraničí, jako byl například Středoevropský pohár⁵³⁸. Čechoslováci na sebe upozornili třeba v roce 1934, kdy postoupili do finále na mistrovství světa ve fotbale v Itálii. Neméně populární byl také lední hokej, v němž se čeští reprezentanti několikrát stali mistry Evropy. Mimo jiné toto nadšení vedlo k tomu, že v roce 1931 byl dokončen zimní stadion na pražské Štvanici, kde se následně v letech 1933 a 1938 konalo mistrovství světa⁵³⁹.

3.2. Kralupský spolkový život a jeho vývoj za první republiky

Pád Bachova absolutismu v 2. polovině 19. století přinesl postupné uvolnění poměrů a otevřel cestu ke vzniku prvních spolků a politických stran. Přijetí prosincové ústavy v roce 1867 zakotvilo nejen rovnost před zákonem, rovný přístup ke státním úřadům nebo volnost stěhování a vystěhování, ale i celou řadu občanských práv, mezi nimi také právo spolčovací, a to na základě zákona č. 134/1867 ř. z.⁵⁴⁰ Právě tento zákon rozlišoval mezi spolky nepochitickými a politickými, a jestliže se příslušný úřad

⁵³⁶ Jan BUKOVSKÝ, *Dějiny stavitelství – přehled vývoje architektury a stavebnictví*, Brno 2001, s. 183 - 185

⁵³⁷ Ján GREXA, *Dějiny sportu, přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*, Brno 2011, s. 156 - 158

⁵³⁸ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 200

⁵³⁹ Tamtéž, str. 165

⁵⁴⁰ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 296

ke vzniku daného spolku nevyjádřil, považovalo se, že tento byl vzat na vědomí a může začít fungovat. Daný spolek sice mohl být kdykoliv zakázán, avšak ani toto riziko jejich rychlý rozvoj a růst nezastavilo.⁵⁴¹ Poslední třetina 19. století se tak nesla ve znamení vzniku kulturních, pěveckých, uměleckých a samozřejmě též tělovýchovných kroužků, jako byl Sokol⁵⁴², Řemeslnicko-čtenářská beseda nebo Svatobor.

Významné spolky a organizace vzniklé za Rakouska

Spolky nevznikaly jen na národní úrovni, ale i v jednotlivých českých městech, Kralupy nevyjímaje. Mezi úplně první spolky se řadil „Mravenec“, „Vlast“, „Spolek vojenských vysloužilců“, „Spolek vzájemně se podporujících dělníků“, „Konzumní a výrobní družstvo Oul“ nebo „Řemeslnicko-čtenářská beseda“. Zatímco tyto spolky zanikly ještě za Rakouska-Uherska, jiné prosperovaly i za první republiky, případně ještě po ní.

Jedním z takových byla například Jednota českých střelců v Kralupech, známá též jako Spolek kralupských ostrostřelců, jejíž vznik se váže ke konci 19. století. Od roku 1905 měli její členové k dispozici vlastní střelnici, která se nacházela v rokli nedaleko Petrolejky. O střelbu panoval zájem, a tak není divu, že v průměru měla tato jednota okolo stovky členů. Při stavbě silnice z Kralup do Minic v roce 1914 musela být původní střelnice zrušena⁵⁴³. Po válce se Jednota českých střelců sloučila s Legionářskou jednotou a v roce 1931 si vybudovaly nad uvedenou silnicí mnohem větší a lépe vybavenou střelnici, kde nechybělo ani občerstvení nebo kulečník⁵⁴⁴.

Málokdo také ví, že dnešní Český svaz chovatelů v Kralupech n. Vlt., který se v posledních letech dostává do stále většího úpadku, se může pochlubit více než stoletou tradicí. Na návrh sedláka Josefa Adama z Lobče, obchodníka Rudolfa Katze a učitele Františka Vodičky byl v roce 1901 ustanoven Spolek pro chov drůbeže a ochranu ptactva v Kralupech nad Vltavou a okolí. Jeho cílem bylo zejména

⁵⁴¹ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva*, str. 296

⁵⁴² P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 129

⁵⁴³ Josef STUPKA, *Kralupský spolkový život*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska*, 2009/2, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2009, s. 79

⁵⁴⁴ Střelecká jednota v Kralupech. *Podřipský kraj, časopis strany národně sociální na Podřipsku*, č. 13, 3. 4. 1921, s. 5, [cit. 2020-08-02], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c126d840-7ab0-11e6-8644-001018b5eb5c?page=uuid:8d337fc0-7ac4-11e6-ad48-005056825209>

zušlechtování zvířat, a taktéž pravidelná výstavní činnost, Na podobných principech funguje Český svaz chovatelů v Kralupech ve své podstatě dodnes⁵⁴⁵.

V souvislosti s rychlým rozvojem města plného továren a průmyslových podniků bylo nutné přemýšlet také o jeho zvelebení a vytváření míst pro rekreaci a odpočinek. Z tohoto důvodu v roce 1902 na popud městské rady vznikl „Zemědělský a okrašlovací spolek pro Kralupy a okolí“ s cílem zalesnit okolní krajinu, podporovat rozvoj sadů, a propagovat zájem o přírodu mezi Kralupáky⁵⁴⁶. Již před první světovou válkou založili členové spolku Husovy sady, nicméně nejvýznamnějším počinem se stalo zalesnění a celková kultivace Hostibejku. Do té doby holý a vyprahlý vrch v centru města se přičiněním spolku, který se postaral o jeho zalesnění, vybudování Jarníkových schodů i mobiliáře, stal oblíbeným výletním místem. Od třicátých let Hostibejk navíc zdobily vyhlídkové altánky již zmíněného architekta a stavitele Antonína Karbana⁵⁴⁷. Na samotný závěr je nutné zmínit také to, že velmi vlivným členem spolku byl Antonín Boruta, kulturní pracovník Kralupska a dědeček básníka Jaroslava Seiferta. Právě na sázení stromů s dědečkem později nositel Nobelovy ceny za literaturu, o kterém bude ještě řeč, vzpomínal ve svých básních věnovaných Kralupsku⁵⁴⁸.

Z dalších spolků založených za Rakouska, které působily v letech 1918–1938, je nutné jmenovat Občanskou vzdělávací a podpůrnou besedu, Dělnickou tělovýchovnou jednotu v Lobečku a Mikovicích, která podobně jako Sokol, kromě tělovýchovy pořádala i řadu kulturních a společenských akcí, a v neposlední řadě také Dělnickou spotřební, výrobní a úspornou jednotu Svépomoc, v jejímž čele stál kralupský starosta Josef Vaníček. Vedle toho se nesmí zapomínat ani na místní sbor dobrovolných hasičů, Sokol a hudební spolek Fibich. Právě tyto tři spolky ovšem byly natolik významné, že je nutné podívat se na jejich historii, činnost a osudy po roce 1938 trochu podrobněji.

⁵⁴⁵ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 120 - 121

⁵⁴⁶ Zemědělský a okrašlovací spolek pro Kralupy a okolí, *Pražské hospodářské noviny, časopis věnovaný veškerým odvětvím a potřebám hospodářským*, č. 10, 1. 5. 1920, s. 6, [cit. 2020-08-02], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:4e37f7c0-2352-11e6-aec6-001018b5eb5c?page=uuid:2112a080-2355-11e6-8803-005056827e51>

⁵⁴⁷ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 188

⁵⁴⁸ Jan BARTOŠ, *Maturitní práce: Genius Loci – reálný prostor jako inspirace spisovatele, Jaroslav Seifert a Kralupy nad Vltavou*. Praha 2015, s. 25

Sbor dobrovolných hasičů v Kralupech

Historie hasičských spolků v českých zemích se může pochlubit dlouholetou tradicí. První ryze profesionální hasičský sbor vznikl v roce 1853 v Praze, zatímco první dobrovolný hasičský sbor byl založen 22. května 1864 náměstkem purkmistra Karlem Krohnem ve Velvarech⁵⁴⁹, přičemž Ing. Josef Stupka uvádí z neznámého důvodu rok založení 1868⁵⁵⁰. Po jeho vzoru byl 23. července 1882 založen také Sbor dobrovolných hasičů v Kralupech⁵⁵¹, čímž se stal nejstarším spolkem působícím ve městě dodnes.

První výzbroj dobrovolných hasičů tvořila čtyřkolová stříkačka, kterou Kralupy vlastnily od roku 1879. Další nejnutnější protipožární vybavení pak bylo umístěno v dřevěné kolně v lokalitě Na Hrádku, kterou tehdejší vedení obce nechalo postavit již v roce 1874⁵⁵². O jedenáct let později se kralupští hasiči připojili k župě karlínsko-smíchovské a v téže roce byl také na Palackého náměstí slavnostně vysvěcen hasičský prapor. O rok později získal sbor další vybavení v podobě svou sacích hadic a jedné dvoukolové ruční stříkačky⁵⁵³. Na stříkačku parní si nicméně museli příslušníci sboru počkat až do roku 1903. Zakoupena byla radou města od firmy R. A. Smejkal v Praze na Smíchově za 7 500 korun, Sbor dobrovolných hasičů v Kralupech se podílel částkou 1 000 korun. K její první zkoušce došlo v dubnu téhož roku, kdy hořely budovy české severní dráhy na kralupském nádraží. Osvědčila se prý na výbornou⁵⁵⁴.

V době první republiky fungoval Sbor dobrovolných hasičů v Kralupech de facto stejně jako předtím. Mnohé změny ovšem prodělal zejména v oblasti techniky, čímž se postupně zvyšovala jeho prestiž, což mělo za následek i růst členské základny. Ta v roce 1918 činila 60 členů, z toho 32 členů činných. Významným byl pro kralupské dobráky rok 1923, kdy nejen, že byla jejich výbava obohacena o sanitní vůz pro převoz raněných, ale především kralupští hasiči oslavili 40. výročí trvání sboru⁵⁵⁵. Oslavy se konaly ve dnech 2. a 3. června. Na sokolišti byla předvedena práce hasičů s žebříky a na Palackého náměstí požární útok na hořící dům. Mimo to bylo šest členů sboru, Jan Souček, Antonín Humpl, František Horák, Antonín Nepomucký, Josef Janata a Jakub

⁵⁴⁹ kol. *Z historie 1. dobrovolného hasičského sboru v Čechách, založeného roku 1864 ve Velvarech, 1864 – 1999*, Velvary 1999, s. 5

⁵⁵⁰ J. STUPKA, *Kralupský spolkový život*, s. 76

⁵⁵¹ Milan KREJZA, *Kralupští dobráci. 130 let SDH Kralupy nad Vltavou 1882 – 2012*, Kralupy nad Vltavou 2012, s. 5

⁵⁵² J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 117

⁵⁵³ M. KREJZA, *Kralupští dobráci. 130 let SDH Kralupy nad Vltavou 1882 – 2012*, s. 5

⁵⁵⁴ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 119

⁵⁵⁵ M. KREJZA, *Kralupští dobráci. 130 let SDH Kralupy nad Vltavou 1882 – 2012*, s. 6

Votava odměněno za dlouholeté členství a přínos požárnímu sboru diplomem⁵⁵⁶. Za výtěžek z oslavy sbor ještě koncem roku zakoupil 20 metrů dlouhý rotační žebřík za 35 000 korun, který byl ihned vyzkoušen při požáru v budově okresního úřadu v Přemyslově ulici⁵⁵⁷. Dále se podařilo pořídit 100 metrů nových hadic a 31 nových pracovních obleků pro požárníky⁵⁵⁸. V téže roce se také Spolek majitelů domů v Kralupech rozhodl, že bude hasičům přispívat roční částkou 100 korun. Dále na žádost obyvatel Lobečku došlo ke zřízení pobočky hasičské zbrojnice u Dýhárně⁵⁵⁹.

Významným byl pro kralupské hasiče také rok 1928, kdy sbor oslavil 45. výročí své existence a zakoupením tažného motorového automobilu na převoz náradí značky Praga M. N. se žebříkem, který vyšel na 88 000 korun a především pak nákupem motorové stříkačky za 56 000 korun, si splnil svůj dávný sen⁵⁶⁰. Stejně jako před pěti lety, se také v tomto roce, konkrétně 5. srpna 1928 konaly mohutné oslavy na počest hasičského sboru, během nichž došlo na slavnostní předání zmíněného požárního vozu a motorové stříkačky. Odpoledne následoval mohutný průvod městem za přítomnosti členů sboru, samosprávy a skautů. Podobně pak proběhly oslavy také v roce 1930, kdy došlo na jmenování starosty Vaníčka čestným členem hasičského sboru⁵⁶¹.

Podstatné změny do života kralupských hasičů přinesl až nástup Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 a tím i nebezpečí války s Německem. Vedle běžných zásahů u požárů a dalších živelných katastrof přibýlo zejména množství cvičení. Například v Kralupech byl 15. července 1934 uspořádán den brannosti za součinnosti posádkového velitelství Velké Prahy, při kterém byly za přítomnosti dalších 10 hasičských sborů provedeny ukázky možného požárního zásahu po náletu na Kralupy. Nikdo přitom v té době netušil, že o jedenáct let později k bombardování města skutečně dojde⁵⁶². Cvičení se stejným zaměřením pak probíhala i v následujících letech, například 25. července 1935 se uskutečnila další ukázka simulace náletu na Kralupy německým letectvem. Za cíl bylo vybráno kralupské nádraží a jeho bezprostřední okolí, požár pak dokázali místní

⁵⁵⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 65

⁵⁵⁷ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 122

⁵⁵⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 71

⁵⁵⁹ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 22

⁵⁶⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou ze dne 11. června 1928*, inv. č. 38, kniha č. 36

⁵⁶¹ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 124

⁵⁶² M. KREJZA, *Kralupští dobroáci. 130 let SDH Kralupy nad Vltavou 1882 – 2012*, s. 6

hasiči lokalizovat za 30 minut. V témže roce, jako další preventivní opatření, došlo k vybudování nového čerpacího zařízení v kralupské Petrolejce, a dále byly zřízeny čtyři hydranty v Podhájí. Následovalo zakoupení další motorové stříkačky, hadic a posléze také plynových masek⁵⁶³. Všechna opatření ale byla marná a k válce a náletu pak nakonec přeci jen došlo. V průběhu okupace byli kralupští hasiči podřízeni německému velení, tři z nich pak během války přišli o život a činnost sboru byla postupně ochromena. K jejímu znovuoživení nakonec došlo teprve v létě roku 1945⁵⁶⁴.

Sokolská jednota v Kralupech nad Vltavou

Myšlenku na zřízení tělovýchovné jednoty Sokol přinesl do Kralup nejspíše mladý chemik Karel Štulík. Ve svých 22 letech začal pracovat ve zdejším Spolkovém rolnickém cukrovaru, a zároveň působil jako člen sokola v Praze. Pro svou myšlenku dokázal nadchnout několik místních spoluobčanů, a tak se po dvou letech od jeho příchodu, konala 26. července 1884 ustanovující schůze kralupského Sokola v sále restaurace U Holubů⁵⁶⁵, podle jiných zdrojů se naopak mělo jednat o hostinec U Gregorů⁵⁶⁶. Za náčelníka této tělovýchovné organizace byl vybrán právě iniciátor Karel Štulík, který ale o dva roky později odešel do Chicaga, kde se stal cvičitelem amerických jednot. Starostou Sokola byl zvolen MUDr. Antonín Čtrnáctý⁵⁶⁷.

Vzhledem k tomu, že tělovýchovná jednota neměla svou vlastní sokolovnu, muselo jejich 62 zakládajících členů cvičit v prvních deseti letech, kde se dalo. V letních měsících za budovou pozdější dívčí školy, kde dnes sídlí městská knihovna, a v zimě ve staré tovární budově, zvané Kubařovna, V Luhu, a později taktéž v pronajatém pivovarském sále⁵⁶⁸. Tyto prostory nicméně dlouhodobě nevyhovovaly, a proto kralupská jednota rozhodla o nutnosti postavit si vlastní sokolovnu, a to v blízkosti synagogy v dnešní ulici S. K. Neumanna. Základní kámen byl položen 14. června 1893 a již o rok později 25. února 1894 kralupský stavitel Alois Neumann tělocvičnu dokončil. Jednota nejen, že tak dostala konečně vhodné místo pro cvičení, ale půvabná

⁵⁶³ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 127

⁵⁶⁴ M. KREJZA, *Kralupští dobříci. 130 let SDH Kralupy nad Vltavou 1882 – 2012*, s. 7

⁵⁶⁵ I. BENDÍKOVÁ, K. PROCHÁZKOVÁ, B. MATESOVÁ, M. MATĚJOVSKÁ, *Život kralupského Sokola aneb tři ženy v tělocvičně*, s. 41

⁵⁶⁶ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou, městské části a blízké okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, str. 80

⁵⁶⁷ I. BENDÍKOVÁ, K. PROCHÁZKOVÁ, B. MATESOVÁ, M. MATĚJOVSKÁ, *Život kralupského Sokola aneb tři ženy v tělocvičně*, s. 42

⁵⁶⁸ František PELIKÁN, Josef DOMKÁŘ, Čeněk PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, Praha 1947, s. 16

novorenesanční budova sokolovny se navíc stala jednou z dominant města⁵⁶⁹. Kralupští sokolové se kromě tělovýchovy stále více zapojovali do dění ve městě, a tak již v roce 1897 jednota spolupůsobila při zřízení veřejné knihovny.⁵⁷⁰ Pravidelně se pořádaly také nejrůznější kulturní akce, od přednášek, přes divadelní vystoupení až po oslavy Silvestra nebo zábavní výbory – Květinový ráj, Z českých her a oper a další⁵⁷¹.

Zásadní přelom v dějinách kralupského Sokola přinesla až první světová válka, která zásadním způsobem omezila jeho dosavadní činnost. Jak už bylo zmíněno v první kapitole, tělocvična se musela proměnit na vojenský lazaret a členové sokola tak museli cvičit v provizorních prostorech tanečního sálu hostince Jana Horáka v Podhájí. V zimě se tělovýchovné akce konat nemohly a 25. listopadu 1915 došlo k rozpuštění České obce sokolské, z toho důvodu, že by mohla podporovat Rusy a Srby⁵⁷². Mnoho jejích členů navíc muselo narukovat a 12 z nich se zpátky do Kralup již nevrátilo⁵⁷³.

V roce 1918 vystoupili kralupští sokolové poprvé 14. října, kdy se zúčastnili manifestace na Palackého náměstí při vyhlášení Československé republiky. Slavnostní zahájení cvičení se konalo 17. února 1919 a záhy odešlo několik členů jednoty na Slovensko pomoci během války s Maďary⁵⁷⁴. Mimo to již přestala stará tělocvična poblíž synagogy vyhovovat, a tak záhy vznikl plán postavit v Kralupech nad Vltavou velký sokolský dům. K tomuto účelu bylo získáno vhodné místo v bývalé usedlosti Jodlovně, kde kdysi žil národní buditel Jan Křestitel Jodl Kralupský a tam upraveno hezké cvičiště. Zároveň byla jedna z hospodářských budov přeměněna v prozatímní tělocvičnu, zatímco stará sokolovna se proměnila v sokolský biograf s cílem použít výtěžek z jeho provozu na stavbu moderní sokolovny⁵⁷⁵. Veškeré tyto snahy ale přerušila okupace a ani později se novou tělocvičnu nepodařilo zrealizovat.

Významnou událostí byl pro jednotu 20. srpen 1921, kdy se v Kralupech konal III. župní slet, zakončený večerní regatou na Vltavě s ohňostrojem. Druhý den cvičili

⁵⁶⁹ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou, městské části a blízké okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, s. 84

⁵⁷⁰ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 17

⁵⁷¹ I. BENDÍKOVÁ, K. PROCHÁZKOVÁ, B. MATESOVÁ, M. MATĚJOVSKÁ, *Život kralupského Sokola aneb tři ženy v tělocvičně*, s. 42

⁵⁷² J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou, městské části a blízké okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, s. 87

⁵⁷³ I. BENDÍKOVÁ, K. PROCHÁZKOVÁ, B. MATESOVÁ, M. MATĚJOVSKÁ, *Život kralupského Sokola aneb tři ženy v tělocvičně*, s. 42

⁵⁷⁴ Tamtéž, str. 43

⁵⁷⁵ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 17

žáci a dorost a za týden následoval hlavní pořad v podobě župních závodů a tělocvičné akademie. Poslední den zakončilo cvičení určené pro širokou veřejnost a slavnostní průvod sokolů městem⁵⁷⁶. Za další slavnou událost lze považovat oslavu výročí Tyršova narození 17. září 1932. Toho dne se kralupští sokolové účastnili poutě k rodnému domu Miroslava Tyrše do Děčína. Poté byla za doprovodu hudby předána veřejnosti zrenovovaná prozatímní tělocvična a na Hostibejku vzplál slavnostní oheň. Park poblíž dnešní knihovny byl z rozhodnutí zastupitelstva města pojmenován jako Tyršovy sady⁵⁷⁷. Vedle těchto akcí vzniká ve 20. letech při jednotě celá řada dalších výborů, například tenisový, divadelní, nebo v roce 1924 pěvecký⁵⁷⁸. Ještě v roce 1934 stačila kralupská sokolská jednota oslavit 50 let svého trvání, a to jak jinak než cvičením, které probíhalo ve dnech 9. a 10. června. Poté se již situace okolo Sokola začala zhoršovat⁵⁷⁹.

Ztížení ovzduší ve 30. letech se neslo ve znamení nutnosti připravit stát k případné obraně proti rozpínavosti nacistického Německa. Tyto akce postihly také sokolskou jednotu v Kralupech, která musela propůjčit své letní cvičiště československé armádě pro konání kurzů pro poddůstojníky. Spolu s tím končí také myšlenky na realizaci moderního sokolského domu v Kralupech nad Vltavou⁵⁸⁰. Poslední radostnou událostí byla účast kralupských na X. všesokolském sletu, na který se přišlo podívat přes dva miliony diváků. Následoval osudný Mnichov a spolu s ním i mohutný příliv uprchlíků do Kralup, kterým vydatně pomáhali kromě železničářů také členové jednoty. Podobně jako organizace DTJ dali k dispozici svou tělocvičnu a uspořádali sbírku pro potřebné.

Dějiny prvorepublikové sokolské jednoty se uzavřely v roce 1941, kdy byla její činnost zakázána. Postupně řada jejích členů, včetně starosty kralupského Sokola Václava Novotného a náčelníka Vavřince Sedláčka skončila v koncentračních táborech, z nichž někteří v nich našli smrt. Jiní jako například místostarosta a bývalý náměstek starosty JUDr. Vojtěch Hrnčír přišli o život při náletu na město v roce 1945. Po válce tak musel kralupský Sokol začínat s novými členy a de facto od začátku⁵⁸¹.

⁵⁷⁶ I. BENDÍKOVÁ, K. PROCHÁZKOVÁ, B. MATESOVÁ, M. MATĚJOVSKÁ, *Život kralupského Sokola aneb tři ženy v tělocvičně*, s. 42

⁵⁷⁷ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou, městské části a blízké okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, s. 87

⁵⁷⁸ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 17

⁵⁷⁹ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou, městské části a blízké okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, s. 90

⁵⁸⁰ I. BENDÍKOVÁ, K. PROCHÁZKOVÁ, B. MATESOVÁ, M. MATĚJOVSKÁ, *Život kralupského Sokola aneb tři ženy v tělocvičně*, s. 47

⁵⁸¹ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 17

Pěvecko-hudební spolek Fibich

Éra první republiky v Kralupech přála nejen jen tělovýchovným organizacím, jako byl Sokol nebo DTJ, ale také hudebním spolkům a sdružením, kterých ve městě vedle sebe působilo v letech 1918–1938 hned několik. V první řadě šlo o již zmíněný mužský pěvecký kroužek při Tělocvičné jednotě Sokol, který řídil od roku 1924 Bohuslav Ezi⁵⁸². Dále se jednalo o pěvecký kroužek „Vlné Myšlenky“, pěvecký sbor sociálně demokratické strany a v neposlední řadě Pěvecko-hudební spolek Fibich⁵⁸³. Právě posledně jmenovaný se proslavil v Kralupech nejvíce a pyšnil se nejdelší historií.

Prvopočátky spolku jsou spojeny s Řemeslnicko-čtenářskou besedou. V Kralupech je známa zejména jako předchůdkyně městské knihovny, nicméně kromě knižní kultury měla tato organizace od roku 1903 také svůj pěvecký sbor⁵⁸⁴. V jeho čele stál výborný pianista a pozdější ředitel měšťanské školy Jaroslav Ždímal. Postupem času se ale tento hudebník stále více dostával do sporu s tehdejšími vedením besedy, které navíc považoval za příliš konzervativní, což nakonec vedlo k jeho odchodu a spolu s ním odešla i většina členů sboru. Společně pak tito založili samostatný Pěvecko-hudební spolek Fibich⁵⁸⁵. Hned po jeho vzniku 5. března 1908 byl pro veřejnost uspořádán „Fibichův večer“, kde zakladatel spolku Jaroslav Ždímal seznámil Kralupáky s tvorbou hudebního skladatele Zdenko Fibicha. Brzy na to následovala další kulturně-hudební setkání, jako například Smetanův večer v roce 1909, nebo „Večer balad a romancí“⁵⁸⁶. Přestože se spolek pro svou pokrokovost stal trnem v oku zejména představitelům kralupské katolické církve, a to především poté, co se uskutečnil Macharův večer, a musel přetrpět mnohé útoky, dokázal v letech 1915–1917 nastudovat také tři opery, konkrétně Blodkovu „V Studni“, Smetanovu „Prodanou nevěstu“ a „Hubičku“⁵⁸⁷.

⁵⁸² F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 15

⁵⁸³ Zpěváci. *Podřipský kraj, časopis strany národně sociální na Podřipsku*, č. 20, 20. 5. 1927, s. 3, [cit. 2020-08-02], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:edb66030-80e4-11e6-bf08-001018b5eb5c?page=uuid:57a8b450-80ec-11e6-ae94-005056825209>

⁵⁸⁴ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 15

⁵⁸⁵ SOKA Mělník, Fond Pěvecko-hudební spolek Fibich Kralupy nad Vltavou, *Článek pro týdeník Říp*, datumově blíže neurčeno

⁵⁸⁶ František SLAPNÍČKA, *Črty z hudební minulosti Kralupska V.*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska 1999/1*, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 1999, s. 72 – 73

⁵⁸⁷ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 15

Činnost Pěvecko-hudebního spolku Fibich utichla na konci první světové války, kdy byla jeho vystoupení pozastavena. Podle některých zdrojů se ho podařilo obnovit teprve v roce 1925⁵⁸⁸, nicméně je třeba poznamenat, že minimálně podle dochovaných plakátů toto není tak úplná pravda. Svou poválečnou činnost zahájil spolek již 10. dubna 1919 hudebně-poetickou akcí Bezručův večer⁵⁸⁹. Brzy na to pak následovala další vystoupení, například Koncert Foesterův roku 1920, nebo Smuteční slavnost na počest třístého výročí popravy 21 českých pánů, která se uskutečnila 26. června 1921. Spolek tedy působil i v této době, nicméně oproti dřívějšímu byla jeho činnost značně omezena. Zároveň se projevovaly snahy jednotlivé kulturní organizace sloučit a Fibich spojit se Sokolským kroužkem⁵⁹⁰.

Ke znovudobytí předválečné slávy dochází až ve zmíněném roce 1925, kdy byl zásluhou profesorů kralupského reálného gymnázia PhDr. Františka Schustera a Jana M. Květa, pozdějšího ředitele pražské konzervatoře, ustanoven nový výbor Pěvecko-hudebního spolku Fibich za předsednictví Václava Havla. Zároveň pěvecký sbor zahájil nové hudební zkoušky v restauraci U Kotvy pod vedením odborného učitele Václava Hojera⁵⁹¹. O rok později je obnoven také orchestrální sbor spolku, který existoval již za monarchie. Jeho dirigentem se stal inspektor vojenských hudeb ve výslužbě štábní kapitán Antonín Kučera. Předtím působil jako armádní kapelník plukovní hudby v Chebu, napsal více než 50 skladeb, převážně písní, tanců a pochodů a sám byl považován za skvělého aranžéra dechové hudby pro velké dechové koncerty. Po jeho smrti v roce 1932 úspěšně vedl orchestrální sbor jeho syn⁵⁹².

V roce 1928 oslavil spolek významné jubileum – dvacet let své činnosti. Konal se slavnostní koncert věnovaný mistru Josefu Kličkovi. Důležitou událostí pro oba nejslavnější hudební spolky v Kralupech – Fibich i kroužek Sokola – ovšem bylo 25. výročí úmrtí hudební skladatele Antonína Dvořáka, rodáka z blízké Nelahozevsi. Jakousi predehrou k Dvořákovým květnovým oslavám se stal dobročinný koncert

⁵⁸⁸ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 15

⁵⁸⁹ SOKA Mělník, Fond Pěvecko-hudební spolek Fibich Kralupy nad Vltavou, *Pozvánka na Bezručův večer*, datumově blíže neurčeno

⁵⁹⁰ František SLAPNÍČKA, *Črty z hudební minulosti Kralupska VII.*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska 2000/1*, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2000, s. 104

⁵⁹¹ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 15

⁵⁹² F. SLAPNÍČKA, *Črty z hudební minulosti Kralupska VII*, s. 107

v březnu 1929 v kině Sokol, kde zaznělo několik slavných skladeb z jeho tvorby⁵⁹³. Další vystoupení proběhlo 19. dubna a v předvečer mistrova úmrtí uspořádala kralupská jednota sokolská v Nelahozevsi akademii. Největší sláva nastala 3. května, kdy uctila památku Antonína Dvořáka celá Československá republika, včetně jeho rodné obce. Z tělocvičny, kde zazněly písně „Jaro“ a „O naší lásce“ a árie Vodníka z Rusalky, vyšel slavnostní průvod všech místních spolků, který pokračoval přes náves až k slavnostně vyzdobenému Dvořákovu rodnému domu. Mistrův odkaz tady ve svém projevu vyzdvihli prezident akademie věd a umění prof. Zubatý, zástupce umělecké besedy Mádl, a taktéž starosta obce Jaroslav Lambl⁵⁹⁴. Následovalo vystoupení spolku Fibich, prohlídka renesančního zámku a na závěr koncert pod vedením Antonína Kučery⁵⁹⁵.

O tom, jak fungoval pěvecký spolek ve třicátých letech, není příliš mnoho zpráv, nicméně již ze zmenšujícího se počtu vystoupení je jasné, že docházelo k jeho postupné stagnaci. V roce 1936 se ještě stačil uskutečnit Jarní koncert, a poté se spolek na delší dobu odmlčel. K jeho znovuoobnovení došlo až v průběhu okupace, v roce 1941, kdy byla zakázána činnost Sokola a tím i jeho pěveckého odboru. Mezeru na kralupské hudební scéně opět úspěšně vyplnil Fibich pod vedením jeho původního zakladatele sbormistra Jaroslava Ždímalu. K postupnému úpadku spolku docházelo až v roce 1944 a vzhledem k tomu, že řada jeho členů se po válce z Kralup nad Vltavou definitivně odstěhovala, slavný hudební spolek Fibich již nikdy nebyl obnoven⁵⁹⁶.

Významné spolky založené po roce 1918

Během první světové války byla spolková činnost omezena, ať už z důvodů politických, jako tomu bylo v případě Sokola, nebo jen proto, že mnoho jejích členů se ocitlo na frontě. Situace se změnila po vyhlášení republiky, kdy byla obnovena celá řada spolků vzniklých za monarchie, z nichž většina je uvedena výše a navázaly na svou předválečnou činnost. Vedle toho – byť v menší míře – vznikaly i spolky zcela nové.

Jako první byl v roce 1920 založen Včelařský spolek pro Kralupy a okolí. Z počátku měl tento spolek okolo dvaceti členů a vůbec největšího rozmachu dosáhl po druhé

⁵⁹³ F. SLAPNÍČKA, *Črty z hudební minulosti Kralupska VII*, s. 107

⁵⁹⁴ *Letem světem, obrázkový týdeník*, č. 29, 7. 5. 1929, s. 2, [cit. 2020-08-02], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:43a95f50-4956-11ea-9f4a-5ef3fc9bb22f?page=uuid:8781fd81-4961-11ea-ab2e-005056825209>

⁵⁹⁵ F. SLAPNÍČKA, *Črty z hudební minulosti Kralupska VII*, s. 110

⁵⁹⁶ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 15

světové válce, kdy disponoval 158 včelaři s 955 včelstvy. Vedle výsadby medonosných rostlin se spolek zaměřoval také na popularizační činnost a později navázal spolupráci s Výzkumným ústavem včelařským v Dole u Libčic, kde pořádal přednášky, prezentace a další naučné akce pro veřejnost⁵⁹⁷.

S ročním odstupem následovalo Sdružení šachistů v Kralupech nad Vltavou, jež se ustanovilo 1. října 1921 v hotelu pana Čechury. Původně mělo sedmnáct zakládajících členů a předsedou byl zvolen E. Valenta. Šachisté se scházeli v hotelu každé pondělí a středu, kdy se měli věnovat hře. K tomu jim zpočátku sloužily dvě šachovnice. Teoretické znalosti čerpali z předplaceného Časopisu Československých šachistů⁵⁹⁸. Postupem času se původní sdružení vypracovalo ve skutečný šachový klub, který navíc hrál na velmi dobré úrovni. Přesvědčit se o tom mohl každý, kdo sledoval utkání známého šachového mistra dr. Karla Trejbala s kralupským šachistou Karlem Haladou, který nakonec po čtyřech hodinách napínavé hry nad Trejbalem zvítězil⁵⁹⁹.

Vedle šachového sdružení je dále nutné zmínit také společnost hráčů „Závist“, jejíž příznivci se scházeli za pěkného počasí v přírodě a zde bez piva a jiných alkoholických nápojů provozovali nejrůznější karetní i jiné hry⁶⁰⁰. Její důležitost pro občany spočívala zejména v tom, že finanční výtěžek z ročního příspěvku svých členů pravidelně odváděla na humanitární účely⁶⁰¹. V roce 1924, kdy byla setkávání jejích členů pravděpodobně započata, darovala Závist 300 korun chlapecké škole na Komenského náměstí, místním chudým 100 korun a odboru samaritánskému 50 korun⁶⁰². O dva roky později společnost předala příspěvek ve výši 100 korun Ochranně opuštěných dětí⁶⁰³. Dar ve stejné výši pak získala také měšťanská škola chlapecká a dívčí, měšťští chudí, obecná škola a další. Celkově bylo na dobročinné účely předáno na 800 korun⁶⁰⁴.

Spolkový život v Kralupech byl velmi bohatý a celkově se mezi léty 1918–1938 nacházelo ve městě na 30 spolků, organizací a sdružení. Z dalších významných

⁵⁹⁷ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 161

⁵⁹⁸ Kralupské šachy v letech 1921 – 1922. *Kralupy nad Vltavou*. [cit. 2020-11-09], Dostupné online z: <http://www.kralupy.cz/sachy/historie.htm>

⁵⁹⁹ J. STUPKA, *Kralupský spolkový život*, s. 79

⁶⁰⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 97

⁶⁰¹ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Společnost hráčů „na Závisti“ v Kralupech nad Vltavou*, blíže nespecifikováno

⁶⁰² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 97

⁶⁰³ Tamtéž, s. 149

⁶⁰⁴ Tamtéž, s. 163

jmenujme alespoň Okresní sdružení dorostu českého venkova, Myslivecko-kynologický klub, Spolek ku pěstování her české mládeže nebo Spolek majitelů domů a nemovitostí⁶⁰⁵. Většina z těchto spolků a sdružení nicméně zanikla v průběhu druhé světové války nebo krátce po ní a již nikdy nebyla obnovena.

3.3. Kulturní rozkvět Kralup aneb kam za zábavou za první republiky

Společenský život byl v centru Dolního Povltaví po válce v porovnání s dneškem mnohem pestřejší, než se může na první pohled zdát. O dění ve městě ve volném čase pečovaly kromě výše jmenovaných spolků a sdružení také nejrozličnější kulturní organizace, jako byla městská knihovna nebo muzeum. Ve velmi hojné míře se tak pořádaly nejen hudební koncerty, přednášky, besedy a další naučné akce, ale i průvody v průběhu významných svátků a výročí a nezapomínalo se samozřejmě ani na zábavu.

Významné společenské akce, průvody, plesy

Pravidelně se v Kralupech konaly nejrozličnější tanečnické a v zimě taktéž plesy. Mezi jejich hlavní organizátory patřily zejména sportovní kluby, například fotbalový klub Čechie a S.K. Kralupy 1901, případně také Klub mladých⁶⁰⁶. Stejně tak mezi oblíbené patřily zábavy u příležitosti nejrozličnějších svátků, jednalo se o zábavy posvícenské, zábavy josefské⁶⁰⁷ nebo zábavy mikulášské, které byly opět v režii kralupských spolků, organizací, nebo dokonce politických stran⁶⁰⁸. Jednotlivé společenské akce nejčastěji probíhaly v hotelu Slavia, v hotelu pana Čechury nebo v pivovarské restauraci, případně v hostinci U Bezděků, U Čejků nebo U Koruny. Jen v roce 1938 se podle dostupných zdrojů uskutečnilo na 40 tanečních zábav. Mezi jejich časté pořadatele patřil taktéž hostinský Jindřich Dlouhý. Za zajímavost lze uvést, že jeho zábavy byly zřejmě velice oblíbené a hojně navštěvované, stejně tak ale hlučné. Z tohoto důvodu tedy musely být radou města čas od času kvůli rušení nočního klidu zakázány⁶⁰⁹.

⁶⁰⁵ J. STUPKA, *Kralupský spolkový život*, s. 86

⁶⁰⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou (ze dne 26. 8. 1920)*, inv. č. 68, kniha č. 66

⁶⁰⁷ Zábavy. *Podřipský kraj, časopis strany národně sociální na Podřipsku*, č. 10, 11. 3. 1927, s. 4, [cit. 2020-11-09], dostupné online z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:a3916d80-80e2-11e6-bf08-001018b5eb5c?page=uuid:9e74f100-80ec-11e6-84e2-005056827e51>

⁶⁰⁸ Mikulášská zábava. *Podřipský kraj, časopis strany národně sociální na Podřipsku*, č. 49, 10. 12. 1926, s. 5, [cit. 2020-11-09], dostupné online z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:b76a63f0-80f3-11e6-bf08-001018b5eb5c?page=uuid:a05a2360-80fa-11e6-bf08-001018b5eb5c>

⁶⁰⁹ SOKA Mělník, Fond města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou (ze dne 10. 3. 1938)*, inv. č. 84, kniha č. 82

Vedle těchto akcí se navíc každoročně slavily významná výročí a svátky, kterých se zpravidla formou průvodu účastnilo celé město, včetně jeho představitelů, žáků škol a zástupců kralupských živností, spolků a průmyslových odvětví. Nejvýznamnějším dnem byl samozřejmě 28. říjen, výročí vzniku Československé republiky, o jehož oslavách se několikrát zmiňuje kralupská pamětní kniha: „*Oslava dne svobody pořádaná všemi pokrokovými korporacemi se nad míru vydařila. V ten den konán ve městě průvod, kterého se zúčastnily školy, městská rada, četa legionářů, hasiči, střelci, řezníci, Sokol, Dělnické tělocvičné jednoty, Podpůrný spolek Pokrok, Sportovní klub Kralupy a všechny strany v Kralupech.* (kromě KSČ, pozn.) *Průvod prošel městem prapory zdobeným na náměstí, kde konán za předsednictví starosty města Josefa Vaníčka tábor lidu, jehož se zúčastnilo i úřednictvo okresní správy politické v čele s okresním hejtmánem p. Herreschem v čele. Po táboře – při dosti nevlídném počasí – následoval koncert na náměstí.*⁶¹⁰“ Obdobně se slavil 28. říjen i v následujících letech.

Z dalších významných událostí je možné jmenovat například Husovy oslavy zakončené zapálením hranice na vrcholu Hostibejku⁶¹¹, dále oslavy výročí narození Bedřicha Smetany provázené koncerty v podání místních hudebních spolků nebo tradiční slavnosti svátku práce – 1. máje⁶¹². Určitě se nesmí zapomínat ani na společenské události doprovázející slavnostní odhalení sochy Raněného u kostela Nanebevzetí Panny Marie a svatého Václava na památku padlých v první světové válce 9. června 1930, případně oslavy spojené s otevřením nové budovy kralupského gymnázia na tehdejší Jiráskově náměstí konané v neděli 19. října 1930⁶¹³.

Vedle toho probíhala taktéž celá řada exhibicí místních umělců, jako byl například Josef Holub, o kterém bude ještě zmínka, stejně tak pravidelně vystavoval Český svaz chovatelů v Kralupech nad Vltavou⁶¹⁴. Jako velmi významná událost se zapsala do dějin města Výstava Okresní jednoty živnostenských společenstev snažící se upozornit na činnost a práci místní živnostníků, řemeslníků a obchodníků. Výstava se konala

⁶¹⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 68

⁶¹¹ Tamtéž s. 89

⁶¹² Tamtéž s. 146

⁶¹³ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 186

⁶¹⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 107

v budově chlapecké školy, a taktéž v areálu blízkého sokoliště kde jednotlivá odvětví předváděla své výrobky veřejnosti a těšila se obrovskému zájmu⁶¹⁵.

Divadelnictví a kinematografie

Podobně jako v případě hudebních spolků souvisí zrod kralupského ochotnického divadla s působením Řemeslnicko-čtenářské besedy. Někteří její členové hráli velmi často, neboť za výtěžek ze vstupného se pořizovaly knihy a časopisy. Během následujících let se vyskytl ještě ochotnický spolek Vltavan, který ale existoval jen krátce, a proto o něm není mnoho zpráv⁶¹⁶. Záhy se pak utvořil také dramatický odbor kralupského Sokola⁶¹⁷, se kterým později splynul již dříve založený divadelní spolek Želenský. Později se ustanovil nový spolek Tyl. V důsledku toho byl dramatický odbor Sokola zrušen a na jeho místo nastoupil divadelní soubor Scéna, který se za okupace v roce 1940 spojil s Tylem ve Sdružení divadelních ochotníků⁶¹⁸.

Po první světové válce se s divadelními spolky v Kralupech nad Vltavou roztrhl pytel. Vedle Scény, Osvěty a Tyla se přihlásilo k životu též divadlo DTJ, Katolický spolek a Spolek železničářů. Stejně tak se nesmí zapomínat na spolky levicově zaměřené, již zmíněný spolek Osvěta a satirická Modrá Blůza⁶¹⁹. Hrály se snad všechny možné hry českých a jiných slovanských autorů, nicméně svá dramata psali taktéž sami Kralupáci. Mezi nimi František Heran, František Votava, F. S. Procházka a T. A. Pánek⁶²⁰. Jelikož divadelní budova nebyla k dispozici, probíhaly inscenace především v sálech kralupských hostinců a hotelů, jako například U Kotvy, U Bezděků, U Bílého beránka, U Čechurů nebo ve Slávii. K osamostatnění došlo až dlouho po válce, teprve v roce 1964, kdy byl postaven kulturní dům, kam se následně přesunula divadelní scéna⁶²¹.

Po boku divadla se rozvíjela také kinematografie. Již od počátku první světové války v Kralupech působilo kino Elektra. Nacházelo se v Nerudově ulici, poblíž budovy dnešní pošty a jeho majitelem byl Josef Čechura. Jelikož se ve městě stále svítilo

⁶¹⁵ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 193

⁶¹⁶ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 13

⁶¹⁷ I. BENDÍKOVÁ, K. PROCHÁZKOVÁ, B. MATESOVÁ, M. MATĚJOVSKÁ, *Život kralupského Sokola aneb tři ženy v tělocvičně*, s. 46

⁶¹⁸ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 13

⁶¹⁹ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Modrá blůza*

⁶²⁰ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 13

⁶²¹ Hynek NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 1975, s. 72

petrolejem, nechal si vedle biografu postavit též strojovnu, kde stejnosměrný proud nutný pro provoz obloukových lamp promítacích strojů sám vyráběl⁶²². Jelikož se v té době promítal němý film, byli v sále přítomni taktéž kralupští muzikanti, kteří ho doprovázeli hudbou, a to podle výběru diváků. Vedle nich navíc při promítání museli asistovat kralupští dobrovolní hasiči. Bylo to z toho důvodu, že filmové pásy se mohly samy o sobě snadno vznítit a vyvolat požár⁶²³.

Po pádu monarchie došlo k obnovení Tělovýchovné jednoty Sokol, a jelikož její členové potřebovali peníze na provoz a dále na výstavbu již zmíněného sokolského domu, došlo k přestavbě původní tělocvičny ve Fügnerově ulici na BIO SOKOL⁶²⁴. Toto druhé kralupské kino otevřelo své dveře prvním divákům 1. května 1920. Na obsluhu promítací zařízení a chodu se střídali samotní sokolové, jejich manželky pak obsluhovaly bifé⁶²⁵. Změna nastala o čtyři roky později, kdy biograf přešel na nově zřízený městský elektrický rozvod, dále byla provedena celková modernizace interiéru kina a došlo též na instalaci balkónu. BIO SOKOL se tak stalo nejlépe vybaveným kinem na Kralupsku, což znamenalo pro Elektru těžkou ránu, ovšem ne na dlouho. Její majitel pan Čechura brzy zavedl ve svém kině zvukový film, čímž se na druhou kolej se naopak dostal biograf Sokol, kde musel být tento typ filmu též zaveden⁶²⁶.

Obě kralupská kina byla občanům k dispozici po celé trvání první republiky. Změna nastala až za protektorátu, kdy byla sokolská jednota opět zakázána. Zatímco na kinu Elektra ani jeho majiteli nebyla shledána závada, jiná situace panovala v případě BIO SOKOL. To sice bylo v provozu taktéž po celou dobu okupace, ovšem jeho název se musel změnit na Viktoria. Po válce se sice kino vrátilo Sokolům zpět, ale netrvalo dlouho a po roce 1948 bylo na dlouhá léta opět znárodněno⁶²⁷.

Husova veřejná knihovna městská v Kralupech n. Vlt.

Slavná Řemeslnicko-čtenářská beseda, založená v roce 1880 Antonínem Borutou, jako jeden z prvních spolků v Kralupech nad Vltavou, dala základ mnoha dalším kulturním organizacím. Největší vliv ale měla na zrození městské knihovny. K tomu

⁶²² J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 259

⁶²³ Tamtéž, s. 259

⁶²⁴ Josef STUPKA, *Mé město a můj život, Kralupy nad Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 2007, s. 58

⁶²⁵ I. BENDÍKOVÁ, K. PROCHÁZKOVÁ, B. MATEŠOVÁ, M. MATĚJOVSKÁ, *Život kralupského Sokola aneb tři ženy v tělocvičně*, s. 27

⁶²⁶ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 261

⁶²⁷ Tamtéž, s. 262

došlo v roce 1897, kdy se čtenářský spolek při Řemeslnicko-čtenářské besedě změnil na veřejnou knihovnu pod vedením obětavého kulturního pracovníka Jana Rysa, který o dva roky později zavedl do knihovny lístkový katalog⁶²⁸.

Po vzniku Československa předala Řemeslnicko-čtenářská beseda svůj fond městu, a tak vznikla Husova veřejná knihovna městská v Kralupech n. Vlt., v jejímž čele i nadále stál Jan Rys. Po svém zřízení byla prozatímně umístěna do jedné ze tříd chlapecké školy⁶²⁹. Od roku 1923 knihovna sídlila v bývalé budově městské spořitelny v Terschově ulici, kde byla zřízena též čítárna. Z počátku bylo čtenářům k dispozici okolo 5 000 svazků, ve třicátých letech se již dalo vypůjčit na 10 000 knih, z toho 2 000 knih naučných⁶³⁰. Co se návštěvnosti týče, tak například v únoru 1925 zamířilo do knihovny 622 čtenářů, kteří si půjčili celkem 2 527 knih⁶³¹.

Podobně jako v případě jiných organizací přinesla zásadní přelom do života knihovny druhá světová válka, konkrétně nálet na město. V jeho průběhu dostala budova přímý zásah a většina knih byla zničena. Ty, jež se přičiněním J. Rysa podařilo zachránit, byly umístěny do budovy bývalé synagogy, kde pak knihovna sídlila až do poloviny 50. let.

3.4. Významní představitelé kulturního života spjatí s městem

Kralupy nad Vltavou byly sice již od druhé poloviny 19. století známy jako průmyslové centrum Dolního Povltaví, nicméně málokdo dnes ví, že zejména jejich okolí se stalo inspirací pro mnohé české umělce, spisovatele a básníky. Někteří z nich obdivovali veltruský zámek a především park plný antikizujících pavilonků, zatímco jiným učarovala romantika zřícenin starých hradů a zámků, jako byl například ten v blízkých Chvatěrubech. Také za první republiky se Kralupy a jejich okolí ocitly v dílech mnoha autorů a kromě toho se navíc mnoho umělců rozhodlo spojit s městem svůj osud.

Výtvarné umění – sochaři a malíři

Z představitelů sochařství prosluli nejvíce manželé Františka a Blahomír Podpěrovi tvořící různými sochařskými technikami. Oba nejprve studovali na pražské umělecko-průmyslové škole, poté podnikali mnoho studijních cest po Evropě – zejména do

⁶²⁸ J. STUPKA, *Kralupský spolkový život*, s. 75

⁶²⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou (ze dne 26. 10. 1920)*, inv. č. 68, kniha č. 66

⁶³⁰ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 157

⁶³¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 110

Francie, Belgie a severských zemí, kde hledali inspiraci pro svá díla. V Československu byli známí jako autoři mnoha ceněných náhrobků na vinohradském hřbitově v Praze⁶³².

Mnohem větším počtem představitelů se mohou Kralupy pochlubit v oblasti malířství, a to včetně několika velikánů. V duchu modernismu, inspirovaného díly Picassa maloval své krajinky a figurální kompozice profesor gymnázia Stanislav Šturz. Naopak specialistou nejen na akvarely, ale i na portrétní malbu byl akademický malíř Bedřich Hoser, absolvent malířské akademie v Praze, který se zaměřoval na přírodní motivy⁶³³.

Josef Holub

Za jednoho z nejvýznamnějších umělců, který navíc prožil v Kralupech značnou část svého života lze považovat akademického malíře Josefa Holuba. Narodil se 15. listopadu ve Slaném a poté, co si jeho otec pronajal hostinec U Kotvy, se celá rodina přestěhovala do Kralup⁶³⁴. Vzhledem k tomu, že začínající umělec již od mládí tíhnul k hudbě a malířství, byl na přímlovu rodinného přítele herce Jindřicha Mošny, přijat na pražskou malířskou akademii, kde studoval tvorbu pod vedením prof. Julia Mařáka⁶³⁵.

Po úspěšném ukončení akademie absolvoval Josef Holub studijní cestu na Balkán a později se vrátil zpátky do Kralup nad Vltavou⁶³⁶. Následně ovšem podobně jako jiní umělci před ním, došel ke zjištění, že pouze uměním se neživí, a tak si mladý Holub v Kralupech otevřel svůj fotografický ateliér, zapojil se do společenského dění, vystupoval na městských akcích a brzy se stal vedle Antonína Boruty a Jana Rysa jedním z nejvýznamnějších kulturních pracovníků Kralupska. Později začal učit také hru na housle, která byla vedle malířské tvorby jeho další velkou vášní⁶³⁷.

Vedle těchto činností ale Josef Holub nezapomněl ani na svou malířskou tvorbu, a právě první republika byla obdobím jeho velkého uměleckého rozmachu. Zaměřoval se zejména na krajinotvorbu a v jeho uměleckých dílech se mu tak podařilo zachytit postupnou proměnu Kralupska na konci devatenáctého a v první polovině dvacátého

⁶³² F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 13

⁶³³ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 197

⁶³⁴ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 12

⁶³⁵ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 197

⁶³⁶ František KOVÁRNA, *Malíř Josef Holub, Výbor z díla, K sedmdesátému výročí narozenin Josefa Holuba*, Kralupy nad Vltavou 1940, s. 11

⁶³⁷ Otakar ŠPECINGER, *Z kulturní historie Kralupska*, Kralupy nad Vltavou 1986, s. 62

století⁶³⁸. Mimo to byl také autorem známého obrazu původní kralupské návsi, kterou však nakreslil nikoliv podle reality, nýbrž podle vyprávění. Později se stal natolik známým a uznávaným, že svá díla vystavoval nejen u nás, ale také v zahraničí⁶³⁹.

Když v roce 1930 slavil mistr Holub své šedesáté narozeniny, dostal od Kralup nad Vltavou ten největší dar – byl jmenován čestným občanem města. Následně si koupil svůj vlastní dům v Podháji, odkud se vydával malovat do blízkých polí a luk. Poté, co v roce 1952 odešla na věčnost jeho manželka, odstěhoval se ke své dceři do Kvasin, kde 22. srpna 1957 zemřel⁶⁴⁰. Pohřben byl na kralupském hřbitově.

Jiří Georges Kars

Zatímco Josef Holub se proslavil především v Dolním Povltaví a na Podřipsku, druhý ze slavných kralupských malířů, se prosadil naopak v zahraničí, především ve Francii a ve Španělsku. Jiří Georges Kars, pod původním jménem Karpeles, se narodil 2. května 1880 v kralupském mlýně, který patřil jeho otci. Brzy poté se celá rodina odstěhovala do Prahy, kde mladý Kars navštěvoval gymnázium, nicméně mnohem více – byť o tom nechtěl jeho otec ani slyšet – ho přitahovalo umění⁶⁴¹.

Na přímlovu rodinného přítele Alexandra Brandejse, mu bylo nakonec umožněno studovat nejprve na pražské akademii a následně v Mnichově. V Německu se nejprve soustředil na dějiny umění, nicméně později přestoupil na Akademii výtvarných umění, kde se učil malířskému řemeslu přímo od profesora Franze von Stucka⁶⁴². Po pěti letech odešel do Francie, kde působil pod vedením Pabla Picassa po boku Maurice Utrilla, George Braque nebo Juana Grise v proslulé skupině mladých malířů, později známé jako Pařížská škola⁶⁴³. Jeho nadějné začátky sice nakrátko přerušila první světová válka, kdy musel narukovat na frontu, nicméně po svém návratu se do malování nadějný mladý umělec pustil na plno. Brzy poté vystavoval Jiří Kars nejen v Praze, ale také

⁶³⁸ O. ŠPECINGER, *Z kulturní historie Kralupska*, s. 62

⁶³⁹ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 12

⁶⁴⁰ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 197

⁶⁴¹ O. ŠPECINGER, *Z kulturní historie Kralupska*, s. 63

⁶⁴² Hana ROUSOVÁ, Antonín DUFEK, *Vademecum moderního umění v Čechách a na Moravě (1890 – 1938)*, Praha 2002, s. 174

⁶⁴³ Kralupské osobnosti: Jiří Georges Kars, *Kralupy nad Vltavou – turistický a informační portál města*, [cit. 2020-11-09], dostupné online z: <https://www.infokralupy.cz/jiri-georges-kars/ds-1046/p1=1064>

ve slavných evropských městech, jako byla Ženeva, Londýn či Amsterdam. Výjimkou ale nebyly ani Spojené státy Americké a proslulým se stal též v Japonsku⁶⁴⁴.

Co se týče formy a obsahu jeho malířské tvorby, díky tomu, že Georges Kars působil v evropské metropoli umění – Paříži – setkal se s nejrůznějšími moderními styly, které ho ovlivnily, ať už se jednalo o expresionismus, fauvismus nebo kubismus⁶⁴⁵. Přestože tak zůstal umělecky nevyhraněným malířem, jsou z jeho děl nejvíce patrné prvky impresionismu, a to zejména na obrazech ilustrujících krajiny nebo život ve městě. Známé jsou i jeho perokresby a koncem 30. let směřoval k socialistickému realismu⁶⁴⁶.

Ve 30. letech se Georges Kars usadil ve španělském městečku Tossa del Mar. Mimo to často navštěvoval svůj pařížský ateliér a hojně jezdil taktéž do Prahy⁶⁴⁷. Později byl ve Francii jmenován Rytířem Čestné legie, avšak jeho další osudy těžce poznamenal nástup nacismu a druhá světová válka. V roce 1938 pobýval s manželkou v Praze, kde měl v plánu namalovat velké panorama Hradčan. Do toho ale vstoupil osudový Mnichov, a proto Georges Kars a jeho žena ještě v témže roce museli odejít zpátky do Francie⁶⁴⁸. Po obsazení této země nacisty uprchl malíř i s chotí do Švýcarska, kde poznamenán krutostí ran válečných ukončil 5. února 1945 dobrovolně svůj život⁶⁴⁹.

Literatura – prozaici, dramatici a básníci

Ke Kralupsku mělo kladný vztah mnoho známých českých spisovatelů i básníků, a to již od 19. století. Kníže české poesie Jaroslav Vrchlický, Václav Beneš Třebízský, nebo Vítězslav Hálek, ti všichni v Dolním Povltaví a na Podřipsku působili. Nejinak tomu bylo o století později, kdy se celou řadou autorů mohly pochlubit samotné Kralupy. Tradici literárních velikánů tu koneckonců zahájil již národní buditel, žák Dobrovského, profesor slovanských jazyků, Jan Křestitel Jodl Kralupský.

Z představitelů dobrodružné a dětské literatury je možné jmenovat například Tomáše Antonína Pánka⁶⁵⁰. Knihy detektivní týkající se kriminální psychologie a příběhů

⁶⁴⁴ O. ŠPECINGER, *Z kulturní historie Kralupska*, s. 63

⁶⁴⁵ Kralupské osobnosti: Jiří Georges Kars, *Kralupy nad Vltavou – turistický a informační portál města*, [cit. 2020-11-09], dostupné online na: <https://www.infokralupy.cz/jiri-georges-kars/ds-1046/p1=1064>

⁶⁴⁶ Tamtéž

⁶⁴⁷ H. ROUSOVÁ, A. DUFEK, *Vademecum moderního umění v Čechách a na Moravě (1890 – 1938)*, s. 177

⁶⁴⁸ Anna PRAVDOVÁ, *Zastihla je noc, čeští výtvarní umělci ve Francii 1938 – 1945*, Praha 2009, s. 27

⁶⁴⁹ O. ŠPECINGER, *Z kulturní historie Kralupska*, s. 63

⁶⁵⁰ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 12

z vězení, psal již zmíněný František Procházka, který v Kralupech působil dlouhá léta jako soudce a později byl přeložen na Podkarpatskou Rus. Jako zajímavost lze jmenovat jeho knihu *Pěny převratu*, kde kritizoval maloměstské prostředí na Kralupsku v době vzniku republiky, čímž se později dostal do sporu se starostou Josefem Vaníčkem⁶⁵¹. Z novinářů se nesmí zapomínat na kralupského rodáka Miloše Čtrnáctého, který stál u zrodu Československého rozhlasu, zatímco literaturu pro hospodyňky a kuchařky psala Anna Kejřová, která taktéž pocházela z Kralup⁶⁵². Mezi známé spisovatele patřil také Rudolf Kalčík, jež působil v Kralupech jako učitel a publikoval hlavně povídky z vojenského prostředí. V neposlední řadě je nutné zmínit také Jaroslava Haška a jeho *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. Jméno Kralup se v tomto významném literárním díle a zároveň nepřekladanější české knize vyskytuje celkem sedmkrát, a to díky reálné postavě účetního šikovatele Jana Vaňka, s nímž se Jaroslava Hašek na frontě skutečně setkal, a který v Kralupech nad Vltavou pracoval jako drogist⁶⁵³.

Vedle literatury se samozřejmě rozvíjelo také drama, jehož představitelé Tomáš Antonín Pánek, František Heran nebo František Serafinský Procházka byli již zmíněni. Nejznámějším autorem divadelních her se bezesporu stal František Votava, jež tvořil především lidové komedie ze života, stejně jako hry pro děti, z nichž nejvíce oblíbenou se stala hudební pohádka *Tři zlaté listy*⁶⁵⁴. Na samotný závěr je však nutné poněkud podrobněji zmínit toho největšího literárního velikána, který se sice v Kralupech nad Vltavou nenarodil ani nezemřel, avšak přesto je jeho osud s tímto městem pevně spjat.

Jaroslav Seifert

Slavný básník a jediný český nositel Nobelovy ceny za literaturu, se narodil 23. září 1901 na Žižkově. Po vchození obecné školy v dnešní Vlkově ulici nastoupil na klasické gymnázium, ovšem studium nedokončil. Následně se začal angažovat po boku svého otce v dělnickém prostředí, které silným způsobem ovlivnilo jeho ranou tvorbu⁶⁵⁵. Nejprve začal spolupracovat s Rudým právem, následně pracoval

⁶⁵¹ J. Vaníček, *Mé paměti*, s. 85 – 86

⁶⁵² O. ŠPECINGER, *Z kulturní historie Kralupska*, s. 12

⁶⁵³ J. BARTOŠ, *Maturitní práce: Genius Loci – reálný prostor jako inspirace spisovatele, Jaroslav Seifert a Kralupy nad Vltavou*, s. 29

⁶⁵⁴ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s.

12

⁶⁵⁵ Zdeněk PEŠAT, *Jaroslav Seifert*, Praha 1991, s. 10

v komunistickém knihkupectví a nakladatelství a později redigoval časopis Sršatec. Vedle této činnosti se ovšem paralelně věnoval také psaní poesie⁶⁵⁶.

V roce 1921 vydal svou první básnickou sbírku – *Město v slzách*. Poté, zhruba v polovině dvacátých let, se stal stoupencem poetismu. V této době psal zejména básně ovlivněné jeho cestou po Francii, jako například *Na vlnách T.S.F.*, dále ve sbírce *Slavík zpívá špatně* vzpomínal na první světovou válku a její krutost, případně opěvoval mateřství, dětství a lásku⁶⁵⁷. Zlom přišel v roce 1929, kdy přestože byl Jaroslav Seifert stále aktivním komunistou, došlo k jeho vyloučení ze strany, a to kvůli kritice jejího přehnaného bolševismu. V této době tvořil zejména intimní básnické sbírky, například *Jablko z klína*, *Ruce Venušiny*, *Jaro sbohem*, v nichž vzpomínal nejen na svou matku, ale navíc hodnotil svůj dosavadní život a litoval toho, jak rychle plyne⁶⁵⁸.

Jaroslav Seifert samozřejmě zůstal literárně činným ještě dlouho po zániku první republiky. Své básnické tvorbě se věnoval za druhé světové války i v průběhu minulého režimu, kdy byly jeho verše střídavě zakazovány a povolovány. V básnické sbírce *Morový sloup* odmítl okupaci Československa sovětskými vojsky v srpnu 1968 a později se stal jedním z nejznámějších signatářů Charty 77 u nás. Za své celoživotní dílo byl odměněn tím nejvyšším vyznamenáním, které mohl jako básník získat – 11. října 1984 mu byla udělena Nobelova cena za literaturu⁶⁵⁹.

Život a dílo Jaroslava Seiferta jsou velmi dobře známy, ovšem ne každý ví o tom, že silný citový vťah měl tento významný básník právě ke Kralupům. Důvod byl přitom prostý – z Kralup pocházela jeho matka Marie Seifertová, rozená Borutová. V kostelíku svatého Jakuba Staršího v Minicích měli jeho rodiče svatbu a jako dítě jezdil Jaroslav Seifert do Kralup navštěvovat svého dědečka, již zmíněného Antonína Borutu. Byl to nejspíš právě on, kdo v mladém Seifertovi podnítil jeho pozdější lásku k poesii⁶⁶⁰.

Co se týče motivů z Kralup, týkajících se jeho zážitků z dětství a z dospělosti, tedy i z éry první republiky, vyšly tyto až ve verších v době poválečné. Jedinou výjimkou byla sbírka *Jaro sbohem* vydaná již v roce 1937. Nejvíce na Kralupy Jaroslav Seifert

⁶⁵⁶ B. BALAJKA, *Přehledné dějiny literatury, Dějiny české literatury od konce 19. století do roku 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury*, s. 111

⁶⁵⁷ Z. PEŠAT, *Jaroslav Seifert*, s. 73 - 74

⁶⁵⁸ J. BARTOŠ, *Maturitní práce: Genius Loci – reálný prostor jako inspirace spisovatele, Jaroslav Seifert a Kralupy nad Vltavou*, s. 6

⁶⁵⁹ Pavel JANOUŠEK, *Přehledné dějiny české literatury 1945 – 1989*, Praha 2012, s. 308

⁶⁶⁰ J. BARTOŠ, *Maturitní práce: Genius Loci – reálný prostor jako inspirace spisovatele, Jaroslav Seifert a Kralupy nad Vltavou*, s. 925

vzpomínal zejména v cyklech básní *Maminka*, *Šel malíř chudě do světa*, a především *Býti básníkem*, kde reflektoval nálet na město za druhé světové války, o němž si nechal svou známou z města vyprávět⁶⁶¹. Naposledy se o Kralupech zmínil ve svém jediném prozaickém díle *Všecky krásy světa*. Jak již ale bylo uvedeno, s městem spojil svůj osud, a proto se právě Kralupy nad Vltavou staly místem jeho posledního odpočinku⁶⁶².

3.5. Založení krajinského muzea a počátky regionální historiografie

Muzejnictví má v českých zemích velmi dlouhou tradici, která souvisí především s národním obrozením. První, tzv. Vlastenecké muzeum, bylo založeno na Hradčanech v paláci Štemberků příslušníky tohoto slavného rodu již roku 1818⁶⁶³. Z něj se postupně stalo nejprve České muzeum a od roku 1854 Muzeum království českého, které v roce 1891 získalo svou slavnou novorenesanční budovu, v níž sídlí dodnes⁶⁶⁴. Vedle toho ale od konce 19. století postupně vznikala také malá regionální a městská muzea, jejichž zakládání podnítila zejména Národopisná výstava československá v roce 1895 zaměřená na tradice, historii a folklor, a není proto divu, že podobný záměr vznikl i v Kralupech.

Společnost přátel muzea v Kralupech n. Vlt.

Podobně jako jinde sehrála také v Kralupech nad Vltavou národopisná výstava svou roli při snahách o zřízení regionálního muzea. S myšlenkou jeho založení jako první přišel učitel, autor místopisných knih a člen výboru Řemeslnicko-čtenářské besedy František Heran. Se svým nápadem se obrátil v roce 1895 na kralupské zastupitelstvo, nicméně neuspěl. Tehdejší starosta Prokop Jindřich Masner sice vyzval besedu, aby provedla soupis památek, které by mohly být vystaveny, avšak zároveň její členy informoval, že umístění muzea do školní budovy státní úřady zcela jistě odmítnou⁶⁶⁵. Pro zřízení navíc nebyla příliš vhodná doba, neboť kralupské zastupitelstvo bylo zabráno do stavby

⁶⁶¹ Z. PEŠAT, *Jaroslav Seifert*, s. 222 - 223

⁶⁶² Jan BARTOŠ, *Maturitní práce: Genius Loci – reálný prostor jako inspirace spisovatele, Jaroslav Seifert a Kralupy nad Vltavou*, s. 7

⁶⁶³ Jan ŠMÍD, Pavel ČANDA, *Národní muzeum v Praze*, Praha 1983, s. 6

⁶⁶⁴ Karel KSANDR, Pavel ŠKRANC, *Národní muzeum architektura a výzdoba hlavní budovy*, Praha 2001, s. 11

⁶⁶⁵ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Kronika krajinského muzea v Kralupech n. Vlt.*, s. 11 - 12

kostela, která se prodražovala. Na zakládání muzea nebyly ani peníze ani čas, a tak se tento nápad postupem času rozplynul⁶⁶⁶.

Znovu přišel se svou iniciativou František Heran krátce po skončení první světové války v roce 1920, kdy dokonce založil kvůli zřízení muzea tzv. krejcarový spolek, ale opět neúspěšně. ⁶⁶⁷ Postupem let ovšem byly podmínky pro badatelskou činnost a zakládání expozic stále příznivější, neboť k Heranově soukromé sbírce dále přibýly archeologické nálezy Prokopa Filipa Masnera, sbírka katechety Julia Nádvorníka nebo celkem 201 kusů starožitností zakoupených prostřednictvím mistra Josefa Holuba od chvatěrubského sběratele Josefa Sladomela⁶⁶⁸.

Město se nicméně k překvapení všech ke zřízení muzea stále nemělo, a proto musela být tato myšlenka realizována výše uvedenými soukromými sběrateli a regionálními historiky, amatérskými archeology a místními učiteli. Dne 9. října 1926 byl nejprve z podnětu Prokopa Filipa Masnera ze členů osvětové komise a předsednictva Husovy knihovny jmenován Prozatímní výbor pro organizaci sbírání starých památek ⁶⁶⁹. V listopadu se pak opět konala schůze výboru, který v jejím průběhu přijal oficiální název „Sdružení přátel pro sbírky muzejní a památkové,“ byť více se přejalo jeho běžně užívané označení „Společnost přátel muzea v Kralupech n. Vlt.“⁶⁷⁰ Za předsedu sdružení byl ustanoven právě regionální historik a badatel Prokop Filip Masner, jednatelem se stal okresní školní inspektor Josef Hnitka⁶⁷¹.

Kralupské muzeum jako instituce tímto tedy bylo zřízeno, památné předměty, archeologické nálezy i archiválie dány k dispozici, popřípadě zakoupeny nebo jinak obstarány již dříve a jediné co zbývalo, bylo najít vhodné místo, kdy tyto předměty vystavit a prezentovat. S řešením nakonec přišla místní školní rada, která spolku propůjčila jednu ze tříd v budově obecné školy v Lobečku, kde nakonec došlo k zpřístupnění a vystavení prvních sbírek. Jejich rozdělení bylo podle návrhu

⁶⁶⁶ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Kronika krajinského muzea v Kralupech n. Vlt.*, s. 11 - 12

⁶⁶⁷ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 149

⁶⁶⁸ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Kronika krajinského muzea v Kralupech n. Vlt.*, s. 16

⁶⁶⁹ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Úvodní zápis Sdružení přátel pro sbírky muzejní a památkové*

⁶⁷⁰ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Kronika krajinského muzea v Kralupech n. Vlt.*, s. 23

⁶⁷¹ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Úvodní zápis Sdružení přátel pro sbírky muzejní a památkové*

dr. Štampacha zpočátku činnosti muzea následující: Prehistorie, Historie, dále Národopisný odbor, Přírodovědný odbor a samozřejmě také Průmyslový odbor⁶⁷².

Krajinské muzeum v Kralupech nebo Masarykovo?

Poté, co bylo muzeum zřízeno, se dočkalo přijetí s obrovským nadšením. Nejen, že jednotlivé expozice navštěvovaly spousty lidí, ale taktéž vedení muzea dostávalo četné dary, takže muselo brzy dojít k jeho rozšíření o další školní učebnu, a i přesto prostory brzy nestačily⁶⁷³. V neposlední řadě došlo také k definitivnímu ustanovení jeho názvu. Pod vlivem éry prvního prezidenta Československé republiky se mělo na návrh dr. Schustera jmenovat Masarykovo muzeum, ovšem od tohoto nápadu bylo nakonec upuštěno. Ne snad proto, že by budoucí silniční most přes řeku, který měl též nést jméno této osobnosti, nestačil, ale kvůli povolení bylo nutné kontaktovat prezidentskou kancelář, což se dle zápisů výboru zřejmě nechtělo⁶⁷⁴. Nakonec tedy celá instituce nesla název „Krajinské muzeum v Kralupech nad Vlt.“, a to až do jeho zániku⁶⁷⁵.

Na konci 20. let se již muzeum rozrostlo natolik, že se do prostor obecné školy v Lobečku nevešlo a bylo nutné hledat nové prostory. Pomocnou ruku nakonec nabídl ředitel Václav Havel, který muzejnímu výboru umožnil, aby své sbírky vystavil v prostorách kralupského reálného gymnázia, jehož nová budova měla být v brzké době dokončena⁶⁷⁶. Krajinskému muzeu tu byly vyčleněny tři místnosti v přízemí. Později k nim přibyl ještě velký sál. Během prázdnin probíhalo stěhování a 19. října 1930 v průběhu slavnostního otevření moderní budovy kralupského gymnázia, byly představeny veřejnosti také nové prostory krajinského muzea⁶⁷⁷. Na jeho činnosti se nyní podílela vedle členů společnosti celá řada dobrovolníků, všichni samozřejmě pracovali bez nároku na honorář. Otevřeno bylo vždy v neděli a ve státních svátcích od 9 do 12 hodin. Během této doby si mohli návštěvníci prohlédnout například archeologické nálezy, sbírky zoologické, botanické, geologické, mineralogické nebo

⁶⁷² SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Zápis Sdružení přátel pro sbírky muzejní a památkové (ze dne 8. 11. 1926)*

⁶⁷³ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 150

⁶⁷⁴ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Zápis Sdružení přátel pro sbírky muzejní a památkové (ze dne 21. 4. 1920)*

⁶⁷⁵ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Kronika krajinského muzea v Kralupech n. Vlt.*, s. 59

⁶⁷⁶ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Zápis Sdružení přátel pro sbírky muzejní a památkové (ze dne 11. 9. 1930)*

⁶⁷⁷ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Kronika krajinského muzea v Kralupech n. Vlt.*, s. 39

paleografické. Dále se jednalo o předměty denní potřeby z dřívějších časů, listinné památky, bankovky a mince různých hodnot z různých dob, lidové kroje z Kralupska, patenty, plány a reklamní předměty místních podniků a továren, a dále vše co souviselo s hospodařením a obchodem, včetně starého kupeckého krámu, rozličné předměty, které přivezli kralupští legionáři z Ruska nebo zemědělské náčiní a nástroje⁶⁷⁸.

30. léta – zlaté období muzejní činnosti v Kralupech

Zatímco v prvních letech své existence se Společnost přátel muzea, od roku 1929 „Společnost přátel krajinského muzea v Kralupech nad Vlt.“, zaměřovala především na sbírkotvornou činnost, od začátku 30. let se muzeum rozvíjelo již nejen jako expozice, ale jako svébytná instituce, jejímž cílem nebylo jen seznámení veřejnosti se slavnou kralupskou minulostí, ale taktéž vlastní vědecko-výzkumná činnost a její popularizace mezi lidmi. Společnost přátel krajinského muzea tak například zajistila instalaci pamětní desky národního buditele Jana Křestitele Jodla Kralupského na jeho rodný dům v roce 1932⁶⁷⁹. Stejným způsobem pak došlo k připomenutí osobnosti Jana Valeriána Jirsíka, který předtím než se stal biskupem v Českých Budějovicích, působil jako kněz na minické faře⁶⁸⁰. V následujících letech přišly na řadu například Chvatěruby, kde byla odhalena pamětní deska na počest básníka Karla Hynka Máchy, který zde pobýval či Veltrusy, kde trávil čas Kníže české poezie Jaroslav Vrchlický⁶⁸¹. Všechny tyto události byly samozřejmě spojeny s kulturními akcemi, přednáškami a vystoupeními, čímž se dařilo tuto instituci propagovat. Projevilo se to zejména na rychle stoupající návštěvnosti. Zatímco v počátcích navštívilo muzeum okolo tisíce lidí za rok, v roce 1931 si sem našlo cestu celkem 2 213 lidí, a to včetně významných osobností, jako byl například archeolog pan Fewkes, profesor harvardské univerzity⁶⁸².

Největší událostí v této době byl ovšem fakt, že od roku 1934 začalo Krajinské muzeum v Kralupech n. Vlt. vydávat vlastivědný časopis *Podřipský kraj*⁶⁸³. Cena jednoho čísla činila tři koruny. Časopis vycházel čtyřikrát ročně a vynikal především pestrostí

⁶⁷⁸ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Kronika krajinského muzea v Kralupech n. Vlt.*, s. 37

⁶⁷⁹ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 151

⁶⁸⁰ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Zápis Sdružení přátel pro sbírky muzejní a památkové – jednatelská zpráva za rok 1934*

⁶⁸¹ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 151

⁶⁸² SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Kronika krajinského muzea v Kralupech n. Vlt.*, s. 82

⁶⁸³ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Zápis Sdružení přátel pro sbírky muzejní a památkové – jednatelská zpráva za rok 1934*

jednotlivých témat – od propagace vystavených exponátů, přes střípky z regionální historie Kralupska až po nejnovější počiny na poli muzejní vědy. O kvalitě jeho obsahu i zpracování svědčí mimo jiné to, že časopis odebírali nejen místní, ale i takové osobnosti jako byl například československý předseda vlády Jan Malypetr⁶⁸⁴.

Vedle toho pokračovalo i nadále rozšiřování krajinského muzea a jeho doplňování o nové výstavní předměty a další artefakty. V roce 1934 tak mělo již 3 852 kusů inventarizovaných exponátů, dále tisíc kusů fotografií a negativů a na 800 kusů mincí⁶⁸⁵. Celkově se pak tato instituce dělila na 19 oddělení, kde si mohl návštěvník prohlédnout mimo jiné sbírky prehistorické, zoologické, numismatické, zemědělské nebo židovské. Dále byly ke spatření kroje a jiné národopisné předměty, průmyslové patenty, staré školní učebnice, mapy nebo fotografie. Nechyběla ovšem ani květena regionu, horniny, minerály nebo herbáře⁶⁸⁶. Ve stejném roce se navíc místní malé muzeum Antonína Dvořáka přičlenilo ke krajinskému, kde tak vedle již zmíněného starého kupeckého krámu byla k vidění další kuriozita – Dvořákova světnička⁶⁸⁷.

Bohužel tak jako nic hezkého není věčně, nemělo ani Krajinské muzeum v Kralupech nad Vlt. dlouhého trvání. Po okupaci v roce 1941 se nejprve zastavilo vydávání vlastivědného časopisu a o dva roky později navíc budovu gymnázia zabral německý lazaret. Exponáty byly proto dočasně umístěny v hostincích a dalších provizoriích, některé se ztratily, jiné byly rozkradeny. V roce 1949 došlo k umístění sbírek na zámek Nelahozeves, avšak s rozpadem okresu v roce 1960 muzeum zaniklo⁶⁸⁸.

Regionální historiografie Kralupska a její představitelé

Na založení Krajinského muzea v Kralupech nad Vlt. se podílelo mnoho významných kulturních osobností, sběratelů i amatérských historiků. Většina z nich se více či méně zaměřovala také na vlastní výzkum a publikační činnost, jejíž výsledky byly následně prezentovány právě ve vlastivědném časopise *Podřipský kraj*. Jiné z těchto osob vydávaly dokonce své vlastní publikace, čímž přispívaly k popularizaci historie na Kralupsku. Zmínit se proto sluší alespoň ty nejvýznamnější z nich.

⁶⁸⁴ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 151

⁶⁸⁵ Tamtéž

⁶⁸⁶ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Přehled odborů muzea v Kralupech nad Vltavou*, s. 82

⁶⁸⁷ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Kronika krajinského muzea v Kralupech n. Vlt.*, s. 90

⁶⁸⁸ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 151

Nejstarším z představitelů kralupské historiografie byl kněz Julius Nádvorník žijící v letech 1875–1942. Ve svých dílech vycházel zejména z pramenů církevních archivů a věnoval se jednak dějinám selského lidu na Kralupsku a dále hospodářským dějinám. Popsal například ovocnářské tradice regionu, vznik a historii mlýnů na Kralupsku nebo počátky dobývání uhlí na Kladensku a v jeho blízkém okolí⁶⁸⁹.

Velký význam pro popularizaci dějin v Kralupech nad Vltavou měl samozřejmě také Prokop Filip Masner, syn místního starosty a jeden ze zakladatelů muzea. Ve svém volném čase se zabýval především archeologií a byl to právě on, kdo jako první nechal v roce 1935 prozkoumat pravěké hradiště v Minicích⁶⁹⁰. Výsledkem jeho výzkumu poté byla rozsáhlá práce s názvem *Hradiště v Minicích a zaniklá obec Rusavky* publikovaná v Podřipském kraji. Později tato práce vyšla též ve Vlastivědném sborníku Kralupska, vydávaném současným městským muzeem. Vedle archeologie se Prokop Filip Masner zaměřoval na církevní památky, kulturu a folklor na Kralupsku, místní hrady, šlechtické rody, případně na heraldiku jako takovou vůbec⁶⁹¹.

Poslední důležitou osobností byl PhDr. František Schustler pocházející z Chrudimi, který v Kralupech působil jako středoškolský profesor. Proslul sice jako autor krásné literatury s historickou tematikou, zaměřenou na období vlády Karla IV., nicméně psal i populárně naučné statě o dějinách hudby, škol, kultury a filologie⁶⁹². Byl to právě on, kdo v letech 1934–1941 redigoval Podřipský kraj a zajistil mu vysokou úroveň.

⁶⁸⁹ Josef STUPKA, *Regionální historiografie Kralupska*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska* 2001/2, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2001, s. 40

⁶⁹⁰ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 252

⁶⁹¹ J. STUPKA, *Regionální historiografie Kralupska*, s. 42

⁶⁹² F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 12

4. Rozvoj průmyslu, živností a sociální poměry ve městě

4.1. Hospodářský vývoj a sociální poměry v ČSR v letech 1918–1938

Ve srovnání s okolními státy střední Evropy, především se sousedním Německem, sice Rakousko-Uhersko hospodářsky zaostávalo, nicméně české země byly, alespoň v rámci monarchie, v tomto ohledu výjimkou. Vlivem mohutné industrializace v 19. století převýšil počet obyvatel působících v jednotlivých průmyslových odvětvích počet osob pracujících v zemědělství a charakter hospodářství se tak změnil na průmyslově-agrární. České země se díky tomu postupně staly ekonomickým jádrem celé monarchie tvořícím téměř polovinu národního důchodu a zůstaly jím až do jejího zániku v roce 1918⁶⁹³.

Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že vznik nového státu alespoň v oblasti hospodářské by mohl proběhnout hladce, ovšem opak byl pravdou. Československo se sice pyšnilo vyspělým průmyslem, ale zároveň se jednalo o ekonomiku dvou celků⁶⁹⁴. Na jedné straně stály industriální Čechy, Morava a Slezsko, na straně druhé agrární Slovensko a silně zaostalá Podkarpatská Rus, jejichž zpoždění za českými zeměmi činilo podle nejrůznějších ukazatelů asi 30 až 70 let⁶⁹⁵. Vedle toho stát navíc musel čelit poválečným problémům sužující celé hospodářství, od nedostatku surovin, přes rozvrat v zemědělské oblasti, až po vydírání, lichvu a černý trh. Lidé byli nespokojení, docházelo k rabování a stávkám v továrnách, dělnické organizace brojily proti starým pořádkům a produktivita práce klesla zhruba na polovinu své předválečné úrovně⁶⁹⁶. Vedle toho bylo nutné řešit také potíže v sociální oblasti – návrat vysloužilců z války, španělskou chřipku, nezaměstnanost a s tím související zadlužení, stejně jako žebrotu. To vše si vybíralo svou daň v podobě nespokojených sociálně slabých vrstev⁶⁹⁷.

Ve snaze hospodářství stabilizovat a zabránit dalšímu růstu nezaměstnanosti, případně krizím, stát musel zasahovat do ekonomiky a činit nejrůznější opatření. V jeho počátcích se jednalo především o reformy v oblasti měnové, průmyslové a zemědělské. Jako první došlo z popudu ministra financí Aloise Rašína k vytvoření samostatného celního území a provedení měnové reformy s cílem zavést novou měnu a zastavit

⁶⁹³ Eduard KUBŮ, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha 2000, s. 9

⁶⁹⁴ A. KLIMEK, *Velké dějiny zemí koruny české XIII.*, s. 93

⁶⁹⁵ Pavel SIRŮČEK a kol., *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*, Slaný 2007, s. 66

⁶⁹⁶ A. KLIMEK, *Velké dějiny zemí koruny české XIII.*, s. 95

⁶⁹⁷ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 166

inflaci⁶⁹⁸. Další změna nastala u obchodních společností. Většina z nich totiž měla svá sídla v zahraničí, a proto byly v roce 1919 přijaty nostrifikační zákony s cílem přenést velkou část těchto podniků do českých rukou. Podle zákona proto museli ti, jež provozovali výrobu nebo dopravu na území ČSR a sídlili přitom v zahraničí přenést své sídlo do Československa, v opačném případě mohla být jejich činnost zakázána⁶⁹⁹. S pomocí nostrifikace tak došlo mimo jiné k přeměně Živnobanky a dalších finančních domů na rozsáhlé koncerny, zahrnující v sobě množství podniků z nejrůznějších odvětví. V oblasti zemědělství sehrála významnou roli pozemková reforma, a to nejen v tom smyslu, že došlo k rozpadu velkostatku a k rozšíření středních rolnických vrstev, ale velkou měrou se tím upevnila moc agrární strany, jež dominovala československé politice⁷⁰⁰. V neposlední řadě stát přijal celou řadu socializačních zákonů s cílem zlepšit postavení a život obyvatel mladé republiky. Zejména se jednalo o přijetí zákona o podpoře v nezaměstnanosti, která nyní měla činit čtyři koruny denně. O dva roky později byl v dané oblasti přijat další právní předpis, který stanovil, že k podpoře v nezaměstnanosti se poskytne státní příspěvek. Nakonec byl však tento nahrazen tzv. gentským systémem, tedy formou dobrovolného pojištění pro případ nezaměstnanosti⁷⁰¹. Dále byly přijaty předpisy zajišťující státní péči o válečné poškozence, normy o ochraně práce žen a dětí a o vztahu mezi dělníky a podnikatelem a v neposlední řadě byl schválen zákon o osmihodinové pracovní době⁷⁰².

Počáteční snaha, integrovat české země na jedné straně, a Slovensko a Podkarpatskou Rus na straně druhé, v jeden hospodářský celek, se ale příliš nezdařila. Bránila ji nejen nedostatečná infrastruktura, ale především fakt, že obě strany převzaly odlišné právní systémy⁷⁰³. Počáteční snahy o nastartování ekonomiky v těchto oblastech přerušila poválečná krize v letech 1921–1923⁷⁰⁴, což zvedlo vlnu vystěhovalectví na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Zároveň díky tomu došlo k prvním snahám představitelů slovenské politiky o získání autonomie.

Co se týče stavu ekonomiky, v roce 1921 se nacházela stále na 80 % předválečného stavu a k výraznému hospodářskému oživení nakonec došlo až v polovině 20. let,

⁶⁹⁸ E. KUBŮ, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, s. 12

⁶⁹⁹ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 412

⁷⁰⁰ P. SIRŮČEK a kol., *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*, s. 69

⁷⁰¹ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 396

⁷⁰² P. SIRŮČEK a kol., *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*, s. 68

⁷⁰³ E. KUBŮ, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, s. 16

⁷⁰⁴ P. SIRŮČEK a kol., *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*, s. 70

a to nejen ve většině evropských zemí, ale také v Československu⁷⁰⁵. V roce 1923 dosáhla světová průmyslová výroba předválečné úrovně, rychle se rozvíjel mezinárodní trh a vznikala poptávka po nových produktech a službách. V Československé republice je pak druhá polovina 20. let známá jako období hospodářské konjunktury, která vyvrcholila v roce 1929, kdy byl mimo jiné stanoven zlatý obsah koruny na 0,04458 gramů ryzího zlata⁷⁰⁶. V souvislosti s nástupem moderních technologií klesal význam tradičních odvětví, jako bylo potravinářství nebo textilní výroba, a ke slovu se dostávalo především strojírenství, elektrotechnika nebo chemie. V ČSR byly v té době na vrcholu především velké průmyslové koncerny, kam se řadila Škodovka v Plzni nebo Českomoravská-Kolben-Daněk. Z textilní výroby nelze opomenout závody rodiny Mautnerů, v oblasti keramiky hrály velkou roli Západočeské kaolinové závody a pivovarnictví dominoval Měšťanský pivovar v Plzni. Samozřejmě pak nelze opomenout ani obuvnický průmysl a jeho hlavního představitele u nás – závody Tomáše Bati⁷⁰⁷. Zároveň byla ale tato doba též obdobím koncentrace výroby a kapitálu a nárůstu kartelů, které ve svém odvětví získávaly takřka dominantní postavení, likvidovaly konkurenci a určovaly ceny. Velkou moc měly taktéž velkobanky, jako byla například Živnostenská banka, Pragobanka, Česká banka UNION nebo Česká eskomptní banka, které prostřednictvím úvěrů začaly pronikat do nejrůznějších odvětví, čímž mohly kontrolovat a ovlivňovat značnou část československého hospodářství⁷⁰⁸.

Přestože mladá republika v letech 1924–1929 procházela zlatým obdobím, ne všude byl tento mohutný hospodářský růst vidět. Navenek sice Československo působilo jako dobře fungující stát, který se navíc zařadil do první desítky v celosvětové průmyslové výrobě, ve skutečnosti se ale jednalo o zemi se značně velkými sociálními a ekonomickými rozdíly mezi jednotlivými vrstvami společnosti. Na jedné straně tak působily osobnosti jako Tomáš Baťa, na straně druhé chudí dělníci, jejichž průměrný roční příjem činil okolo sedmi tisíc korun. Velký problém znamenal nedostatek bytů, jejichž ceny byly často přemrštěné a pro většinu sociálně slabých osob nedostupné⁷⁰⁹.

⁷⁰⁵ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 180

⁷⁰⁶ P. SIRŮČEK a kol., *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*, s. 71

⁷⁰⁷ A. KLIMEK, *Velké dějiny zemí koruny české XIII.*, s. 485 – 488

⁷⁰⁸ P. SIRŮČEK a kol., *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*, s. 72

⁷⁰⁹ Tamtéž, s. 71

Přestože bytovou politiku stát upravil řadou předpisů, živořilo mnoho dělníků v nouzových koloniích bez elektřiny, tekoucí vody a dalšího nezbytného zázemí⁷¹⁰.

Krach na burze v roce 1929, následná ekonomická krize a snížení poptávky znamenaly pro československé hospodářství zaměřené na export pohromu. Rušily se jednotlivé závody, docházelo k propouštění a nezaměstnanost rychle rostla. V březnu 1933 dosáhla svého maxima – na úřadech bylo oficiálně registrováno na 978 000 nezaměstnaných⁷¹¹. Spolu s tím se naplno ukázaly nevýhody gentského systému, závislého na odborech, a proto byl stát nucen zasáhnout. Na řadu přišla nejrůznější protikrizová opatření, od zavedení poukázek, přes nouzové stravování až po exekuce zadlužených podniků. Jelikož však Udržalova vláda neměla s řešením krize dostatek zkušeností, přišla na řadu celková nespokojenost, jako například stávky nezaměstnaných, na což byla výkonná moc nucena reagovat represemi a dalšími nepopulárními opatřeními. Právě ty měly za následek další nespokojenost, s čímž souvisel také nástup radikalismu a vzestup krajně pravicově či levicově zaměřených politických stran⁷¹².

Pomocí státních zásahů, jako byla například devalvace měny, se nakonec podařilo alespoň částečně obnovit vývoz, zároveň – především vlivem zbrojení – nastalo od roku 1936 postupné oživení průmyslové výroby a hospodářství se nakonec postupně podařilo stabilizovat⁷¹³. Určitě jeho stav ale není možné srovnávat se situací ve druhé polovině dvacátých let, v mnoha oblastech stále panovala vysoká nezaměstnanost a rok 1937 se nesl ve znamení další krize. Zásadní selhání lze ovšem spatřovat v oblasti Sudet, které byly recesí obzvláště zasaženy. Krach lehkého průmyslu, který jim dominoval, následná rostoucí nezaměstnanost a vzájemný pocit odcizení mezi Čechy a Němci, to vše vedlo německou menšinu do náruče Sudetoněmecké strany, jejíž protistátní činnost nakonec zásadním způsobem přispěla k zániku Československa⁷¹⁴.

⁷¹⁰ K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 398

⁷¹¹ P. SIRŮČEK a kol., *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*, s. 73

⁷¹² P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 182

⁷¹³ P. SIRŮČEK a kol., *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*, s. 75

⁷¹⁴ Tamtéž s. 74

4.2. Významné průmyslové podniky chemické, strojírenské a dřevozpracující v Kralupech a okolí v letech 1918–1938

Kralupy nad Vltavou se staly průmyslovým městem ještě za Rakouska-Uherska, a to díky své výhodné poloze, neboť se rozkládaly po obou březích řeky, v blízkosti Prahy a navíc při železničním uzlu. Zatímco některé továrny zanikly během několika let, jiné přežily jak monarchii, tak i první republiku a fungovaly ještě dlouho poté. Celkově se v Kralupech mezi léty 1918–1938 nacházelo okolo dvaceti průmyslových podniků všech možných typů a odvětví, od chemických továren, přes závody zaměřené na strojírenskou výrobu až po dřevozpracující odvětví. Vzhledem k jejich vysokému počtu je tedy nutné podrobněji popsat alespoň některé z těchto průmyslových závodů – ať už kvůli jejich velikosti, významu nebo čistě jen ze zajímavosti.

Lučební závod Jana Jordana

Nejstarší známou továrnou, která vznikla ještě za Rakouska, ale přetrvala až do začátku první republiky, a zároveň vtiskla rodícímu se městu jeho průmyslově-chemické tradice a charakter, byl Lučební závod Jana Jordana⁷¹⁵. K jeho založení došlo v roce 1857 obchodníkem z Děčína, Janem Jordanem. Na svou dobu se jednalo o mamutí průmyslový komplex, který svou rozlohou přesahoval velikost tehdejších Kralup a rozkládal se v prostoru mezi železniční stanicí a dnešními ulicemi Libušina, Trojanova, Nádražní a železniční vlečkou vedoucí k řece Vltavě⁷¹⁶. Zároveň Jordánka, jak se tento podnik také často nazýval, představovala jednu ze čtyř největších chemických továren na území monarchie vzniklých v 50. letech 19. století⁷¹⁷.

V roce 1871 továrna změnila svého majitele, neboť ji zakoupil „Rakouský spolek pro lučební a hutní výrobu v Ústí nad Labem.“⁷¹⁸ Pod jeho vedením průmyslový podnik následně rozšířil svojí výrobu, takže chemickému průmyslu později dodával mimo jiné kyselinu sodnou, chlórové vápno, hydrát sodnatý nebo chlórečnan dráselnatý⁷¹⁹. Továrna se navíc pyšnila vlastním zdrojem elektrické energie, kterou zavedla ještě mnohem dříve než město, a tak byly v prvních letech Kralupy připojeny na její síť.

⁷¹⁵ Otakar ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou – z vesnice městem průmyslové chemie*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska*, 2003/1, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2003, s. 17

⁷¹⁶ Josef STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, Kozomín 2008, s. 14

⁷¹⁷ Otakar ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou – z vesnice městem průmyslové chemie*, s. 17

⁷¹⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 20

⁷¹⁹ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 14

Stěžovat si ovšem nemohlo ani více než jejích 600 zaměstnanců, pro které tento podnik nechal do roku 1907 postupně postavit celkem sedm obytných domů⁷²⁰. Následně ale začal význam tohoto závodu upadat a Jordánka byla nakonec roku 1924 zrušena. Její jednotlivé tovární budovy si postupně přivlastnily jiné průmyslové podniky⁷²¹.

Česká továrna na zpracování dehtu

Jeden z největších průmyslových podniků v Kralupech byl založen v roce 1893 pražským podnikatelem Josefem Brdlíkem a nacházel v blízkosti chvatěrubského železničního mostu, na konci dnešní Libušiny ulice. Původně závod produkoval dehtová barviva Uranin a Gallein určená k barvení a tisku textilií, nicméně svou výrobu často měnil, stejně jako název. Z továrny na zpracování dehtu se tak za první republiky stala „Medica lučební továrna Kralupy n. Vlt.“ zaměřená na výrobu léčiv.⁷²² Po skončení druhé světové války se továrna vrátila zpátky ke své původní činnosti, přijala název „Dehtochema“ a soustředila se opět na zpracování dehtu⁷²³.

Rafinerie minerálních olejů

Nejsmutněji proslulý kralupský podnik, který nejprve přinesl obživu mnoha občanům, avšak nakonec způsobil městu a jeho obyvatelům zkázu, byl postaven na svahu minického kopce firmou Lederer a spol. v letech 1900–1901. Vzhledem k tomu, že zpočátku byl hlavním produktem této továrny petrolej, případně mazací produkty a parafín, neříkalo se jí mezi místními jinak než Petrolejka⁷²⁴. Krátce po založení dokázal tento průmyslový závod vyprodukovat okolo 20 000 tun surové nafty ročně, nicméně již v roce 1904 došlo k jeho rozšíření a tím i zvýšení výroby, což ale mělo i své negativní stránky. První léta provozu se tak nesla ve znamení častých havárií, při nichž bylo zraněno několik dělníků, a taktéž místní si pravidelně stěžovali na nepříjemný zápach a škodlivý dým, který je obtěžoval při každodenních činnostech⁷²⁵.

Vzhledem k poválečnému vzestupu automobilového průmyslu téměř utichla výroba petroleje a podnik se začal soustředit především na výrobu pohonných hmot. Ropa se

⁷²⁰ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 14

⁷²¹ Vladimír MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, Žehušice 2008, s. 101

⁷²² J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 40

⁷²³ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 50

⁷²⁴ Josef STUPKA, *Stoletá historie kralupského průmyslu (1850 – 1950)*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska 2007/1*, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2007, s. 15

⁷²⁵ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou – z vesnice městem průmyslové chemie*, s. 70

sem dovážela nejprve z Haliče a ve 30. letech dokonce z Ameriky. Z přístavu v Hamburku jí do Kralup vozily tři říční tankery, z nichž každý měl kapacitu 291 tun ropy. Tyto lodě byly vyrobeny již v roce 1912 v ruském Novgorodu a nesly jména Mars, Merkur a Jupiter. Poté, co s nákladem přistály v kralupském přístavišti, byla ropa přečerpána potrubím, které ji dopravilo přímo do rafinerie⁷²⁶. Od roku 1925 dodávala továrna kromě motorové nafty také benzín do sítě československých čerpacích stanic pod názvem Kralupol⁷²⁷. Mimo to byla již v roce 1921 přistavena lakovna, určená k výrobě barev a laků, která se později změnila v samostatný závod.

Pohroma pro celou Petrolejku, stejně jako pro celé město, přišla v roce 1945. V té době se tu již žádný benzín nevyráběl a továrna byla kvůli nedostatku surovin mimo provoz. To ovšem nevěděly spojenecké tajné služby, který tento podnik zařadily na seznam strategických cílů v Protektorátu, jež měly být v rámci války o benzín zničeny. 22. března 1945 proto podnikly americké bombardéry na rafinerii a na město nálet. Dým ze zničené petrolejky následně zahalil celé Kralupy a bomby pak již dopadaly naslepo. Výsledkem bylo 245 mrtvých, z toho 145 Čechů⁷²⁸. Co se týče samotné fabriky, po válce byla částečně opravena a uvedena zpět do provozu. Poté, co došlo k jejímu začlenění pod národní podnik STAZA v Záluží u Mostu se změnila na jedno velké distribuční středisko a výroba byla značně omezena⁷²⁹. Její objekty postupně přebírala sousední lakovna, s níž splynula v roce 1961 do podniku Barvy-Laky⁷³⁰.

Kralupská společnost pro lučební výrobky

Původně koncernový podnik Kralupské rafinerie minerálních olejů vznikl v roce 1921, a to jako Kralupská továrna na barvy a laky, spol. s r. o.⁷³¹. Nacházela se na ploše velké okolo dvou hektarů pod Hrombabou v těsné blízkosti Petrolejky, od které ji dělila pouze silnice do Minic. Projektem továrních budov byl pověřen německý architekt Max Spielmann, samotnou stavbu pak provedl známý kralupský stavitel Alois Nový. Původně se tovární objekt skládal z patrového skladiště, plnárny barev, varny laku a administrativní budovy, která částečně sloužila také jako ubytovna zaměstnanců⁷³². Další přístavby byly postaveny zejména ve třicátých letech, kdy došlo k rozšíření

⁷²⁶ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 50

⁷²⁷ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 102

⁷²⁸ J. BARTOŠ, *Bakalářská práce, Kralupy nad Vltavou v letech 1938–1945*, s. 80

⁷²⁹ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 103

⁷³⁰ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 32

⁷³¹ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 103

⁷³² Tamtéž

závodu například o nové nitrooddělení⁷³³. Přispěl k tomu mimo jiné také fakt, že postupně byla přikoupena firma Chitz und Meller z Prahy a následně společnost převzala také pražskou firmu Eichler, která se ocitla v likvidaci⁷³⁴.

Nejprve byla činnost tohoto podniku zaměřena na výrobu olejových a nátěrových hmot o objemu zhruba 500 tun za rok. Vlivem ekonomické krize produkce zpomalila, nicméně v důsledku zbrojení a obav z blížícího se válečného konfliktu, došlo v letech 1936–1937 k jejímu opětovnému zvýšení⁷³⁵. Tak například v roce 1936 produkce činila 1034 tun a o rok později již 1201 tun, což byla maximum tehdejší možné výroby, na kterou kapacity závodu mohly stačit⁷³⁶. Po okupaci byla továrna včleněna do německého koncernu Benzol Verband v Bochumu, který ji následně pronajal firmě Güttler a spol. Hamburk. Tato německá společnost závod poté provozovala pod označením Kralupská společnost pro lučební výrobky, Güttler a spol. kom, spol. Za války se tady vyráběly především výrobky z náhradních surovin. Obraty v té době byly celkem slušné, a tak si mohla dovolit zaměstnat na 65 dělníků a úředníků, kteří díky tomu byli ušetření totálního nasazení na území Říše⁷³⁷.

Stejně jako blízká Petrolejka byla také společnost pro lučební výrobky při náletu zasažena několika bombami a silně poškozena. Jelikož veškeré zde uskladněné oleje a laky shořely, nebyly již do konce války provedeny pokusy o obnovu činnosti lakovny. Následně byl tento průmyslový závod dekretem prezidenta republiky znárodněn a poté se začalo s rekonstrukcí celého poškozeného továrního zařízení⁷³⁸. Od 1. ledna 1946 byla továrna začleněna spolu s výrobnou v Novém Borku u Mělníka do nově vzniklého národního podniku Spojené továrny na barvy laky, který tvořily právě tyto dva zmíněné závody. Od roku 1953 se tento změnil na národní podnik Barvy se sídlem v Kralupech nad Vltavou, který se v pozdějších letech stal druhým největším závodem na výrobu nátěrových hmot v Československé socialistické republice⁷³⁹.

⁷³³ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s.

52

⁷³⁴ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 32

⁷³⁵ Tamtéž, s. 32

⁷³⁶ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 103

⁷³⁷ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s.

52

⁷³⁸ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 104

⁷³⁹ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 34

Chemická továrna na lučebniny

Původně továrna na zpracování ovoce, která ale nevydržela tlak konkurence a malý odbyt, byla v roce 1920 Pražskou chemickou továrnou, a.s. změněna na obří chemický závod, který se soustředil především na přípravu lučebnin pro farmaceutiku a kosmetiku⁷⁴⁰. Závod postupně upadal, nicméně velmi významným mezníkem v jeho historii se stal rok 1929, kdy celou továrnu zakoupil podnikatel Jan Kolář. Byl to především on, kdo rozšířil produkci také o výrobu anorganických solí, především chloridu vápenatého. Tímto krokem se mu podařilo navrátit závodu jeho dřívější lesk a prosperitu. Jeho výrobky od něj později odebírala hlavně pražská vodárna v Podolí. Těsně před válkou převzala vedení jeho dcera a zaměřila se opět na léčiva. Podnik později fungoval pod názvem Reagencie až do roku 1959, kdy byl zrušen⁷⁴¹.

Z menších chemických průmyslových závodů by se pak určitě nemělo zapomínat například na továrnu pro přípravu kosmetických výrobků Ing. chem. Arnošta Brabce založenou v roce 1933, jež se zaměřovala například na produkci kolínské vody značky Logan nebo Ardjun, stejně jako na parfémy, laky, voňavky a další důležité přípravky pro holiče a kadeřníky⁷⁴².

Továrna na zpracování korku Jana Dobiáše

Chemický průmysl v Kralupech samozřejmě dominoval, nicméně i přes tuto skutečnost se úspěšně rozvíjela také další průmyslových odvětví. Mezi ty stěžejní se řadil také průmysl dřevozpracujících. Ve městě ho zastupovalo hned několik společností a podniků, nicméně závod na zpracování korku Jana Dobiáše byl nejvýznamnějším z nich.

K založení továrny na zpracování korku došlo již v roce 1898 podnikatelem Janem Dobiášem v Praze⁷⁴³. Závod tu nicméně nefungoval dlouho, neboť jeho syn ho později celý přestěhoval právě do Kralup, kde v blízkosti Spolkového cukrovaru rolnického v Lobči postavil továrnu na zpracování korku⁷⁴⁴. Důvod, proč se rozhodl právě pro toto středočeské město, byl přitom prostý. Korek se dovážel zejména z Portugalska, Španělska nebo Alžírsko a dalších středomořských zemí po moři do Brém a Hamburku

⁷⁴⁰ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 104

⁷⁴¹ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou - z vesnice městem průmyslové chemie*, s. 20

⁷⁴² F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města cílého průmyslu*, s. 55

⁷⁴³ Tamtéž, s. 65

⁷⁴⁴ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 111

a odtud dále po Labi a Vltavě do centra Čech. Jak již bylo řečeno, Kralupy se nacházely při řece Vltavě, navíc v blízkosti hlavního města, a staly se tak ideálním místem⁷⁴⁵.

Jako zajímavost lze uvést, že Jan Dobiáš často cestoval do exotických zemí, kde kvalitní korkovou kůru osobně vybíral. Nejprve sám a později se svými syny tak navštívil nejen Portugalsko a Španělsko, ale i středozevní ostrovy, zejména Sicílii a Korsiku⁷⁴⁶. Za zmínku stojí i fakt, že svého času byla tato továrna největším podnikem na zpracování korku v Čechách, ale tak jako jiné byla po roce 1948 znárodněna a časem zanikla⁷⁴⁷.

Továrna na dýchování dřeva a výrobu parket

Druhý důležitý závod zaměřený na zpracování dřeva byl založen v roce 1921 a už jeho vznik Kralupy významně proslavil. Jednalo se o dýhárenu a patřilo jí jedno zajímavé prvenství – šlo o první průmyslový závod tohoto druhu v ČSR⁷⁴⁸. Vyráběly se tady překližky, dále krájené i loupané dýhy, a také parkety. Jako surovina sloužila především exotická dřeva z oblasti Jižní Ameriky a Afriky. Co se týče produkce, tak například v roce 1939 tato činila 1 až 1,5 milionu m² dýh a 80 až 100 m² parket⁷⁴⁹.

Během okupace byla činnost dýháreny omezena, přičemž výroba parket se zcela zastavila. Vedle dýh se závod soustředil především na instalaci pryčů do vojenských vagonů pro německý Wehrmacht⁷⁵⁰. Krátce po osvobození byla dýhárenna znárodněna. Vznikl tak národní podnik Závody na překližky, který se později stal součástí stejnojmenného podniku Hodonín⁷⁵¹.

Vedle továrny na zpracování korku a dýháreny se z této oblasti přímo v Kralupech nacházela ještě parní pila. Z dalších významných firem je pak možné jmenovat továrnu na nábytek Václava Čermáka založenou v roce 1900⁷⁵². Z okolí města stojí za zmínku továrna na výrobu dřevěných ozdob Antonína Svobody v Nelahozevsi⁷⁵³.

⁷⁴⁵ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 65

⁷⁴⁶ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 67

⁷⁴⁷ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 65

⁷⁴⁸ Tamtéž, s. 63

⁷⁴⁹ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 110

⁷⁵⁰ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 42

⁷⁵¹ Tamtéž

⁷⁵² J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 47

⁷⁵³ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 71

Továrna na spalovací motory Josefa Pejška

V Kralupech nad Vltavou se dařilo také strojní výrobě a jedním z podniků specializujících se na tento typ odvětví, byla továrna na spalovací motory, založená v roce 1879 Josefem Pejškem. V druhé polovině 19. století se jednalo o velmi cenný artikl. Spalovací motory byly hojně používány zejména v zemědělství pro pohon mlátiček, šrotovníků nebo na čerpání vody. Motory tu Josef Pejšek vyráběl podle vlastního patentu a prodával je pod označením „Vltavan.“ Jako první u nás začal v roce 1905 zhotovovat benzínové motory a v roce 1907 se zúčastnil Jubilejní výstavy obchodní a živnostenské komory, kde představoval veřejnosti své vynálezy⁷⁵⁴.

Přelomový v historii podniku byl rok 1925, kdy Pejškova továrna přešla na výrobu nového typu naftového motoru „Brons“, podle licence továrny Laurin a Klement, která tento patent zakoupila od holandského vynálezce Bronse, jehož jméno motor nesl. Jeho největší výhodou byla především značná úspora paliva, neboť spotřeboval jen asi 0,3 kg nafty na jednu koňskou sílu za hodinu. Dalším změna nastala v předvečer druhé světové války, kdy se podnik začal soustředit na výboru malých leteckých motorů pro větroně pod názvem JPK-20⁷⁵⁵. Za války kvůli nedostatku paliva přešel Pejškův závod na výrobu generátorů na zplynování dřeva, které se instalovaly do automobilů místo běžných benzínových motorů. Podnik válku přežil a dokonce se později začal soustředit také na výrobu generátorů, praček a dalších podobných výrobků, nicméně osudným se mu stalo znárodnění po roce 1948, jež později zapříčinilo jeho zánik⁷⁵⁶.

Továrna na chladiče Františka Kratiny

Kralupský rodák František Kratina se řadí mezi nejzajímavější postavy na poli průmyslové výroby na Podřipsku. Jednalo se totiž o případ vzdáleně podobný Tomáši Baťovi, kdy se z obyčejného dělníka z chudé rodiny díky jeho vysoké sebekázi a nadšení, stal bohatý průmyslník vlastníci dobře prosperující podnik. František Kratina začínal jako učeďník u klempíře Antonína Palouše. Poté co vyšel z učení, si roku 1906 otevřel vlastní dílnu⁷⁵⁷, kde pracoval ještě s několika pomocníky. Během zhruba dvou

⁷⁵⁴ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 27

⁷⁵⁵ Tamtéž

⁷⁵⁶ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 108

⁷⁵⁷ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 55

desítek let se mu díky jeho umu a pracovitosti z tohoto malého podniku podařilo vytvořit dobře fungující závod se zhruba 150 zaměstnanci⁷⁵⁸.

Postupný přerod bezvýznamné klempířské dílny v důležitý průmyslový podnik ovšem doprovázela dlouhá cesta. Kratinovi při ní pomohla zejména první léta po válce, kdy se věnoval cestování. Nechával se zaměstnávat jako pracovník v důležitých továrnách, odkud si následně přivezl mnoho důležitých znalostí, které doma zúročil⁷⁵⁹. Především rychle pochopil, že doba ruční výroby nádobí a stavebního klempířství již dávno pominula, a tak svůj zájem začal soustředit právě na chladiče. Spolu s několika spolupracovníky založil malou továrnu, která produkovala všechny typy těchto součástek nezbytných pro motory. Od nejmenších chladičů na chlazení oleje v letadlech až po mohutné chladiče pro důlní bagry⁷⁶⁰. Nejvíce se ovšem produkce soustředila na chladiče pro nejrůznější typy osobních i nákladních aut.

Stejně jako dýhárna si taktéž továrna Františka Kratiny mohla připsat zajímavé prvenství, neboť se stala prvním soukromým průmyslovým podnikem tohoto druhu u nás⁷⁶¹. O jeho důležitosti svědčí mimo jiné také to, že až do druhé světové války byly proslulé automobilové i letecké motory Walter, stejně jako známé československé stíhačky Avia, vybaveny pouze chladiči z Kratinovy továrny⁷⁶². Její majitel byl nakonec tak známý a bohatý, že si mohl dovolit i automobil s vlastním řidičem, avšak bohužel nic netrvá věčně. Druhou světovou válku jeho závod sice přežil, nicméně vítězný únor přinesl znárodnění a z původně soukromé továrny se stal národní podnik nesoucí různé názvy, jako Pal, Autopal, Let nebo Autobrzdy⁷⁶³.

Z dalších průmyslových podniků podobného zaměření je možné jmenovat například Ehrmannovu továrnu na žací stroje. Ve městě působila v blízkosti Prvního akciového cukrovaru, měla okolo 60 zaměstnanců a byla zcela zničena při náletu v roce 1945⁷⁶⁴.

⁷⁵⁸ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 108

⁷⁵⁹ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 70

⁷⁶⁰ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 108

⁷⁶¹ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 70

⁷⁶² J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 55

⁷⁶³ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 39

⁷⁶⁴ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 62

4.3. Malé dějiny průmyslu těžebního a hutního na Kralupsku

Kralupy nad Vltavou jsou v současné době známy nejen jako centrum průmyslu, vědy a techniky, ale především jako geologický ráj. Na katastrálním území města se nachází množství přírodních památek a útvarů z prvohor, druhohor i čtvrtohor, zastoupených v podobě nejrozličnějších druhů hornin. Některé z nich, jako například vrch Hostibek si našly v historii města svoje místo jako oblíbené výletní cíle, naopak v jiných případech bylo nerostné bohatství na území současných Kralup nad Vltavou hojně využíváno ke každodenní potřebě, ať už jako palivo nebo jako vhodný stavební materiál.

Dobývání černého uhlí v Kralupech a okolí

Na území prvorepublikového Československa se nacházelo hned několik známých uhelných pánví a nedaleké Kladensko bylo jednou z nich. Právě do tohoto regionu částečně zasahoval také katastr současných kralupských městských částí, jednalo se zejména o Mikovice, Minice a Zeměchy. Svým významem se sice kladenským dolům tato naleziště určitě vyrovnat nemohla, avšak to neznamená, že se zde těžební průmysl alespoň částečně neuplatnil. Uhelné sloje totiž v oblasti mezi Zákolany a Kralupy vstupovaly místy až na povrch, což bylo patrné zejména v okolí Otvovic, a tak první pokusy o dolování uhlí na Kladensku probíhaly také v této lokalitě⁷⁶⁵.

Dobývání uhlí bylo prvně doloženo v Mikovicích v roce 1689⁷⁶⁶. Podle jiných pramenů historie těžby uhlí začala v roce 1716, kdy dva pražští měšťané Viléme z Glauchova a Bernard Bulla požádali majitelku panství Annu Marii Františku vévodkyni Toskánskou, aby jim na svém panství dovolila pátrat po uhlí. První snahy ale nepřinesly kýžený výsledek a tak tito svého úsilí o nalezení černého zлата pravděpodobně brzy zanechali⁷⁶⁷. První uhlí na Kralupsku tak nakonec bylo nalezeno teprve v roce 1757. Přispěla k tomu náhoda, neboť toho léta jel zámecký úředník ze Zvoleněvsi nakupovat dříví do lánských lesů, kde uviděl hromady hlíny vykopané při těžbě. Při tom si uvědomil, že podobný typ hlíny zahlédl také v lesích mezi Mikovicemi, Minicemi a Otvovicemi, a tak se na jeho popud začalo v těchto lokalitách pátrat, což nakonec vedlo ke kýženému výsledku. Od konce 18. století se pak již nacházely uhelné doly po celém zvoleněvském panství, nejen ve výše zmíněných obcích, ale také v okolí Zeměch,

⁷⁶⁵ Karel BROUMOVSKÝ, *Historie dolování uhlí na Kralupsku*, In: Jan Racek, Vlastivědný sborník Kralupska 1996/2, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 1996, s. 34

⁷⁶⁶ Jan KURIAL, *Dobývání uhlí na Kladensku*, Ostrava 2006, s. 228

⁷⁶⁷ Tamtéž, s. 35

Neuměřic, nebo Kamenného mostu⁷⁶⁸. Spolu s tím přicházeli na Kralupsko první havíři z Příbrami, kteří s sebou přinášeli nové techniky a cenné zkušenosti. Množství uhlí ve většině slojí ale nebylo velké a jejich význam byl spíše lokální. Cenné palivo proto odebírali zejména místní kováři a z velké části se používalo v otvovických sklárnách⁷⁶⁹.

Po celém katastru dnešních Kralup nad Vltavou se tak nacházelo okolo dvaceti uhelných slojí, přičemž většina z nich zanikla ještě za monarchie, ovšem našly se i výjimky. Za první republiky se tak těžilo například ve štole Bohemia I, Bohemia II, Blaneta a Josef Kalasanz v Minicích. V oblasti sousedních Mikovic to byla například jáma Ferdinand a v Zeměchách štola Josefína⁷⁷⁰. Mezi nejvýznamnější důlní díla v regionu se řadil především důl Jan v Otvovicích a dále štola Františka de Paula situovaná na rozhraní katastru minického a otvovického.

Důl Jan byl založen nedaleko štoly Felix v roce 1889 známým průmyslníkem a vinařem Viktorinem z Mělníka. Hlavní štola byla dlouhá 220 metrů, široká jen 2,3 metrů a vysoká 1,69 metrů. Vytěžené uhlí bylo nahoru vyváženo na dřevěných vozících, které se pohybovaly po dvou kolejích. Poháněny byly lanovkou napojenou na parní stroj⁷⁷¹. Po katastrofě, která v roce 1907 postihla důl Jan i Felix, a během níž došlo k náhlému zaplavení hlavní štoly, což přineslo smrt šesti horníkům, byla šachta až do roku 1919 uzavřena⁷⁷². Teprve ve dvacátých letech 20. století došlo k celkové modernizaci, zahrnující mimo jiné i výstavbu železniční vlečky od otvovického nádraží k dolu a těžba byla následně obnovena. Nízká kvalita uhlí a vysoké náklady na provoz však vedly v roce 1929 k jejímu opětovnému uzavření. Od této doby byla těžba střídavě obnovována a ukončována, nicméně i přesto fungoval důl Jan ze všech okolních šachet nejdéle a uhlí se tady těžilo až do roku 1965⁷⁷³.

Podobná situace jako v tomto dole panovala také ve štole Františka de Paula, kde se za Rakouska-Uherska střídavě těžilo od roku 1848 do roku 1892. Poté byl její provoz zastaven a k jeho obnovení došlo až po vzniku Československa v roce 1919⁷⁷⁴. Štolu

⁷⁶⁸ Antonín ROBEK, *Príspevky k dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, In: kol. Kralupský vlastivědný sborník 05/1958, Kralupy nad Vltavou 1958, s. 1

⁷⁶⁹ K. BROUMOVSKÝ, *Historie dolování uhlí na Kralupsku*, s. 35

⁷⁷⁰ Jaroslav Kočí, *Část historie Kralup nad Vltavou, týkající se těžby uhlí v Minicích, Mikovicích a Zeměchách*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska 2014/1-2*, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2014, s. 55

⁷⁷¹ K. BROUMOVSKÝ, *Historie dolování uhlí na Kralupsku*, s. 38

⁷⁷² SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Prokop Filip Masner: České cihlářství*

⁷⁷³ J. KURIAL, *Dobývání uhlí na Kladensku*, s. 234

⁷⁷⁴ K. BROUMOVSKÝ, *Historie dolování uhlí na Kralupsku*, s. 38

měl v této době v pronájmu továrník Štěpánek z Prahy. S důlním vedoucím Josefem Šafářem, který na práci v dole dohlížel, ale nebyli horníci spokojeni, a proto podobně jako i jiná místa na Kralupsku zachvátila také tento důl v roce 1920 stávka⁷⁷⁵. Na to jak tehdy havíři vypadali, jaká byla jejich práce, a proč se vůbec do řemesla pouštěli, později vzpomínal Antonín Vácha, jehož otec v dole pracoval. „*Pro nás mládež byli (havíři, pozn.) figury typické. Z práce chodili nemytí, šaty měli potrhane, za zadnicí měli koženou zástěru, v ruce hůl a byli celí umounění. Na zádech pak v popruhu domák. Po cestě bylo mnoho hovoru, bez falše i hněvu. Do hornictví na Kladensko a Slánsko přicházel lid ze všech krajů Čech a podnikatelé jim stavěli domy – kolonie. Co byla příčina, že sem lidé přesídlovali? V první řadě, že práce byla stálá. Havíř měl proti jině kratší dobu pracovní. Měl snad nemocenskou pokladnu a později nějakou provizi, což v jiných oborech dosud mimo Kladno nebylo.*”⁷⁷⁶ „O samotné těžbě dále Vácha vypráví, že byla velmi primitivní. Vše samozřejmě probíhalo ručně, a to včetně odvozu uhlí na kolečkách z dolu. V roce 1921 nájemci vypršela smlouva, a tak byla těžba zastavena.

Co se týče dalších osudů štol Františka de Paula, byl další provoz zahájen až po modernizaci dolu v roce 1938. V té době tady pracovalo devadesát horníků a tři dozorcí, přičemž denní výtěžek činil okolo 800 – 1 000 q uhlí. Po druhé světové válce jednu z štol zachvátil požár a nakonec byl důl roku 1951 uzavřen. O 14 let později následovalo také uzavření výše uvedeného dolu Jan v Otavovicích, což v podstatě znamenalo konec těžby uhlí v Kralupech a blízkém okolí⁷⁷⁷.

Cihlářská výroba a počátky Kerama

Západní části města se mohly pochlubit nejen nalezišti černého uhlí, ale taktéž četnými hliništi s navátou spraší. Jejich nejdůležitějším představitelem se stala Sprašová rokle u Zeměch, dnes známá přírodní památka. V jejím okolí se pak nacházela řada dalších míst, kde bylo možné navátou spraš najít. Právě v jejich blízkosti poté vznikaly četné cihelny, neboť žlutá hlína byla na výrobu cihel ideální a v okolí města jí bylo mnoho.

⁷⁷⁵ Miroslav LANDA, *Strípky z dějin Otavovic I. díl. 13.století až 1945*. Dobříš 2009, s. 6, [cit. 2020-11-09] dostupné online z: https://www.otvovice.cz/e_download.php?file=data/editor/83cs_1.pdf&original=Stripky_z_dejin_Otovic.pdf

⁷⁷⁶ SOKA Mělník, Fond Sbirka paměti Kralupy nad Vltavou, J. V. REŽ: *Antonín Vácha vypráví, jak tomu bylo za dávných let*, s. 7

⁷⁷⁷ J. KURIAL, *Dobývání uhlí na Kladensku*, s. 238

První cihelnu založil syn známého obchodníka s vínem Jana Hájka Josef v Lobči v roce 1883. Cihly s jeho značkou J.H., které se v tomto závodě pálily, prý měly vysokou kvalitu, a tak byly loďmi dováženy do Prahy a použity například při stavbě Reprezentačního domu⁷⁷⁸. Vzhledem k tomu, že v Kralupech nad Vltavou se na přelomu 19. a 20. století hodně stavělo a odbyt byl skutečně velký, byla brzy na to v Lobči postavena Josefem Podrabským další cihelna. Měla kruhový půdorys, vlastní hliniště a nacházela se kousek od Hájkovy cihelny v lokalitě Na Baště⁷⁷⁹.

V samotných Kralupech se pak nacházela například cihelna kamnáře Václava Urbana nebo Idy Ehrmannové, ovšem největší a nejznámější byla bezesporu cihelna prvního kralupského starosty Prokopa Jindřicha Masnera postavená na úbočí vrchu Lutovníku v Mikovicích. Vzhledem k velkému odbytu později došlo k jejímu rozšíření o pobočku v Lešanech. Mimo cihel se v Masnerových závodech pálila také střešní krytina, dále tašky hladké nebo i falcové. Za velmi kvalitní a zvláště ceněné byly považovány střešní tašky vypalované v asfaltu.⁷⁸⁰ Konec Masnerově cihelně přinesla okupace a především druhá světová válka, v jejímž důsledku byl závod v roce 1943 uzavřen⁷⁸¹.

Posledním průmyslovým podnikem, který se sluší zmínit, je mikovická továrna na keramiku. Založil ji v roce 1930 syn poslance Biňovce, František, absolvent keramické školy v Bechyni⁷⁸². Závod na výrobu užitkové keramiky se nacházel v blízkosti Lidového náměstí a kromě ozdobné keramiky produkoval technický šamot a stavební keramické obklady. V roce 1950 se stal součástí národního podniku Keramo⁷⁸³.

Hutní výroba – železářny, slévárny a sběrný kovů

Vedle průmyslu chemického nebo strojního, se rozvíjela taktéž hutní výroba, byť v omezené míře. Nejdůležitějším závodem v této oblasti byla slévárna kovů Ladislava Červenky založená v roce 1920 v Mikovicích. Hlavní činnost této fabriky spočívala především v odlévání bronzových ložisek pro válcové stolice kladenské Poldi⁷⁸⁴. V pozdější době se výroba soustředila nejen na průmyslové, ale i na umělecké odlitky z barevných kovů. Nejcenějším dílem slévárny Ladislava Červenky byla socha

⁷⁷⁸ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 30

⁷⁷⁹ Tamtéž, s. 31

⁷⁸⁰ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 95

⁷⁸¹ SOKA Mělník, Fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Prokop Filip Masner: České cihlářství*

⁷⁸² J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 73

⁷⁸³ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 46

⁷⁸⁴ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 108

Raněného, dnes umístěná před kralupským kostelem Nanebevzetí Panny Marie a svatého Václava na Palackého náměstí, a odlitá podle návrhu akademického sochaře Jana Straky v roce 1930⁷⁸⁵. Z dalších podobně laděných podniků je možné jmenovat například Závod na zpracování kovového odpadu Viktora Sommera v Lobči. Tento kralupský podnikatel později založil ještě jeden podnik, který se rozkládal v blízkosti Chvatěrub. Rozebíraly se tady zejména staré železniční lokomotivy a vagóny. Po válce na tom samém místě byla založena Stanice sběru hutních surovin v Kralupech nad Vltavou, která, byť pod jiným názvem, funguje v podstatě dodnes⁷⁸⁶.

Nejdůležitějším podnikem zaměřeným na hutní výrobu na Kralupsku se nicméně staly libčické železářny založené v roce 1872 Pražským spolkem železných hutí. V roce 1924 závod zakoupila Pražská železářská společnost a přičlenila jej ke svým podnikům na Kladně a v Králově Dvoře. Již od svého založení se po celou dobu své existence libčické železářny zabývaly především produkcí drobného materiálu pro dráhy a strojířny, od šroubů, přes tažnou ocel a ostatné dráty, až po hřebíky. V roce 1945 byl podnik znárodněn a přičleněn ke Spojeným ocelárnám, národní podnik v Praze⁷⁸⁷.

4.4. Zemědělská a potravinářská výroba v Kralupech a blízkém okolí

Kralupský okres v éře první republiky nebyl jen důležitou industriální oblastí, ale podobně jako v sousedním Mělnicku, hrálo také tady velkou roli zemědělství. Díky své nízké nadmořské výšce, která v průměru dosahovala 170 metrů nad mořem, se Kralupsko řadilo mezi nejteplejší a nejsušší oblasti v kraji, a tak se tu velmi dobře dařilo pěstování ovoce a v lokalitách u řeky, kde byla možná pravidelná závlhka, také zelenině⁷⁸⁸. Z ovocnářství, které má v regionu dlouhou tradici, se mezi nejznámější řadila například švestka dolanka, z níž se navíc vyráběla stejnojmenná pálenka. Dále se jednalo o pěstování moruší, meruněk, broskvoní, třešní, višní nebo ořešáků⁷⁸⁹. Dobře se ovšem na Kralupsku dařilo také tabáku a v neposlední řadě probíhaly též pokusy s pěstováním podzemnice olejné⁷⁹⁰. Poněkud jiná situace panovala v mírně zvlněné západní části okresu, kde dominovaly spíše tradičnější brambory, obilí nebo cukrová

⁷⁸⁵ J. STUPKA, *Velká kronika Kralupská*, s. 185

⁷⁸⁶ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 60

⁷⁸⁷ Tamtéž, s. 62

⁷⁸⁸ Tamtéž, s. 24

⁷⁸⁹ V. MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, s. 108

⁷⁹⁰ Dr. Fr. SCHUSTER: Pokusy s pěstováním podzemnice olejné na Kralupsku, *Venkov*, č. 300, 25. 12. 1935, s. 12

řepa⁷⁹¹. Nicméně, ještě mnohem větší roli než samotné pěstování těchto plodin, pak hrálo jejich následné zpracování. Právě průmysl potravinářský měl ve městě a okolí taktéž své místo, ať už se jednalo o mlýny, cukrovary nebo pivovar.

Kralupské mlýny

Z odvětví potravinářského průmyslu bylo v regionu zastoupeno právě mlynářství, jehož historie sahá hluboko do středověku. První mlýn v Kralupech, nacházející se na území dnešní lokality Na Hrádku založil již ve 14. století řád Křížovníků⁷⁹². Po povodni v roce 1845 byl mlýn poškozen a později obnoven Vincencem Sýkorou. O třicet let později původní mlýn další příslušník rodiny Sýkorů nechal zbořit a na jeho místě postavil nový mlýn. V roce 1922 tento zakoupila od Sýkorů Dělnická spotřební a úsporná jednota Svépomoc, provedla jeho modernizaci a úspěšně ho provozovala v dalších letech⁷⁹³.

Mnohem známějším se stal parní mlýn Josefa Šebka, který se donedávna nalézal poblíž Základní školy Komenského nám., avšak později byl přestavěn na Technopark VŠCHT. K jeho založení došlo v roce 1867 v místě dřívějšího Šestákova gruntu⁷⁹⁴. O několik let později mlýn změnil majitele. Zakoupil ho totiž židovský podnikatel Vilém Karpeles, otec slavného akademického malíře Jiřího (Georgese) Karse, který se právě tady později narodil⁷⁹⁵. Další výrazná změna nastala v roce 1933, kdy celý objekt zakoupily Mlýnské závody akc. spol. Praha a provedly jeho rozšíření podle projektu Ing. Gustava Fantla, čímž celá stavba získala funkcionalistický ráz. Zároveň bylo postaveno také obilní silo a sklad mouky. Mlýny takto fungovaly po celou éru první republiky, stejně jako za okupace, a to až do roku 1948, kdy došlo k jejich znárodnění⁷⁹⁶. Závody fungovaly ovšem po celou dobu minulého režimu a výroba byla zastavena až po roce 2000.

Mlýny se však vyskytovaly také mimo katastr samotných Kralup. Jedním z nich byl mlýn Varhaníkův v Mikovicích, postavený v 16. století tehdejším majitelem panství Janem Davidem Boreněm. V roce 1921 mlýn zakoupil jeho poslední majitel Ing. Václav Varhaník a provedl důkladnou modernizaci a přestavbu. Mezi zajímavosti patří mimo jiné fakt, že mlýn byl poté schopen odebírat vodu nejen z blízkého Zákolanského, ale

⁷⁹¹ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 24

⁷⁹² Tamtéž, s. 30

⁷⁹³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 20

⁷⁹⁴ Tamtéž

⁷⁹⁵ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 36

⁷⁹⁶ Tamtéž

i z Knovízského potoka. Poslední mlýn ležící na katastru současného města Kralupy nad Vltavou, byl mlýn Horákům. K jeho založení došlo v 16. století⁷⁹⁷ v Minicích poblíž kostela svatého Jakuba Většího. Budova mlýna, byť již dávno opuštěná, tu stojí dodnes

Kralupské cukrovary

Původně se v Kralupech nad Vltavou nacházely hned dva cukrovary, a to „Spolkový cukrovar rolnický“ v Lobči, a „První akciový cukrovar v Kralupech“ poblíž nádraží. Postupem času bylo jasné, že takto malé město nemůže dva velké průmyslové závody stejného typu uživit, a proto byl již v roce 1916 „První akciový cukrovar v Kralupech“ zrušen⁷⁹⁸. Jeho prázdný objekt zakoupila o devět let později známá švýcarská firma Maggi, která tady zavedla výrobu průmyslovou polévkového koření, o které však bude ještě řeč. Cukr se pak vyráběl již jen v rolnickém cukrovaru v Lobči, který dle dochovaných zpráv denně dokázal zpracovat okolo 10 500 q řepy⁷⁹⁹.

Pivovar Josefa Fischera

Vaření piva má v českých zemích dlouhou tradici a ani Kralupy nebyly v tomto ohledu výjimkou. Jako první byl okolo roku 1636 založen panský pivovar v Mikovicích, avšak již v roce 1772 s postupným úpadkem mikovického dominia zanikl⁸⁰⁰. Vaření zlatého moku Kralupsku tím sice skončilo, nicméně ne na dlouho. Přesně o sto let později, v roce 1872, byl založen sládkem Josefem Fischerem ze Zdib pivovar v centru Kralup, přímo na Palackého náměstí. Kromě piva se tady později vyráběl také výtečný slad, který se později začal vyvážet také do zahraničí⁸⁰¹.

Hned od samotného počátku se v pivovaru vařilo okolo 10 000 hektolitřů piva ročně, nicméně postupem času toto nestačilo a brzy muselo dojít k jeho rozšíření. Výroba tak ještě před koncem 19. století stoupla na 24 000 hektolitřů uvařeného piva za rok⁸⁰². Po skončení první světové války se přikročilo k další modernizaci. Mimo jiné byl postaven nový zimotvor na 80 000 kalorií hodinového výkonu, nainstalován generátor na výrobu umělého ledu o výkonu 7 500 kg ledu za 24 hodin, dále byly pořízeny dva

⁷⁹⁷ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 87 – 89

⁷⁹⁸ Tamtéž, s. 21

⁷⁹⁹ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 68

⁸⁰⁰ Ladislav TOMEK, Josef MICHOVSKÝ, *Pivovary Mělníka: „dej Bůh štěstí“*, Praha 2016, s. 115

⁸⁰¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 21

⁸⁰² F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 67

Tischbeinovy parní kotle a varní zařízení celkově zvětšeno a zdokonaleno. Tímto však proměna kralupského pivovaru ani zdaleka nekončila. Postupem času byla postavena nová spilka vybavená velkými kvasnými nádobami, ležácké sklepy byly opatřeny řadou moderních ležáckých tanků, dále došlo ke zdokonalení stáčírny piva a v neposlední řadě vznikla také závodní laboratoř nebo umývárna sudů⁸⁰³.

Zdárný rozvoj kralupského pivovaru přerušila teprve pohroma v roce 1929, a to když celý areál zachvátil požár. K jeho zdolání muselo být nasazeno 11 hasičských sborů, neboť hrozilo nebezpečí, že oheň se rozšíří také na okolní domy na Palackého náměstí. Největší škody při požáru utrpěla především sladovna, která vyhořela v podstatě do základů⁸⁰⁴. Zatímco v případě jiných průmyslových podniků vedly takovéto katastrofy často k jejich krachu, tehdejší majitel pivovaru Ing. Josef Fischer obrátil tuto skutečnost ve svůj prospěch. Na místo propuštění zaměstnanců či utlumení výroby následovala další modernizace, tenkrát zničené sladovny, která byla značně rozšířena a postavena na zcela nových základech. Novinkou byla čistící stanice ječmene a sladu, třílískový hvoz pak umožnil výrobu sladu všech typů a automatické odvažování a pytlování sladu vedlo ke zrychlení expedice⁸⁰⁵. Kvalitní slad díky tomu mohl být dodáván nejen do okolních pivovarů v Čechách, ale svou oblibu si našel také v cizině. Dovážel se do Švýcarska, Německa nebo Belgie⁸⁰⁶. Za zajímavost stojí dále uvést, že na konci třicátých let už dosáhl pivovar takové úrovně, že stál za povšimnutí smíchovskému Staropramenu, jehož akcionáři za něj nabízeli rodině Fischerů 36 miliónů korun⁸⁰⁷.

Výrobu přerušila až druhá světová válka a okupace, kdy byl pivovar v držení německého správce, neboť jeho židovským majitelům se včas podařilo emigrovat. I přes nedostatek surovin a všechny válečné strasti jeho produkce z počátku neustále stoupala, až dosáhla 50 999 hl za rok 1944⁸⁰⁸. Velkou ránu však přinesl nálet o rok později, kdy byla značná část pivovaru srovnána se zemí a výroba se zastavila. K její obnově došlo až po válce, ovšem o tři roky později byl celý průmyslový podnik znárodněn, a tak změnil majitele potřebí. Změna ale nebyla k lepšímu, naopak. Činnost pivovaru

⁸⁰³ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 67

⁸⁰⁴ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 25

⁸⁰⁵ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 67

⁸⁰⁶ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 25

⁸⁰⁷ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 37

⁸⁰⁸ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 67

postupně stagnovala, až se nakonec proměnil v pouhou stáčírnu a ke konci 20. století byl tento průmyslový podnik definitivně zrušen⁸⁰⁹. V současné době se počítá s tím, že objekt bude přestaven na multifunkční centrum, v němž bude nacházet nejen základní umělecká škola, městská knihovna a výstavní prostory muzea, ale také minipivovar. Tradice vaření piva se tak do Kralup nejspíše opět vrátí.

Kralupský lihovar

Kralupský lihovar vznikl ještě před první světovou válkou v roce 1912⁸¹⁰, dle jiných zdrojů o rok později⁸¹¹, na pozemcích bývalé lučební továrny. Původně nesl oficiální název „Kralupská továrna pro průmysl lihovarský, spol. s r.o. se sídlem v Kralupech.“ Později byl přejmenován na závod „Kralupská průmyslová lihovarská spol. s r.o. se sídlem v Kralupech.“ Z počátku se lihovar zaměřoval na produkci všech druhů lihu z melasy a dále na čištění surového lihu vyrobeného z brambor v jiných závodech⁸¹². V letech 1933–1940 se postupně přešlo na výrobu bezvodého lihu, který se používal do benzínových směsí pro výbušné motory. Podobně jako jiné podniky v Kralupech byl také lihovar z velké části poškozen během náletu v březnu 1945 a provoz se podařilo obnovit teprve na podzim téhož roku⁸¹³. Na začátku 21. století prošel bývalý areál lihovaru demolicí a v budoucnosti na jeho místě bude stát moderní parkovací dům.

Továrna na polévková koření Maggi

Bývalý objekt zrušeného Prvního akciového cukrovaru v Kralupech v blízkosti nádraží koupila v roce 1920 švýcarská firma Maggi. Po nezbytných úpravách, které trvaly pět let, tady byla zahájena výroba polévkového koření i polévkových kostek⁸¹⁴. Celá prvorepubliková existence této pobočky firmy Maggi, a to včetně okupace, se nicméně nesla ve znamení konkurenčního boje se společnostmi Graf a dalšími podobně zaměřenými podniky. Továrnu na polévková koření se tak podařilo udržet především díky podpoře její mateřské firmy. Na konci války byla značná část podniku kvůli náletu srovnána se zemí a k obnově jeho činnosti došlo až v lednu 1946. Později továrna

⁸⁰⁹ L. TOMEK, J. MICHOVSKÝ, *Pivovary Mělnicka: „dej Bůh štěstí“*, s. 69

⁸¹⁰ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 57

⁸¹¹ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 63

⁸¹² F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 57

⁸¹³ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 35

⁸¹⁴ J. STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 73

fungovala ještě dlouhá léta pod názvem Vitana⁸¹⁵. Začátkem nového století ovšem byla výroba v tomto závodě postupně utlumována a převáděna do Byšic. Po roce 2005 došlo k jeho definitivnímu uzavření⁸¹⁶. Bývalou budovu kdysi slavného potravinářského podniku nyní využívá známá kralupská dopravní společnost Kochmantrans, s. r. o.

Z okolních potravinářských průmyslových závodů hrála největší roli asi VDP Nelahozeves u Kralup nad Vltavou, neboli továrny pokrmových tuků, mýdla a pracích prostředků, rafinerie jedlých olejů. K jejímu založení došlo v roce 1923, a jak již samotný název tohoto podniku napovídá, veškerá produkce se dělila na tři samostatné závody – na rafinerii jedlých olejů a tuků, továrnu na margarín a továrnu na mýdlo⁸¹⁷. Později se tato obří fabrika změnila na Povltavské tukové závody, které na počátku 21. století zanikly. Od té doby je areál PTZ v Nelahozevsi v podstatě prázdný.

4.5. Prvorepublikový obchod, řemesla a živnosti

Na rozdíl od dnešní doby nebylo za éry první republiky možné jezdit každý den pro všechny věci do Prahy nebo do okolních větších měst, a tak Kralupy nad Vltavou byly mnohem více soběstačné, než je tomu nyní. Patrné je to právě na množství jednotlivých obchodů, řemesel a živností, jejichž počet byl v letech 1918–1938 při srovnání s dneškem značný. Vedle výše uvedených průmyslových podniků a továren, působilo ve městě těchto řemeslných a obchodních živností okolo tří set.

Co se týče prodejen potravin, nacházelo se v Kralupech nad Vltavou hned několik koloniálů, kde bylo možné nakoupit nejrozumnější zboží všeho druhu, dále lahůdky, čaj a kávu a samozřejmě také ovoce nebo zeleninu. Mezi nejvíce proslulé patřil koloniál U Karhanů v Podřipské ulici, dále obchod U Hrdinů v Jungmannově ulici, smíšené zboží U Křešinů v Husově ulici nebo Konzumy Svěpomoci, kterých ve městě fungovalo hned několik⁸¹⁸. Občerstvení zajišťovalo na čtyřicet hospod a restaurací, ovšem na své si přišli také milovníci sladkého. Jejich chuťové buňky pomáhalo uspokojit deset cukrářů. Někteří z nich v létě prodávali zmrzlinu přímo na ulici, jiní s ní dokonce zajížděli až k řece Vltavě, kde se Kralupáci v parných dnech koupali a slunili⁸¹⁹.

⁸¹⁵ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 41

⁸¹⁶ J. STUPKA, *Historie kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 73

⁸¹⁷ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 90

⁸¹⁸ J. STUPKA, *Historie kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 125

⁸¹⁹ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 154

Ještě teplé rohlíky a housky bylo možné zakoupit u deseti pekařů. Mezi nejznámější patřilo Pekařství U Hrdinů v Jungmannově ulici založené již v roce 1869, které dokázalo přežít veškeré nepřízně osudu a v provozu je dodnes⁸²⁰. Taktéž se nesmí zapomínat ani na kralupské řezníky, kterých působilo ve městě kolem dvaceti. Měli svá společná jatka v Podháji v ulici vedoucí ke hřbitovu. V roce 1932, kdy tato přestala vyhovovat, si postavili nové městské jatky u nádraží v areálu bývalé lučební továrny⁸²¹. Zástupci tohoto cechu se sdružovali ve svém Společenstvu řezníků a uzenářů v Kralupech a na svou činnost byli náležitě hrdí. Dokonce si později nechali ušít vlastní prapor, který pak nechyběl v žádném ze slavnostních průvodů.

Prodej oděvů a obuvi, a to včetně jejich oprav, zajišťovalo ve 30. letech 20. století 55 krejčích a 27 obuvníků. Někteří z nich si potom brali verpánek ven a opravovali lidem boty přímo na ulici⁸²². Zkrášlení místních paní a dívek mělo na starosti 21 holičů a kadeřníků, k dispozici byly i čtyři drogerie. Kdo si nechtěl nechat oblečení rovnou ušít, mohl zamířit do obchodu s textilem a oděvy. V Kralupech se nacházely minimálně čtyři a zvláště proslulé byly židovské textilní obchody bratří Katzů v Žižkově ulici⁸²³.

V menším počtu nicméně byla v Kralupech nad Vltavou zastoupena i další řemesla a služby – provazníci, košíkáři, výšivkáři, sedláři, kapelníci vyučující hudbě, kamenáři, kameníci, bednáři a samozřejmě také kominíci. K dispozici nicméně bylo též několik povoznictví, a později také autodoprava nebo taxislužby. Z méně známých povolání je potřeba vzpomenout například nožíře, nebo dokonce rasy, kteří se v Kralupech nad Vltavou vždy v počtu jednoho zástupce taktéž vyskytovali⁸²⁴.

4.6. Sociální poměry ve městě, péče o občany a zdravotnictví

Jak už bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, Československo nebylo jen zemí se středně vyvinutým průmyslem, nebo ostrůvkem demokracie ve střední Evropě na konci let třicátých, který poskytl azyl mnoha uprchlíkům z Německa, ale bylo též státem čelícím řadě problémů. Jedním z nich byly značné sociální rozdíly mezi lidmi, od milionářů Baťova formátu, přes drobné řemeslníky a živnostníky snažící se udržet svůj obchod,

⁸²⁰ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou, městské části a blízké okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, s. 39

⁸²¹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 192

⁸²² J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 154

⁸²³ J. STUPKA, *Historie kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 108

⁸²⁴ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 154

až pro obyčejné dělníky v průmyslových závodech a zemědělství, nebo dokonce válečné vysloužilce a žebráky živořící na ulicích, případně v chudobincích.

Bytová otázka v Kralupech a její řešení

Jedním z největších problémů státu i města byl zejména nedostatek vhodných bytů, a to jak pro dělníky, tak i pro běžné občany. Na jedné straně tak v Kralupech po první světové válce vyrůstaly úplně nové čtvrti, v podobě zahradních sídlišť plných rodinných vilek, jako byl například Spořilov v Lobečku, na druhou stranu však vznikly také chudinské čtvrti, známé jako „Nouzov“ u lobečské pískovny, nebo nad Lobčí, plné chatrčí, postavených ze všeho, co chudí dělníci a další lidé, kteří zde živořili, našli⁸²⁵. Zpočátku, těsně po skončení války, se na výstavě těchto kolonií podílelo také město. Situace v nich, daná zejména kumulací mnoha lidí na malém prostoru, bez patřičného hygienického vybavení, kanalizace a tekoucí vody, se ale brzy zhoršovala, problémy musela řešit zdravotní komise, a proto se nakonec od těchto staveb upustilo⁸²⁶.

Dále se bytovou otázkou se zabývala samospráva v roce 1921, kdy město uzavřelo zápůjčku ve výši 1 300 000 korun se spořitelnou v Kralupech a ve Slaném, a to na výstavbu tří obecních bytových domů nájemních v Kralupech a jednoho v Lobečku⁸²⁷. O rok později pak nařídila výstavbu dalších čtyř domů městská správní komise⁸²⁸. Toto opatření jednak mělo vést ke zlepšení bytové situace, která byla stále nepříznivější, a kromě toho se jím přispělo k částečnému snížení nezaměstnanosti, neboť díky stavebnímu ruchu ve městě alespoň část bezprizorních občanů našlo práci⁸²⁹. Vedle domů obecních, kterých se nakonec v letech 1918–1938 podařilo postavit celkem jedenáct⁸³⁰, ale vznikaly v poválečné době také domy živnostenské, železničářské v Mikovicích a v Lobečku a bytovou nouzi svých zaměstnanců samozřejmě řešily i některé kralupské průmyslové podniky. Jedním z nich byl již výše uvedený Lučební závod Jana Jordana, který v letech 1872–1925 postavil pro své dělníky celkem sedm

⁸²⁵ O. ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, s. 61

⁸²⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis rady města Kralupy nad Vltavou (ze dne 7. října 1920)*, inv. č. 68, kniha č. 66

⁸²⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis rady města Kralupy nad Vltavou (ze dne 1. dubna 1921)*, inv. č. 68, kniha č. 66

⁸²⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské správní komise Kralupy nad Vltavou (ze dne 4. května 1922)*, inv. č. 32, kniha č. 30

⁸²⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis rady města Kralupy nad Vltavou (ze dne 10. března 1921)*, inv. č. 68, kniha č. 66

⁸³⁰ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 157

obytných domů. Každý z nich měl čtyři byty skládající se z kuchyňky, pokoje a předsíně. Všem nájemníkům kromě toho byla k dispozici ještě půda a sklep⁸³¹.

Přes usilovnou snahu bytovou problematiku řešit, se také v Kralupech, podobně jako v jiných městech, vytvořila skupina sociálně slabých občanů, kteří živořili. Často se jednalo o osoby s téměř nevýdělečným povoláním, kam se řadili kupříkladu flašinetáři, a další skupinu potom tvořili místní žebráci. Nejznámějším z nich byl žebrák Paplhám. Původní profesí dělník chodil po žebrotě obklopen do starých hadrů a strašil děti⁸³². Podle vyprávění Jaroslava Seiferta prý opilý proklet celé město, které následně bylo téměř srovnáno se zemí při náletu⁸³³. Ve skutečnosti bylo jeho jméno místními zkomoleno a jmenoval se Paplheim. Jelikož neměl kde bydlet, přespával u pecí v Masnerově cihelně, kde se později udusil kouřem⁸³⁴.

Sociální péče o potřebné a zdravotnictví

Vedle zajištění bydlení se obec musela soustředit také na péči o chudé, staré, nemajetné, či jinak sociálně znevýhodněné občany. Těm, kdo se ocitli ve vážné životní situaci, velmi často se jednalo o nezaopatřené vdovy, nebo sirotky, městské zastupitelstvo na základě výsledků šetření sociální komise přidělovalo stálou či dočasnou chudinskou podporu⁸³⁵. Například v roce 1919 město pečovalo o 28 chudých, mezi které rozdělilo celkem 2 504 korun podpory. To znamená, že na jednoho bezprizorního člověka připadlo měsíčně zhruba sedm korun. V roce 1926 již bylo v Kralupech evidováno 84 chudých, kteří dostávali od města sto korun na měsíc⁸³⁶. Vedle těchto pravidelných příspěvků dostávali nemajetní ještě určitá přilepšení, a to v rámci významných svátků. Tak například v roce 1924 již od podzimu proběhlo několik akcí pořádaných sborem dobrovolných hasičů, ochotnickým spolkem Tyl nebo Sokolem, a dále bylo projektováno několik filmů v bio Sokol, přičemž výtěžek z nich ve výši 2 331 korun byl věnován ve prospěch vánoční podpory pro místní chudé⁸³⁷. Od roku 1924 byl zřízen také fond pro zamezení žebroty, do kterého přispívali místní živnostníci částkou 20 Kč

⁸³¹ J. STUPKA, *Historie kralupského průmyslu, řemesel a živností*, s. 74

⁸³² J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou a blízké části a okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, s. 148

⁸³³ J. BARTOŠ, *Maturitní práce: Genius Loci – reálný prostor jako inspirace spisovatele, Jaroslav Seifert a Kralupy nad Vltavou*, s. 16 – 17

⁸³⁴ J. STUPKA, *Kralupy nad Vltavou a blízké části a okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, s. 148

⁸³⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis sociální komise města Kralupy nad Vltavou (ze dne 24. srpna 1924)*, inv. č. 96, kniha č. 94

⁸³⁶ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 157

⁸³⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis sociální komise města Kralupy nad Vltavou (ze dne 24. srpna 1924)*, inv. č. 96, kniha č. 94

ročně, za což obdrželi cedulku „Přispívá na místní chudé“, kterou si následně mohli vyvěsit do obchodu⁸³⁸. S žebrotou se dále bojovalo i tím způsobem, že praceschopní žebráci byli na tři dni zatčeni a museli zametat ulice, teprve poté mohli na svobodu⁸³⁹. Vedle toho se město snažilo zajistit nezaměstnaným práci, a to především různými stavebními akcemi, které přinášely alespoň dočasná pracovní místa⁸⁴⁰. Nejvíce péče muselo být těmto lidem věnováno především v době krize, o čemž ale bude ještě řeč.

Velká pozornost pak byla věnována především sirotkům a chudým dětem. V Kralupech nad Vltavou se nacházela již druhé poloviny 19. století dívčí ochraňovna v Lobči. Ta pečovala především o dívky, které se o sebe nemohly z nějakého důvodu samy postarat, a to ať už byly ještě nezletilé či nikoliv. Příspěvek obce na umístění takového dívky do této ochraňovny činil v roce 1924 v průměru 80 korun měsíčně⁸⁴¹. Významnou událostí se později stalo otevření Domu sociální péče v Kralupech – Mikovicích, za přítomnosti ministra sociální péče Jaromíra Nečase. Toto zařízení mělo již od samotného začátku za úkol starat se o bezprizorní děti a mladé lidi, včetně zajištění vzdělání, přičemž funkci dětského domova plní dodnes⁸⁴². (Ještě předtím se okresní sirotčinec pro nezletilé děti nacházel ve Veltrusích⁸⁴³). Dále Kralupy nad Vltavou pečovaly také o bezprizorní staré občany, kteří mohli být na svou žádost, po schválení městským zastupitelstvem, umístěni do okresního chorobince ve Velvarech⁸⁴⁴.

Naopak v oblasti zdravotní péče, podobně jako je tomu dnes, Kralupy nad Vltavou zaostávaly již za první republiky. Přímou ve městě sice působili čtyři praktičtí lékaři, ve dvacátých letech jmenovitě dr. Josef Felix, dr. Václav Kubr, dr. Václav Srba a dr. Josef Svoboda⁸⁴⁵, dále se tady nacházela liga proti tuberkulóze a poradna pro matky a kojence, s jejíž pomocí se výrazně podařilo snížit úmrtnost novorozeňat

⁸³⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis ze zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 20. prosince 1924)*, inv. č. 34, kniha č. 32

⁸³⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské správní komise Kralupy nad Vltavou (ze dne 16. června 1922)*, inv. č. 32, kniha č. 30

⁸⁴⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis rady města Kralupy nad Vltavou (ze dne 9. září 1920)*, inv. č. 68, kniha č. 66

⁸⁴¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis ze zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 6. září 1924)*, inv. č. 34, kniha č. 32

⁸⁴² J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 203

⁸⁴³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis ze zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 30. srpna 1935)*, inv. č. 45, kniha č. 43

⁸⁴⁴ Tamtéž

⁸⁴⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 18

a nejmenších dětí⁸⁴⁶, nicméně to nejdůležitější – tedy nemocnice – k dispozici nebylo. Město přitom o její výstavbu mělo velký zájem a kralupské zastupitelstvo v roce 1928 dokonce k tomuto záměru uvolnilo pozemek v Lobečku, poblíž dvora Strachova⁸⁴⁷. Nicméně poté, co bylo vše připraveno, přišlo ministerstvo zdravotnictví s plánem, aby se další malé nemocnice již nestavěly a raději se rozšiřovaly ty současné⁸⁴⁸. Z plánu tak nakonec zcela sešlo a ke zřízení kralupské nemocnice tak došlo teprve v 2. polovině 20. století, aby mohla být za necelých čtyřicet let opět zrušena.

4.7. Kralupské školství a jeho rozvoj v éře první republiky

Kralupy nad Vltavou se po roce 1918 řadily mezi nejmladší česká města a tomu odpovídal také počet jednotlivých škol v nich. Nejstarší obecná škola se nacházela v Minicích. Jednalo se o církevní instituci a její činnost byla doložena již během 14. století⁸⁴⁹. V samotných Kralupech byla zřízena první dvojtřídká teprve v roce 1867. Její stav ovšem nevyhovoval, proto následně došlo k výstavbě budovy druhé kralupské školy, jež byla dokončena roku 1883⁸⁵⁰. Konečně v roce 1901 byla postavena i třetí kralupská škola na dnešním Komenského náměstí s tím, že zároveň o rok dříve době zásluhou Prokopa Filipa Masnera došlo navíc k otevření školy měšťanské⁸⁵¹.

Školy obecné, měšťanské a pokračovací

Po vzniku republiky a poté, co byl připojen v roce 1921 nejprve Lobeček a o dva roky později Mikovice, se počet škol ve městě rozrostl. V Kralupech se tak nacházely čtyři školy obecné, a to konkrétně obecná škola chlapecká a dívčí v centru města, a dále obecná škola v Lobečku a v Mikovicích⁸⁵². V budovách kralupských obecných škol dále sídlily dívčí a chlapecká měšťanka a z dvouletých pokračovacích škol byla k dispozici

⁸⁴⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 56

⁸⁴⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis ze zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 11. dubna 1928)*, inv. č. 38, kniha č. 36

⁸⁴⁸ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 184

⁸⁴⁹ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 177

⁸⁵⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 15

⁸⁵¹ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 11

⁸⁵² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 16

živnostenská škola pro chlapce i dívky⁸⁵³. Tato škola byla původně zřízena jako pokračovací škola průmyslová, a to již 1. října 1895⁸⁵⁴ na popud kralupských řemeslníků a živnostníků. Vedle ní později vznikla ještě škola lidová a následně škola zahradnická⁸⁵⁵. Dále v Kralupech působila německá škola izraelitská⁸⁵⁶, mateřská škola v dnešní Přemyslově ulici⁸⁵⁷ a v neposlední řadě také kuchyně pro školní mládež⁸⁵⁸.

Co se týče počtu školních dětí, navštěvovalo v roce 1923 kralupskou obecnou školu 360 žáků a 366 žaček a do měšťanky chodilo 392 chlapců a 380 dívek. V případě mikovické školy se jednalo o 225 dětí a škola v Lobečku měla 161 žáků⁸⁵⁹. Jiná situace panovala v případě středních škol, neboť žádná z nich se v Kralupech nad Vltavou nenacházela, a tak muselo 85 studentů, z nichž 22 navštěvovalo gymnázium, 23 reálku, a 30 jiné školy, dojíždět do Prahy, Slaného, Kladna a dalších větších měst v okolí⁸⁶⁰.

Zřízení kralupského gymnázia a jeho vývoj

Kralupská samospráva si byla vědoma skutečnosti, že daný stav, kdy ve městě není ani jedna opravdová střední škola, není uspokojivý a rozhodla se situaci již v roce 1919 urychleně řešit. Vzhledem k tomu, že většina členů nově zvoleného zastupitelstva pocházela z dělnických vrstev, nebo se jednalo o zástupce živností, případně továrníky, původní myšlenkou bylo zřídit v Kralupech střední školu průmyslovou s oborem strojního zámečnictví. Jelikož ale muselo hodně dětí dojíždět do Prahy za gymnaziálním studiem, rozhodlo se nakonec vedení města právě pro založení všeobecně zaměřené střední školy, tedy gymnázia, které by bylo k dispozici širému okolí⁸⁶¹.

⁸⁵³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Dopis okresní správní komise ve Velvarech MěÚ Kralupy nad Vltavou ze dne 5. prosince 1923 o příspěvcích na školy na rok 1924*, inv. č. 321, krabice č. 19

⁸⁵⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Podrobnosti o škole pokračovací průmyslové*, inv. č. 321, krabice č. 19

⁸⁵⁵ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 11

⁸⁵⁶ SOKA Mělník, Fond archiv Kralupy nad Vltavou, *Stížnost izraelitské školy, z důvodu absence svého zástupce ve školské radě, ze dne 2. prosince 1888*, inv. č. 322, krabice č. 19

⁸⁵⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zřízení mateřské školy, 29. ledna 1912*, inv. č. 330, krabice č. 19

⁸⁵⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Stanovy spolku vydržování kuchyně pro školní mládež z roku 1893*, inv. č. 332, krabice č. 19

⁸⁵⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Seznam škol měšťanských a obecných a jejich žactva*, inv. č. 459, krabice č. 165

⁸⁶⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Seznam žáků dojíždějících ke zřízení střední školy v Kralupech*, inv. č. 459, krabice č. 165

⁸⁶¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 48

Jako první přišel s touto myšlenkou profesor Josef Bradáč z Mladé Boleslavi, který zaslal starostovi Vaníčkovi nabídku na zřízení všeobecně zaměřeného gymnázia moderního typu, ze kterého by bylo možné pokračovat na jakoukoliv univerzitu, a zároveň se zavázal, že městu pomůže dát dohromady všechny podklady⁸⁶². Kralupy být tím získaly moderní vzdělávací instituci, a co se týče pisatele dopisu, jeho záměr byl jasný – stát se ředitelem této školy. Cesta k její realizaci však byla značně trnitá. Snaha zřídit gymnázium totiž přišla v nevhodnou dobu, neboť ministr školství Bechyně byl toho názoru, že škol je dostatek, a tak byl zpočátku proti, nicméně pod vlivem svého stranického kolegy Františka Biňovce nakonec ke zřízení střední školy svolil s tím, že na místo toho dojde ke zrušení malostranského gymnázia⁸⁶³.

Ještě předtím než ale mohla být nová všeobecně zaměřená střední škola v Kralupech otevřena, muselo město splnit řadu podmínek, které si určila vláda, popřípadě ministerstvo školství a národní osvěty. Především musela samospráva sehnat, případně zřídit na svůj náklad prostory, kde bude gymnázium prozatímně umístěno, než bude postavena jeho vlastní budova. Dále mělo hradit její pravidelnou údržbu, včetně otopu, a taktéž zajistit převoz inventáře, včetně knihovny, z bývalého malostranského gymnázia do Kralup. Dále bylo nutné poskytnout byt pro školníka a ředitele a najít a zadarmo věnovat pozemek v blízkosti nádraží, vhodný k výstavbě samostatné školní budovy, která měla být postavena do pěti let⁸⁶⁴. V neposlední řadě město na pokyn zemské školní rady vylepilo vyhlášku o tom, že pravděpodobně v daném školním roce, tedy 1923/1924 bude v Kralupech otevřena střední škola, aby se mohli přihlásit případní zájemci z města i jeho okolí. O studium na gymnáziu moderního typu nakonec projevil zájem 161 dětí minimálně ze tří okolních okresů⁸⁶⁵.

Vzhledem k tomu, že času opravdu nebylo nazbyt a navíc se okresní správní komise ve Velvarech zavázala přispět na úpravy prozatímních prostor 200 000 korun⁸⁶⁶, rozhodlo se zastupitelstvo města přistavět boční křídlo k budově chlapecké školy a do

⁸⁶² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Dopis Josefa Bradáče starostovi města ohledně zřízení gymnázia ze dne 19. 8. 1921*, inv. č. 459, krabice č. 165

⁸⁶³ Josef STUPKA, *Vznik kralupského školství*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska 2013/1-2*, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2013, s. 64

⁸⁶⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Dopis zemské rady školní městskému úřadu ze dne 12. května 1923*, inv. č. 459, krabice č. 165

⁸⁶⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Seznam žáků dojíždějících ke zřízení střední školy v Kralupech*, inv. č. 459, krabice č. 165

⁸⁶⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis o poradní schůzi ohledně umístění střední školy*, ze dne 5. února 1923, inv. č. 459, krabice č. 165

těchto prostor nové gymnázium umístit⁸⁶⁷. Realizací této přístavby byl pověřen známý kralupský stavitel Alois Nový, kterému se instalaci křídla, kde se mělo nacházet šest učeben a tři kabinety, podařilo dokončit v rekordním čase, a to za pouhé dva měsíce, takže ihned mohly být otevřeny první tři ročníky⁸⁶⁸.

Slavnostní otevření nového gymnázia a zároveň také zahájení školního roku 1923/1924 v této nové instituci se uskutečnilo 9. září 1923 v 10 hodin v kreslírně chlapecké školy. Následovaly slavnostní projevy starosty Josefa Vaníčka, poslance Františka Biňovce i mnoha dalších významných osob. Poté se konala prohlídka školních prostor a nakonec došlo i na předání peněžních darů novému vzdělávacímu ústavu. Městská správní komise věnovala gymnáziu do začátku 3 000 korun, okresní správa politická 1 000 korun a městská spořitelna 5 000 korun. O den později, 10. září, již zasedli do lavic první studenti a začalo se s normální výukou⁸⁶⁹.

Ze zajímavosti je potřeba zmínit ještě postavu profesora Josefa Bradáče, který sám vznik gymnázia inicioval, a v prvním dopise adresovaném starostovi, jak už bylo na začátku uvedeno, projevil snahu stát se jeho ředitelem. Bohužel, jak už to tak většinou chodí, se jím nakonec nestal, a prozatímním a později též řádným ředitelem školy byl jmenován Václav Havel, dosavadní profesor dívčího reálného gymnázia Elišky Krásnohorské na Praze II⁸⁷⁰. Vedle něj se na zajištění výuky podíleli ještě další tři profesori, jmenovitě Bedřich Tittl, vyučující češtinu a německý jazyk, Miroslav Fendrych, který zajišťoval přírodopis a jemu podobné předměty a nakonec Jan Straka, který studenty vyučoval kreslení ve všech přípustných hodinách⁸⁷¹.

Moderně fungující střední škola potřebovala také moderní prostory, a proto v následujících letech město soustředilo svou pozornost na výstavbu samostatné gymnaziální budovy. Bylo to potřeba, neboť instituce se rychle rozrůstala, a některé z dalších ročníků se tak již do přístavby chlapecké školy na Komenského náměstí nevešly a musely se učit na směny v prostorách kralupské synagogy. Výrazný posun

⁸⁶⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské správní komise Kralupy nad Vltavou (ze dne 14. července 1923)*, inv. č. 32, kniha č. 30

⁸⁶⁸ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské správní komise Kralupy nad Vltavou (ze dne 23. srpna 1923)*, inv. č. 32, kniha č. 30

⁸⁶⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou I* inv. č. 2, kniha č. 2, s. 62

⁸⁷⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Dekret o jmenování Václava Havla prozatímním ředitelem školy*, inv. č. 459, krabice č. 165

⁸⁷¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Dopis prezidenta zemské školní rady ze dne 14. srpna 1923*, inv. č. 459, krabice č. 165

v jednáních mezi státem a městem přinesl rok 1926, kdy se podařilo uzavřít smlouvu schůdnou pro obě strany⁸⁷². V první řadě bylo dohodnuto, že gymnázium se bude nacházet na vybraném pozemku na tehdejší Jiráskově, dnešním Dvořákově náměstí, dále byl ujednáán závazek, že stavba bude provedena jednoduše, bez přepychu, s důrazem na maximální funkčnost. Nejdůležitější otázka ale panovala v oblasti financí, kde se nakonec taktéž podařilo dosáhnout dohody schůdné pro obě strany. Stavbu budovy mělo prozatím hradit město, které s ní co nejdříve započne. Státní správa poté měla uhradit bezúročně městu prokázaný stavební náklad, a to ve třech po sobě následujících letech, rokem 1927 počínaje. Jakékoliv další změny na školní budově, které nebyly považovány za nutné, mělo hradit přímo město, pokud si je vyžádalo⁸⁷³.

Výstavbu gymnaziální budovy se tak podařilo zařadit do plánu státního rozpočtu, ze kterého byla pro tento účel vyčleněna částka 1 600 000 korun. Vypracováním architektonického návrhu gymnázia byl pověřen arch. Bedřich Adámek a arch. Zdeněk Michalec. Základní kámen byl položen 27. února 1928 a za pouhých 22 měsíců, konkrétně 31. srpna 1930 se podařilo stavební práce dokončit⁸⁷⁴. Za velké slávy se v neděli 19. října 1930 vydal mohutný průvod z centra města na Jiráskovo náměstí, kde byla za účasti tehdejšího ministra školství dr. Ivana Dérera budova kralupského gymnázia slavnostně otevřena. Svému účelu slouží dodnes.⁸⁷⁵

4.8. Výchova občanů ke sportu a tělovýchově

Jelikož v předchozí kapitole byl podán více než zevrubný popis kultury a jejího rozkvětu v letech 1918–1938, je nutné se alespoň velmi krátce zmínit o dějinách kralupského sportu v éře první republiky. Výchovu nejen mládeže, ale všech věkových skupin obyvatel města ke sportu zajišťovaly již zmíněné tělovýchovné jednoty Sokol a DTJ. Vedle nich se pak volnočasovým aktivitám, výchově mládeže a zároveň taktéž sportu věnovala ještě další významná organizace, a to konkrétně Skaut.

⁸⁷² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis ze zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 18. března 1926) – příloha Dopis zemské školní rady městskému úřadu v Kralupech nad Vltavou*, inv. č. 36, krabice č. 34

⁸⁷³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis ze zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 18. března 1926) – příloha Koncept smlouvy o výstavbě gymnaziální budovy*, inv. č. 36, krabice č. 34,

⁸⁷⁴ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 186

⁸⁷⁵ SOKA Mělník, Fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou, *Kronika krajinského muzea v Kralupech n. Vlt.*, s. 39

Počátky kralupského skautingu se tradují k roku 1935, kdy bratři Jožka Švarc ze Slaného a Zdeněk Čadek z Kralup nad Vltavou založili první skautský oddíl⁸⁷⁶. Původně měl pouhých 14 členů, na které dohlíželi bratři Šanda a Kintera. Během dvou let se jim z těchto „mladých“ Skautů podařilo vychovat nové vedoucí. Skaut (původně Junák) tak mohl rychle přijímat další zájemce a záhy se rozrostl na 30 členů. Vedle toho byla taktéž zřízena klubovna, která se nacházela v Přemyslově ulici v budově tehdejší mateřské školy⁸⁷⁷, kde kralupští Skauti sídlí dodnes. Jelikož o členství v nově vzniklé organizaci panoval opravdu velký zájem, rozrostl se oddíl do roku 1940, kdy byl rozpuštěn, na 168 členů. Svou činnost následně obnovil až po skončení druhé světové války, v roce 1946, kdy se rozrostl na neuvěřitelných 12 oddílů⁸⁷⁸.

Velmi populární byl samozřejmě také fotbal, který v Kralupech reprezentovalo hned několik klubů. Jako první byl založen FK KRALUPY 1901, a to – jak sám název napovídá – hned na počátku 20. století. Vzhledem k tomu, že kopaná byla doopravdy oblíbená, roztrhl se v následujících letech s fotbalovými kluby pytel a brzy vznikly další – SK Horymír Kralupy, Viktoria Kralupy, Český lev Kralupy nebo SK Union Kralupy. Jejich působení ale bylo pouze krátkodobé a většina z nich se tak v průběhu několika mála let rozpadla a jejich hráči postupně přecházeli do FK KRALUPY 1901, který se taktéž jako jediný z nich dočkal vzniku republiky a existuje dodnes. Vedle toho pak byly založeny ještě další dva fotbalové kluby, a to konkrétně FK Čechie Kralupy, dnes sídlící v Lobečku, a Slavoj Mikovice, ustanovený v roce 1922⁸⁷⁹. Co se týče zápasů, většina z nich se odehrávala na fotbalovém hřišti na Turské louce, zřízené pro kralupský sportovní klub v roce 1922.⁸⁸⁰ První přátelské utkání proběhlo s pražským Meteorem Vinohrady a skončilo výsledkem 1:1. Členové FK Čechie Kralupy trénovali na placu poblíž cukrovaru, do Lobečku se odstěhovali až později. Fotbalový klub Slavoj měl své hřiště v Mikovicích, v blízkosti dnešní železniční stanice Kralupy – předměstí.

⁸⁷⁶ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 18

⁸⁷⁷ Sára HARDOVÁ, Lída TŮMOVÁ, *Příběh skautů z Kralup nad Vltavou (1935 – 2015)*, Kralupy nad Vltavou 2016, s. 5

⁸⁷⁸ F. PELIKÁN, J. DOMKÁŘ, Č. PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, s. 18

⁸⁷⁹ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 94

⁸⁸⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis městské správní komise Kralupy nad Vltavou (ze dne 16. června 1922)*, inv. č. 32, kniha č. 30

Z dalších populárních sportů meziválečné éry je možné jmenovat tenis, házenou, box, volejbal nebo lehkou atletiku⁸⁸¹. Určitě se nesmí zapomínat na důležitý fakt, že Kralupy byly především městem na řece, jež sama o sobě nabízela skvělé možnosti sportovního vyžití i rekreace. V zimních měsících patřil mezi oblíbené především hokej, jehož počátky se ve městě tradovaly okolo roku 1923, a dále samozřejmě také bruslení. Vždy však záleželo na tom, jaké zrovna panovalo počasí. Zatímco tak v některých letech Kralupáci trávili na ledě v podstatě celou zimu, jinde se mohlo jednat pouze o několik málo týdnů. V letních měsících se zase lidé rádi koupali, a co se týče plavání, první plavecký oddíl při kralupském sportovním klubu byl založen nejspíše v roce 1932⁸⁸².

Ke sportu pak samozřejmě patřil také odpočinek a relax. Kromě procházek okolní přírodou nebo výletů na Hostibejk, případně na jiná místa, měli místní možnost vyrazit také do říčních lázní. Ty kralupské byly založeny ještě za monarchie, v době první republiky se již nacházely v dezolátním stavu, své návštěvníky si ale přesto našly. Ostatní se pak koupali ve vltavských tůních, kterých byl v Kralupech a okolí v té době dostatek. V roce 1932 žádal místní plavecký oddíl opravu říčních lázní, nicméně z důvodu nedostatků financí, které šly na pomoc lidem postiženým krizí, k tomuto nedošlo a lázně tak nakonec prošly rekonstrukcí až po válce v roce 1946⁸⁸³.

⁸⁸¹ H. NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, s. 94

⁸⁸² SOKA Mělník, Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Dopis městské radě ohledně žádosti opravy lázní ze dne 5. října 1932*, inv. č. 439, krabice č. 146

⁸⁸³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Rekonstrukce lázní – dopis technické kanceláři 1. června. 1946*, inv. č. 439, krabice č. 146

5. Poslední léta první ČSR a jejich odraz v Kralupech

5.1. Československý stát a jeho postavení ve 30. letech 20. století

V prvních deseti letech své existence se Československo úspěšně rozvíjelo a prožívalo celkem příznivé období. Každá část společnosti si sice představovala demokratické zřízení i jeho pojetí trochu jinak, nicméně nad skepsí a nespokojeností stále převládala snaha o budování společného státu Čechů a Slováků. Docházelo k rozvoji vědy a techniky a na vzestupu byla také jednotlivá kulturní odvětví, od filmu až po architekturu. Na prvním místě zůstával samozřejmě průmysl, který byl považován za chloubu státu. Celá druhá polovina dvacátých let se nesla ve znamení úspěšné hospodářské konjunktury, poptávka převyšovala nabídku a Československá republika zaměřená na export do zahraničí prosperovala. Jedinou vadou na kráse byla nestálá situace na politické scéně, kterou provázelo časté střídání vlád, nicméně ve většině ostatních oblastí bylo Československo ve dvacátých letech skutečně na výsluní⁸⁸⁴.

Krach na newyorské burze 25. října 1929 nicméně odstartoval hospodářskou krizi, jejíž následky znamenaly v konečném důsledku smrt pro evropskou demokracii a nakonec vedly ke zničení samotného Československa. Přestože republika se potýkala s mnoha problémy, zejména se zvyšující se nezaměstnaností, až do roku 1933 nemusela čelit žádné zemi, která by přímo usilovala o její zničení. Jedinou výjimku představoval odvěký rival – Maďarsko – v jehož čele stál nyní Admirál Horthy, a které bylo považováno za nepřátelsky naladěný stát již od samotného vzniku Československé republiky. Jako dostatečná záruka se ale jevila Malá dohoda, jako koalice tří zemí – ČSR, Rumunska a Jugoslávie, která měla případný útok Maďarska odrazit⁸⁸⁵.

Podstatná změna nastala v roce 1933, kdy se mimo jiné v důsledku hospodářské krize dostal v Německu k vládě Adolf Hitler a jeho nacistická strana. Ta záhy – s pomocí zmocňovacích zákonů – rychle uchopila moc a smrt prezidenta Hindenburga 2. srpna 1934 znamenala definitivní smrt pro německou demokracii⁸⁸⁶. Tyto změny záhy pocítila také ČSR, jejíž, do té doby korektní vztahy se západním sousedem rychle ochladly. Nacistům přitom vadilo Československo hned z několika důvodů. V první řadě bylo

⁸⁸⁴ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918- 1938)II, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*, Praha 2002, s. 13 - 15

⁸⁸⁵ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 177

⁸⁸⁶ Richard HOLMES, *Druhá světová válka. Unikátní obrazový průvodce*, Praha 2010, s. 25

spojencem Francie, dále mělo bohatou průmyslovou základnu, na svou malou velikost i relativně dobře vyzbrojenou armádu, a poté co se stalo jediným ostrůvkem demokracie ve střední Evropě, poskytovalo azyl těm, kdo z Německa prchali před nacismem.

Situace v Evropě se tak začala celkově radikalizovat, Československo nevyjímaje. Nejen, že rok 1933 se nesl ve znamení projevů českých šovinistických stran, jako byl například útok na kasárna v Brně – Židenicích⁸⁸⁷, ale na růst nacismu začala reagovat také německá menšina. Právě Sudety zaměřené na lehký průmysl, zasáhla krize obzvláště tvrdě, což se záhy projevilo na vzestupu německého nacionalismu⁸⁸⁸. Vláda sice zakázala dvě nejnebezpečnější německé politické strany, a to DNP a DNSAP, avšak již 2. října 1933 došlo ke vzniku Sudetoněmecké vlastenecké fronty, která byla od roku 1935 známá jako Sudetoněmecká strana, pod vedením Konrada Henleina. Do ní záhy přestoupili členové těchto dvou zakázaných negativistických stran⁸⁸⁹. Přestože z počátku se toto uskupení snažilo vystupovat jako nadstranické hnutí sdružující všechny sudetské Němce, velmi brzy navázalo kontakty s německou nacistickou stranou a svou činností začalo ohrožovat československý stát a jeho demokratické zřízení⁸⁹⁰. Velký vliv této nové strany se záhy projevil, a to v parlamentních volbách v roce 1935, kdy SdP získalo 15,2 % všech hlasů a stalo se tak vítězem těchto voleb. Jedině díky volební matematice si dokázali agráři udržet jedno křeslo navíc a tím také možnost sestavit novou vládu⁸⁹¹. Co se týče ostatních německých stran v Československu, ty prozatím růst moci Adolfa Hitlera odmítaly, a protestovaly proti němu. Nejostřeji proti fašismu vystupovala samozřejmě německá sociální demokracie. Jiné strany, jako například německý agrární svaz potom nacismus taktéž kritizovaly, ale zároveň upozorňovaly na růst fašistických organizací v Československu, a požadovaly, aby se všem měřilo stejně⁸⁹². Nicméně i tento postoj se měl brzy změnit.

Mladá republika se samozřejmě snažila narůstajícímu ohrožení ze strany nacistického Německa čelit. Od roku 1936 probíhala tajná jednání mezi představiteli československé diplomacie na jedné straně a Hitlerovými emisary na straně druhé s cílem posílit

⁸⁸⁷ Antonín KLIMEK, *Velké dějiny země koruny české XIV.*, Praha – Litomyšl 2002, s. 207

⁸⁸⁸ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 183

⁸⁸⁹ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 664

⁸⁹⁰ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 185

⁸⁹¹ A. KLIMEK, *Velké dějiny země koruny české XIV.*, s. 313

⁸⁹² Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918- 1938) II, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*, s. 133

arbitrážní dohody mezi ČSR a Německem z roku 1925, případně uzavřít pakt o neútočení a oddálit tak postupnou izolaci Československa⁸⁹³. Nicméně Hitler tyto představy později rázně odmítl a veškerá jednání tak vyšla v podstatě naprázdno. Vzhledem k tomu, že Velká Británie zvolila politiku usmířování, jediným spojencem zůstávala Francie. Její spojenecký systém však byl již narušen tím, že Hitler uzavřel v roce 1934 pakt o neútočení s Polskem⁸⁹⁴. Poté, co se k Německu připojilo Sársko a zároveň byla zavedena všeobecná branná povinnost, uzavřela Francie v roce 1935 spojenectví se Svazem sovětských socialistických republik. Podobně reagovalo také Československo, které nejprve v roce 1934 de iure uznalo Sovětský svaz a o rok později uzavřelo pakt o vzájemné pomoci mezi ČSR a SSSR. Veškerá vojenská pomoc z jeho strany ovšem byla vázána případnou pomoc ze strany Francie. K té ale nikdy nedošlo, a tak se nakonec mladá republika ocitla ve vojenské izolaci, opuštěná a bez spojenců⁸⁹⁵.

Mezitím se začala zhoršovat situace také na domácí politické scéně. Vedle českých fašistů, komunistů a Hlinkovců na Slovensku žádajících autonomii, znamenala největší problém Sudetoněmecká strana vedená Konradem Henleinem a Karlem Hermannem Frankem. Ještě v roce 1934 na sjezdu v České Lípě se Henlein hlásil k republice a odmítl německý nacismus a jeho snahy o rekvizici hranic. Nicméně již v roce 1937 zcela otočil, odmítl dohodu o národnostním vyrovnání snažící se řešit problémy v pohraničí a přiklonil se k Adolfu Hitlerovi⁸⁹⁶.

Německý kancléř plánoval zničení Československa již od samotného začátku, ovšem důležité bylo jako první dostat zemi do izolace a zároveň ji politicky znemožnit před spojenci. Právě k tomu měla posloužit nespokojená sudetoněmecká menšina, která následně začala záměrně provokovat a vyvolávat střety s československými bezpečnostními orgány. K jedné z prvních událostí došlo 17. října 1937 v Teplicích po projevu K. H. Franka v místním divadle. Poslanec Sudetoněmecké strany zde napadl příslušníka policie, který se snažil zklidnit rozvášněný německý dav⁸⁹⁷. Následně byl předveden na policejní stanici k prokázání totožnosti, přičemž následovala potyčka,

⁸⁹³ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918- 1938) II, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*, s. 484

⁸⁹⁴ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 184

⁸⁹⁵ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 667

⁸⁹⁶ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 184

⁸⁹⁷ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 674

při níž muselo být použito donucovacích prostředků. Incident měl pro Československo dalekosáhlé následky. Henleinovci i Hitlerova propaganda ho mohli v očích západních mocností vykreslit jako násilný útlak, který páchají Češi na Němcích⁸⁹⁸.

Ve skutečnosti ale Adolfu Hitlerovi nešlo o blaho sudetských Němců. Československo jako spojence Francie se snažil od začátku zničit především vojensky a jednotlivé roztržky mezi českou vládou a představiteli sudetoněmecké strany měly posloužit především k tomu, aby se tato malá středoevropská země nakonec ocitla zcela sama, v izolaci a bez spojenců, čímž by mohla být snadněji ovládnutelná. O Hitlerových plánech svědčí především fakt, že již v roce 1937 pověřil generalitu Wehrmachtu vypracováním plánu Fall Grün s cílem vojenského úderu proti Československé republice⁸⁹⁹. Zároveň probíhala aktivní špionáž, v průběhu které využíval nacistický stát zejména služeb sudetských Němců, s cílem zjistit co nejvíce informací o československé obraně. Samozřejmě nechyběla ani aktivní cvičení příslušníků Wehrmachtu zaměřená na dobývání pohraničních pevnůstek za plného boje⁹⁰⁰.

Na sílící nebezpečí proto musela československá vláda reagovat, a tak již od roku 1935 docházelo k cílenému posilování obrany. Po vzoru Francie a dále s ohledem na délku hranic s nepřátelsky naladěným sousedem, se mělo jednat zejména o obranu pasivní opřenou o systém těžkého a lehkého opevnění⁹⁰¹. Každé přitom mělo trochu jinou funkci. Zatímco pěchotní sruby a pevnosti měly dokázat nepřítele zastavit a případně vydržet bojovat delší dobu v úplném obklíčení, malé bunkry, tzv. řopíky, měly za cíl útočníka zdržet a umožnit armádě čas k plné mobilizaci a zároveň posloužit jako opěrné body při ústupu⁹⁰². Výstavbou československého opevnění bylo pověřeno Ředitelství opevňovacích prací, založené 20. března 1935 pod vedením divizního generála Karla Husárka, přičemž první úsek byl zadán k výstavbě v říjnu téhož roku⁹⁰³. Jeho celkový plán zahrnoval výstavbu dvousledové linie lehkého opevnění po délce celé hranice a dále těžké opevnění na nejohroženějších úsecích a ústupových příčkách. K jeho dokončení nicméně bylo potřeba ještě mnoho let, a přestože republika uvolnila

⁸⁹⁸ Robert KVAČEK, *Československý rok 1938*, Praha 2011, s. 13 - 15

⁸⁹⁹ A. KLIMEK, *Velké dějiny zemí koruny české XIV.*, s. 497

⁹⁰⁰ Jan LAKOSIL, Tomáš SVOBODA, Ladislav ČERMÁK, *Souboj bez vítěze: německé přípravy na dobývání čs. lehkého opevnění v roce 1938*, Praha 2011, s. 15

⁹⁰¹ Martin DUBÁNEK, Tomáš FIC, Jan LAKOSIL, *Putování po československém opevnění 1935 - 1989*, Praha 2010, s. 18

⁹⁰² Tomáš SVOBODA, Jan LAKOSIL, Ladislav ČERMÁK, *Velká kniha o malých bunkrech*, Praha 2011, s. 9

⁹⁰³ M. DUBÁNEK, T. FIC, J. LAKOSIL, *Putování po československém opevnění 1935 - 1989*, s. 18

na výzbroj armády ke konci 30. let obří finanční prostředky, bylo dopředu jasné, že bránit se v izolaci bez pomoci spojenců je dlouhodobě neudržitelné⁹⁰⁴.

Postavení státu se navíc radikálně zhoršilo ihned na začátku roku 1938, kdy německý kancléř vystoupil s projevem v říšském sněmu, při kterém označil ochranu práv Němců v Rakousku a v Československu za životní zájem Německa a navíc zdůraznil, že je připraven osvobodit Němce žijící v pohraničí⁹⁰⁵. Na plese v Leteckém domě 11. března 1938 sice Hermann Göring ubezpečil československého vyslance Vojtěcha Mastného, že budoucí akce Německa proti jiným zemím neohrozí mladou republiku, ovšem jak se později vyjádřil před svými soukmenovci, jednalo se o pravou nordickou lest⁹⁰⁶. Bezpečností situace republiky se prudce zhoršila o několik dní později, když 13. března 1939 došlo k anšlusu Rakouska. Hranice Československa s Německem se tím prodloužila na úctyhodných 2 117 kilometrů, což znamenalo zásadní problém pro připravovanou obrannou koncepci⁹⁰⁷. Spolu s tím se vyslanec Vojtěch Mastný dozvěděl, že Göringovy záruky platily pouze pro obsazení Rakouska Německem⁹⁰⁸.

Mezitím posilovala své postavení také Sudetoněmecká strana. Její popularita mezi běžnou populací stoupala, což vedlo k tomu, že Německý svaz zemědělců, a o den později také němečtí křesťanští socialisté, již v březnu splynuli se stranou Konráda Henleina⁹⁰⁹. Tento sudetoněmecký politik, jež zpočátku hlásal věrnost republice, nyní dostával příkazy přímo z Berlína, které bez výhrady plnil. Hlavním cílem přitom bylo klást československé vládě takové podmínky, které nebyly splnitelné a případně je dále navyšovat, aby západní mocnosti pochopily, že soužití Němců s Čechy není možné⁹¹⁰. Důležitou událostí v tomto plánu se stal sjezd Sudetoněmecké strany v Karlových Varech, kde Henlein vyhlásil osm klíčových požadavků. Zejména se jednalo o úplné uznání rovnoprávnosti německé národní skupiny s českým národem, vytvoření uzavřeného německého území s německou samosprávou nebo úplnou svobodu přihlásit se k nacistické ideologii⁹¹¹. Pro vládu byly tyto požadavky samozřejmě nepřijatelné,

⁹⁰⁴ T. SVOBODA, J. LAKOSIL, L. ČERMÁK, *Velká kniha o malých bunkrech*, Praha 2011, s. 320 - 321

⁹⁰⁵ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 675

⁹⁰⁶ R. KVAČEK, *Československý rok 1938*, s. 50

⁹⁰⁷ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 675

⁹⁰⁸ R. KVAČEK, *Československý rok 1938*, s. 50

⁹⁰⁹ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938) III.: o přežití a o život*, Praha 2018, s. 504

⁹¹⁰ R. KVAČEK, *Československý rok 1938*, s. 59

⁹¹¹ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 187

neboť by nad územím Sudet, kde se navíc nacházela pohraniční pásma opevnění, ztratila úplnou kontrolu a tím by byla bezpečnost státu narušena⁹¹². Bohužel pro republiku se tento dříve vnitřní problém stával stále více problémem mezinárodním, do jehož řešení se zapojovaly světové mocnosti, postupně tlačící vládu do jednání s německou menšinou a uzavření dohody s cílem odvrátit riziko válečného konfliktu⁹¹³.

Situace se dále vyostřovala také v květnu, a to zejména v souvislosti s blížícími se obecními volbami. V pohraničí tyto byly pojaty velmi totálně, Sudetoněmecká strana je spojila se zastrašováním a celou předvolební kampaň provázely výtržnosti. Do toho přicházely zprávy o soustředování německých vojsk u hranic, na což vláda reagovala vyhlášením částečné mobilizace. Velké nadšení branců, profesionalita a rychlost s jakou byla mobilizace provedena, stejně jako velký mezinárodní ohlas, to vše odradilo Německo od jakékoliv akce a spolu s tím se též dočasně zklidnila situace v pohraničí⁹¹⁴. Bohužel ani tato událost se neobešla bez nepříjemného incidentu, když 21. května hlídka československých pohraničníků zastřelila dva příslušníky SdP, kteří mířili ke státní hranici, nereagovali na opakované výzvy a odmítli zastavit. Jejich pohřeb se později proměnil v obří protičeskou manifestaci, jež měla opětovně dokázat utlačování Němců, přičemž věnec na pohřeb zaslal sám Adolf Hitler⁹¹⁵.

Vyhrocené vztahy v pohraničí se sice zmírnily, ale pouze na krátký čas. Po 28. květnu nabírá protičeská propaganda opět na obrátkách a o několik dní později, 7. června předložil Konrád Henlein nové požadavky. Následující měsíc proto česká vláda přistoupila na návrh Velké Británie a souhlasila s příjezdem nezávislého prostředníka, který měl být nápomocen při jednání se Sudetoněmeckou stranou, vedle toho měl objektivně zhodnotit celou situaci a svým působením přispět ke snížení napětí⁹¹⁶. Především běžní lidé měli od návštěvy lorda Runcimanna, který byl touto misí pověřen, velká očekávání, nicméně brzy se ukázal pravý opak. Britský lord přijel již z Anglie silně ovlivněn šlechticem Oldřichem Kinským. Velkou část svého působení v ČSR navíc strávil na panstvích v Sudetech, jež vesměs náležely protičesky naladěným německým šlechticům⁹¹⁷. Jednání s Henleinovci se tak nakonec ujal sám prezident

⁹¹² Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938) III.: o přežití a o život*, s. 516

⁹¹³ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 676

⁹¹⁴ R. KVAČEK, *Československý rok 1938*, s. 92

⁹¹⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938) III.: o přežití a o život*, s. 526

⁹¹⁶ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s.

187

⁹¹⁷ R. KVAČEK, *Československý rok 1938*, s. 149

Beneš, který předložil Sudetoněmecké straně třetí a později i čtvrtý plán, de facto akceptující Karlovarské požadavky, nicméně oba tyto návrhy byly odmítnuty⁹¹⁸.

Následovalo září 1938, kdy jednotlivé události nabraly rychlý a všeobecně známý spád. Po Hitlerově projevu na sjezdu NSDAP v Norimberku se SdP pokusila o převrat v československém pohraničí. Vláda ho rychle potlačila a předáci Sudetoněmecké strany v čele s Konrádem Henleinem a Karlem Hermannem Frankem uprchli do Říše⁹¹⁹. 15. září se konala schůzka Adolfa Hitlera s britským ministerským předsedou Nevillem Chamberlainem v Berchtesgadenu, kde německý kancléř požadoval odstoupení československých pohraničních oblastí, kde žilo nad 50 % německých obyvatel Říši. Podobné sdělení předložil o den dříve také Konrád Henlein členům Runcimannovy mise a prohlásil, že další jednání se mohou týkat pouze připojení Sudet k Německu⁹²⁰. Den na to československá vláda rozpustila SdP a vydala zatykač na Henleina a Franka, kteří dali 17. září pokyn ke zřízení Sudetoněmeckého Freikorpsu s cílem provádět záškodnické akce na území Sudet⁹²¹. Případné reakce nebo odvety československých bezpečnostních orgánů pak měly být před celým světem prezentovány nacistickým režimem jako perzekuce příslušníků německé menšiny v Československu.

V reakci na schůzi německého diktátora a britského ministerského předsedy, navrhly britská a francouzská vláda, aby Československo odstoupilo pohraniční oblasti, kde žilo více než 50 % německého obyvatelstva. Vláda Milana Hodži požadavek odmítla a o den později utvořila skupina poslanců Národního shromáždění Výbor na obranu republiky⁹²². Teprve po tvrdém nátlaku britského a francouzského velvyslance vláda 21. září souhlasila s odstoupením pohraničních oblastí. Toto rozhodnutí kabinetu vyvolalo mohutné demonstrace požadující obranu země. O den později Výbor na obranu republiky svolal veřejnou manifestaci, Hodžova vláda podala demisi a byla nahrazena úřednickou vládou generála Jana Syrového, což vzbudilo v lidech naději, že stát je odhodlán bránit se. Zároveň ve stejný den vystoupil ve Společnosti národů ministr zahraničí SSSR Maxim Litvinov a podrobil nátlak na ČSR velké kritice⁹²³.

⁹¹⁸ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 678

⁹¹⁹ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 187

⁹²⁰ A. KLIMEK, *Velké dějiny země koruny české XIV.*, s. 623

⁹²¹ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 679

⁹²² R. KVAČEK, *Československý rok 1938*, s. 201

⁹²³ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 680

Poté, co 22. září selhalo jednání Hitlera s Chamberlainem v Bad Godesbergu, kde se nacistický vůdce nespokojil již jen s odstoupením pohraničí Německu, ale požadoval navíc splnění územních nároků Polska a Maďarska, prohlásila Syrového vláda jeho podmínky za nepřijatelné a o den později vyhlásila všeobecnou mobilizaci⁹²⁴. V té již nyní západní spojenci Československu nebránili, neboť doufali, že tímto krokem dojde ke zklidnění situace. O dva dny později pak vláda oficiálně odmítla Hitlerovy požadavky obsažené v tzv. godesberském memorandu. Bohužel však pro ČSR Britové jednání s Německem ještě nevzdali. „*Ten posléze demonstroval svou neústupnost a varoval britského velvyslance v Berlíně, že pokud nepřijme československá vláda do 28. září 1938 jím stanovené podmínky, zahájí jeho země proti ČSR válku.*“⁹²⁵ Neville Chamberlain v obavách, že svět bude zatažen do nové války, odpověděl Adolfu Hitlerovi dopisem, že vše podstatné může dostat bez jediného výstřelu⁹²⁶.

Z iniciativy italského vůdce Benita Mussoliniho, ovšem na přání britské diplomacie, se proto 29. září sešla v Mnichově konference čtyř mocností – Německa (Adolf Hitler), Itálie (Benito Mussolini), Francie (Edouard Daladier) a Velké Británie (Neville Chamberlain), jejíž průběh je velmi dobře znám. Krátce po půlnoci 30. září tu došlo – bez účasti českých zástupců – k podpisu Mnichovské dohody, která všeobecně akceptovala Hitlerovy požadavky. Podle nich měla ČSR ve dnech 1. až 10. října odstoupit své pohraničí Německu, v opačném případě by zůstalo osamocené a bez spojenců. Vzhledem k tomu, že za takové situace byla faktická obrana nereálná, se Československo tomuto diktátu podřídilo⁹²⁷. V průběhu října bylo vyhověno také požadavkům Polska a v rámci Vídeňské arbitráže získalo jižní území Slovenska a Podkarpatské Rusi Maďarsko. Konec první republiky a rozpad státu právě začal.

5.2. Druhá republika. Postupná cesta od Mnichova k protektorátu

Mnichovský diktát a jeho přijetí znamenal nejen definitivní zánik první republiky, ale spolu s ním přichází také konec parlamentní demokracie. Československo se přijetím autonomie pro Slovensko a Podkarpatskou Rus, kde rychle vzrostly odstředivé tendence, mění na Česko-Slovensko. V žádném případě však nezůstalo jen u změny

⁹²⁴ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938) III.: o přežití a o život*, s. 613 - 614

⁹²⁵ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 188

⁹²⁶ R. KVAČEK, *Československý rok 1938*, s. 218

⁹²⁷ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 681

názvu státu. Proměnou prochází celá společnost, která se vlivem nedávných událostí postupně dostává do krize a rychle tak opouští své demokratické tendence⁹²⁸.

Svou příležitost v této době vycítily zejména nejružnější fašistická uskupení, stejně jako pravicová část agrární strany, jež společně zahájily tvrdou kampaň proti bývalému hradnímu křídlu. Hlavním cílem jejích kritiky a slovních útoků se stal v první řadě prezident Edvard Beneš, který byl již 5. října donucen abdikovat a na konci měsíce odletěl do Anglie⁹²⁹. Podstatné proměny se týkaly také vlády, kde dosavadního ministra zahraničí Kamila Kroftu den před abdikací prezidenta nahradil pravicově orientovaný František Chvalkovský. Tento diplomat předtím působil jako československý velvyslanec v Itálii, kde fašistický režim výrazně ovlivnil jeho myšlenky. Zároveň státem, vlivem Mnichova sužovaným sociálními i ekonomickými problémy, postupně prostupovaly antisemitské tendence. Spolu s nimi docházelo ke snaze zavděčit se nacistickému Německu a přežít. Komunistická strana byla zakázána a zároveň se ze zbylých politických partají zkonsolidovaly dvě jediné povolené strany⁹³⁰. Konkrétně šlo o Stranu národní jednoty, v jejímž čele stál dosavadní předseda agrárníků Rudolf Beran, a která v sobě sloučila celou pravici, včetně části národních socialistů, a Národní stranu práce. Ta byla tvořena sociální demokracií a levicovými členy národně socialistické strany a jejím předsedou se stal sociální demokrat Antonín Hampl⁹³¹.

Prezidentem Česko-Slovenska byl zvolen 30. listopadu 1938 dosavadní prezident Nejvyššího správního soudu JUDr. Emil Hácha, který o den později jmenoval premiérem dosavadního předsedu Strany národní jednoty Rudolfa Berana⁹³² a s ním vládu odborníků. Hlavní slovo v nově ustanoveném vládním kabinetě měli přirozeně Beran a Chvalkovský, kteří společně usilovali o co nejsilnější sepjetí s Berlínem a ve jménu blaha Česko-Slovenska byli ochotni plnit jeho požadavky. Po vzoru nacistického Německa a fašistické Itálie oba prosazovali autoritativní formu vlády, k čemuž jim dopomohlo zejména přijetí zmocňovacích zákonů 15. prosince 1938⁹³³, čímž se na dva roky Národní shromáždění vzdalo své zákonodárné pravomoci. Tu v této době vykonávala vláda spolu s prezidentem, jež nyní měli možnost vydávat vládní

⁹²⁸ R. KVAČEK, *Československý rok 1938*, s. 251 – 252

⁹²⁹ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 681

⁹³⁰ Tomáš PASÁK, *Pod ochranou říše*, Praha 1998, s. 13

⁹³¹ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938) III.: o přežití a o život*, s. 633 – 634

⁹³² F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 684

⁹³³ R. KVAČEK, *Československý rok 1938*, s. 263

nařízení s platností zákona a zároveň měnit ústavu. O několik dní později bylo vydáno nařízení o politických stranách, jejichž vznik musel nově odsouhlasit kabinet⁹³⁴.

Již dopředu muselo být jasné, že takto pokřivený státní útvar nemůže mít dlouhého trvání, neboť i přes všechny snahy zalíbit se Německu, ať už šlo o uzavření dohody o spolupráci česko-slovenské policie s gestapem, nebo o plán zavést totalitní systém, se kterým přišla 16. února SNJ, usiloval Hitler o definitivní zničení Česko-Slovenska, ke kterému se rozhodl už v prosinci 1938⁹³⁵. V jeho snaze mu měly pomoci zejména odstředivé tendence na Slovensku. Jelikož v březnu 1939 hrozilo, že situace se vymkne kontrole, reagovala pražská vláda vyhlášením stanného práva. Následoval tzv. Homolův puč, tedy vojenský zásah proti separatistům, zároveň byl odvolán Josef Tiso a do čela slovenské vlády dosazen umírněnější Karol Sidor, který posléze dosáhl odvolání mimořádných opatření a stažení vojska a četnictva ze Slovenska⁹³⁶. V té samé době si nechal předvolat Adolf Hitler přední politiky Josefa Tisa a Ferdinanda Durčianského do Berlína, kde je postavil před hotovou věc. Buďto dojde k okamžitému vytvoření samostatného slovenského státu, anebo bude Slovensko přenecháno Maďarsku. Za této situace se Tiso vrátil do Bratislavy, kde nechal svolat slovenský sněm, který 14. března vyhlásil nezávislý a samostatný slovenský stát. Zároveň maďarská armáda překročila hranice Podkarpatské Rusi, kde s ní svádělo tvrdé boje ustupující československé vojsko pod vedením Lva Prchaly, které se postupně stahovalo Rumunsku⁹³⁷.

Jakmile se o situaci na Slovensku a Podkarpatské Rusi dozvěděl prezident Hácha, požádal na doporučení ministra zahraničí Františka Chvalkovského o setkání s Adolfem Hitlerem. Předpokládal přitom, že jejich jednání se bude týkat dění na Slovensku, nicméně poté, co byl v Berlíně přijat se všemi protokolárními poctami, oznámil mu diktátor, že 15. března 1939 překročí německá vojska hranice ČSR a pokud narazí na odpor, bezohledně ho zlomí. Zároveň bylo v případě odmítnutí vyhrožováno bombardováním Prahy. Takto silnému nátlaku Hácha nakonec podlehl, a taktéž vláda se podvolila. Šestileté utrpení českého národa pod německou nadvládou právě začalo⁹³⁸.

⁹³⁴ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 684

⁹³⁵ R. KVAČEK, *Československý rok 1938*, s. 271

⁹³⁶ F. ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 686

⁹³⁷ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 165

⁹³⁸ R. KVAČEK, *Československý rok 1938*, s. 300

5.3. Vývoj a proměny Kralup nad Vltavou v první pol. 30. let 20. stol.

Na přelomu 20. a 30. let 20. století prožívaly Kralupy nad Vltavou zlaté období svého prvorepublikového vývoje. Stále je sice trápila zadluženost, nicméně v ostatních ohledech šlo o úspěšně se rozvíjející město obchodů, živností a průmyslu. Pochlubit se mohlo krásným železobetonovým silničním mostem spojujícím oba břehy Vltavy, moderním gymnáziem a samozřejmě také bohatým kulturním životem, který zajišťovaly místní spolky. Bohužel tato idyla netrvala dlouho a vlivem nepříznivých událostí na mezinárodní scéně nemělo v budoucnosti Kralupy ani jejich občany čekat nic dobrého.

Komunální politika a obecní volby v roce 1931

Proměna ovzduší třicátých let se projevila nejen krizí a jejími důsledky, ale také politickou situací panující ve městě. Zatímco v předchozích letech probíhala volební kampaň vždy v poklidu, stejně jako následná volba nejdůležitějších představitelů města zastupitelstvem, před komunálními volbami v roce 1931 se situace změnila. Její příčinou byl zejména příchod dvou ambiciózních národních socialistů, jmenovitě učitele Václava Novotného, který se nedávno přistěhoval do Kralup nad Vltavou a dr. Hodka. Prvně jmenovaný platil za vynikajícího řečníka, druhý působil jako vrchní komisař a referent pro záležitosti samosprávy u kralupského okresního úřadu⁹³⁹. Oba zřejmě naivně předpokládali, že jejich zkušenosti a schopnosti pomohou národním socialistům převzít vedení města a především pak post starosty, který byl dlouhodobě obsazen Josefem Vaníčkem, což bylo některým Kralupákům trnem v oku.

Dr. Hodek a Novotný se pro svůj záměr snažili získat také ostatní, hlavně pravicově zaměřené politické strany, a zároveň byla zahájena kampaň v týdeníku Podřipský kraj, časopisu strany národně sociální. Tato probíhala v podstatě po celý rok 1931 a spíše než o útoky se jednalo o drobnější rýpání do představitelů kralupské sociální demokracie, zejména do Josefa Vaníčka a bývalého poslance Františka Biňovce, zastávajícího první místo na kandidátce⁹⁴⁰. Narážky přitom měly nejrůznější charakter, jednou se třeba jednalo na upozornění, že sociální demokracie se v podstatě chová k dělníkům jako továrnici, nebo jak národní demokrat: „*Továrník, ředitel továrny, neb vyšší úředník na dráze, národní demokrat (...) je námi socialisty odsuzován pro mrzačení duší. Činí-li tak*

⁹³⁹ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 165 - 166

⁹⁴⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Kandidátní listina č. 1 Československé strany sociálně demokratické dělnické pro obecní volby roku 1931*, inv. č. 410, krabice č. 105

*strana sociálně demokratická, je to jistě dvojnásob opovržení hodné. Je před obecními volbami a tu naši socialističtí, tzv. spojenci, zahájili od nového roku agitaci, aby nezmeškali k ovládnutí celého okresu způsobem hodně Barnumským, využívající dnešní krize průmyslové. Neváhají prohlašovat, že práci obdrží pouze ten, kdo bude politicky i odborově organizován u nich. (...).*⁹⁴¹ “ Konkrétně tímto článkem měl autor na mysli situaci, kdy kralupská Svépomoc budovala v blízkosti Veltrus svoji továrnu. Podle předáka národních socialistů Václava Novotného měl jeden z členů kralupské sociální demokracie prohlásit, že na stavbě tohoto i jemu podobných objektů se bude moci podílet jen ten, kdo má stranickou legitimaci sociální demokracie⁹⁴². V jiných článcích pak zase byla opakována údajná zaujatost vedení města v čele s Vaníčkem vůči Novotnému a dalším, bohužel však nebyla tato blíže rozvedena⁹⁴³, jindy byly kritizovány práce ve městě. V případě Františka Biňovce, pak třeba článek „Nová šlechta – horší staré!“ poukazoval na skutečnost, že tento poslanec měl za levný peníz získat od pozemkového úřadu lobečskou pískovnu. Podle Podřipského kraje tady mohl vzniknout park pro Kralupáky, zatímco Biňovec a další z tohoto místa profitují⁹⁴⁴.

Kritika sociální demokracie, stejně jako polemika a vzájemné napadání se s jejím týdeníkem Kralupsko-Velvarský obzor, sice probíhala v podstatě po celou první polovinu roku 1931, nicméně před volbami tato nakonec utichla a co se týče výsledného efektu na jejich výsledek, byl přesně opačný, než si národní socialisté přáli. Komunálních voleb se zúčastnilo celkem 6 748 voličů, přičemž na prvním místě se tradičně umístila sociální demokracie se ziskem 2 498 hlasů. Překvapivě po ní následovala národní demokracie, které dalo svou důvěru lehce přes tisíc voličů, a teprve

⁹⁴¹ Činí-li dva totéž, není to totéž... *Podřipský kraj, časopis strany národně sociální na Podřipsku*, č. 15., 17. 4. 1931, s. 4, [cit. 2020-09-30], dostupné online na:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:262587e0-7ab2-11e6-8644-001018b5eb5c?page=uuid:8c0a1af0-7ac4-11e6-8340-5ef3fc9ae867>

⁹⁴² V *Kralupsko velvarském obzoru*... *Podřipský kraj, časopis strany národně sociální na Podřipsku*, č. 17, 30. 4. 1931, s. 3, [cit. 2020-09-30], dostupné online na:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:e0d25e00-7aae-11e6-8644-001018b5eb5c?page=uuid:4c0c9310-7ac4-11e6-8644-001018b5eb5c>

⁹⁴³ Místní politická organizace čsl. strany nár. soc... *Podřipský kraj, časopis strany národně sociální na Podřipsku*, č. 5, 6. 2. 1931, s. 4, [cit. 2020-09-30], dostupné online na:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c4bb7a40-7abc-11e6-8644-001018b5eb5c?page=uuid:b20c5f00-7ac5-11e6-8644-001018b5eb5c>

⁹⁴⁴ Nová šlechta – horší staré, *Podřipský kraj, časopis strany národně sociální na Podřipsku*, č. 21, 21. 5. 1931, s. 3, [cit. 2020-09-30], dostupné online na:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:69c76a30-7ab3-11e6-8644-001018b5eb5c?page=uuid:c63f6180-7ac4-11e6-ad48-005056825209>

třetí s 845 hlasy skončili národní socialisté. Následovali komunisté, živnostníci, lidovci a na posledním místě se umístili republikáni, které volilo 158 občanů⁹⁴⁵.

Slavnostní složení slibu nových zastupitelů a volba nového starosty, jeho náměstků a radních se uskutečnila 24. října 1931 v kreslírně chlapecké školy⁹⁴⁶, a pro národní socialisty nedopadla nikterak příznivě. Starostou, který proti sobě oficiálně neměl žádného kandidáta, se opětovně stal Josef Vaníček a jeho náměstký byli zvoleni Ing. Václav Skořepa za národní demokraty a Josef Robek za sociální demokraty. Co se týče městské rady, nově v ní zasedali František Stýblo, Josef Houdek a Josef Škabrada za sociální demokraty, Rudolf Žák za lidovce, Vladimír Lipovský a Josef Podrábský za národní demokraty, Emil Neumann za živnostníky a Josef Bavor za komunisty. Václav Novotný, který chtěl vystřídat Vaníčka ve starostenském křesle, nakonec kandidoval na druhého náměstka, ale zvolen nebyl a stal se tedy alespoň městským radním⁹⁴⁷. Oproti minulým obecním volbám je zároveň nutné podotknout, že národní socialisté ztratili jedno křeslo v radě⁹⁴⁸, a co se týče Václava Novotného, na svou chvíli si musel počkat až do příštích voleb, nebo spíše do osudového Mnichova.

Volby do Národního shromáždění, zemské a okresní v roce 1935

V pořadí čtvrté a zároveň poslední parlamentní volby v éře první republiky se konaly 19. května 1935⁹⁴⁹. Pro demokratické a státotvorné strany znamenaly nepříjemné překvapení, neboť jejich vítězem se stala Sudetoněmecká strana. Po ní následovala tradičně nejsilnější státotvorná strana – agrárníci, poté sociální demokraté, komunisté, národní socialisté a lidovci. Naopak české fašistické strany jako například Národní sjednocení nebo Národní obec fašistická ve volbách zcela propadly⁹⁵⁰.

Senátní volby se v Kralupech konaly, tak jako v předchozích letech, v sedmi volebních obvodech, přičemž se volilo v pivovarské restauraci, v hotelu U Bílého beránka, v dívčí škole, v hotelu Slavie, ve škole v Lobečku, v hostinci U Čejků, v Lidovém domě

⁹⁴⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Výsledek voleb v roce 1931*, inv. č. 410, krabice č. 105

⁹⁴⁶ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Vyhláška o volbě starosty, náměstků a členů rady (ze dne 27. října 1931)*, inv. č. 410, krabice č. 105

⁹⁴⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis o volbě starosty, náměstků a radních*, inv. č. 410, krabice č. 105

⁹⁴⁸ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 167

⁹⁴⁹ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 667

⁹⁵⁰ P. BĚLINA, J. POKORNÝ, *Dějiny země koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, s. 185

a v mikovické škole. V případě voleb do poslanecké sněmovny se jednalo o hostinec U Kotvy, hostinec U Kříčků, chlapeckou školu, hostinec U Pažoutů, tělocvičnu DTJ v Lobečku, hostinec U Nedvěďů, hostinec U Bezděků a hostinec Na Krétě⁹⁵¹.

Co se týče výsledků, taktéž tyto volby potvrdily, že Kralupy nad Vltavou jsou baštou dělnické vrstvy, a jak při hlasování do poslanecké sněmovny, tak i do senátu, zvítězila sociální demokracie, která získala okolo 30 % hlasů. Překvapivě po ní obsadilo druhé místo Národní sjednocení (19,5 %), třetí skončili národní socialisté (18 %), poté následovala komunistická strana, živnostenská strana, lidovci, agráři, Národní obec fašistická a nakonec Hospodářská strana dlužníků. V případě německých stran podobně jako v jiných městech i tady vyhrála Sudetoněmecká strana se ziskem 21 hlasů do poslanecké sněmovny a 17 hlasů do senátu, jinak v porovnání s ostatními stranami činil zisk pouhých 0,3 % hlasů. Další příčku obsadila německá sociální demokracie následovaná křesťanskými socialisty a agrárním svazem. Jako poslední byla se ziskem jednoho hlasu Zemská křesťanskosocialistická strana a maďarská národní strana⁹⁵².

Zemské a okresní volby se uskutečnily o týden později 26. května 1935⁹⁵³, přičemž v Kralupech nad Vltavou se volilo na stejných místech, jako při hlasování do parlamentu. V obou těchto volbách, stejně jako při volbách do sněmovny a senátu, zvítězila sociální demokracie, jež obdržela lehce přes 30 % hlasů. Následovali národní socialisté, Národní sjednocení, živnostníci, komunisté, lidovci, agráři a nakonec Národní obec fašistická (ovšem jen v případě zemských voleb.) Co se týče německých stran, je možné taktéž mluvit pouze o volbách zemských, přičemž v nich zvítězila Sudetoněmecká strana, následovaná sociální demokracií a agrárním svazem⁹⁵⁴.

V neposlední řadě se v tomto roce uskutečnila ještě volba prezidenta republiky, neboť dosavadní prezident Masaryk abdikoval. Poslanecká sněmovna a senát jím zvolily Edvarda Beneše⁹⁵⁵, kterého stejně jako celé Československo čekala nelehká doba.

⁹⁵¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Seznam volebních místností pro volby do Národního shromáždění a do samosprávných sborů*, inv. č. 410, krabice č. 105

⁹⁵² Tamtéž

⁹⁵³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Volební výsledky – okresní a zemské volby*, inv. č. 410, krabice č. 105

⁹⁵⁴ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Volební výsledky – okresní a zemské volby*, inv. č. 410, krabice č. 105

⁹⁵⁵ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 668

Stavební ruch ve městě na počátku 30. let 20. století

Výstavba nových ulic, chodníků nebo parků, jakož i úředních budov, stejně jako instalace a postupné rozšíření veřejného osvětlení, probíhala v Kralupech nad Vltavou také ve 30. letech 20. století, byť oproti 20. létům již ve značně omezené míře. Bylo to jednak z důvodu, že ty nejdůležitější stavby nutné pro chod města, již byly v této době postaveny, a navíc měla na další jeho rozvoj vliv právě probíhající hospodářská krize. Veškeré stavby je tak nutné rozdělovat na již plánované, tedy význačnější komunikace, kanalizaci či další úřední budovy a dále na investiční akce města, které měly za cíl snížit nezaměstnanost. Právě o nich pak bude zčásti pojednávat podkapitola věnovaná krizi.

Co se týče komunikací, velké stavební změny se například v roce 1932 týkaly rozšíření Jodlovky ulice, která byla nově vydlážděna, stejně jako Palackého náměstí. Za obět této stavební akce padla Jodlovna, rodný dům národního buditele Jana Křestitele Jodla Kralupského, jehož značná část musela být ubourána⁹⁵⁶. Mnohem důležitější ovšem byla výstavba okresní silnice podél železniční trati spojující Kralupy a Velvary, kde zároveň probíhala instalace veřejného osvětlení⁹⁵⁷, a taktéž se začalo s budováním nové komunikace mezi centrem Kralup a Mikovicemi. Žulovými kostkami vydlážděná cesta později nesla název třída Josefa Vaníčka, na počest kralupského starosty, který se o její stavbu zasloužil⁹⁵⁸. Vedle toho se později započalo budováním rampy vedoucí od mostu T. G. M. ke chlapecké škole s cílem zkrátit cestu z Lobečku na náměstí a na nádraží⁹⁵⁹.

Poté, co bylo slavnostně otevřeno moderní gymnázium, probíhala také parková úprava jeho okolí, zejména Jiráskova náměstí⁹⁶⁰. Postupně došlo k jeho vydláždění a v roce 1933 byl do středu této plochy umístěn meteorologický kiosek podle návrhu pražského architekta Antonína Adámka. Jeho vrchol pak zdobilo sousoší „Čtvero ročních období“ z dílny akademického sochaře profesora Jana Straky⁹⁶¹. Změny se týkaly také parku poblíž mostu, na dnešním sídlišti Cukrovar, který na počest zakladatele Tělovýchovné jednoty Sokol, nesl od 9. července 1932 název „Sady Tyršovy“⁹⁶². Stejně tak ovšem

⁹⁵⁶ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 190

⁹⁵⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 11. listopadu 1933)*, inv. č. 43, kniha č. 41

⁹⁵⁸ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 191

⁹⁵⁹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 30. ledna 1931)*, inv. č. 41, kniha č. 39

⁹⁶⁰ Tamtéž

⁹⁶¹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 193

⁹⁶² SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 9. července 1932)*, inv. č. 42, kniha č. 40

pokračovaly parkové úpravy na Hostibejku, kde jen za rok 1933 vysázel Zemědělský a okrašlovací spolek pro Kralupy a okolí 3 500 borovic a 500 smrků⁹⁶³.

Z výstavby úředních budov po roce 1930 se řadí mezi nejvýznamnější budova nové kralupské pošty a telegrafního úřadu. Dějiny poštovních služeb v Kralupech začaly již v roce 1857, kdy jako první zajišťoval posílání a příjem dopisů pro občany obce Josef Šesták. Po něm převzal vedení poštovních služeb obchodník Josef Rott. Během dalších let se vystřídalo na pozici listonošů a zároveň i úředníků telegrafního úřadu dalších pět mužů, přičemž se tyto instituce neustále stěhovaly na nové adresy, většinou se jednalo o bydliště těch, kteří měli danou službu právě na starost, ovšem stálá budova pošty k dispozici nebyla⁹⁶⁴. Město se proto snažilo již od roku 1921 tento problém vyřešit a několikrát žádalo, aby stát zajistil pro zdejší poštovní a telegrafní úřad novou budovu⁹⁶⁵. Kralupská pošta byla přitom v této době úřadem I. třídy a I. stupně, tedy tím nejvyšším a zaměstnávala jednoho vrchního poštmistra, devět poštovních úředníků, pět listonošů a čtyři zřízence. Jelikož Kralupy nad Vltavou byly okresním městem a nároky na poštu narůstaly, naléhal starosta Vaníček několikrát na dr. Emila Frankeho, aby neutěšenou situaci vyřešil. Ministr pošt a telegrafů se nakonec přijel inkognito do Kralup sám přesvědčit, že nový poštovní úřad je nezbytný a teprve poté se věci daly do pohybu⁹⁶⁶. Město po domluvě s poštovní správou uvolnilo pro tuto instituci pozemek v blízkosti tehdejšího biografu Sokol s tím, že dále bylo dohodnuto, že pokud se se stavbou nezapočne tak, aby byla dokončena nejpozději koncem roku 1936, poštovní správa vrátí městu pozemek zpět a uhradí všechny výlohy za jeho převod i ostatní náklady⁹⁶⁷. K tomu ale naštěstí nedošlo, a tak byla ještě v roce 1936 budova nové kralupské pošty a telegrafního úřadu projektovaná Ing. arch. Dr. Vojtěchem Krchou slavnostně otevřena. Na závěr se sluší zmínit, že svému účelu slouží dodnes⁹⁶⁸.

Vzhledem k tomu, že kralupský hřbitov otevřený již v roce 1897, byl touto dobou již zcela zaplněn, probíhalo v roce 1932 jeho rozšíření. Zároveň byla v témže roce postavena moderní hřbitovní kaple s věží a zvonicí, jež poté sloužila jako místo

⁹⁶³ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 194

⁹⁶⁴ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 93

⁹⁶⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 30. Března 1935)*, inv. č. 45, kniha č. 43

⁹⁶⁶ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 93

⁹⁶⁷ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 25. června 1935)*, inv. č. 45, kniha č. 43

⁹⁶⁸ J. STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, s. 94

posledního rozloučení se zesnulým před tím, než byly jeho ostatky uloženy do hrobu⁹⁶⁹. V neposlední řadě byly postaveny nové jatky pro kralupské řezníky poblíž železniční stanice a mimo to probíhalo také rozšíření městského osvětlení. Nové lampy byly instalovány například na cestu vedoucí od bio Sokol k rafinerii, stejně tak docházelo k rozšíření sítě veřejného osvětlení v okolí nádraží, v Žižkově ulici či v Mikovicích⁹⁷⁰.

Vedle investičních akcí projektovaných a financovaných městem ovšem vznikaly také stavby soukromého rázu. Od nových vilových čtvrtí v Lobečku a v Mikovicích, přes městské domy v centru, až po místa zajišťující nejrůznější služby. Jednou z nich byla moderní obytná budova s kavárnou a restaurací Praha, která vyrostla na místě staré usedlosti bývalého starosty Berana č. p. 2 na Palackého náměstí. Postavit ji nechal Ing. Leopold Fischer, tehdejší majitel kralupského pivovaru. Stavbu svěřil známému architektu Bohuslavu Slámovi, z jehož pera byla realizována například budova Československého rozhlasu v Praze⁹⁷¹. V roce 1934 tak Kralupy získaly svou novou dominantu a zároveň, po mostu T. G. Masaryka, již druhou stavbu reprezentující oblíbený architektonický směr 20. století – funkcionalismus. Svému účelu tato nádherná budova sloužila téměř sto let, nicméně nakonec musela ustoupit přeměně kralupského náměstí, a proto musela jít – i přes odpor části obyvatel – v roce 2016 k zemi.

Dopravní situace – rozvoj železnice a počátky autobusové přepravy

Jak již bylo zmíněno, už od vzniku republiky byly na kralupskou železniční stanici kladeny značné nároky, neboť vlaků přibývalo. Na začátku třicátých let se proto začalo s přestavbou pražského zhlaví. Postupně proto docházelo k odstřelování částí kopce Hrombaba, čímž se uvolnila značná plocha pro vznik nákladového nádraží⁹⁷². V souvislosti s tím přibyl také další výpravčí na kralupském nádraží. Jeho služebna se nacházela v domě č. p. 54 a hlavní náplní jeho práce bylo ručit za volnost na hlavních kolejích a dále přijímat a vypravovat nákladní vlaky od Prahy a od Neratovic⁹⁷³.

⁹⁶⁹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 191

⁹⁷⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 4. března 1933)*, inv. č. 43, kniha č. 41

⁹⁷¹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 196

⁹⁷² Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 40, inv. č. 555, [cit. 2020-10-30], dostupné online na:

<http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1038706>

⁹⁷³ Tamtéž, str. 41

Přestavba pražského zhlaví ale netrvala dlouho. Kvůli nedostatku financí způsobeného krizí se nakonec zastavila a musela pokračovat až po válce⁹⁷⁴.

Třicátá léta se také nesla ve znamení otevírání nových železničních zastávek, kterých se na území Kralup nacházelo více než dnes. 1. prosince 1930 byla otevřena železniční zastávka Minice na Buštěhradské dráze⁹⁷⁵. O necelé dva roky později následovala v lednu 1932 zastávka Mikovice zastávka na trati z Kralup do Zvoleněvsi, a následující rok na též železnici došlo k otevření zastávky Zeměchy⁹⁷⁶. Konečně 19. května 1934 vznikla zastávka Kralupy nad Vltavou – gymnázium, určená pro školní vlaky⁹⁷⁷.

Zatímco na hlavní trati z Prahy do Podmokel stále převládaly parní vlaky, na lokálkách se od třicátých let postupně začaly postupně nasazovat motorové vozy. Nejprve byl v lednu 1932 zahájen motorový provoz na trati z Kralup nad Vltavou do Neratovic, v květnu do Zvoleněvsi a v prosinci do Kladna⁹⁷⁸. Od 15. května 1933 se začaly objevovat motorové vozy M 130, 101 až 113 také na lokálce z Kralup do Velvar⁹⁷⁹. V roce 1934 prý již z Kralup nad Vltavou jezdilo v průměru 70 motorových vlaků denně⁹⁸⁰. Ze zajímavosti se ještě vyplatí zmínit stav kralupské výtopny ve třicátých letech, které bylo přiděleno 80 strojů, šest motorů, 75 strojních čet a 10 řidičů⁹⁸¹.

Vedle železniční dopravy se ale v této době začíná silněji projevoval automobilová přeprava a větší podniky tak začínají přepravovat většinu zboží na kratší vzdálenost především nákladními automobily⁹⁸². Železnici tím začínají vznikat první ztráty, přičemž další souvisejí také s postupným zaváděním prvních autobusových linek na Kralupsku. Již v roce 1929 byla zavedena autobusová doprava Fr. Drdy z Prahy, přes

⁹⁷⁴ Václav HAAS, *Pražsko-drážďanská dráha*, s. 117

⁹⁷⁵ Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 41, inv. č. 555, [cit. 2020-10-30], dostupné online na: <http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1039006>

⁹⁷⁶ Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Mikovice*, s. 3, inv. č. 707, [cit. 2020-10-30], dostupné online na: <http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042390&reproId=1010118>

⁹⁷⁷ Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 42, inv. č. 555, [cit. 2020-10-30], dostupné online na: <http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1039297>

⁹⁷⁸ Václav HAAS, *Pražsko-drážďanská dráha*, s. 118

⁹⁷⁹ Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Mikovice*, s. 3, inv. č. 707, [cit. 2020-10-30], dostupné online na: <http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042390&reproId=1010118>

⁹⁸⁰ Václav HAAS, *Pražsko-drážďanská dráha*, s. 118

⁹⁸¹ Národní archiv, Fond Sběrka staničních kronik, *Pamětní kniha dopravního staničního úřadu Kralupy nad Vltavou*, s. 42, inv. č. 555, [cit. 2020-10-30], dostupné online na: <http://www.badatelna.eu/fond/2284/reprodukce/?zaznamId=1042238&reproId=1039297>

⁹⁸² Václav HAAS, *Pražsko-drážďanská dráha*, s. 117

Kralupy na Mělník⁹⁸³ a postupem času vznikaly další. Na jedné straně se tak jednalo o soukromé dopravce, na straně druhé o autobusy ČSD, například na trase Kralupy – Kladno, nebo Kralupy – Kmetiněves – Libochovice snažící se tyto z regionu vytlačit⁹⁸⁴. Naopak ze soukromých dopravců je možné jmenovat Otakara Traksu, jež provozoval od roku 1930 autobusy Chlumín – Kralupy⁹⁸⁵, Karla Máčka a jeho autobusovou přepravu Praha – Kralupy – Roudnice nad Labem od roku 1931⁹⁸⁶, dále ve stejném roce František Marek začal přepravovat osoby autobusy na lince Bukol – Veltrusy – Kralupy – Praha a dále na trase Kralupy – Odolena Voda přes Chvatěruby, Zlončice, Kozomín a Postřižín⁹⁸⁷. Z dalších přepravců je možné jmenovat Adolfa Kříčka a jeho autobusy jezdící na lince Kralupy – Vojkovice – Hostín – Bukol⁹⁸⁸ nebo Václava Zárubu, který zajišťoval přepravu autobusy z Kladna přes Kralupy do Staré Boleslavi⁹⁸⁹. Postupně tak byl nastolen trend, během kterého autobusy začaly vytlačovat vlakovou přepravu z malých lokálek, což později vedlo k jejich postupnému omezování a rušení.

5.4. Velká hospodářská krize a snahy o nalezení jejího řešení

Krach na newyorské burze 24. října 1929 přinesl velkou hospodářskou krizi, která postupně zachvátila celý svět, přinesla obrovský úpadek výroby, nezaměstnanost a nakonec vedla ke vzniku či případně posílení již existujících totalitárních režimů. V roce 1930 tato krize dorazila také do Československa, kde postupně způsobila obdobné problémy jako v jiných zemích. Zánik mnoha podniků, zejména z odvětví lehkého průmyslu, měl být jen začátkem. Následovalo masové propuštění, tisíce lidí se ocitaly bez práce a pro nejnižší vrstvy, které se už dříve sotva držely nad vodou, znamenala hospodářská krize bídu a v některých případech i boj o přežití.

⁹⁸³ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 23. září 1929)*, inv. č. 39, kniha č. 37

⁹⁸⁴ Václav HAAS, *Pražsko-drážďanská dráha*, s. 118

⁹⁸⁵ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 21. června 1930)*, inv. č. 40, kniha č. 38

⁹⁸⁶ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 30. ledna 1931)*, inv. č. 41, kniha č. 39

⁹⁸⁷ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 8. dubna 1931)*, inv. č. 41, kniha č. 39

⁹⁸⁸ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 5. června 1931)*, inv. č. 41, kniha č. 39

⁹⁸⁹ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 19. září 1931)*, inv. č. 41, kniha č. 39

Stavební akce s cílem snížení nezaměstnanosti

Na průmyslově laděném Kralupsku se ve třicátých letech vlivem krize ocitly bez práce tisíce lidí, především dělníků, a tak nejen stát, ale i město podnikalo nejrůznější opatření k tomu, aby se problematickou situaci postižených podařilo alespoň částečně zmírnit. Nejrůznější snahy vedoucí k vyřešení celého problému a zároveň jednotlivé snahy o vytvoření nových pracovních míst, zůstávaly v krizových letech 1930–1934 v podstatě totožné, a právě proto se vyplatí některé z nich blíže popsat.

Hned na počátku hospodářské krize se kralupské zastupitelstvo v první řadě snažilo zvýšit počet pracovních míst a tím čelit zvyšující se nezaměstnanosti. Svědčí o tom dopis adresovaný Ministerstvu sociální péče ze dne 30. srpna 1930, v němž se uvádí, že mělo jít o uměle vytvořené práce, na omezený čas šesti měsíců, zahrnující například čištění města, úpravu pozemků pro nový hřbitov, stavební úpravy na Jiráskově náměstí, vyštěrkování silnice vedoucí k budoucí okresní nemocnici, úpravy břehu v Lobečku nebo úpravy mostních ramp na levém břehu Vltavy. Zároveň za tyto práce samospráva žádala od ministerstva příspěvek ve výši 10 korun denně za každého pracovníka s tím, že dělníkům měly být vyplaceny mzdy odpovídající dané době. Zedníci tak například měli obdržet 4,75 Kč za hodinu, přidavači 3,75 Kč a ostatní 3 Kč⁹⁹⁰.

V říjnu téhož roku si navíc město zapůjčilo 74 000 korun u městské spořitelny ve Slaném, aby mělo nouzové práce pro zmírnění nezaměstnanosti z čeho pokrýt⁹⁹¹. Půjčky od bank přitom byly nutností, neboť státní příspěvek prostřednictvím ministerstva sociální péče na tyto práce v roce 1930 činil jen 6 700 korun. Dále se podařilo získat příspěvek od zájemců na stavbu silnice k hospodářskému družstvu ve výši 3 050 Kč, příspěvek od pana Červenky na kanalizační přípojku, který činil 1 500 Kč a dále 4 300 Kč od pivovaru ve Stehelčevsi. Tyto příspěvky celkem činily 15 500 korun, ovšem dalších 54 730 Kč bylo nutné uhradit z rozpočtu⁹⁹².

Nejinak tomu bylo v případě nouzových prací o rok později, kdy město připravilo pro občany bez práce možnost uplatnit se alespoň po nějaký čas při úpravě předhřbitoví,

⁹⁹⁰ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 18. srpna 1930) – příloha Dopis adresovaný Ministerstvu sociální péče*, inv. č. 40, kniha č. 38

⁹⁹¹ SOKA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 10. října 1930)*, inv. č. 40, kniha č. 38

⁹⁹² SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 30. ledna 1931)*, inv. č. 41, kniha č. 39

při stavbě místních komunikací, při vyčištění Svatojiřského (dnes Knovízského) potoka, případně při výstavbě kanalizace v Mikovicích vedoucí od Lidového domu k hostinci U Bezděků. Celkový náklad na nouzové práce v tomto případě činil 80 230 korun⁹⁹³. V roce 1932 navrhl další masivní akci na podporu nezaměstnaných předseda hospodářské komise města Holý s cílem zahájit masivní provizorní úpravy silnic, cest a chodníků na periferiích města, což by přineslo další pracovní místa. V souvislosti s tím se začaly vybírat od občanů žijících v těchto lokalitách příspěvky ve výši 20 korun za den. Tyto pak měly být použity jako prostředek, jak zaplatit nezaměstnaným podílejících se na těchto stavebních akcích za práci, kterou zde odvedli⁹⁹⁴.

V roce 1933 byly uzavírány další finanční zápůjčky na akce, jež měly zabránit růstu dalších nezaměstnaných. Konkrétně se jednalo o částku 300 000 Kč na stavbu silnice Kralupy – Mikovice, 110 000 Kč na vydláždění mikovické ulice, 740 000 Kč na úpravy v okolí Masarykova mostu, 96 000 Kč na vydláždění ulic v Lobečku, 45 000 Kč na stavbu okresní silnice od Masnerovy cihelny k lidovému domu a 30 000 Kč na překlenutí mlýnského náhonu v Mikovicích. Jednalo se o celkem 1 321 000 korun, na které město dosáhlo prostřednictvím půjčky práce, jež měla pomoci českým obcím vytvářet takové investiční akce, jež by pomohly vytvářením dalších pracovních pozic zmírnit nezaměstnanost⁹⁹⁵. To se sice nakonec podařilo, ovšem dluh již tak zadlužených Kralup dosáhl v roce 1933 výše 1 373 368 korun⁹⁹⁶.

Sociální pomoc občanům postiženým krizí

Kralupská samospráva se sice snažila vytvářet pracovní místa s cílem předcházet růstu počtu občanů bez stálého zaměstnání, ovšem ne na každého se dostalo. Navíc se jednalo vesměs o dělnické posty, které byly hůře placené a mnoho lidí se tak ocitlo na hranici chudoby. Bylo tedy jasné, že pouze toto řešení nestačí a postupem času městské zastupitelstvo, rada a především hospodářská a sociální komise přicházely s dalšími opatřeními, které měly občanům postiženým dopady krize jejich situaci ulehčit.

⁹⁹³ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 30. ledna 1931)*, inv. č. 41, kniha č. 39

⁹⁹⁴ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis hospodářské komise města Kralupy nad Vltavou (ze dne 18. dubna 1932)*, inv. č. 99, kniha č. 97

⁹⁹⁵ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 22. dubna 1933)*, inv. č. 43, kniha č. 41

⁹⁹⁶ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 17. června 1933) – příloha Rozpočet městského důchodu*, inv. č. 43, kniha č. 41

Jelikož finanční příspěvky lidem v nouzi v žádném případě nestačily, organizovala sociální komise města peněžní sbírky, a to především mezi živnostníky a korporacemi, jejichž výtěžek byl následně rozdělen mezi ty nejpotřebnější. Stejně tak se konala benefiční filmová představení v kralupských biographech, tedy v kině Sokol a Elektra, přičemž část výtěžku z prodaných lístků měla jít do sbírky na pomoc chudým⁹⁹⁷. V roce 1933 zase získali od města mladí nezaměstnaní rekruti nastupující na vojnu finanční příspěvek ve výši 100 Kč⁹⁹⁸, zatímco o rok později došlo ke snížení sazeb mýta za přechod kralupského mostu ve prospěch sociálně ohrožených občanů. Dělníci nově místo dvou korun za měsíc platili jednu korunu, cyklisté namísto čtyř korun tři koruny a školní dívka byla nově od platby úplně osvobozena⁹⁹⁹.

Vedle pomoci finanční ovšem probíhala také výpomoc potravinová, známá jako Státní stravovací akce. Například v lednu 1933 byla Sociální komise města Kralup nad Vltavou pověřena radou města, aby přerozdělila potravinové poukázky přidělené okresním úřadem. O poukázky na stravu požádalo celkem 174 osob, přičemž jejich distribuce probíhala následujícím způsobem – ženatí, vdovci a vdovy s dětmi obdrželi po dvou poukázkách na týden, ženatí s majetkem, ženatí bez dětí, a vdovy a vdovci staršího věku získali jednu poukázku, na svobodné se nedostalo¹⁰⁰⁰. Později se nicméně situace zlepšila, a tak například na konci ledna 1933 získali po jedné poukázce také svobodní¹⁰⁰¹. Od roku 1934 organizace státní stravovací akce přešla na okresní úřad, který pro přerozdělování potravinových lístků chudým a jinak potřebným zřídil zvláštní komisi¹⁰⁰². Město jim ale pomáhalo v rámci svých možností i nadále, například v roce 1935 proběhlo jednorázové rozdělení brambor mezi chudé¹⁰⁰³. Mezi děti nezaměstnaných bylo zase pravidelně distribuováno mléko a další potraviny¹⁰⁰⁴.

⁹⁹⁷ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis sociální komise města Kralupy nad Vltavou (ze dne 7. října 1932)*, inv. č. 96, kniha č. 94

⁹⁹⁸ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis sociální komise města Kralupy nad Vltavou (ze dne 26. října 1933)*, inv. č. 96, kniha č. 94

⁹⁹⁹ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 10. dubna 1934)*, inv. č. 44, kniha č. 42

¹⁰⁰⁰ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis sociální komise města Kralupy nad Vltavou (ze dne 8. ledna 1933)*, inv. č. 96, kniha č. 94

¹⁰⁰¹ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis sociální komise města Kralupy nad Vltavou (ze dne 23. ledna 1933)*, inv. č. 96, kniha č. 94

¹⁰⁰² SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis sociální komise města Kralupy nad Vltavou (ze dne 26. října 1933)*, inv. č. 96, kniha č. 94

¹⁰⁰³ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis ze zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou (ze dne 13. února 1935)*, inv. č. 45, kniha č. 43

¹⁰⁰⁴ SOKA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis sociální komise města Kralupy nad Vltavou (ze dne 21. června 1932)*, inv. č. 96, kniha č. 94

Samostatnou kapitolou pak byla pomoc potřebným v zimních měsících, které mohly být zejména pro lidi bez domova obzvláště krušné. Již od roku 1932 se sociální komise města snažila zajistit nezaměstnaným zimní útulek, který se měl nacházet v sále pivovarské restaurace Jindřicha Dlouhého, ovšem podle dochovaných záznamů k jeho zřízení nakonec v letech 1932–1933 nedošlo, a to přesto, že v dané věci bylo dlouho jednáno¹⁰⁰⁵. Zároveň v době krize probíhala v průběhu léta vánoční sbírka pro chudé, na kterou přispívaly městské korporace, stejně jako spolky, nejen finančními prostředky, ale také trvanlivými potravinami nebo uhlím, které bylo následně v zimě přerozdělováno. Stejně tak v chladném počasí město zajišťovalo rozdávání polévek a v některých letech se konaly i vánoční nadílky chudým dětem¹⁰⁰⁶.

Demonstrace a další akce nezaměstnaných

S krizí se snažil bojovat nejen stát a město, ale také ti, kteří ji byli postižení nejvíce, tedy lidé bez práce, ocitající se na hranici chudoby. Přestože Kralupy nad Vltavou, minimálně na základě již uvedených výsledků voleb, byly typickým dělnickým městem, ke stávkám nezaměstnaných, tak jak tomu bylo především na severu Čech, zde nejspíše nedošlo, nebo o nich alespoň nejsou dochovány žádné zprávy, a taktéž regionální tisk o nich mlčí. Přímo v Kralupech se nicméně uskutečnila minimálně jedna demonstrace, respektive srocování osob bez práce, o níž se ve zkratce zmiňuje vzpomínka Stanislava Kettnera: „*V letech 1929–1932 byla hospodářská krize. 3. 3. 1931 konala se schůze nezaměstnaných v Kralupech na Hostibejku. Četníci útočili na nás bajonety jako ve válce. Šel jsem po náměstí a proti mně šel jeden známý soudruh výhybkář ČSD Ant. Janda. Byli jsme ještě daleko od sebe a už proti nám mířil jeden četník a křičel. „Rozejděte se,“ musil jsem mu tedy skoro se smíchem odpovědět, že jsme se ani nesešli.*“¹⁰⁰⁷ Přestože jiná demonstrace se v Kralupech nad Vltavou během velké hospodářské krize ve třicátých letech pravděpodobně již nekonala, je nutné říci, že se nejednalo o jediný způsob, jak se obyvatelé města bez práce dožadovali svých práv.

V následujícím roce se v Kralupech ustanovil Akční výbor nezaměstnaných, který například na zastupitelstvu konaném 9. ledna 1932 v součinnosti se zástupci

¹⁰⁰⁵ SOkA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis sociální komise města Kralupy nad Vltavou (ze dne 7. října 1932)*, inv. č. 96, kniha č. 94

¹⁰⁰⁶ SOkA Mělník, Fond archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis sociální komise města Kralupy nad Vltavou (ze dne 21. června 1932)*, inv. č. 96, kniha č. 94

¹⁰⁰⁷ SOkA Mělník, Fond sbírka pamětí Kralupy nad Vltavou, S. Kettner: *Zápis vzpomínek S. Kettnera, průkopníka děl. hnutí na Kralupsku*, s. 9 – 10

komunistické strany žádal, aby občané bez zaměstnání dostávali pravidelnou denní podporu. Někteří zastupitelé taktéž chtěli vyslechnout v dané věci přímo iniciátory akčního výboru, což ale starosta Josef Vaníček odmítl s tím, že na schůzi zastupitelstva, nesmí vystupovat posluchači a jednání svým projevem rušit. Stejně tak nakonec byly odmítnuty požadavky nezaměstnaných s tím, že v nejbližší době budou vytvořena nová dočasná pracovní místa a tím je jejich žádost vlastně bezpředmětná¹⁰⁰⁸. Přestože s žádnou další iniciativou pravděpodobně akční výbor již nevystoupil, problém nezaměstnanosti a její důsledky muselo město řešit ještě dlouhý čas.

5.5. Poslední léta první republiky v Kralupech nad Vltavou

Poté, co se v roce 1933 Adolf Hitler dostal v Německu k moci, nastalo tíživé období nejen pro Československo, ale také pro Kralupy samotné. Stát se snažil na narůstající ohrožení reagovat, a proto vedle výstavby opevnění došlo například k založení „Masarykovy ligy“, která měla za cíl usnadnit a zrychlit výcvik nových pilotů. Letiště bylo za tímto účelem postaveno v roce 1936 také v Kralupech nad Vltavou, a to na místě, kde se nyní nachází dnešní průmyslový areál Synthos¹⁰⁰⁹. Samospráva se sice proti tomuto záměru postavila, neboť starosta Vaníček měl s Lobečkem velké plány a chtěl tu vystavět další rodinné domy¹⁰¹⁰, ale nadřízené orgány měly jinou představu. Na nově vybudovaném kralupském letišti se nejprve trénovalo s bezmotorovými letadly. Již zmíněný továrník František Kratina dokonce za tímto účelem daroval pilotům první cvičný kluzák s názvem „Skaut“, který pro ně pořídil od místního továrníka Miloše Kochmana, jehož závod se specializoval právě na výrobu kluzáků¹⁰¹¹.

Josef Vaníček sice odmítal výstavbu letiště na planině v Lobečku, neboť toto místo chtěl využít jako lokalitu k budoucímu rozšíření města¹⁰¹², což ale neznamená, že by se odmítal podílet na obraně státu, naopak. Kralupský starosta zaslal již 8. června 1936 ministerstvu národní obrany dopis, v němž zdůrazňoval strategický význam Kralup nad Vltavou, co by průmyslového centra, apeloval na jeho umístění v blízkosti hlavního města a žádal, aby sem byla trvale umístěna vojenská posádka, už jenom proto, že na celé trati Praha – Podmokly není žádné vojenské posádky, a tak se touto cestou mohu

¹⁰⁰⁸ SOkA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou* (ze dne 9. ledna 1932), inv. č. 42, kniha č. 40

¹⁰⁰⁹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 204

¹⁰¹⁰ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 184 – 185

¹⁰¹¹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 185

¹⁰¹² J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 185

neprátelé do města, případně poté i do metropole, snadno dostat. Zároveň ve svém dopise nabízel, že kralupské zastupitelstvo poskytne pro výstavbu kasáren bezplatně vhodné pozemky, stejně tak pro cvičiště nebo střelnici¹⁰¹³.

Ministerstvo národní obrany nicméně jeho žádosti nevyhovělo. Jako důvod uvádělo především fakt, že o umístění stávajících vojenských posádek na území Československé republiky bylo již rozhodnuto, nicméně žádost kralupské samosprávy byla uvedena do záznamu¹⁰¹⁴. Josef Vaníček se ovšem odmítal tak snadno vzdát a o přimluvu postupně požádal předsedu poslanecké sněmovny¹⁰¹⁵ a dále poslance Emanuela Kejmara z nedalekého Hospozína¹⁰¹⁶. Nicméně ani přes přimluvy politiků a apelace žádosti samosprávy vyhověno nebylo a vojenská posádka tak do Kralup nad Vltavou dorazila až v souvislosti s zářijovou mobilizací v roce 1938¹⁰¹⁷.

Příprava občanů na případnou obranu státu

Na zabezpečení obrany ČSR se podílel nejen stát, ale také jednotlivá města, neboť již 1. července 1937 schválil parlament zákon o branné výchově¹⁰¹⁸. Na jeho základě se zaváděla povinná branná výchova, která platila pro všechny občany a to od doby, kdy zahájili povinnou školní docházku, až do dosažení třiceti let věku, v případě protiletectvého výcviku až do 50 let věku. Jejich výcvik měl probíhat jednak ve školách a dále ve střediscích branné výchovy, která měla zakládat právě města. V Kralupech rozhodla městská rada o zřízení čtyř takovýchto středisek 24. března 1938¹⁰¹⁹.

Co se týče jejich organizace, velitelem střediska pro Kralupy I se stal učitel Roman Traxler, jeho zástupcem poštovní adjunkt František Kadlec, zástupcem žen byl učitel Josef Kalina. V čele střediska v Lobečku (Kralupy II) stál kapitán v záloze Josef Čermák, kterého zastupoval advokát JUDr. Josef Rosenzweig, v čele žen byl učitel

¹⁰¹³ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Žádost o umístění čs. vojenské posádky v Kralupech nad Vltavou*, (dopis z 8. 6. 1936 MNO), inv. č. 490, karton č. 177

¹⁰¹⁴ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Žádost o umístění čs. vojenské posádky v Kralupech nad Vltavou* (dopis z 23. 6. 1936 MNO), inv. č. 490, karton č. 177

¹⁰¹⁵ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Žádost o umístění čs. vojenské posádky v Kralupech nad Vltavou* (dopis z 11. 11. 1936 Poslanecká sněmovna), inv. č. 490, karton č. 177

¹⁰¹⁶ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Žádost o umístění čs. vojenské posádky v Kralupech nad Vltavou* (dopis z 19. 11. 1936 E. Kejmar), inv. č. 490, karton č. 177

¹⁰¹⁷ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Žádost o umístění čs. vojenské posádky v Kralupech nad Vltavou* (dopis z 10. 12. 1936), inv. č. 490, karton č. 177

¹⁰¹⁸ ŠRÁMEK, PH.D., Pavel. Studie a materiály předválečné armády: Předválečná branná výchova. Československá armáda [online]. [cit. 2020-10-31]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/17.htm>

¹⁰¹⁹ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou (ze dne 24. 3. 1938)*, inv. č. 84, kniha č. 82

Antonín Čejka. Středisko Kralupy III, tedy Mikovice, zastupoval vrchní správce dvora Václav Hříbal, jehož zástupcem byl jmenován účetní Václav Procházka a velitelem žen se stal mlynář Ing. Václav Varhaník. Poslední obvod Kralupy IV, zahrnoval obce, které se v současné době nachází v obvodu města, tedy především Minice a Zeměchy, a dále Dolany nad Vltavou a jejich místní část Debrno. V čele daného střediska stál technický úředník Jaroslav Kaluš, kterého zastupoval asistent důchodního Vladislav Vávra a vedoucím žen byl jmenován učitel Antonín Čížek¹⁰²⁰.

S výcvikem pod vedením kapitána Josefa Čermáka se začalo 10. července 1938¹⁰²¹. Jednotlivé kurzy se konaly jak na sokolišti v Jodlově ulici, tak i v prostorách střelnice v lokalitě nad minickou silnicí. Poté, co dobrovolníci absolvovali výcvik, mohli být nasazeni ke strážní službě v obvodu města, a to jak přes den, tak v noci. Zároveň je třeba připomenout, že odhodlání občanů Kralup nad Vltavou ve snaze bránit vlast, bylo veliké. Do strážní služby se totiž velmi často hlásili lidé, kteří samotným kurzem vůbec neprošli. Jednalo se o občany všech věkových i sociálních skupin, často osoby starší 50 let, od dělníků, přes řemeslníky a obchodníky až po bohaté továrníky. Taktéž se přihlásila i řada významných Kralupáků, jednalo se například o notáře Františka Koubu, továrníka Arnošta Ehrmanna, advokáta Vojtěcha Hrnčíře, spisovatele T. A. Pánka nebo bývalého poslance za sociálně demokratickou stranu Františka Biňovce¹⁰²².

Vedle tohoto výcviku se také radní města, jakož i zaměstnanci kralupské radnice a obce samotné připojili k petiční akci „Věrní zůstaneme.“¹⁰²³

Pražská čára a její výstavba na Kralupsku

Na případnou obranu před vojsky nacistického Německa se nicméně nepřipravovalo město samotné, ale také jeho nejbližší okolí. Jak už bylo uvedeno na počátku této kapitoly, od roku 1936 probíhala intenzivní výstavba těžkého a především lehkého opevnění, a to nejen v příhraničních oblastech, ale samozřejmě také ve vnitrozemí. Jako zajímavost stojí zmínit, že kralupským okresem procházela jedna z nejdůležitějších opevněných příček, zvaná Pražská čára, složená z objektů vz. 36 a 37.

¹⁰²⁰ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zřízení středisek branné výchovy (dopis 25. 3. 1937 pro Okresní úřad Kralupy nad Vltavou)*, inv. č. 490, karton č. 176

¹⁰²¹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 205

¹⁰²² J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 205

¹⁰²³ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou, (ze dne 15. 6. 1938)*, inv. č. 84, kniha č. 82

V lokalitě na sever od Kralup šlo o úsek A1 zahrnující oblast mezi řekou Vltavou u obce Vepřek a obcí Ješín, na západ od Velvar, směrem na Slaný. Stavbou tohoto úseku, napojeného poblíž Ješina na úsek A2, byla pověřena v roce 1937 pražská firma arch. Zdeněk Lakomý¹⁰²⁴. Celkem bylo v dané lokalitě postaveno 76 objektů¹⁰²⁵, z toho 27 objektů bylo v druhém sledu¹⁰²⁶. „Jednalo se pouze o objekty lehkého opevnění vzor 37, z toho 86 % představoval typ A, tři objekty byly typu B, čtyři objekty byly typu D, a dva objekty byly atypické, přičemž 72 % objektů bylo zesílených.“¹⁰²⁷

Co se týče atypických objektů, jedná se o pevnůstky LO vzor 37, přičemž oba se nacházejí v centru obce Sazená u Velvar. Zajímavostí je, že původně tyto objekty vůbec neměly existovat, nicméně dodatečnou změnou zadání se počet řopíků zvýšil ze 74 na 76¹⁰²⁸. První z těchto pevnůstek byla zabudována do objektu barokního mlýna, druhá do budovy bývalé obecní váhy na návsi. Jednalo se o předsunuté pevnůstky, tudíž nenáležely přímo do samotné linie, a jejich hlavní úkol spočíval v pokrytí palby odbočky ze staré silnice z Ústí nad Labem do Prahy vedoucí právě přes obec Sazená¹⁰²⁹. Poté, co nastala okupace, nemohly být tyto objekty vyhozeny do povětří, neboť v těsné blízkosti hned vedle nich, se nacházely obytné budovy, a tak byly alespoň naplněny sutí a jejich střelny i vstup zabetonovány¹⁰³⁰. Ke změně došlo teprve v roce 2007, kdy skupina nadšenců zrekonstruovala objekt „Váha“, který byl během 15 měsíců obnoven do stavu ze září 1938, a v roce 2008 došlo k jeho představení veřejnosti¹⁰³¹.

Obecní volby v Kralupech v květnu 1938

Zatímco v pohraničních oblastech probíhaly již od jara 1938 nepokoje, květnové volby v Kralupech proběhly v poklidné atmosféře. Přesto však byly tyto volby určitým způsobem významné. Za prvé pro jejich výsledek, a za druhé proto, že se na dlouho jednalo o poslední demokratické volby v Československu. Po válce se sice konaly další,

¹⁰²⁴ Jakub LIKOVSKÝ a Zdeněk BAUER. *Opevnění předmostí Prahy: opevnění Republiky československé 1935-1938*, Praha 1998, s. 40

¹⁰²⁵ Tomáš SVOBODA, Jan LAKOSIL a Ladislav ČERMÁK. *Velká kniha o malých bunkrech: československé lehké opevnění 1936-1938*, s. 93

¹⁰²⁶ J. LIKOVSKÝ a Z. BAUER. *Opevnění předmostí Prahy: opevnění Republiky československé 1935-1938*, s. 41

¹⁰²⁷ Tamtéž

¹⁰²⁸ M. DUBÁNEK, T. FIC, J. LAKOSIL, *Putování po československém opevnění 1935 – 1989*, s. 146 - 147

¹⁰²⁹ Tamtéž, s. 147

¹⁰³⁰ J. LIKOVSKÝ a Z. BAUER. *Opevnění předmostí Prahy: opevnění Republiky československé 1935-1938*, s. 77

¹⁰³¹ M. DUBÁNEK, T. FIC, J. LAKOSIL, *Putování po československém opevnění 1935 – 1989*, s. 147

nicméně v nich mohly kandidovat již jen čtyři politické strany. Právě z tohoto důvodu, a také díky množství dochovaných pramenů, je vhodné se na tyto volby podívat blíže.

Obecní volby v Kralupech nad Vltavou se konaly 29. května, na rozdíl od předchozích nikoliv v sedmi, nýbrž v osmi volebních obvodech¹⁰³². První z nich zahrnoval „staré Kralupy“, jež byly ohraničené Podřipskou a Fügnerovou ulicí, lokalitou Na Františku a nádražím. Druhý obvod se skládal ze Staré Lobči, dále z lokality vedoucí od Přemyslovy třídy po pravé straně směrem z Kralup až k ulici Chelčického a z oblasti v okolí Cukrovaru. Do třetího volebního okrsku náležela čtvrť Podháj, Zátíší, Nerudova ulice, část Přemyslovy a Podřipské třídy. Naopak samotná ulice Chelčického, levá část Přemyslovy třídy a čtvrť Satalice se již nacházely ve čtvrtém volebním obvodu. Pravobřežní část Kralup nad Vltavou – Lobeček, byla rozdělena na dva volební obvody, a to na pátý, kam náležela celá severní část až k ulici Mostní a šestý tvořený jižní částí Lobečku. Stejným způsobem bylo provedeno rozdělení městské části Mikovice mezi dva volební obvody. Do sedmého okrsku patřily staré Mikovice, se dvorem, mlýnem i železniční stanicí a ulicí V Olších, zatímco Růžové údolí, oblast cihelen v blízkosti Lutovníku, zbylá část Přemyslovy třídy a Satalic náležely do osmého obvodu¹⁰³³.

Na rozdíl od přechodných let se vítězem těchto obecních voleb stala Československá strana národně socialistická. Z celkového počtu 6 410 odevzdaných hlasů¹⁰³⁴ získala celkem 1 663 platných hlasů, a zároveň i deset mandátů v kralupském zastupitelstvu. Na druhém místě skončila Československá strana sociálně demokratická dělnická se ziskem 1 316 hlasů a sedmi křesly v zastupitelstvu. (Zásadní vliv na tento výsledek, spíše než pokles podpory kandidující strany mezi občany, mohl mít především fakt, že kralupská a mikovická část sociální demokracie se dostávaly do častých rozporů¹⁰³⁵. Právě to byl nejspíše důvod, proč bývalý poslanec Biňovec z Mikovic tentokrát nekandidoval za sociální demokracii, nýbrž za Sdružení voličů pro hospodářský rozvoj města Kralup n. Vlt. a sociální povznesení jeho obyvatelstva, při československé sociálně demokratické straně dělnické¹⁰³⁶. K podobnému kroku se pak nejspíše uchýlili

¹⁰³² SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Vyhláška o volbách do obecního zastupitelstva* č. 2121, inv. č. 410, karton č. 105

¹⁰³³ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Vyhláška o volbách do obecního zastupitelstva* č. 2121, inv. č. 410, karton č. 105

¹⁰³⁴ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Hlasovací seznam*, inv. č. 410, karton č. 105

¹⁰³⁵ J. VANÍČEK, *Mé paměti*, s. 165

¹⁰³⁶ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Kandidátní listina* č. 3, *Sdružení voličů pro hospodářský rozvoj města Kralup n. Vlt. a sociální povznesení jeho obyvatelstva při československé sociálně demokratické straně dělnické*, inv. č. 410, karton č. 105

také další sociální demokraté z této čtvrti, což zřejmě způsobilo propad strany u voleb). Třetí místo s větším odstupem 859 hlasů a pěti mandáty získalo zmíněné Sdružení voličů pro hospodářský rozvoj města Kralup n. Vlt. a sociální povznesení jeho obyvatelstva, při československé sociálně demokratické straně dělnické a těsně po něm následovalo se 743 hlasy a čtyřmi křesly v městském zastupitelstvu Národní sjednocení. Dobře se v těchto volbách naopak nedařilo komunistické straně, kterou volilo celkem 665 lidí a jejíž zastupitelé získali čtyři místa. Těsně za ní následovala živnostensko-obchodnická strana, která si odnesla 588 hlasů a získala tři mandáty. Na předposledním místě skončila strana agrární, jejíž zástupci obdrželi ve volbách 310 hlasů a dvě křesla. Poslední mandát získali lidovci, kterým dalo důvěru 266 občanů¹⁰³⁷.

Národní socialisté sice ve volbách zvítězili, nicméně následná volba starosty vynesla do čela města opět Josefa Vaníčka, avšak došlo ke změně jeho náměstků. Již dříve zmíněný Václav Novotný se stal prvním náměstkem starosty, zatímco druhým náměstkem byl zvolen Josef Podrabský za agrárníky. V městské radě dále stanuli Václav Houdek a František Kandler (národní socialisté), František Stýblo a Antonín Urban (sociální demokraté), František Kovář a František Biňovec (Sociálně demokratické lidové sdružení, neboli sdružení voličů pro hospodářský rozvoj města), Vladimír Lipovský (národní sjednocení) a Karel Macal (komunisté)¹⁰³⁸. Veškeré politické strany, které uspěly ve volbách, tak získali své zástupce v městské radě, kromě lidovců. Katolický kněz Karel Záruba stojící v jejich čele se sice dostal do kralupského zastupitelstva, do městské rady ovšem nikoliv.

Staronový starosta Josef Vaníček předstoupil na závěr této volby před všechny přítomné, vyzdvihl práci kralupských zastupitelů a radních, jakož i všech zaměstnanců obce a poděkoval jim zejména za to, že se podíleli na pokroku v celkovém rozvoji města, kterého se jim podařilo v uplynulých letech dosáhnout. Následně složil starostenský slib, poděkoval všem svým příznivcům i spolustraníkům a nezapomněl ocenit práci opozice. Všem do budoucna popřál hodně štěstí a úspěchů¹⁰³⁹. Bohužel v této době nemohl vědět, že starostou již bude pouze několik měsíců, a že kralupská samospráva nakonec bude v roce 1942 na další tři léta zcela zlikvidována.

¹⁰³⁷ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Volba starosty a rady*, inv. č. 410, karton č. 105

¹⁰³⁸ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Seznam zvolených členů zastupitelstva*, inv. č. 410, karton č. 105

¹⁰³⁹ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Volba starosty a rady*, inv. č. 410, karton č. 105

Září 1938 a jeho průběh v Kralupech

Na začátku měsíce, konkrétně 4. září, ještě stačili kralupští legionáři uspořádat oslavu 20. výročí vzniku Československé republiky. Zároveň při této příležitosti došlo také na odhalení pamětní desky na sokolovně věnované legionáři Bohumíru Kostečkovi¹⁰⁴⁰. Situace se vnitřní scéně, stejně jako mezinárodní situace, státu se však v této době již prudce zhoršovala, nad Československem se začala stahovat mračna a v Sudetech docházelo ke stále větším nepokojům, jež si postupně vyžádaly ztráty na životech. Památku prvních padlých uctili kralupští radní minutou ticha při své schůzi 15. září 1938. O pět dní později následoval od rady města na popud starosty Josefa Vaníčka povzbudivý telegram prezidentu Edvardu Benešovi s následujícím zněním:

*„Pane presidente, občanstvo města Kralup nad Vlt. stojí s Vámi v těchto hodinách pro naší republiku nejosudovějších a je přesvědčeno, že životní zájmy státu a národa našeho budou obhájeny.“*¹⁰⁴¹

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, po nátlaku Francie a Velké Británie vláda nakonec 21. září odpoledne ustoupila požadavkům a souhlasila s odstoupením pohraničí¹⁰⁴². Toto rozhodnutí ovšem vyvolalo mohutné demonstrace, které se uskutečnily nejen v Praze, ale i v dalších městech, včetně Kralup nad Vltavou. Tady se téhož dne konalo shromáždění lidu čítající okolo 600 osob. Jejich průvod následně procházel jednotlivými ulicemi a posléze byl zakončen proslovem spisovatele T. A. Pánka a bývalého poslance Františka Biňovce na Palackého náměstí¹⁰⁴³.

Na druhou stranu je třeba zmínit, že nastalé situace využily také české fašistické strany, zejména Vlajka, které začaly se svými štvavými výpady vůči ostatním. Ve městě se tak například objevily plakáty s heslem „Jděte na Židy“, případně „Židi ven“, a zároveň brojíci proti ostatním politickým stranám, stejně jako proti jednotlivým osobnostem veřejného života. Tyto urážky později končily u kralupského okresního soudu a čelní Vlajkaři spolu se svým předákem Josefem Sokolem byli odsouzeni k náhradě škod¹⁰⁴⁴.

¹⁰⁴⁰ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 205

¹⁰⁴¹ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou, (ze dne 22. 9. 1938)*, inv. č. 84, kniha č. 82

¹⁰⁴² F. ČAPKA, *Dějiny země české v datech*, s. 679

¹⁰⁴³ SOkA Mělník, fond Sbírka pamětí 1918 - 1957, *O. Havlín: Odboj na Kralupsku*, s. 3, neinventarizováno, karton č. 3

¹⁰⁴⁴ Tamtéž, s. 3 - 4

Následující den 22. září proběhla generální stávka, jejímž výsledkem byl pád Hodžovy vlády, kterou nahradil úřednický kabinet generála Syrového¹⁰⁴⁵. O den později došlo k vyhlášení všeobecné mobilizace. Zpráva o ní dorazila do města záhy, 23. září v deset hodin večer. Kralupští záložníci ještě v noci urychleně odjížděli ke svým útvarům, zatímco jiní do města přijížděli posílit jeho obranu¹⁰⁴⁶. V následujících dnech dorazilo do Kralup velitelství náhradního praporu ženijního, které zabralo část chlapecké školy¹⁰⁴⁷. Vojáci mezitím obsadili okolní kopce – Hrombabu a Hostibejk – a zřídili zde pozorovací stanoviště. V Lobečku, poblíž dvora Strachova, byla umístěna děla a na kralupském letišti v Lobečku dislokovány dvojplošníky Avia B-534, ze 46., 47. a 48. letky, 4. stíhací perute¹⁰⁴⁸. Brzy poté již přijížděly do Kralup první transporty s uprchlíky z pohraničí, které vyhnaly násilnosti ze Sudet. Jejich provizorní ubytování zajistila Okresní sociální péče ve spolupráci s městským policejním úřadem¹⁰⁴⁹.

Odhodlání Čechoslováků bránit svou vlast bylo sice veliké, nicméně veškeré snahy o záchranu státu byly marné. O jeho osudu totiž rozhodla konference v Mnichově 30. září 1938. Následovala evakuace civilistů z pohraničí, do které se město přímo samo zapojilo. Tak například vyslala kralupská samospráva dva nákladní vozy do Podmokel, odkud tyto na žádost tamního vedení školy odvezly nedávno pořízený moderní nábytek a další inventář. Záchrannou „operací“ byl pověřen radní František Biňovec¹⁰⁵⁰.

Vedle toho především probíhala pomoc občanům prchajícím ze Sudet, postupně obsazovaných německou armádou. Jak již bylo zmíněno, první uprchlíci dorazili do Kralup ještě před Mnichovem, přičemž 28. září se jednalo o 329 osob. Největší vlna nově přichozích dorazila na začátku října, nicméně další uprchlíci přicházeli ještě v listopadu. Celkem tak do kralupského okresu dorazilo z Němci obsazeného pohraničí na 1 500 osob¹⁰⁵¹. Velká většina z nich přijela vlakem, někteří jen s tím, co měli právě na sobě. Nejnutnější tak bylo tyto osoby nejprve vybavit ošacením, jídlem a zajistit jim ubytování a další sociální péči. Po jejich příjezdu si uprchlíky na kralupském nádraží

¹⁰⁴⁵ F. ČAPKA, *Dějiny země koruny české v datech*, s. 680

¹⁰⁴⁶ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou, (ze dne 22. 9. 1938)*, inv. č. 84, kniha č. 82

¹⁰⁴⁷ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 205

¹⁰⁴⁸ MINAŘÍK, PH.D., Pavel. Mobilizace předválečné armády v roce 1938: Reorganizace armády ve 2. polovině 30. let a vytvoření operační sestavy vojsk po vyhlášení mobilizace. Československá armáda [online]. [cit. 2020-10-31]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/mobilizace/1.htm>

¹⁰⁴⁹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 205

¹⁰⁵⁰ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou, (ze dne 29. 9. 1938)*, inv. č. 84, kniha č. 82

¹⁰⁵¹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 206

jako první převzali samaritáni, kteří ošetřili příchozí, aby zabránili případnému rozšíření nakažlivých onemocnění¹⁰⁵². Následně byli tito uprchlíci místními četníky a obecními zaměstnanci odváděni do kralupských hostinců, sloužících jako provizorní ubytovny, ti šťastnější z nich se pak shledali ve městě se svými příbuznými¹⁰⁵³.

Vhodná místa pro ubytování lidí z pohraničí byla vybrána již počátkem září s předpokládanou kapacitou tisíce osob. Jak už bylo zmíněno, jednalo se především o sály kralupských hostinců, například U Vltavy nebo Na Krétě, dále šlo o hotel Slávie či tělocvičnu DTJ. Jednotlivé objekty byly opatřeny slamníky, umývadly, stejně jako příkrývkami a dětskými vaničkami, a to tak, aby mohly jako provizorní ubytování sloužit delší čas. Přesto, že připravenost byla velká, ne na všechny uprchlíky se dostalo, a z tohoto důvodu někteří trávili první noci ve vagonech u výtopny¹⁰⁵⁴.

Po Mnichovu ovšem do Kralup nepřicházeli pouze státní zaměstnanci a ostatní civilisté vyhnání z pohraničí, ale dorazili také vojáci spolu se svými důstojníky. Jedním z takových útvarů, který do města záhy přijel, bylo Doplňovací okresní velitelství z České Lípy, které se prozatímně usídlilo v budově chlapecké školy¹⁰⁵⁵. Vedle toho si příslušníci armády zabrali místní sokolovnu, dvůr Na Hrádku a hostinec Kotva. Město si záhy dalo za cíl postavit pro celé doplňovací velitelství i mužstvo novou budovu, aby nemuseli být ubytováni provizorně, nicméně tomuto kroku zabránily březnové události a následná okupace. Přesto je však potřeba říci, že vojáci rozhodně nouzí netrpěli. Své byty jim totiž nabídla k dispozici celá řada místních, důstojníci pak často našli dočasný domov ve vilkách Na Zátíší¹⁰⁵⁶. Jelikož se stále jednalo o provizorium, samospráva se snažila nedostatky vhodných ubytovacích kapacit urychleně řešit. Původně byla prioritou již zmíněná stavba kasáren, nicméně z toho později sešlo. Samotná bytová situace byla zčásti vyřešena o rok později, na začátku března 1939, kdy architekt Karban na popud města začal s výstavbou bytového domu pro uprchlíky¹⁰⁵⁷. K jeho dokončení ovšem došlo teprve za okupace, v průběhu téhož roku.

¹⁰⁵² Jan BENDA, *Uprchlíci v důsledku Mnichovské dohody – sociální aspekty a péče na Kralupsku*. In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska*, 2007/2, Městské muzeum Kralupy nad Vltavou 2007, s. 14

¹⁰⁵³ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 206

¹⁰⁵⁴ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 206

¹⁰⁵⁵ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou, (ze dne 27. 10. 1938)*, inv. č. 84, kniha č. 82

¹⁰⁵⁶ J. BENDA, *Uprchlíci v důsledku Mnichovské dohody – sociální aspekty a péče na Kralupsku*, s. 17

¹⁰⁵⁷ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou III (oddíl stavební ruch)*, inv. č. 3, kniha č. 3

Druhá republika a její odraz v Kralupech

Jak už bylo uvedeno na začátku této kapitoly, po podpisu Mnichovské dohody skončila první republika, známá jako demokratický stát založený na tradici humanity, a vlivem společenské krize došlo k celé řadě změn, které znamenaly jeho postupnou proměnu v autoritativní republiku, jež se snažila odbourat demokratické principy a jejich původní představitele. Tyto změny se pak samozřejmě odrazily také v místní kralupské politice, v postupné proměně samosprávy, a také v chování jejích představitelů.

Krátce po Mnichovu, na zasedání rady města 6. října 1938, starosta Josef Vaníček odsoudil způsob, jakým se k Československu zachovaly Velká Británie, Francie, Německo a Itálie a zároveň vyjádřil lítost nad abdikací prezidenta Beneše v této pro stát vážné situaci. V té době ještě kralupský starosta nevěděl, že také jemu bude brzy poté jako sociálnímu demokratovi hrozit odchod z jeho funkce představitele města¹⁰⁵⁸.

Významným dnem, v této pomnichovské proměně komunální politiky, se stal 1. prosinec, kdy na zasedání rady města zástupci strany národně socialistické, agrární, živnostenské a strany národního sjednocení prohlásili, že utvořili nový radniční klub Strany národní jednoty, přičemž od této doby budou vystupovat ve vzájemné shodě. Zároveň v dané době provedla Strana národní jednoty v Kralupech nad Vltavou i okolí masivní náborovou kampaň, ovšem nezaznamenala větší úspěch. Do konce roku získala v kralupském okrese pouhých 1 823 členů¹⁰⁵⁹. Od 14. ledna 1939 pak začala tato strana v Kralupech vydávat svůj vlastní časopis s názvem „Stráž národní jednoty“, který se zároveň stal oficiálním médiem SNJ v celém kraji. Záhy pak ve městě začal působit její přípravný výbor, do jehož čela se postavil Bohumil Kuhn a Vladimír Lipovský. K oficiálnímu představení Strany národní jednoty kralupským občanům došlo v bio Sokol 26. ledna 1939¹⁰⁶⁰. Přestože vlivem následujících událostí působila SNJ ve městě relativně krátce, podařilo se jí připravit několik zajímavých akcí pro veřejnost, z nichž za nejvýznamnější je možné považovat Akci České koledy, která podobně jako další různé sbírky měla za cíl podpořit uprchlíky z pohraničí a další nemajetné spoluobčany, nicméně ani poté větší úspěch mezi místními nepocítila. Podobně na to ale byla také

¹⁰⁵⁸ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou*, (ze dne 6. 10. 1938), inv. č. 84, kniha č. 82

¹⁰⁵⁹ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Rady města Kralupy nad Vltavou*, (ze dne 1. 12. 1938), inv. č. 84, kniha č. 82

¹⁰⁶⁰ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou III (oddíl 1939)*, inv. č. 3, kniha č. 3

Národní strana práce, v jejímž čele stanul typograf Antonín Fuksa, a která se v Kralupech konsolidovala ze členů bývalé sociálně demokratické strany dělnické¹⁰⁶¹.

Kralupská samospráva a její proměny za druhé republiky

K výrazným změnám v kralupské samosprávě došlo na začátku roku 1939. Komunistická strana Československa byla zakázána, a tak kralupský okresní úřad jmenoval nové členy rady a zastupitelstva města. Radním města byl jmenován úředník Pragobanky Josef Bedřich a kralupskými zastupiteli se nově stali kralupský pekař Jiří Hrdina, obchodník Ferdinand Podskalský a dílenský státních drah Josef Eisner, který jako jediný nebyl členem Strany národní jednoty¹⁰⁶². Zároveň byly za asistence četnictva prováděny prohlídky u členů bývalé KSČ, přičemž ta první byla provedena již 22. října 1938. Další domovní kontroly se poté konaly 3. února 1939 u bývalých vedoucích funkcionářů komunistické strany podezřelých z ilegálních činností¹⁰⁶³.

Pod tlakem se vedle komunistické strany ocitli také bývalí sociální demokraté, především dosavadní kralupský starosta Josef Vaníček. Právě k němu se záhy dostavila delegace členů SNJ v čele Bohumilem Kuhnem a dalšími, které ani osobně neznal, a snažili se ho přinutit aby, oficiálně z důvodu svého vysokého věku, na funkci starosty rezignoval. Následně se tato událost projednávala na schůzi městského zastupitelstva konaného 13. ledna 1939. „*Starosta Vaníček zde odmítl útoky na svou čest s tím, že práci pro obec konal vždy poctivě, nezištně a jeho čest ve svém podnikání mu nikdo nemůže pohaniti. Za dvacet let trvání své funkce starosty zachránil pro obec hodnoty mnohamilionové.*“¹⁰⁶⁴ Mimo to zastupitelé za nově ustanovenou Národní stranu práce, bývalí sociální demokraté, František Biňovec a Antonín Urban vystoupili proti snaze Strany národní jednoty na odvolání dosavadního starosty s tím, že bývalé politické strany, které ji nyní tvoří, předtím volbu Josefa Vaníčka uznaly, a z tohoto důvodu je tento ultimativní postup neplatný. Proti jejich námitkám se ovšem postavil náměstek starosty Václav Novotný oponující tím, že situace se změnila, neboť dosavadní strany zanikly a SNJ tak nemusí respektovat předchozí závazky těchto stran, stejně jako

¹⁰⁶¹ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou III (oddíl 1939)*, inv. č. 3, kniha č. 3

¹⁰⁶² SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou III (oddíl změny v samosprávě města)*, inv. č. 3, kniha č. 3

¹⁰⁶³ SOkA Mělník, fond Sběrka pamětí 1918 - 1957, *O. Havlín: Odboj na Kralupsku*, s. 4, neinventarizováno, karton č. 3

¹⁰⁶⁴ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou, (ze dne 13. 1. 1939)*, inv. č. 84, kniha č. 82

nemusí uznávat Josefa Vaníčka v čele Kralup nad Vltavou. Novotný ve svém projevu dále zdůraznil, že „volební skupiny podepivší se dne 31. prosince likvidovaly a mimo to Strana národní jednoty prohlásila, že hospodaření obce bere na základě svého většinového postavení na svá bedra,“ a spolu s tím dále odmítl odpovědnost za volební úmluvu podepsanou v roce 1938. Spor se nakonec nepodařilo urovnat, neboť kralupský starosta toho dne rozpustil zastupitelstvo s odůvodněním, že není forem, která by o tom mohla rozhodovat¹⁰⁶⁵. Celý spor nakonec vygradoval tím, že o několik dnů později podali na protest všichni zastupitelé, kteří byli členy SNJ demisi na své funkce. Okresní úřad ovšem jejich rezignace nepřijal a tak museli tito zůstat v zastupitelstvu i nadále. Obdobným způsobem postupoval starosta Vaníček, který tlak na podání demise odmítl a v čele obce zůstal až do 15. března 1939 a ještě krátce po něm.

Během ledna a února taktéž docházelo v Kralupech k zúčtování s bývalými představiteli první republiky. Týkalo se to především prezidenta Beneše, jehož portréty byly odstraňovány z veřejných budov. Na základě podnětu Okresního výboru mládeže Strany národní jednoty byl navíc odstraněn název označující ulici v Lobečku od mostu až k Veltruské silnici „*Ulice Dr. Eduarda Beneše, Ženeva 10/12 1934.*“¹⁰⁶⁶

Výše popsaná situace, která v Kralupech nad Vltavou, v průběhu podzimu 1938 a začátku jara 1939 nastala, zajímavě ilustruje celý stav československé společnosti po Mnichovu, kdy byla řada lidí tím, co se stalo, frustrována a k moci se tak dostávaly snahy o postupné odstranění demokratických principů, které byly označeny za viníka celého neštěstí, které stát a jeho obyvatele postihlo. Na černou listinu se zároveň dostávali zastánci těchto principů, bez ohledu na to, na jakém patře politiky se nacházeli. Ať už šlo o prezidenta Edvarda Beneše na celostátní úrovni nebo starostu Josefa Vaníčka na úrovni města Kralupy nad Vltavou, je na základě výše uvedeného zřejmé, že ani jeden z nich už nebyl v této době na svém působišti vítán.

¹⁰⁶⁵ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou, (ze dne 13. 1. 1939)*, inv. č. 84, kniha č. 82

¹⁰⁶⁶ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou III (oddíl Odstranění obrazů prezidenta Beneše)*, inv. č. 3, kniha č. 3

5.6. Okénko do budoucnosti. Kralupy za okupace a léta po ní

Kralupy nad Vltavou v éře první republiky prošly obrovskou proměnou, růstem počtu obyvatel počínaje a celkovým rozvojem města konče. Během dvaceti let se z větší vesnice stalo plně občansky vybavené město s vlastní radnicí, gymnáziem, mostem spojujícím oba říční břehy a bohatým kulturním životem. Ve stejném duchu se mohly Kralupy rozvíjet i nadále, ovšem zdánlivě úspěšné období bylo narušeno nejdříve Mnichovem, následně německou okupací a nakonec vypuknutím druhé světové války.

Hned z rána 15. března 1939 bylo město obsazeno německými vojsky, která záhy zabrala pro své potřeby budovu chlapecké školy a přilehlé sokoliště. Taktéž došlo k převzetí vojenského letiště v Lobečku a obsazeno bylo též kralupské nádraží, kam byl dosazen německý přednosta stanice s dvěma výpravčími dozírajícími na zdejší provoz¹⁰⁶⁷. V prvních čtrnácti dnech byly zakázány veškeré veřejné akce, a přestože dění ve městě se poté vrátilo do starých kolejí, přicházely postupně nové restriktce, jež zásadním způsobem omezovaly život jednotlivých skupin obyvatel města¹⁰⁶⁸. Nejvíce postiženi byli samozřejmě kralupští Židé, na které se nejružnější omezení vztahovala již od začátku okupace. Životní pouť většiny z nich skončila v následujících letech v nacistických koncentračních a vyhlazovacích táborech, jako byla Treblinka nebo Osvětim, odkud se většina z nich zpět do Kralup již nikdy nevrátila¹⁰⁶⁹.

Podobně jako kralupští Židé se pod tlakem ocitli také předáci bývalých – především levicových – politických stran, jako byli komunisté a sociální demokraté. Významné změny se týkaly především kralupské samosprávy, která si musela zvolit do svého čela nového starostu. Josef Vaníček byl totiž pro Němce nepřijatelný a tak se své funkce rozhodl vzdát, ovšem je třeba zmínit, že první impuls k jeho odstranění nepřišel od okupantů, nýbrž stejně jako za druhé republiky od bývalých členů Strany národní jednoty v Kralupech. Ti se již 17. března dostavili do jeho kanceláře a žádali ho, aby se funkce vzdal, což ovšem starosta odmítl a stejně tak reagoval na urgenci ze strany zemského úřadu v Praze, která dorazila za tři dny. K demisi se nakonec rozhodl až po druhé urgenci, kdy se navíc do celé věci vložili Němci, a hrozilo, že dojde k rozpuštění

¹⁰⁶⁷ J. STUPKA, *Mé město a můj život*, s. 106

¹⁰⁶⁸ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou III (oddíl Obsazení Kralup)*, inv. č. 3, kniha č. 3

¹⁰⁶⁹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 220

kralupského zastupitelstva¹⁰⁷⁰. Novým starostou se stal Josef Kobera, prvním náměstkem byl jmenován Václav Novotný a druhým náměstkem Josef Eisner¹⁰⁷¹. Další důležitou změnou byl pak zánik dosavadních politických stran a vznik Národního souručenství, jež se ustanovilo v čele s Václavem Křešinou i v Kralupech¹⁰⁷².

Většina obyvatel města přijímala okupaci pasivně, případně docházelo k provádění drobných žertů a naschválů, ovšem ne všichni se rozhodli s nastalou situací smířit. Brzy po 15. březnu se ustanovil kralupský odboj, dále rozdělený do jednotlivých skupin. Jednalo se o odboj komunistický, sociálně demokratický, odboj důstojnické skupiny sdružené okolo kapitána Josefa Čermáka a odboj železničářský¹⁰⁷³. Přestože se účastníkům odboje podařilo hned několik menších záškodnických akcí, většina jeho členů následně skončila v rukou gestapa a za své činy proti okupantům draze zaplatila. Sám kapitán Josef Čermák byl nacisty umučen v koncentračním táboře v Budyšině¹⁰⁷⁴. Několika občanům z Kralup a okolí se naopak podařilo z protektorátu utéct, přes Polsko a Francii se nakonec dostali až do Anglie, kde vstoupili do exilové armády, nebo se zapojili do RAF, což byl například případ Stanislava Zeinerta.

Na začátku války se sice Němcům dařilo, nicméně po prvních neúspěších na východní frontě a zvýšení represí, se začaly zhoršovat také vztahy mezi okupanty a místním obyvatelstvem, což se týkalo i Kralup. V květnu 1942 přestal dosavadní starosta Josef Kobera okupantům vyhovovat, a proto bylo kralupské zastupitelstvo zemským úřadem v Praze rozpuštěno¹⁰⁷⁵ a do čela města se 26. května postavil vládní komisař Karl Benesch¹⁰⁷⁶. Tento sudetský Němec se neblaze proslavil svou tvrdostí a nenávisť vůči Čechům. Neváhal dokonce udat gestapu zaměstnance kralupského městského úřadu poté, co zaslali blahopřání k narozeninám bývalému starostovi Josefu Vaníčkovi¹⁰⁷⁷. Naštěstí pro všechny byl později převelen na frontu a na jeho místo nastoupil

¹⁰⁷⁰ SOKA Mělník, fond Sběrka pamětí 1918 - 1957, *O. Havlín: Odboj na Kralupsku*, s. 5, neinventarizováno, karton č. 3

¹⁰⁷¹ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Zápis Zastupitelstva města Kralupy nad Vltavou, (ze dne 26. 2. 1939)*, inv. č. 49, kniha č. 47

¹⁰⁷² SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou III (oddíl Ustanovení Národního souručenství)*, inv. č. 3, kniha č. 3

¹⁰⁷³ SOKA Mělník, fond Sběrka pamětí 1918 - 1957, *O. Havlín: Odboj na Kralupsku*, s. 15 - 17, neinventarizováno, karton č. 3

¹⁰⁷⁴ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 208

¹⁰⁷⁵ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Rozhodnutí o rozpuštění zastupitelstva*, inv. č. 410, karton č. 105

¹⁰⁷⁶ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Dopis starosty zastupitelům o předání úřadu vládnímu komisaři*, inv. č. 410, karton č. 105

¹⁰⁷⁷ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 221

umírněnější vládní komisař dipl. Ing. Leopold Duschek, který se snažil s Čechy vycházet a dokonce s nimi jezdil na výlety¹⁰⁷⁸. Co se týče dalších změn, byl zrušen kralupský okres a jeho dosavadní území bylo připojeno k okresu roudnickému¹⁰⁷⁹.

Zatímco v letech 1939–1942 slavila německá vojska mnohá vítězství, v roce 1943 po bitvě u Kurska a o rok později po vylovení západních spojenců v Normandii došlo k zásadnímu obratu. V Kralupech byla kvůli nedostatku archivního materiálu tato léta zahalena tajemstvím, nicméně bylo jasné, že blížící se konec si začali uvědomovat všichni, včetně okupantů. Stále častěji docházelo k náletům, určeným městům v Říši, ovšem Němci neponechali nic náhodě – budovaly se kryty, stavěly se vodní nádrže, to vše pro případ, že by byly bombardovány také Kralupy, k čemuž nakonec došlo¹⁰⁸⁰.

V roce 1944 sice Wehrmacht již ustupoval na všech frontách, nicméně definitivní konec války byl ještě daleko a spojenci ho potřebovali nějakým způsobem urychlit. Na významu tedy stoupl boj o strategické suroviny, známý také jako válka o benzín, při které měly být systematicky bombardovány rafinerie ropy, a to na celém území nacistické Říše, tedy i v protektorátu¹⁰⁸¹. V Kralupech se tímto strategickým cílem určeným v očích Spojenců ke zničení stala již dříve zmíněná Petrolejka v Podháji. V druhé polovině války již nepracovala, ovšem to spojenecké tajné služby nevěděly a tak bylo rozhodnuto o jejím zničení. První nálet proběhl již 28. prosince 1944, ovšem kvůli husté mlze bombardéry nemohly Kralupy najít, a proto byly bomby shozeny do prostoru Nelahozeves – Veltrusy – Velká Hleďsebe, kde způsobily škody na životech i majetku¹⁰⁸². Další pokus se uskutečnil 20. března, nicméně toho data piloti kvůli špatnému počasí město vůbec nenašli, z jakéhokoliv bombardování nakonec sešlo a skupina navíc ztratila jeden stroj¹⁰⁸³. Třetí nálet na město, který proběhl 22. března 1945, byl bohužel úspěšný. Hned první bomba zasáhla zásobník Petrolejky. V něm umístěná zbylá ropa se vznítila a dým z požáru rychle zahalil celé město. Další bomby

¹⁰⁷⁸ J. STUPKA, *Mé město a můj život*, s. 125

¹⁰⁷⁹ J. STUPKA, *Velká kronika kralupská*, s. 221

¹⁰⁸⁰ J. BARTOŠ, Bakalářská práce, *Kralupy nad Vltavou v letech 1938–1945*, s. 73 – 74

¹⁰⁸¹ Josef STUPKA, *Město v slzách. Kralupy nad Vltavou 22. březen 1945*, Kralupy nad Vltavou 2009, s. 6

¹⁰⁸² J. BARTOŠ, Bakalářská práce, *Kralupy nad Vltavou v letech 1938–1945*, s. 76

¹⁰⁸³ Michal PLAVEC, *Bomby pod Řípem. Nálety na Kralupy nad Vltavou, Neratovice, Veltrusy, Hněvice, Mělník, Roudnice nad Labem a další sídla během druhé světové války*, Cheb 2008, s. 87

pak již dopadaly naslepo, přímo do obytných čtvrtí, kde přinášely smrt jejich obyvatelům. Konečná bilance byla děsivá – zahynulo 245 lidí, z toho 145 Čechů¹⁰⁸⁴.

Nacistická mašinérie v podobě věznic a gestapa sice fungovala i nadále, ovšem s příchodem května bylo každému jasné, že válka je u konce. Jelikož místní předpokládali, že fronta se přežene také přes Kralupy a krytům již nikdo nevěřil, budovala si většina obyvatel ve stráních daleko za městem zemljanky, kde hodlali přečkat konec války. Poté, co 5. května 1945 vypuklo v Praze povstání, se rychle přesunuly revoluční nálady také do Kralup. Občané vyvěšovali československé vlajky, odstraňovali německé symboly a přemalovávali dvojjazyčné nápisy na budovách. Ve stejnou dobu předal německý komisař Duschek městský úřad svému předchůdci Josefu Koberovi, ovšem v té době se již moci ve městě chopil revoluční národní výbor v čele s komunistou Petrem Titlem, který pod sebe sloučil všechny ilegálně působící organizace v Kralupech¹⁰⁸⁵. Poté, co se podařilo ukořistit poblíž Nelahozevsi německý pancéřový vlak a zaměřit jeho děla na chlapeckou školu, se zde sídlící německá posádka vzdala. Kralupy nad Vltavou se tak definitivně dostaly do rukou Čechů a Rudá armáda pod vedením generála Rybalka 9. května 1945 osvobodila již svobodné město¹⁰⁸⁶.

Necelý měsíc po skončení války, 6. června 1945, byl zvolen nový 36členný národní výbor. Na základě výsledků voleb do Ústavodárného shromáždění, které se konaly o rok později, byl tento národní výbor obnoven. Hlavní slovo v něm měla komunistická strana se ziskem 18 mandátů, následovali národní socialisté s devíti mandáty, sociální demokraté se šesti mandáty a jako poslední lidovci se třemi mandáty, předsedou se stal Václav Karlovský¹⁰⁸⁷. Přestože takto zvolený národní výbor si dal jako hlavní cíl poválečnou obnovu města, začalo se nejen ve městě, ale především ve státě postupně měnit politické ovzduší. Docházelo ke znárodnění do té doby soukromých podniků, čímž skončila volná soutěž mezi jednotlivými podnikateli a Kralupy postupně začaly ztrácet svou dřívější dynamiku. Celé období zakončil vítězný únor 1948, kdy se začaly psát nové dějiny pod vedením komunistické strany.

¹⁰⁸⁴ J. STUPKA, *Město v slzách. Kralupy nad Vltavou 22. březen 1945*, s. 35

¹⁰⁸⁵ SOKA Mělník, fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Okresní národní výbor v Kralupech n. Vlt.*, neinventarizováno, karton č. 3

¹⁰⁸⁶ SOKA Mělník, fond Sbirka pamětí Kralupy nad Vltavou, *Alois Čtvrtníček: Revoluce 1945 v Kralupech*, neinventarizováno, karton č. 3

¹⁰⁸⁷ SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, *Pamětní kniha města Kralupy nad Vltavou IV*, s. 122, inv. č. 4, kniha č. 4

Závěr

Jak bylo zmíněno již v úvodní části, hlavním důvodem pro sepsání této diplomové práce byla skutečnost, že daným tématem, tedy obdobím první republiky v Kralupech nad Vltavou se sice zabývalo minimálně okrajově, hned několik regionálního historiků, ovšem přesto dosud nebyla k dispozici žádná jednotná syntéza, která by jejich jednotlivé výstupy zhodnotila, sloučila v jednu jedinou tezi a případně obohatila o další dosud nezjištěné skutečnosti, a to na základě dostupných zdrojů k danému tématu.

Jak pramenná základna posloužily v případě této práce především kroniky, zápisy ze schůzí městského zastupitelstva a rady, stejně jako další dostupné dokumenty, včetně rozsáhlého souborů vzpomínek z mělnického okresního archivu. Přestože fond Archiv města Kralupy nad Vltavou, který byl z velké části pro vytvoření této diplomové práce využit, obsahoval mnoho důležitých pramenů, ne všechny se dochovaly v takovém rozsahu nebo kvalitě, aby bylo možné jich využít. Na prvním místě se jedná především o městské pamětní knihy, které zahrnují jen zlomek z období mezi léty 1918–1938. Konkrétně jde o poslední válečný rok, dále o léta 1923–1926 a tímto výčet městských kronik v podstatě končí. Stejně tak je důležité zmínit, že některá období byla sepsána až dlouhá léta poté, co se jednotlivé události skutečně staly, a proto byla potřeba vždy informace uvedené v těchto pramenech porovnávat například se zápisy z městské rady nebo zastupitelstva a z dalších dostupných zdrojů. Naopak prameny dostupné ve fondu Okresní úřad Kralupy nad Vltavou se dochovaly pouze v útržcích, řada z nich mohla být zničena ještě při náletu, jiné se pak mohly poztrácet během stěhování kralupského archivu na Mělník, takže právě tento fond mnohé neosvětlil, což je také důvod, proč se kralupskému okresu věnuje tato práce pouze okrajově, ostatně to nebyl ani její primární cíl, a tak v příslušné oblasti zůstává volné pole působnosti pro další badatele.

Téměř průběžné roční studium pramenů sice ne vždy přineslo očekávané výsledky, ovšem o to radostnější byly situace, kdy se pomocí dokumentů z mělnického archivu podařilo rekonstruovat události do té doby místními historiky nijak nepopsané. Jednalo se například o situaci ve městě panující v roce 1919, kdy na jedné straně dominovala euforie z nově nabyté svobody, ale na straně druhé, se objevily také negativní rysy, které s sebou konec války do nového státu přinesl. Dále byly nalezeny vzpomínky pamětníků popisující poměry panující ve věznici při kralupském okresním soudu, přičemž její popis dosud nebyl nikde uveden a podařilo se také zrekonstruovat situaci

v Kralupech v prosinci 1920 v době, kdy se z radikální levice zrodila Komunistická strana Československa. Důležité byly taktéž vzpomínky na kralupské legionáře, neboť nedávno publikované *Příběhy ruských legií* od dlouholetého ředitele kralupského muzea PaedDr. Racka (a týká se to i dalších jeho knih), sice obsahují mnoho fotografií a ostatního doprovodného materiálu, ovšem úvod je zaměřen čistě na legie obecně. Proč ředitel kralupského muzea neobohatil její textovou část také o vzpomínku na jednotlivé legionáře z Kralup, byť minimálně k životopisu majora Jezviny se podle průvodky SOkA Mělník dostat musel a navíc na pobočce SOkA dříve pracoval, zůstává záhadou.

Za nejvíce přínosné je ovšem nutné považovat prameny týkající se třicátých let, respektive situace panující ve městě v době velké hospodářské krize. Jedná se o téma, který se zatím až na drobnou výjimku nikdo nezabýval a všechny v této práci uvedené informace týkající se velké hospodářské krize v Kralupech, jejího průběhu a řešení, jsou tak de facto nové a jinde nepublikované. Mezi přínosné lze považovat i nové pohledy na jednotlivé kralupské osobnosti, jako byl například starosta Josef Vaníček, poslanec František Biňovec, nebo soudce dr. Procházka, a to jak z pohledu jiných osobností, tak i z pohledu běžných občanů, ať už příznivců nebo naopak jejich kritiků zejména z řad pozdějších členů komunistické strany. V průběhu psaní této práce se tak jednoznačně ukázalo, že i přes její časovou i tematickou rozsáhlost, pouhé spojení veškerých dostupných pramenů v jeden celek – jak někteří doporučovali, či případně její přínos bagatelizovali – rozhodně nestačí a pramenná základna týkající se tématu první republiky v Kralupech má tak případným zájemcům stále co nabídnout.

První republika znamenala pro dějiny českých zemí velmi důležité období. Po mnoha letech nadvlády habsburského rodu se jednalo o dobu, kdy český národ mohl vzít osud země, a to včetně její správy, do vlastních rukou. Období první republiky bylo taktéž významné pro Kralupy. Přestože k jejich povýšení na město došlo již v roce 1902 a o jedenáct let později se též staly sídlem okresu, teprve v letech 1918–1938 docházelo k jejich postupné proměně z větší vesnice v opravdové město disponující veškerým zázemím a občanskou vybaveností, která k tradičnímu českému okresnímu městu patří.

Zásadní přelom samozřejmě přinesl rok 1918. Na jedné straně došlo k rozpadu nenáviděné monarchie, na druhou stranu však ani nově nabytá svoboda nemohla zajistit občanům peníze na obživu, takže zároveň dochází ke zhoršení životní úrovně podstatné části obyvatel. První léta jsou tak převážně poznamenána poválečnou krizí, která má

podobné projevy po celé zemi, Kralupy nevyjímaje. Dochází ke zvýšení kriminality, kdy rabující okázale ignorují či zastrašují bezpečnostní složky, zároveň po obecních volbách v roce 1919 nastupují na vedoucí pozice ve městě noví lidé. V Kralupech se toto projevilo zvolením Josefa Vaníčka do křesla starosty, jímž byl až do roku 1939. Celé jeho funkční období, především první léta jsou pak spojená s dosud nebývalým rozkvětem města, což se překrývá s obdobím konjunktury v Československu ve druhé polovině dvacátých let. Dochází k výstavbě veškeré infrastruktury – nových ulic a komunikací, veřejných budov, stejně tak probíhá elektrifikace celého města a změny samozřejmě nastávají také v pojetí správy kralupské radnice. Mezi léty 1926 – 1928 pak vzniká nejdůležitější prvorepubliková stavba ve městě – železobetonový silniční most T. G. Masaryka, který spojil obě části Kralup jediným 80 metrů dlouhým obloukem.

Není to ovšem jen urbanizace, která směle probíhá. Spolu s rozvojem města se mění také celá jeho společnost. Podstatnou událostí ve dvacátých letech byla konsolidace komunistické strany, které předcházely prosincové bouři v roce 1920, které zastihly většinu tehdejších průmyslových oblastí, Kralupsko nevyjímaje. Společenský vývoj se ovšem netýká jen politických stran, ale především spolků a kultury. Postupně se rozvíjí mnoho uměleckých stylů, jako byl kubismus, expresionismus, fauvismus, z architektury pak například funkcionalismus, stejně tak se na scénu dostává mnoho významných umělců, ať už lokálních tak i těch s celostátním či mezinárodním významem. V případě Kralup nad Vltavou se jednalo především o básníka Jaroslava Seiferta, a dále malíře Jířího (Georgese Karse) a Josefa Holuba. V podobném duchu se rozvíjelo také školství, přičemž důležitou událostí bylo založení kralupského gymnázia, které od roku 1930 sídlilo v moderní budově na Jiráskově, dnešním Dvořákově náměstí.

Období první republiky bylo taktéž dobou hledání filozofických a historických východisek, kterými se zabývalo mnoho významných osobností, jako byl například Josef Pekař a Josef Šusta, z mladších pak Rudolf Urbánek, Václav Chaloupecký a další. Stejně tak vznikalo mnoho nových institucí řadících se do této oblasti, mezi nejznámější patřila Česká archivní škola. Na Kralupsku představuje doba první republiky období založení a rozvoje městského muzea a spolu s ním související počátky regionální historiografie. Potřeba je vyzdvihnout především vydávání odborného historického časopisu *Podřipský kraj*, o jehož významu svědčí již zmíněný fakt, že tento odebíral dokonce předseda vlády Jan Malypetr. Pokud se dané poměry srovnají s dneškem, kdy současné městské muzeum vydávalo nejprve dvakrát, nyní již jen jednou ročně

Vlastivědný sborník Kralupska, jež v poslední době často obsahuje často pouze jeden, byť delší, článek, srovnává se nesrovnatelné. Především přihlédně-li se k tomu, že současné muzeum je městská organizace, zatímco to původní jen dobrovolnický spolek.

Velkou roli v případě Československé republiky i Kralup nad Vltavou hrál průmysl. Mladý stát, stejně jako mladé město byly svým industriálním zázemím proslulé, a především v druhé polovině dvacátých let se díky továrnám a dalším podnikům dostávaly na výsluní. Kralupy proslavil především chemický průmysl, ovšem dařilo se i mnoha dalším odvětvím, ať už šlo o průmysl strojírenský, dřevozpracující nebo hutní. Stejně tak pokračovaly pokusy o těžbu černého uhlí na Kralupsku, ve slojích nacházejících se na okraji kladenské uhelné pánve. Tak jako v případě první republiky, kde vyspělý průmysl byl jeden z důvodů, proč se Hitler rozhodl stát zničit, také v případě Kralup nad Vltavou přineslo větší množství továren ve výsledku jejich záhubu – a to o několik let později, dne 22. 3. 1945, kdy bylo město téměř srovnáno se zemí.

Město, stejně jako stát se sice mohlo pochlubit průmyslovým zázemím, ovšem v některých oblastech se nedokázalo dosáhnout takového pokroku, jaký by byl potřeba. Jednalo se především o sociální nerovnosti, kdy na jedné straně, jak už bylo zmíněno, stály osobnosti politického a společenského života, případně bohatí podnikatelé, a na straně druhé chudí živořící od výplaty k výplatě. Nejinak tomu bylo i v Kralupech, kde na jedné straně Lobečku vyrůstala moderní čtvrť Spořilov, zatímco na druhé straně V pískovně vznikaly nouzové dělnické kolonie pro ty nejchudší. Stejně tak se ve městě vyskytovali žebráci a další podivné existence. Podobně jako dnes pak trápila Kralupy nad Vltavou oblast zdravotnictví, především se nepodařilo postavit budovu nemocnice, která byla zřízena až po válce. Taktéž dnes Kralupy nemají nemocnici ani vlastní pohotovost, a tak jsou občané odkázáni stejně jako dříve na jiná města v okolí.

Zlaté období první republiky je následně přerušeno velkou hospodářskou krizí, která záhy způsobí růst nezaměstnanosti, zvýšení drahoty a s tím související zhoršení životních podmínek, které citelně zasáhne zejména ty nejchudší. Nejhorší situace ovšem panuje v pohraničí. Lehký průmysl v německých rukou, který se zde nachází, krizí obzvláště utrpí, což vede k pocitu narůstající izolovanosti německé menšiny, a zároveň k nárůstu extremistických tendencí, které se projeví zejména s nástupem Henleinovy Sudetoněmecké vlastenecké fronty. Nástup Adolfa Hitlera, politika appeasementu prosazovaná západními mocnostmi, a především zhoršení situace v Sudetech, to vše

vede k Mnichovské krizi a odstoupení pohraničních oblastí ve prospěch Německa a později též Polska a Maďarska. Druhá republika je pak již jen labutí písni původně vyspělého a demokratického státu. V Kralupech nad Vltavou se období třicátých let projevuje podobně jako ve státě důsledky velké hospodářské krize v podobě narůstající nezaměstnanosti, které radnice čelí především zvýšením počtu stavebních akcí, aby tak mohla uměle vytvořit nové pracovní pozice pro ty, kdo o své zaměstnání přešli. Tento krok jde však ruku v ruce se zápůjčkami od různých bankovních ústavů, což v sobě nese nešvar v podobě většího zadlužení města. Na podpoře osob postižených krizí se pak podílí také sociální komise města, vznikají nejrůznější akce, většinou jde o organizování potravinové pomoci či přilepšování dětem, mimo to pak obec pomáhá organizovat státní stravovací akci. Na rozdíl od jiných typicky dělnických lokalit ovšem v Kralupech nedochází až na jednu demonstraci k živelným projevům osob bez příjmu (na mysli jsou tím stávky nezaměstnaných), nebo se o nich alespoň dostupné zdroje nezmiňují.

Prvorepublikový rozkvět Kralup, probíhající ve srovnání s druhou polovinou 20. let – byť v omezené míře i nadále – je ukončen osudným Mnichovem a událostmi, které následovali bezprostředně poté. Kralupská samospráva v éře druhé republiky se nejprve musí postarat o uprchlíky z pohraničí, přičemž opět na scénu přichází nedostatek ubytovacích kapacit, a poté přichází na řadu proměny politického spektra. Tak jako na úrovni státu, se i na úrovni komunální konsolidují dvě jediné povolené strany, a to Strana národní jednoty a Národní strana práce. Stejně tak dochází ke zúčtování s typickými představiteli prvorepublikové politiky, prosazujících Masarykovu vizi Československa jako státu založeného na idejích demokracie a humanismu. Ke slovu se naopak dostávají hlasy volající po autoritativní formě demokracie, antisemitismu a po popírání orientace na dřívější západní spojence – Francii a Velkou Británii. Tak jako je donucen k abdikaci prezident Beneš, se snaží místní představitelé SNJ zúčtovat se starostou Josefem Vaníčkem jako představitelem prvorepublikové politiky také v Kralupech. Jejich snahu o převzetí moci v samosprávě ale nakonec přeruší německá okupace českých zemí, v jejímž důsledku od roku 1942 až do konce války kralupské zastupitelstvo zcela zaniká a další osudy města pak již závisí na pouhé vůli okupantů.

Na úplný závěr je pak nutné ještě zopakovat samotný přínos práce. Za nejdůležitější je možné považovat vytvoření ucelené syntézy, která nyní shrnuje nejvýznamnější události v Kralupech nad Vltavou v letech 1918–1938, a to ještě s přesahem do dalších let, ať už co se týče období první světové války, nebo naopak období druhé světové války s ní

související okupací českých zemí, kde tato práce již plynule navazuje na dříve vytvořenou bakalářskou práci. Jednotlivé informace v této syntéze obsažené pak pochází nejen z regionální literatury, ale především z archivních pramenů. Přestože někdy muselo dojít k pouhému zopakování již dříve zjištěného a publikovaného, v řadě případů dochází díky důkladnému studiu archivních fondů, a to i včetně těch zatím nezpracovaných, ke zjištění nových skutečností, které tuto práci obohatily o nová fakta.

Nově zjištěné skutečnosti se týkají například každodennosti očima běžných občanů v době Velké války, pohledu na jednotlivé kralupské osobnosti, například na poslance Biňovce, nebo bezpečnostní situace panující ve městě po vyhlášení první republiky a souvisejí s dříve jinde nepublikovatelnými výpověďmi starosty Pavlouska a velitele městské policie Hrona. Dále se jedná o události popisující poměry v Kralupech těsně před vznikem Komunistické strany Československa během prosincových bouří v roce 1920, a to včetně vzpomínek na nápravně-výchovná zařízení v té době, ať už jde o šatlavu při kralupském okresním soudu, věznici v Praze-Pankráci či věznici v Praze Na Karlově. Z období intenzivního rozvoje města v druhé polovině 20. let byl blíže popsán spor mezi městem a státem ohledně plánované výstavby soudní budovy, dále byla blíže popsána stavba mostu a z hlediska školství pak přiblíženo založení kralupského gymnázia. Z kultury jsou největším přínosem výtahy z pramenů týkající se především možností zábavy v Kralupech za první republiky a dále popisy významných událostí a jejích oslav, například 28. října. Co se průmyslu, je nutné zmínit, že o tomto tématu vznikla již rada publikací a sborníkových článků, nicméně v oblasti živnostenské se podařilo dohledat, byť to není přímo v práci zmíněno, popisy, otisky razítek a účtenky drogisty Jana Vaňka, přítele Jaroslava Haška, díky němuž se Kralupy ocitly sedmkrát v knize Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. Tuto skutečnost ocenili hlavně kralupští Švejkologové. Velká pozornost pak byla věnována zejména sociální oblasti a zdravotnictví, o nichž se až na výjimky dosud nikdo nezmiňoval.

Samostatně je pak potřeba zmínit velkou hospodářskou krizi v Kralupech, její průběh, projevy, stejně jako snahy o nalezení řešení ze strany samosprávy a reakce bez práce, neboť kromě krátké zmínky v jedné z knih Otakara Špecingera se dosavadní regionální literatura tomuto tématu nezmiňuje. Právě v popisu průběhu hospodářské krize lze z nově zjištěných, a jinde nepublikovaných skutečností, spatřovat největší přínos této práce, přičemž zároveň se jedná o téma, jemuž by se mohly do budoucna podrobněji věnovat případné další studie, které se budou zabývat Kralupskem v dané době.

Seznam pramenů a literatury

Seznam pramenů

Národní archiv, fond Sbíрка staničních kronik
Státní okresní archiv Mělník, fond Archiv města Kralupy nad Vltavou
Státní okresní archiv Mělník, fond František Biňovec
Státní okresní archiv Mělník, fond Okresní archiv Kralupy nad Vltavou
Státní okresní archiv Mělník, fond Okresní vlastivědné muzeum Kralupy nad Vltavou
Státní okresní archiv Mělník, fond Pěvecko-hudební spolek Fibich Kralupy nad Vltavou
Státní okresní archiv Mělník, fond Sbíрка pamětní Kralupy nad Vltavou

Seznam literatury

Pavel BĚLINA, Jiří POKORNÝ, *Dějiny zemí koruny české II. od nástupu osvícenství až po naši dobu*, Praha 1992
Bohuš BALAJKA, *Přehledné dějiny literatury. Dějiny české literatury od konce 19. století do roku 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury*, Praha 1995
Jan BARTOŠ, *Bakalářská práce: Kralupy nad Vltavou v letech 1938–1945*, Ústí nad Labem 2018
Jan BARTOŠ, *Maturitní práce: Genius Loci – reálný prostor jako inspirace spisovatele, Jaroslav Seifert a Kralupy nad Vltavou*, Praha 2015
Iveta BENDÍKOVÁ, Kateřina PROCHÁZKOVÁ, Barbora MATESOVÁ, Marta MATĚJOVSKÁ, *Život kralupského Sokola, aneb tři ženy v tělocvičně, Kralupy nad Vltavou 2010*
Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918 – 1938*, Praha 1992.
Jan BUKOVSKÝ, *Dějiny stavitelství – přehled vývoje architektury a stavebnictví*, Brno 2001
František ČAPKA, *Dějiny zemí koruny české v datech*, Praha 1999
Marie ČERNÁ, *Dějiny výtvarného umění*, Praha 2008
Martin DUBÁNEK, Tomáš FIC, Jan LAKOSIL, *Putování po československém opevnění 1935 - 1989*, Praha 2010
Josef GALÍK, *Panorama české literatury*, Olomouc 1994
Ján GREXA, *Dějiny sportu, přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*, Brno 2011
Václav HAAS, *Pražsko-drážďanská dráha*, Praha 2019
Sára HARDTOVÁ, Lída TŮMOVÁ, *Příběh skautů z Kralup nad Vltavou (1935 – 2015)*, Kralupy nad Vltavou 2016
Otakar HAVLÍN a kol., *Kralupy včera, dnes a zítra*, Kralupy nad Vltavou 1961
Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu až po současnost*, Praha 2007
Richard HOLMES, *Druhá světová válka. Unikátní obrazový průvodce*, Praha 2010
Pavel JANOUŠEK, *Přehledné dějiny české literatury 1945 – 1989*, Praha 2012
Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, Praha 2003
Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918- 1938)II, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*, Praha 2002

- Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938) III.: o přežití a o život*, Praha 2018
- Jan KLÁPŠTĚ, Ivan ŠEDIVÝ, *Dějiny Česka*, Praha 2019
- Antonín KLIMEK, *Boj o hrad I. Hrad a pětka (1918 – 1926)*, Praha 1996
- Antonín KLIMEK, *Velké dějiny zemí koruny české XIII.*, Praha – Litomyšl 2000
- Antonín KLIMEK, *Velké dějiny zemí koruny české XIV.*, Praha – Litomyšl 2002
- Čestmír KNOBLOCH, *Prosincové události 1920 a „Velezrádný proces Kralupský“*, Mělník 1971, s. 1
- kol. *Z historie I. dobrovolného hasičského sboru v Čechách, založeného roku 1864 ve Velvarech, 1864 – 1999*, Velvary 1999
- kol. *Josef Vaníček, 19. listopad 1861–1931, kniha na oslavu jeho sedmdesátých narozenin*, Kralupy nad Vltavou 1931
- Jiří KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918 – 1935*, Praha 2005
- Milan KREJZA, *Kralupští dobráci. 130 let SDH Kralupy nad Vltavou 1882 – 2012*, Kralupy nad Vltavou 2012
- Karel KSANDR, Pavel ŠKRANC, *Národní muzeum architektura a výzdoba hlavní budovy*, Praha 2001
- Eduard KUBŮ, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha 2000
- Jan KURIAL, *Dobývání uhlí na Kladensku*, Ostrava 2006
- Robert KVAČEK, *Československý rok 1938*, Praha 2011
- Jan LAKOSIL, Tomáš SVOBODA, Ladislav ČERMÁK, *Souboj bez vítěze: německé přípravy na dobývání čs. lehkého opevnění v roce 1938*, Praha 2011
- Jakub LIKOVSKÝ a Zdeněk BAUER. *Opevnění předmostí Prahy: opevnění Republiky československé 1935-1938*, Praha 1998
- Vladimír MACH, *Historie a současnost podnikání na Mělnicku a Kralupsku*, Žehušice 2008
- Karel MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2010
- Pavel MIŠKOVSKÝ, *Neratovice a železnice*, Neratovice 1992
- Hynek NOVOTNÝ, *Kralupy nad Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 1975
- František PELIKÁN, Josef DOMKÁŘ, Čeněk PODLIPSKÝ, *Kralupy nad Vltavou, Slaný. Města čilého průmyslu*, Praha 1947
- Michal PLAVEC, *Bomby pod Řípem. Nálety na Kralupy nad Vltavou, Neratovice, Veltrusy, Hněvice, Mělník, Roudnice nad Labem a další sídla během druhé světové války*, Cheb 2008
- Josef POLÁK, *Česká literatura 19. století*, Praha 1990
- Anna PRAVDOVÁ, *Zastihla je noc, čeští výtvarní umělci ve Francii 1938 – 1945*, Praha 2009
- Antonín ROBEK, *K dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, Kralupy nad Vltavou 1962, s. 5
- Jiřina RŮŽKOVÁ, Josef ŠKRABAL, *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, 1. díl.*, Praha 2006
- Jan RYCHLÍK, *1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, Praha 2018
- Miroslav SÍGL. *Kdo byl a je kdo: Mělnicko, Kralupsko, Neratovicko: osobnosti*,

samospráva, historie. 1. vyd. Praha 2007

Pavel SIRŮČEK a kol., *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*, Slaný 2007

František SLAPNÍČKA, *Črty z hudební minulosti Kralupska VII.*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska 2000/1*, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2000,

Jaroslav SMOLKA, *Dějiny hudby*, Praha 2001

Josef STUPKA, *Historie Kralupského průmyslu, řemesel a živností*, Kozomín 2008

Josef STUPKA, *Kralupy nad Vltavou*, Praha 2008

Josef STUPKA, *Kralupy nad Vltavou, městské části a blízké okolí v minulosti a ve vzpomínkách*, Kralupy nad Vltavou 2004

Josef STUPKA, *Kralupy nad Vltavou 100 let města*, Kralupy nad Vltavou 2002

Josef STUPKA, *Kulturní a historické památky Kralupska*, Kralupy nad Vltavou 2005

Josef STUPKA, *Mé město a můj život, Kralupy nad Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 2007

Josef STUPKA, *Velká kronika kralupská*, Praha 2011

Josef STUPKA, *Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 2003

Tomáš SVOBODA, Jan LAKOSIL, Ladislav ČERMÁK, *Velká kniha o malých bunkrech, československé lehké opevnění 1936-1938*

Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka*, Praha 2014

Vratislav ŠIMŮNEK, *30 let traťové distance v železničním uzlu Kralupy n. Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 1982

Vratislav ŠIMŮNEK, *Kralupská nádraží*, Kralupy nad Vltavou 1986

Jan ŠMÍD, Pavel ČANDA, *Národní muzeum v Praze*, Praha 1983

Otakar ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou*, Kralupy nad Vltavou 1966

Otakar ŠPECINGER, *Století Kralup*, Kralupy nad Vltavou 1981

Otakar ŠPECINGER, *Z kulturní historie Kralupska*, Kralupy nad Vltavou 1986

Ladislav TOMEK, Josef MICHOVSKÝ, *Pivovary Mělnická: „dej Bůh štěstí“*, Praha 2016

Sborníky

Jan BENDA, *Uprchlíci v důsledku Mnichovské dohody – sociální aspekty a péče na Kralupsku*. In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska*, 2007/2, Městské muzeum Kralupy nad Vltavou 2007

Zuzana BRETTSCHEIDEROVÁ, *Příspěvek k historii židovského obyvatelstva v Kralupech*. In: Jan Racek (eds.), *Vlastivědný sborník Kralupska*, 2002/1, Městské muzeum Kralupy nad Vltavou 2007

Karel BROUMOVSKÝ, *Historie dolování uhlí na Kralupsku*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska 1996/2*, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 1996

Jaroslav KOČÍ, *Část historie Kralup nad Vltavou, týkající se těžby uhlí v Minicích, Mikovicích a Zeměchách*, In: Jan Racek, *Vlastivědný sborník Kralupska 2014/1-2*, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2014

Antonín ROBEK, *Příspěvky k dějinám dělnického hnutí na Kralupsku*, In: kol. *Kralupský vlastivědný sborník 08/1958*, Dům osvěty Kralupy nad Vltavou 1958

Josef STUPKA, *Historie kralupského pohostinství*, In: Jan Racek, Vlastivědný sborník Kralupska, 2015/1-2, Městské muzeum Kralupy nad Vltavou 2015

Josef STUPKA, *Devadesát let kralupského mostu*, In: Jan Racek, Vlastivědný sborník Kralupska 2016/1-2, Městské muzeum Kralupy nad Vltavou 2016

Josef STUPKA, *Kralupský spolkový život*, In: Jan Racek, Vlastivědný sborník Kralupska, 2009/2, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2009

Josef STUPKA, *Regionální historiografie Kralupska*, In: Jan Racek, Vlastivědný sborník Kralupska 2001/2, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2001

Josef STUPKA, *Stoletá historie kralupského průmyslu (1850 – 1950)*, In: Jan Racek, Vlastivědný sborník Kralupska 2007/1, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2007

Josef STUPKA, *Vznik kralupského školství*, In: Jan Racek, Vlastivědný sborník Kralupska 2013/1-2, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2013

Otakar ŠPECINGER, *Kralupy nad Vltavou – z vesnice městem průmyslové chemie*, In: Jan Racek, Vlastivědný sborník Kralupska, 2003/1, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou 2003

Noviny a časopisy

Čas, [cit. 2020-11-20], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/>

Československý legionář, [cit. 2020-11-20], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/>

Letem světem, obrázkový týdeník, [cit. 2020-11-20], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/>

Lidové noviny, [cit. 2020-11-20], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/>

Národní listy, [cit. 2020-11-20], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/>

Podřipský kraj, časopis strany národně sociální na Podřipsku, [cit. 2020-11-20], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/>

Pražské hospodářské noviny, časopis věnovaný veškerým odvětvím a potřebám hospodářským, [cit. 2020-11-20], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/>

Večer, lidový deník, [cit. 2020-11-20], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/>

Venkov, [cit. 2020-11-20], dostupné online na: <http://www.digitalniknihovna.cz/>

Internetové zdroje

kol. *Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1920 – 2006*, Český statistický úřad, příloha: Obyvatelstvo, volby, online na: https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008p7_1.pdf/678e4713-9e28-4ab3-8be1-384c2cb51268?version=1.0

kol. *Volby do Národního shromáždění 1920 - 1935*, Český statistický úřad, příloha: Volby do senátu Národního shromáždění 1920 – 1935, online na: https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr2_8.pdf/fa1f8cbc-956f-4504-a436-6f1bd9081302?version=

Kralupské osobnosti: Jiří Georges Kars, *Kralupy nad Vltavou – turistický a informační portál města*, [cit. 2020-11-09], dostupné online z: <https://www.infokralupy.cz/jiri-georges-kars/ds-1046/p1=1064>

Kralupské šachy v letech 1921 – 1922. *Kralupy nad Vltavou*. [cit. 2020-11-09]
Dostupné online z: <http://www.kralupy.cz/sachy/historie.htm>

LANDA, Miroslav, *Strípky z dějin Otavovic 1. díl. 13.století až 1945*. Dobříš 2009, s. 6,
[cit. 2020-11-09] dostupné online
z: https://www.otvovice.cz/e_download.php?file=data/editor/83cs_1.pdf&original=Stripky_z_dejin_Otavovic.pdf

MINAŘÍK, PH.D., Pavel. Mobilizace předválečné armády v roce 1938: Reorganizace armády ve 2. polovině 30. let a vytvoření operační sestavy vojsk po vyhlášení mobilizace. *Československá armáda* [online]. [cit. 2020-10-31]. Dostupné online z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/mobilizace/1.htm>

ŠRÁMEK, PH.D., Pavel. Studie a materiály předválečné armády: Předválečná branná výchova. *Československá armáda* [online]. [cit. 2020-10-31]. Dostupné online z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/17.htm>

Seznam zkratek

ČSR – Československá republika
DNP – Deutsche Nationalpartei (Německá nacionální strana)
DNSAP – Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (Německá národně
Socialistická strana dělnická)
DTJ – Dělnická tělocvičná jednota
Hl – hektolitr
Kg – kilogram
KSČ – Komunistická strana Československa
LO – lehkého opevnění
MěÚ – městský úřad
MNV – místní národní výbor
NA – národní archiv
PTZ – Povltavské tukové závody
RAF – Royal Air Force (Královské letectvo)
RM – rada města
SdP – Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
SNJ – Strana národní jednoty
SOA – státní oblastní archiv
SOkA – státní okresní archiv
UK – Univerzita Karlova
NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická
německá dělnická strana)
V – volty
kW – kilo waty
ZM – zastupitelstvo města

Seznam příloh

Obrázek 1 – Pohled na Kralupy z Hostibejku ve 30. letech 20. stol. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 2 – Žižkova ulice zvaná Židovská s obchody bratří Katzů. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 3 – Jedna z nejkrásnějších kralupských ulic - Jungmannova s pohledem k náměstí. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 4 – Pohled do Husovy ulice v éře první republiky. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 5 – Palackého náměstí ve 2. pol. 30. let 20. stol. (...) Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 6 – Budova kralupské radnice v éře první republiky. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 7 – Dívčí škola na počátku 20. let 20. stol., v popředí Jodlovna. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 8 – R. Bláha: Pohled na tělocvičnu Sokola a Jodlovnu po její úpravě ve 30. letech 20. stol. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 9 – Městská spořitelna na rohu Palackého nám. a Husovy ulice. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 10 – Novostavba kralupské pošty a telegrafního úřadu, 2. pol. 30. let. 20. stol. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 11 – Stavba Masarykova mostu 1926–1928. Instalace lešení na místě budoucího mostu. Centrální spisovna MěÚ Kralupy nad Vltavou (fotodokumentace stavby)

Obrázek 12 – Stavba Masarykova mostu 1926 – 1928. Těsně před dokončením. Centrální spisovna MěÚ Kralupy nad Vltavou (fotodokumentace stavby)

Obrázek 13 – Stavba Masarykova mostu 1926 – 1928. Nová dominanta města krátce po svém dokončení. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 14 – Stavba Masarykova mostu 1926 - 1928. Stvrzenka za platbu mýtného za přejezd mostu osobním vozem. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 15 – Nová budova kralupského gymnázia krátce po jejím dokončení. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 16 – Slavnostní otevření kralupského gymnázia. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 17 – Interiér krajinského muzea v Kralupech n. Vlt. umístěného v budově gymnázia. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 18 – Jeden z nejznámějších exponátů krajinského muzea - starý kupecký krám. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 19 – Josef Vaníček. Starosta Kralup n. Vlt. v letech 1919 – 1939. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 20 – Poslanec František Biňovec. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 21 – Jiří (Georges) Kars. Kralupský rodák a světově proslulý malíř (autoportrét). Archiv Město Kralupy nad Vltavou

Obrázek 22 – Malíř - krajinář Josef Holub při práci... Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 23 - Cihelna Prokopa Jindřicha Masnera v Přemyslově ulici. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 24 – Cihlářské výrobky P. F. Masnera na Okresní živnostenské výstavě v roce 1933. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 25 – Rozvoz měkké vody z řeky na praní. (...) Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 26 – Pozvánka na XIV. Karneval sportovců pořádaný S.K. Slavoj Mikovice. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 27 – Drogista Jan Vaněk jako voják rakousko-uherské armády. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 28 – Účtenka z Vaňkovy drogerie. SOkA Mělník, Fond Archiv města Kralupy nad Vltavou

Obrázek 29 – Pivovar Josefa Fischera na Palackého náměstí. Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 30 – Kralupská rafinerie minerálních olejů (Petrolejka). Archiv Ing. Josefa Stupky

Obrázek 1 Pohled na Kralupy z Hostibejku ve 30. letech 20. století

Obrázek 2 Žižkova ulice zvaná Židovská s obchody bratří Katzů.

Obrázek 3 Jedna z nejkrásnějších z kralupských ulic - Jungmannova s pohledem k náměstí.

Obrázek 4 Pohled do Husovy ulice v éře první republiky.

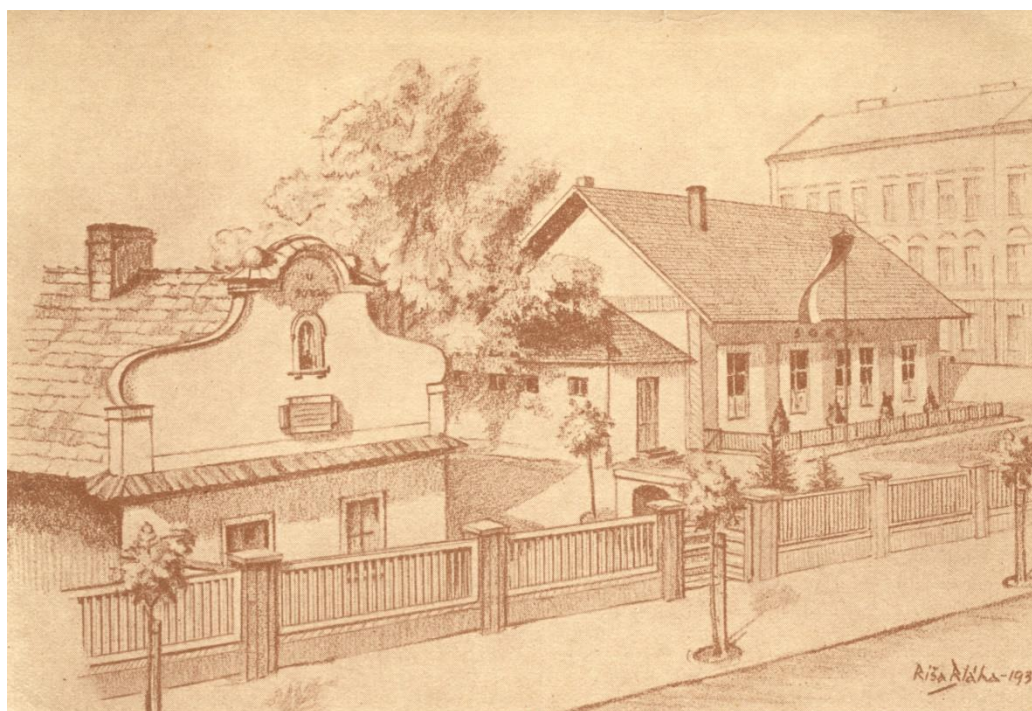
Obrázek 5 Palackého náměstí v 2. pol. 30. let 20. stol. (Za pozornost stojí stožár elektrického osvětlení a funkcionalistická budova kavárny a restaurace v pravém rohu fotografie.)

Obrázek 6 Budova kralupské radnice v éře první republiky (Nyní Úřad práce ČR)

Obrázek 7 Dívčí škola na počátku 20. let 20. stol., v popředí Jodlovna.

Obrázek 8 R. Bláha: Pohled na tělocvičnu Sokola a Jodlovnu po její úpravě ve 30. letech 20. stol.

Obrázek 9 Městská spořitelna na rohu Palackého nám. a Husovy ulice.

Obrázek 10 Novostavba kralupské pošty a telegrafního úřadu, 2. pol. 30. let. 20. stol.

Obrázek 11 Stavba Masarykova mostu 1926–1928. Instalace lešení na místě budoucího mostu.

Obrázek 12 Stavba Masarykova mostu 1926–1928. Těsně před dokončením.

Obrázek 13 Stavba Masarykova mostu 1926–1928. Nová dominanta města krátce po svém dokončení.

Obrázek 14 Stavba Masarykova mostu 1926–1928. Stvrzenka za platbu mýtného za přejezd mostu osobním vozem.

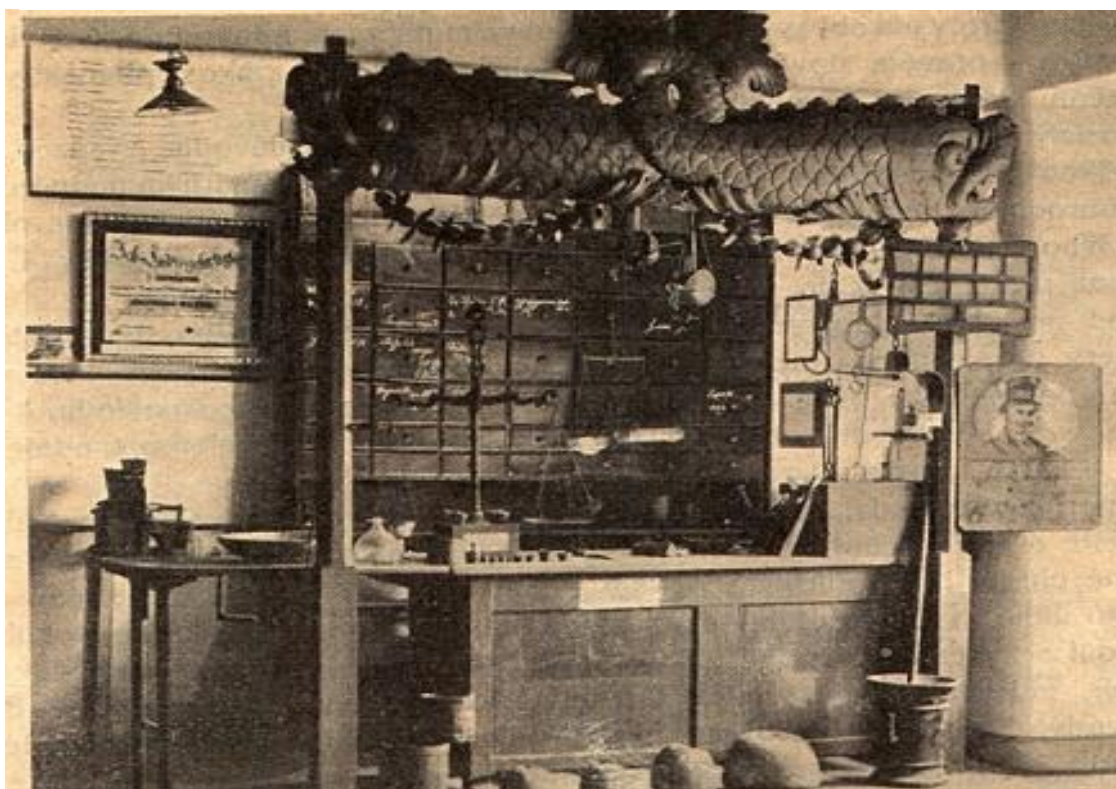
Obrázek 15 Nová budova kralupského gymnázia krátce po jejím dokončení.

Obrázek 16 Slavností otevření kralupského gymnázia.

Obrázek 17 Interiér krajinského muzea v Kralupech n. Vlt. umístěného v budově gymnázia.

Obrázek 18 Jeden z nejznámějších exponátů krajinského muzea - starý kupecký krám.

Obrázek 19 Josef Vaníček. Starosta Kralup n. Vlt. v letech 1919–1939

Obrázek 20 Poslanec František Biňovec.

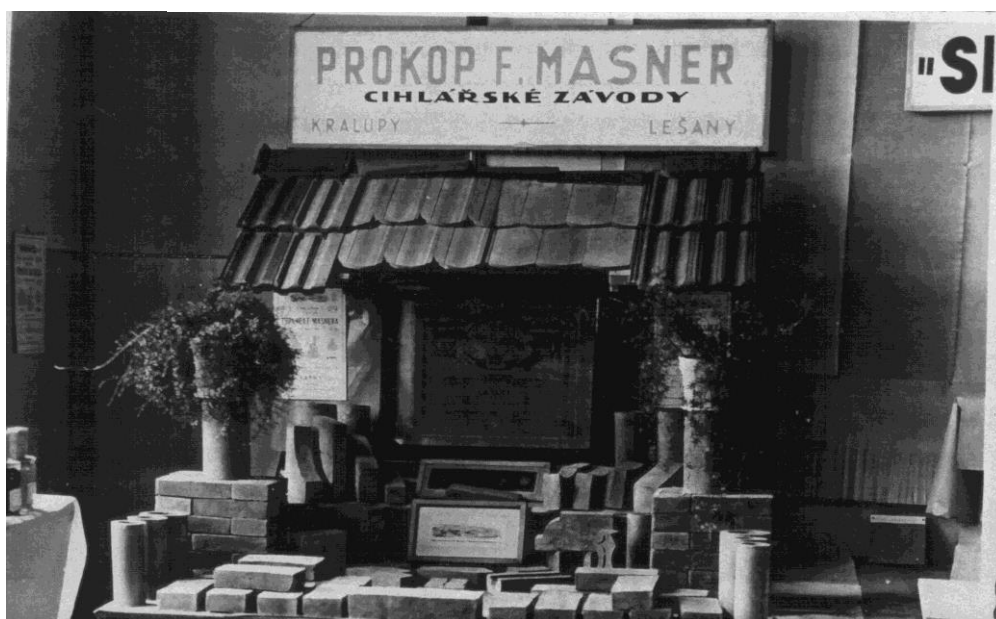
Obrázek 21 Jiří (Georges) Kars. Kralupský rodák a světově proslulý malíř (autoportrét).

Obrázek 22 Malíř - krajinář Josef Holub při práci...

Obrázek 23 Cihelna Prokopa Jindřicha Masnera v Přemyslově ulici.

Obrázek 24 Cihlářské výrobky P. F. Masnera na Okresní živnostenské výstavě v roce 1933.

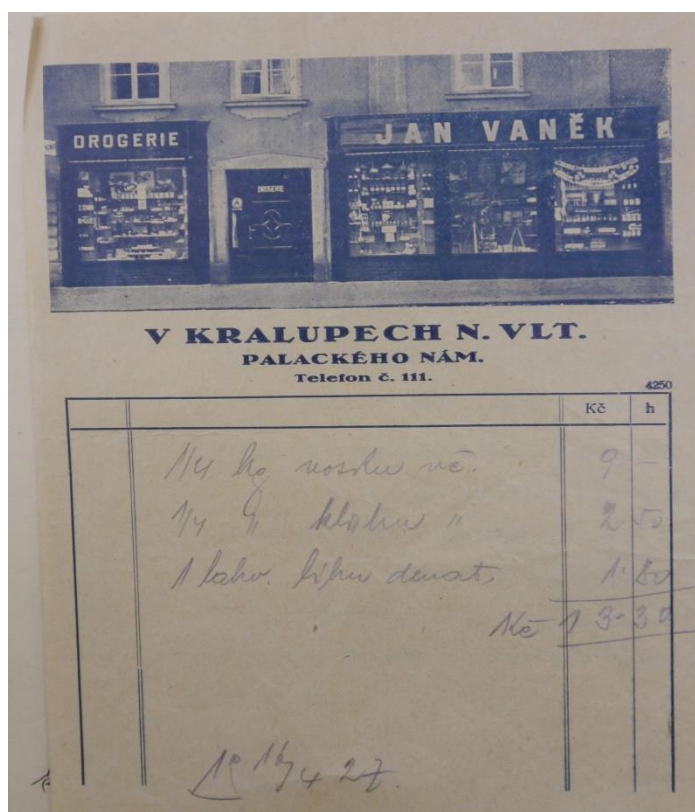
Obrázek 25 Rozvoz měkké vody z řeky na praní. (Voda z kralupských studní byla tvrdá a na vodovod čekali občané města v letech 1918–1938 marně).

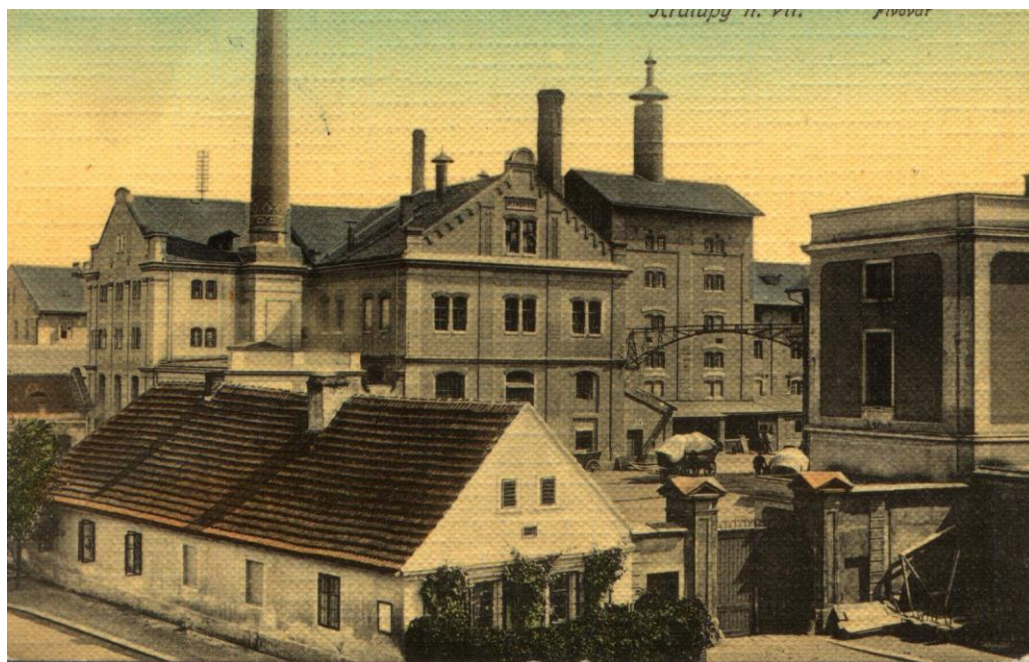
Obrázek 26 Pozvánka na XIV. Karneval sportovců pořádaný S.K. Slavoj Mikovice

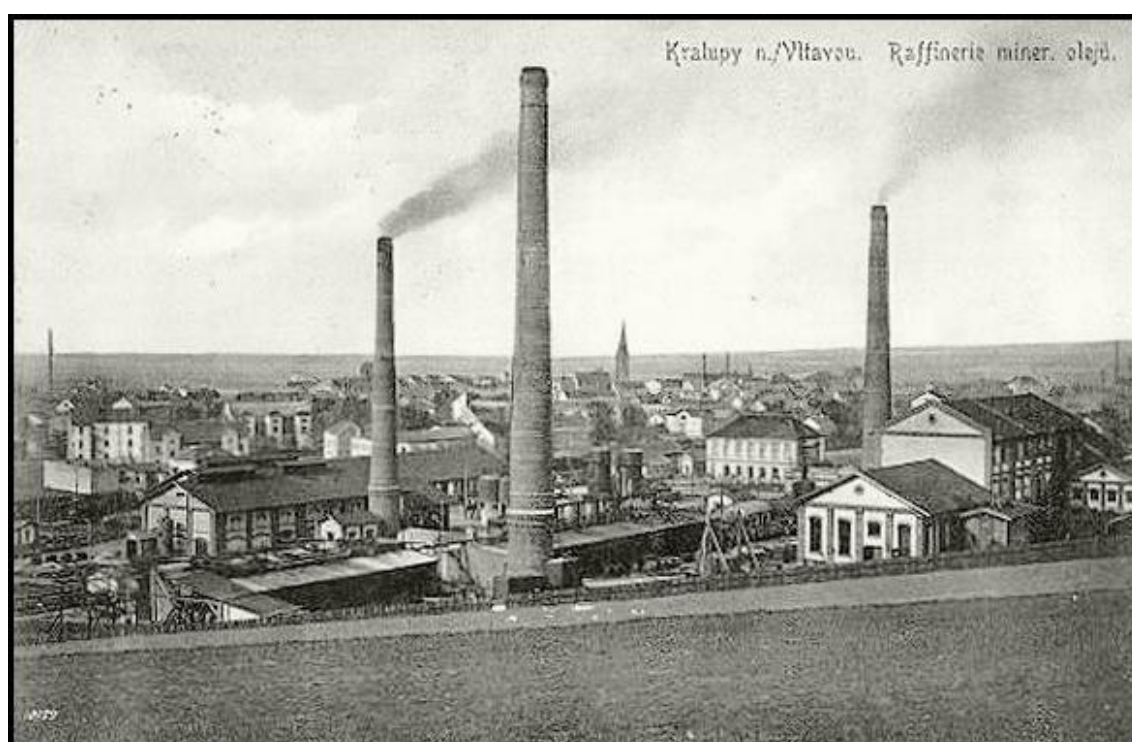
Obrázek 27 Drogista Jan Vaněk jako voják rakousko-uherské armády.

Obrázek 28 Účtenka z Vaňkovy drogerie.

Obrázek 29 Pivovar Josefa Fischera na Palackého náměstí.

Obrázek 30 Kralupská rafinerie minerálních olejů (Petrolejka).